

PROPOZYCJA UZUPEŁNIENIA SIECI POLSKICH PARKÓW NARODOWYCH

A PROPOSAL TO SUPPLEMENT THE NETWORK OF POLISH NATIONAL PARKS

Iceland Liechtenstein Norway
Active citizens fund

Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze

Piotr Klub

PROPOZYCJA UZUPEŁNIENIA SIECI POLSKICH PARKÓW NARODOWYCH

A PROPOSAL TO SUPPLEMENT THE NETWORK OF POLISH NATIONAL PARKS

Autor
Piotr Klub

Recenzenci
prof. dr hab. inż. Jerzy Szwagrzyk
dr Józef Partyka

Redakcja
Małgorzata Pociask

Autorzy zdjęć
Iwona Bara, Grzegorz Bobrowicz, Adam Bohdan, Nadia Fulara, Zygmunt Gawron, Mariusz Grzempa, Czesław Hołdyński, Sławomir Kasjaniuk, Mateusz Klimek, Michał Korga, Marek Kusiak, Tomasz Nabiałkowski, Tomasz Olbrycht, Jolanta i Paweł Pawlaczyk, Przemysław Pietrzak, Piotr Piznal, Michał Sierakowski, Andrzej Sulej, Piotr Sugier, Tomasz Wilk, Przemysław Ziemacki, archiwum Dolnośląskiego Zespołu Parków Krajobrazowych

Zdjęcie na okładce
Tomasz Nabiałkowski

Korekta
Dorota Zielińska

Opracowanie graficzne, łamanie tekstu
Control+p Bartłomiej Trojniak

© Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze

ISBN: 978-83-950568-6-4

Wydawca
Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze
ul. Królewska 65A/1, 30-081 Kraków
www.przyrodnicze.org

Publikacja bezpłatna

Publikacja wydana w ramach projektu „Oddajmy parki narodowi" realizowanego z dotacji programu Aktywni Obywatele – Fundusz Krajowy finansowanego przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię w ramach Funduszy EOG

SPIS TREŚCI

Przedmowa 6
1. Wstęp 9
2. Metody 16
3. Rozwój sieci polskich parków narodowych 18
4. Parki narodowe w Polsce na tle innych krajów Europy 23
5. Propozycja powiększenia istniejących parków narodowych 31
5.1. Woliński Park Narodowy 31
5.2. Słowiński Park Narodowy 32
5.3. Park Narodowy Bory Tucholskie 34
5.4. Wigierski Park Narodowy 36
5.5. Biebrzański Park Narodowy 37
5.6. Narwiański Park Narodowy 38
5.7. Białowieski Park Narodowy 38
5.8. Park Narodowy Ujście Warty 40
5.9. Drawieński Park Narodowy 41
5.10. Wielkopolski Park Narodowy 43
5.11. Kampinoski Park Narodowy 44
5.12. Poleski Park Narodowy 46
5.13. Roztoczański Park Narodowy 47
5.14. Świętokrzyski Park Narodowy 49
5.15. Karkonoski Park Narodowy 51
5.16. Park Narodowy Gór Stołowych 54
5.17. Ojcowski Park Narodowy 55
5.18. Babiogórski Park Narodowy 57
5.19. Tatrzański Park Narodowy 59
5.20. Gorczański Park Narodowy 61
5.21. Pieniński Park Narodowy 62
5.22. Magurski Park Narodowy 64
5.23. Bieszczadzki Park Narodowy 66
6. Propozycja utworzenia nowych polskich parków narodowych 69
6.1. Turnicki Park Narodowy 74
6.2. Jurajski Park Narodowy 76
6.3. Mazurski Park Narodowy 78
6.4. Park Narodowy Doliny Dolnej Odry 80

6.5. Szczeciński Park Narodowy 83
6.6. Knyszyński Park Narodowy 86
6.7. Sobiborski Park Narodowy 90
6.8. Chełmski Park Narodowy 92
6.9. Janowski Park Narodowy 93
6.10. Orawski Park Narodowy 95
6.11. Park Narodowy Borów Dolnośląskich 97
6.12. Park Narodowy Puszczy Pilickiej 99
6.13. Park Narodowy Puszczy Śląskiej 100
6.14. Wiślański Park Narodowy 102
6.15. Park Narodowy Puszczy Boreckiej 104
6.16. Kaszubski Park Narodowy 107
6.17. Park Narodowy Stawy Milickie 109
6.18. Park Narodowy Puszczy Rominckiej 113
6.19. Jaworski Park Narodowy 115
6.20. Park Narodowy Wysoczyzny Elbląskiej 117
6.21. Bydgoski Park Narodowy 119
6.22. Śnieżnicki Park Narodowy 121
6.23. Odrzański Park Narodowy 124
6.24. Park Narodowy Bramy Morawskiej 127
6.25. Podziemny Park Narodowy Kopalnia Soli Wieliczka. 132
7. Podsumowanie 133
Streszczenie: 135
Literatura: 137
Podziękowania: 151

Przedmowa

Opracowanie to pojawia się we właściwym czasie. Po upływie ponad dwudziestu lat od utworzenia Parku Narodowego Ujścia Warty, który do dzisiaj pozostaje najmłodszym z polskich parków narodowych, dążenie do zmiany tego stanu rzeczy staje się bardziej powszechne. Potwierdzają to pojawiające się ostatnio inicjatywy tworzenia nowych parków narodowych w miejscach, o których wcześniej wcale nie myślano, jak też narastająca wśród samorządów świadomość, że park narodowy jest dla lokalnych społeczności nie tylko źródłem różnego rodzaju ograniczeń, ale może być też motorem rozwoju ekonomicznego.

Opublikowana w ubiegłym roku wykonana na zlecenie firmy „Client Earth" ekspertyza wskazuje, jakie działania prawne i administracyjne należałoby podjąć, aby odblokować możliwości tworzenia nowych parków narodowych oraz powiększania parków już istniejących. Można przypuszczać, że hamowany przez ponad dwadzieścia lat proces rozpocznie się wkrótce z nową energią, podobnie jak w latach 90. ubiegłego stulecia nastąpił ilościowy i jakościowy skok w tworzeniu nowych obszarów chronionych.

W takiej sytuacji niezwykle cenne byłoby posiadanie opracowania, które zbierałoby dotychczasowe projekty, wizje i pomysły w jednym miejscu. Taką rolę może pełnić właśnie to opracowanie. Jest ono kompilacją wszystkich merytorycznie uzasadnionych, a niezrealizowanych jeszcze pomysłów tworzenia i powiększania parków narodowych. Merytoryczne uzasadnienia przedstawionych w tej książce propozycji są bardzo różnej rangi i jakości. W przypadku planowanego Turnickiego Parku Narodowego mamy do czynienia z gotowym projektem, powstałym już w latach 90-tych ubiegłego wieku i od tego czasu systematycznie uzupełnianym w miarę postępu wiedzy na temat tego terenu. Z drugiej strony mamy propozycje bardzo ogólnikowe, wskazujące na walory jakiegoś terenu, ale niepoparte żadnego rodzaju inwentaryzacją przyrodniczą czy też wynikami badań. Autor przedstawia te propozycje w miarę możliwości szczegółowo i bezstronnie. Nie proponuje żadnej ich waloryzacji, nie tworzy rankingu pilności tworzenia kolejnych parków narodowych lub powiększania już istniejących. To zadanie dla tych, którzy będą z tego dzieła w przyszłości korzystać.

We wstępie do swojej książki autor przywołuje między innymi przedstawioną na początku XX wieku koncepcję utworzenia parku narodowego na pograniczu Borów Tucholskich i Kaszub jako sposób na odtworzenie „prawdziwej germańskiej puszczy". Myśl, że objęcie jakiegoś obszaru ochroną ma być drogą do odtworzenia jego walorów przyrodniczych była też obecna już u zarania tworzenia parków narodowych w Polsce. W swoim artykule zatytułowanym „Uwagi o celach i organizacji badań naukowych w polskich parkach natury" Władysław Szafer pisał już sto lat temu, że polscy

biolodzy „piszą w szeregu prac naukowych historię narodzin prawdziwej puszczy leśnej z lasu na pół-kulturalnego, jaki przedstawia Puszcza Białowieska w chwili obecnej". Zatem w chwili tworzenia koncepcji pierwszego polskiego parku narodowego postrzegano to dzieło bardziej jako umożliwienie przyrodzie „zdziczenia" po wprowadzonych przez gospodarkę ludzką zmianach niż jako ochronę czegoś, co nigdy wcześniej nie zostało poddane oddziaływaniu człowieka.

Niemcy nie utworzyli na początku XX wieku parku narodowego na pograniczu Kaszub i Borów Tucholskich; zrobił to dopiero nasz kraj w latach 90. ubiegłego stulecia, chociaż niedokładnie w tym miejscu, którego dotyczyły niemieckie plany. Warto pamiętać, że parki narodowe w Niemczech zaczęto tworzyć stosunkowo późno. Do początku lat 70. ubiegłego wieku w Republice Federalnej Niemiec nie istniał żaden park narodowy, a utworzeniu w roku 1970 parku narodowego Lasu Bawarskiego towarzyszyły liczne kontrowersje i spory. Obecnie w Niemczech jest już 16 parków narodowych, a łączna ich powierzchnia jest znacząco większa od powierzchni naszych parków. Odkąd my po roku 2001 przestaliśmy powoływać nowe parki narodowe, Niemcy utworzyli ich u siebie pięć. Polska, która w chwili odrodzenia swojej państwowości w 1918 roku pod względem zaangażowania w ochronę przyrody znajdowała się w czołówce krajów europejskich, znajduje się obecnie na dalekim 29 miejscu pod względem udziału parków narodowych w powierzchni kraju.

Przyczynia się do tego rozpowszechniona u nas opinia, że ochroną w formie parku narodowego można obejmować obszary charakteryzujące się, oprócz dużych walorów przyrodniczych, także wysokim stopniem naturalności. Takie podejście dominowało w początkowym etapie tworzenia parków narodowych, przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, ale też w innych częściach świata, gdzie sto albo pięćdziesiąt lat temu istniały jeszcze rozległe obszary w małym stopniu przekształcone przez człowieka. Gdyby traktować tę argumentację poważnie, parki narodowe takie jak Wielkopolski, Ojcowski czy Kampinoski nie mogłyby nigdy powstać. Na szczęście nie trzymano się tych warunków w sposób ortodoksyjny. Szkoda, że dzisiaj opinia ta powraca w naszym kraju jako argument przeciwko dążeniom do tworzenia nowych parków narodowych.

Tymczasem warto wspomnieć, że nawet w Stanach Zjednoczonych, gdzie parki narodowe tworzono początkowo w obszarach mało zmienionych lub zupełnie nieprzekształconych przez człowieka, są też przykłady zupełnie innego podejścia. Park narodowy Shenandoah w Wirginii utworzono w roku 1935 na obszarach niegdyś mocno przekształconych przez działalność ludzką. Przed utworzeniem parku wysiedlono z jego terenu większość mieszkańców, a wielu z nich zatrudniono w ramach prowadzonych z dużym rozmachem w dobie Wielkiego Kryzysu lat trzydziestych prac interwencyjnych, mających przywrócić przyrodę planowanego parku do stanu bardziej zbliżonego do natury.

Nowe parki narodowe wciąż powstają i zapewne nadal będą powstawać, bo są potrzebne ludziom. Przyroda, jeżeli jej na to pozwolić, potrafi się wspaniale odrodzić. Czasem mogą w tym pomóc dobrze przemyślane działania, ale najwięcej zależy od spontanicznego przebiegu naturalnych procesów.

prof. dr hab. inż. Jerzy Szwagrzyk

ABSTRAKT:

Na podstawie dostępnej literatury i analizy wielu innych źródeł zgłoszono propozycje utworzenia 25 nowych parków narodowych w Polsce o łącznej powierzchni 486 091,16 ha (1,55% kraju) z jednoczesną korektą ich granic (z wyjątkiem Podziemnego Parku Narodowego – Kopalnia Soli Wieliczka). Równocześnie przypomniano zgłaszane od dawna postulaty powiększenia większości istniejących parków narodowych o 142 294,29 ha, co stanowi 0,46% powierzchni Polski. Nowe oraz powiększone istniejące parki narodowe, o łącznej powierzchni 955 960,09 ha pokryłyby 3,06% powierzchni Polski. Pozwoliłoby to na zagęszczenie sieci parków narodowych oraz wywiązanie się z zobowiązań krajowych i międzynarodowych.

Based on the analysis, 25 new national parks and 21 concepts of extending the existing ones were located in Poland. For all — except one underground park, border proposals have been prepared. New national parks have area of 483,301.43 ha and occupy 1.55% of Poland. The postulated enlargements cover the area of 166,165.56 ha, which is 0.53% of the area of Poland. In total, they cover area of 979,041.63 ha, which is 3.13% of Poland. This would allow the creation of a network of national parks and the fulfilment of national and international obligations.

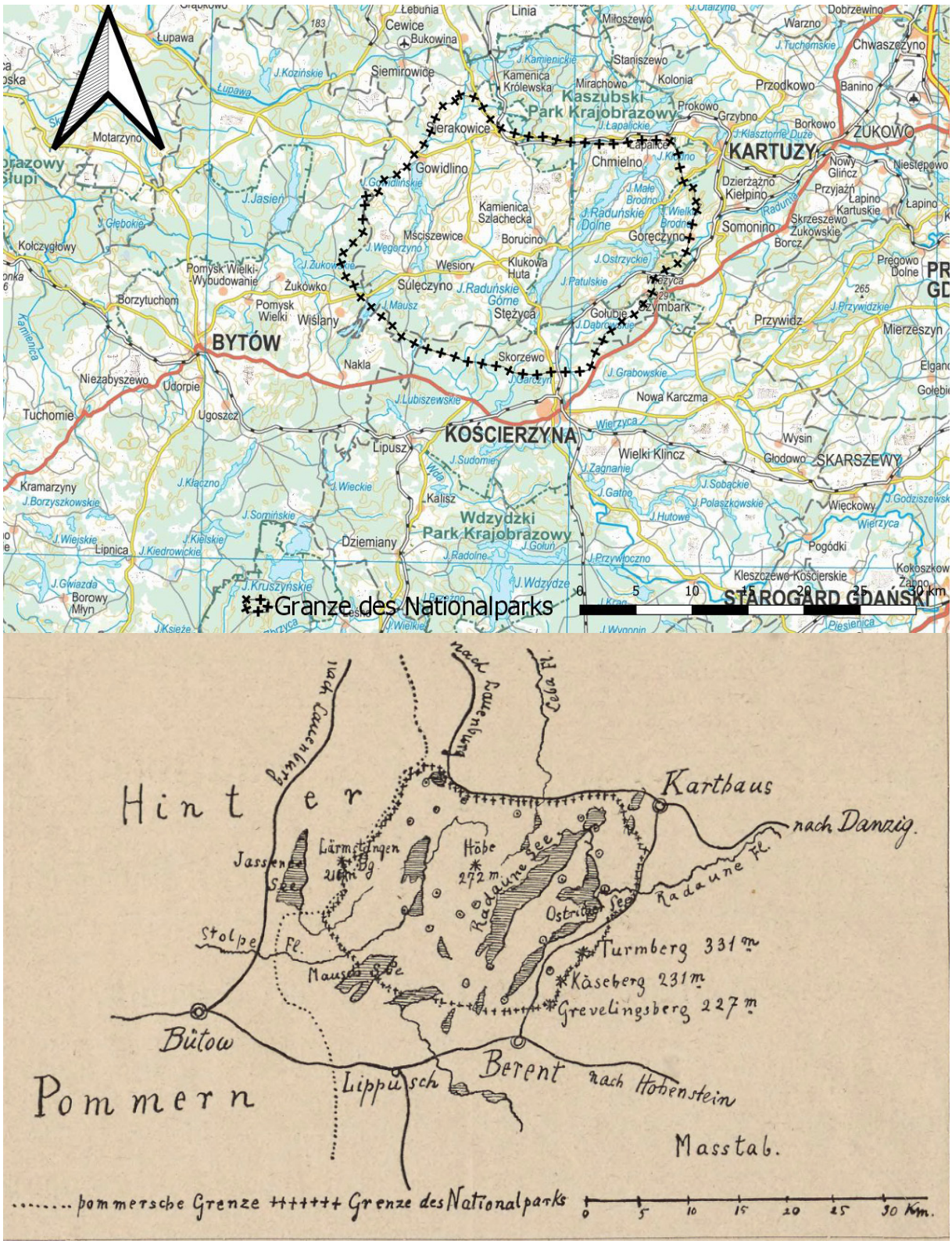
SŁOWA KLUCZOWE: Polskie parki narodowe, poszerzenie granic parków narodowych, nowe parki narodowe w Polsce, projektowane parki narodowe, ochrona przyrody w Polsce

KEY WORDS: Polish national parks, expanding the borders of national parks, new national parks in Poland, projected national parks, nature protection in Poland

1. Wstęp

Według obowiązującej ustawy o ochronie przyrody w Polsce z 2004 roku (Dz. U. 2004 Nr 92 poz. 880, z późn. zmianami) „tworzenie i powiększenie obszaru parku narodowego lub rezerwatu przyrody jest celem publicznym w rozumieniu ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami" (Dz. U. 1997 Nr 115 poz. 741 z późn. zmianami). W hierarchii wielu ważnych zadań, realizowanych przez władze publiczne ochrona przyrody ma takie samo znaczenie jak m.in. budowa dróg i kolei, zapewnienie transportu publicznego, zaopatrzenie w wodę, odprowadzanie ścieków, opieka nad zabytkami i cmentarzami, zakładanie poligonów wojskowych, działalność górnicza, czy ochrona miejsc pamięci narodowej (ustawa o gospodarce nieruchomościami 1997). Dalej ustawa o ochronie przyrody (2004) mówi: „park narodowy obejmuje obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1000 ha, na którym ochronie podlega cała przyroda, oraz walory krajobrazowe" oraz „park narodowy tworzy się w celu zachowania różnorodności biologicznej, zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej i walorów krajobrazowych, przywrócenia właściwego stanu zasobów i składników przyrody, oraz odtworzenia zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt, czy siedlisk grzybów". Należy więc zwrócić uwagę, że powołanie parku narodowego nie jest tylko i wyłącznie dyktowane względami przyrodniczymi, ale wchodzą tu w grę również wartości naukowe, społeczne, kulturowe i edukacyjne. Jeżeli dodać do tego, że celem parków narodowych, oprócz zachowania różnorodności biologicznej, jest przywracanie właściwego stanu zasobów i składników przyrody oraz odtworzenie zniekształconych siedlisk, nasuwa się pogląd, że powoływanie i powiększanie parków narodowych nie powinno ograniczać się tylko do miejsc, gdzie znajdują się wzorcowe, i doskonale zachowane siedliska – choć oczywiście w takich miejscach jest to najbardziej pożądane. Hebda i in. (2016) w pracy poświęconej potrzebie utworzenia parku narodowego na Nizinie Śląskiej zwracają uwagę, że argumentami przemawiającymi za powstaniem parku, oprócz walorów przyrodniczych jest m.in. to, że: w śląskiej krainie przyrodniczo-leśnej nie ma takiej formy ochrony przyrody (czyli przyroda tego obszaru nie jest reprezentowana w żadnym z istniejących parków), oraz park narodowy byłby dopełnieniem systemu ochrony przyrody w województwie opolskim nieposiadającym takiej formy, bodźcem do rozwoju turystyki i stałby się nową jednostką naukowo-badawczą. Dodatkowo autorzy zwracają dużą uwagę na walory historyczne i kulturowe tego miejsca. Ten sposób patrzenia na funkcje parków narodowych, a ogólnie rzecz biorąc na ochronę przyrody jest bliski klasycznemu ujęciu zapisanemu w art. 1. pierwszej w Polsce ustawie o ochronie przyrody, w której to ochronie powinny podlegać twory przyrody „których zachowanie leży w interesie publicznym, ze względów naukowych, estetycznych, historycznych, pamiątkowych, albo też ze względu na swoiste cechy krajobrazu (…)" (ustawa o ochronie przyrody z 1934 r.). Podobny spo-

sób patrzenia na powoływanie parków narodowych został zawarty już w 1906 roku w pruskim czasopiśmie krajoznawczym pt. „Der Wanderer Durch Ost- und Westpreußen" (Wędrownik przez Wschodnie i Zachodnie Prusy). W jednym z jego artykułów pt. „Ein deutcher Nationalpark in der Ostmark" (Niemiecki park narodowy we Wschodniej Marchii), wysunięty został postulat powołania niemieckiego parku narodowego na pograniczu Kaszub i Borów Tucholskich (ryc.1) (Der Wanderer Durch Ost- und Westpreußen 1906). Nieznany autor tego artykułu widzi w objęciu tego terenu ochroną, możliwość zrekonstruowania „prawdziwej germańskiej puszczy". W takim ujęciu powołanie parku narodowego miało służyć zapewnieniu warunków do powrotu dzikiej przyrody na te obszary, a nie konserwować istniejący stan. Ten sposób rozumowania zupełnie odwraca nasze dzisiejsze postrzeganie konserwatorskiej ochrony przyrody, gdyż skupia się na przyszłości tego, jak będzie wyglądała przyroda, gdy teraz zostawimy ją w spokoju, a nie na przeszłości – czyli zachowaniu przyrody takiej, jaka do tej pory była nam znana. Taki sposób patrzenia na ochronę przyrody praktycznie nie jest obecny w aktualnym dyskursie, gdzie dyskusja na temat parków narodowych często ogranicza się do poszukiwania i potwierdzania „pierwotności", którą można chronić, rzadko poruszając kwestię, że ochrona danego obszaru pozwoli na stopniowe powracanie „pierwotności" wraz z upływem czasu. W opisanym powyżej ujęciu parki narodowe są de facto urzeczywistnieniem szczytnych humanistycznych idei i są tworzone przez ludzi dla ludzi, by zachować najwartościowsze z punktu widzenia człowieka dziedzictwo przyrodnicze danego kraju czy regionu, a kwestie ściśle przyrodnicze są wtórne wobec wartości ludzkich. Twierdzenie to jest również udziałem polskich decydentów, w których gestii leżą parki narodowe, gdyż w uzasadnieniu do projektu ustawy o parkach narodowych z dn. 26 stycznia 2022 r. ustawodawca wyjaśnia: „Misją parków narodowych jest ochrona i popularyzowanie dziedzictwa przyrodniczego, stanowiącego istotną część tożsamości narodowej. Parki narodowe nie istnieją same dla siebie, ale istnieją dla ludzi i posiadają wobec nich rolę służebną. Naturalne jest jednak to, że istnieją po to, by zachować dziedzictwo przyrodnicze dla tych i kolejnych pokoleń" (Minister Klimatu i Środowiska 2022). Warto zwrócić uwagę na ten aspekt tworzenia i powiększania parków narodowych, gdyż wiele na to wskazuje, że w przyszłości sieć parków narodowych w Polsce będzie rozwijana.

Ryc. 1. Propozycja utworzenia niemieckiego parku narodowego we Wschodniej Marchii, wyrażona w niemieckim czasopiśmie o tematyce krajoznawczej Der Wanderer Durch Ost- und Westpreußen (Wędrownik przez Wschodnie i Zachodnie Prusy), Nr. 3 Elbląg (Elbing), Czerwiec 1906 r. Str. 58 – na dole (tłumaczenie: Robert Gatzka, M.Sc., Berezka 03.2021), oraz jej umiejscowienie na dzisiejszej mapie – u góry.

Fig. 1. The proposal of the German national park in Eastmarch, expressed in the German tourism magazine Der Wanderer Durch Ost- und Westpreußen (The Wanderer through East and West Prussia), No. 3 Elbląg (Elbing), June 1906. Page 58 - at the bottom (translation: Robert Gatzka, M.Sc., Berezka 03.2021), and its location on today's map - at the top.

Na konieczność rozwoju sieci parków narodowych wskazują chociażby oficjalne dokumenty rządowe. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 będąca najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dot. zagospodarowania państwa, opracowywana zgodnie z zapisami ustawy o planowaniu i gospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003 roku, w rozdziale 3.2.3 stwierdza, że: „KSOCh (Krajowy System Obszarów Chronionych) to określenie systemu tworzonego w Polsce w XX wieku, składającego się z parków narodowych (PN), rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych (PK), obszarów chronionego krajobrazu (OChK) (…). Budowa systemu zaczętego w latach 70. XX wieku nie została zakończona". Dalej ten sam dokument opisuje docelowy stan, który powinien być osiągnięty do roku 2030: „Utworzono trzy nowe parki narodowe: Mazurski, Turnicki, Jurajski, powiększono także kilka istniejących parków narodowych oraz powierzchnię ochrony Puszczy Białowieskiej i Kampinoskiej. Wiele z nich stało się obiektami sieci międzynarodowych rezerwatów biosfery UNESCO" (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2011).

„Docelowa sieć krajowego systemu obszarów chronionych (KSOCh) z uwzględnieniem łączących je korytarzy ekologicznych" została opracowana w 2002 roku na zlecenie Ministra Środowiska przez Instytut Ochrony PAN i Narodową Fundację Ochrony Środowiska. Dokument ten rekomenduje rozwój sieci obszarów chronionych, w tym powiększenie istniejących (Białowieski, Karkonoski, Gór Stołowych, Poleski, Słowiński, Wielkopolski) i powołanie nowych parków narodowych (Mazurskiego, Turnickiego i parku narodowego w Dolinie Wisły pomiędzy Włocławkiem a Nieszawą) (Tworek i in. 2002).

Najnowsza Polityka Ekologiczna Państwa 2030 (Ministerstwo Środowiska 2019) w grupie działań nr 41 o nazwie: „ochrona różnorodności biologicznej" wymienia zadanie nr 21: „uzupełnienie sieci parków narodowych i rezerwatów w sposób, który zapewni ich reprezentatywność względem różnorodności zasobów przyrodniczych kraju". Obszarem wykonania zadania są: legislacja, analiza i finansowanie. Dodatkowo dokument ten stwierdza, że: „w Polsce dominują obszarowe formy ochrony przyrody o niskich reżimach ochronnych (np. obszary chronionego krajobrazu, parki krajobrazowe). Parki narodowe oraz rezerwaty przyrody zajmują jedyne 5% powierzchni wszystkich obiektów i obszarów o szczególnych walorach przyrodniczych w naszym kraju", oraz „powierzchnia parków narodowych w Polsce jest niewielka. W porównaniu z innymi krajami zajmujemy 26 miejsce w Europie. Stanową one jedynie 1,1% powierzchni kraju, podczas gdy w Europie jest średnio 3,4%" (Ministerstwo Środowiska 2019).

Podobnie poprzednia Polityka Ekologiczna Państwa w latach 2009-2012, z perspektywą do roku 2016 rekomendowała: „jest ważna także kontynuacja tworzenia krajowej sieci obszarów chronionych uwzględniająca utworzenie nowych parków narodowych, rezerwatów, parków krajobrazowych oraz powstanie form i obiektów ochrony przyrody" (Ministerstwo Środowiska 2008). Trzeba jednak nadmienić, że wobec parków narodowych i krajobrazowych nie udało się zrealizować tej rekomendacji.

Również Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań na lata 2015-2020 wskazuje: „Przestrzenny zakres wdrażania obszarowych form ochrony przyrody nie osiągnął swojego kształtu docelowego (dotyczy to np. parków narodowych, rezerwatów przyrody (…) (Uchwała nr 213 Rady Ministrów 2015).

Oczywiście nie tylko dokumenty administracji państwowej zwracają uwagę na braki w polskiej sieci obszarów chronionych. Jest również wiele publikacji, które poruszają ten temat.

Państwowa Rada Ochrony Przyrody (PROP) w publikacji dotyczącej najważniejszych problemów przyrody w Polsce w rozdziale pt. „Problemy praktyki zarządzania chronionymi obszarami i siedliskami", jako pierwszy w tym rozdziale punkt wskazuje na: „niedokończony system krajowych obszarów chronionych w Polsce. (…) wciąż wiele miejsc i obszarów kluczowych dla ochrony polskiej przyrody pozostaje nieobjętymi krajowymi formami ochrony przyrody (lub objętych tylko bardzo słabymi formami)" (PROP 2007).

Skuteczność form ochrony przyrody zależy w dużej mierze w ich umiejscowieniu w szerszym kontekście krajobrazowym, w którym formy o różnym reżimie ochronnym układają się w przestrzenną sieć. Węzłami tej sieci powinny być formy o najwyższym reżimie, czyli parki narodowe i rezerwaty przyrody, a formy o mniejszym reżimie, powinny stanowić korytarze ekologiczne łączące węzły. Ochrona przyrody jako całość, najlepiej będzie funkcjonowała właśnie w tak przestrzennie powiązanych obszarach (Szwagrzyk 2007). W podobnym tonie wypowiadał się Pawlaczyk (2016), który poprawę skuteczność ochrony przyrody upatruje w takim przestrzennym ich rozmieszczeniu by „obszary rdzeniowe" o najwyższym reżimie ochronnym (rezerwaty przyrody i parki narodowe) były otoczone przez formy o niższym reżimie ochronnym (parki krajobrazowe, natura 2000).

Powyższe publikacje wskazują więc, że aby ochrona przyrody była skuteczna powinna istnieć pewna sieć obszarów chronionych, w których parki narodowe (i rezerwaty przyrody) powinny pełnić główną rolę, jako rdzenie obszarów i węzły sieci. Koresponduje to bezpośrednio z wyżej podanymi zapisami aktów prawnych, w których obszary chronione w Polsce powinny tworzyć pewien system bądź sieć. Niestety taka sieć jest jeszcze daleka od ukończenia.

Wykaz istniejących 23 parków narodowych i propozycje utworzenia nowych 10 parków narodowych przedstawił Partyka (2010). Są to następujące nowe parki: Jurajski, Knyszyński, Mazurski, Orawski, Szczeciński, Turnicki, Janowski, Sobiborski, Chełmski i Podziemny Park Narodowy – Kopalnia Soli Wieliczka.

Holeksa i in. (2017) zaproponowali rozwój polskiej sieci parków narodowych. Po szczegółowych analizach, jakie typy siedlisk, oraz jakie obszary biogeograficzne kraju chronią polskie parki narodowe, stwierdzili duże braki w ich sieci i zwrócili uwagę na „konieczność zwiększenia reprezentatywności systemu parków narodowych wobec zróżnicowania przyrodniczego obserwowanego na terenie Polski". Zauważyli, że istniejąca sieć parków narodowych ma niewiele wspólnego z reprezentatywnością geograficzno-przyrodniczą oraz że system polskich parków narodowych w przeciwieństwie do rezerwatów nie doczekał się jeszcze opracowania wg reprezentatywności. Autorzy podjęli więc pierwszą próbę stworzenia takiego opracowania. Rozszerzając swoje wnioski, za Czubińskim (1951) stwierdzili, że racjonalna sieć parków narodowych powinna być zgodna z regionalizacją przyrodniczą, a także uwzględniać rolę naukowo-dydaktyczną, społeczną i gospodarczą tych obiektów w skali ogólnokrajowej i lokalnej, co koresponduje z początkowymi wnioskami niniejszego opracowania. Zwrócili również uwagę na kryzys, który dotknął powoływanie nowych parków narodowych w Polsce, gdyż od 2001 r. nie powstał żaden nowy park,

co jest najdłuższym okresem bez powołania parku od momentu, gdy powstały w naszym kraju pierwsze tego typu obszary chronione (od 1932 r.), a od 1996 roku nie powstał żaden park narodowy, którego celem miałaby być ochrona ekosystemów leśnych. By zaradzić zidentyfikowanym problemom autorzy obok wymienionych przez Partykę (2010) projektowanych parków narodowych, dodali jeden niewymieniony przez poprzedniego autora projekt – park narodowy Dolina Dolnej Odry oraz zaproponowali trzy nowe parki narodowe: Borów Dolnośląskich, Puszczy Pilickiej oraz Puszczy Śląskiej. Propozycja ostatniego z wymienionych parków została również przedstawiona przez Hebdę i in. (2016). Wynikiem powyżej opisywanej publikacji są propozycje dla 13 nowych parków narodowych (tab. 4).

Autorzy pracy „Wybrane problemy w ochronie przyrody w Polsce i proponowane kierunki zmian" (Gutowski i in. 2015) wskazują, że obecne rozmieszczenie obiektów ochrony przyrody w Polsce nie wyczerpuje potrzeb ochrony najcenniejszych elementów przyrody, wobec czego trzeba uzupełnić system ochrony obszarowej, obejmując odpowiednią ochroną wszystkie obiekty, które na to zasługują. By to osiągnąć należy przeprowadzić inwentaryzację i waloryzację zasobów przyrodniczych, opierając się na elementach przyrody dotąd zaniedbywanych, takich jak grzyby, rośliny „niższe" i bezkręgowce, oraz dokonać analizy przestrzennej biorąc pod uwagę walory przyrodnicze, funkcje ekologiczne oraz czynniki gospodarcze i społeczne. Na tej podstawie należy dokonać strefowania z uwzględnieniem obszarów, gdzie ochrona przyrody powinna być dominująca. Autorzy wskazują również na główne i konieczne działania mające na celu poprawę sytuacji obszarowej ochrony przyrody w Polsce. Są to: powiększenie Białowieskiego Parku Narodowego na obszar całej Puszczy Białowieskiej; powiększenie innych parków narodowych, jak Babiogórski, Bieszczadzki, Borów Tucholskich, Gorczański, Pieniński, Wielkopolski czy Karkonoski; powołanie nowych parków narodowych, w tym Jurajskiego, Turnickiego (najpilniej), Mazurskiego, Środkowej Wisły oraz rozważenie powołania parków narodowych Puszczy Bukowej, Wysoczyzny Elbląskich i Pojezierza Kaszubskiego. Autorzy wspominają również o ochronie Bałtyku poprzez powiększenie Słowińskiego Parku Narodowego o głazowisko Rowy oraz utworzenie morskich rezerwatów przyrody. Cytowana praca jest kolejną, wymieniającą konkretne obszary w Polsce, które powinny zostać objęte ochroną obszarową w formie parku narodowego. Obok obszarów, które powtarzają się w poszczególnych pracach, co wskazuje na ich niewątpliwą wartość i oczekiwanie na objęcie ich ochroną, pojawił się jeden nowy obszar – Park Narodowy Wysoczyzny Elbląskich.

Ważnym dokumentem w kontekście przyszłości polskich obszarów chronionych jest unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030 (Komisja Europejska 2020). Dokument ten jasno nakreśla cele ochrony przyrody Unii Europejskiej do roku 2030. Mówi on, że Unia Europejska musi zwiększyć ochronę i odbudowę zespołów przyrodniczych, dokonując tego przez rozszerzenie sieci obszarów chronionych i opracowanie ambitnego planu odbudowy zasobów przyrodniczych. Zwraca również uwagę na fakt, że obecna sieć obszarów prawnie chronionych, w tym obszarów objętych ochroną ścisłą, nie jest wystarczająca dla ochrony różnorodności biologicznej. By zmienić tę sytuację strategia podaje konkretne wytyczne: objęcie co najmniej 30% obszarów lądowych i 30% obszarów morskich ochroną, w tym co najmniej 1/3 obszarów lądowych i 1/3 obszarów morskich UE ochroną ścisłą. Obszary objęte ochroną ścisłą powinny być obszarami o bardzo wysokiej wartości różnorodności biologicznej lub potencjalne w tym zakresie. Terenami chronionymi ochroną ścisłą powinny być wszystkie pozostałe w UE lasy pierwotne i starodrzewy, a także m.in. znaczne obszary torfowisk, użytków zielonych czy terenów podmokłych. Komisja

zwraca uwagę, że nowe tereny chronione powinny uzupełnić sieć Natura 2000 albo zostać objęte krajowymi systemami ochrony przyrody.

Powyższa strategia nawiązuje do wcześniej zgłaszanych potrzeb rozwoju sieci obszarów chronionych w Polsce, równocześnie zaznaczając, że ochrona przyrody – w tym ochrona ścisła – nie jest przeznaczona tylko dla obszarów pierwotnych, dzikich, czy o wysokich walorach przyrodniczych, ale również dla obszarów, które mogą być do nich zaliczane w przyszłości, co nawiązuje także do polskiej ustawy o ochronie przyrody (2004), która w kontekście parków narodowych mówi o „przywracaniu właściwego stanu zasobów i składników przyrody" oraz „odtwarzaniu zniekształconych siedlisk". Myśląc o ochronie ścisłej zasobów przyrodniczych, której nowe obszary będziemy prawdopodobnie musieli w Polsce wyznaczyć, można przypuszczać, że będzie ona procedowana w oparciu o istniejące w Polsce formy ochrony przyrody, a przede wszystkim te, które są predysponowane do prowadzenia ochrony ścisłej, czyli parki narodowe i rezerwaty przyrody (Pawlaczyk 2022). Czeka więc nasz kraj wiele pracy przy poszerzaniu istniejących i ustanawianiu nowych parków narodowych. Niniejsza publikacja jest również próbą wyjścia naprzeciw temu wyzwaniu.

2. Metody

Dla niniejszego opracowania dokonano przeglądu publikowanych prac naukowych oraz innych dostępnych publikacji, dokumentów planistycznych, interpelacji poselskich, doniesień prasowych, a także dokumentów zawierających postulaty utworzenia nowych parków narodowych. Dużą pomocą okazał się Internet, ułatwiający poszukiwanie informacji na temat propozycji tworzenia nowych parków, ich położenia i walorów przyrodniczych. Przy opisie każdego projektu parku są podane jego źródła (tab. 4).

Dane dotyczące powiększenia istniejących parków narodowych były zbierane głównie na podstawie ustawy o dostępie do informacji publicznej (2001), poprzez wysłanie wniosku do dyrekcji poszczególnych parków. Otrzymano w ten sposób wiele cennych dla niniejszej publikacji danych zawartych w wielu różnych dokumentach: publikacjach, planach, strategiach lub w odpowiedziach dyrekcji parków na pytania autora. W stosunku do jednego parku narodowego – Świętokrzyskiego, konieczna była bezpośrednia wizyta w archiwum i bibliotece Parku. Przyniosła ona zamierzone efekty badawcze.

Niełatwym zadaniem okazało się odwzorowanie bądź zaproponowanie przebiegu granic poszczególnych nowych parków narodowych i korekt już istniejących. Tam, gdzie udało się dotrzeć do szkiców i map, zaproponowany w nich przebieg granic został przeniesiony na mapę wektorową, a następnie dopracowany tak, by jak najwierniej można było odtworzyć zamysł autorów. W propozycjach, które nie miały map ani szkiców, lecz tylko opisy, posiłkowano się nimi przy wyznaczaniu granic poszczególnych obiektów. W pozostałych przypadkach przy braku szczegółowych opisów granic, są one moimi propozycjami. W opisie każdego z parków narodowych podano, na jakiej podstawie wyznaczono ich granice.

Przy wyznaczaniu nowych parków oraz propozycji powiększeń już istniejących, w sytuacji, gdy brak było map, szkiców lub szczegółowych opisów, tam gdzie było to zasadne i możliwe, opierałem przebieg granic według zasięgu istniejących form ochrony przyrody, w szczególności na parkach krajobrazowych, obszarach Natura 2000 i rezerwatach przyrody. Oparcie granic o istniejące parki krajobrazowe było podyktowane faktem, że niejednokrotnie powołanie parku krajobrazowego było zapowiedzią (fazą wstępną) utworzenia w przyszłości parku narodowego zwłaszcza w sytuacji, kiedy istniejące uwarunkowania nie pozwalały na powołanie tej najwyższej w Polsce formy ochrony przyrody. Taka sytuacja wystąpiła np. w stosunku do prób powołania Mazurskiego Parku Narodowego (strona internetowa Mazurskiego Parku Krajobrazowego). Projektowane granice były dopasowywane również do rezerwatów przyrody, gdyż często niezasadne byłoby

pozostawienie rezerwatu przyrody przylegającego do parku narodowego. Innymi obiektami, do których dopasowywano granice były m. in. oddziały lub pododdziały leśne, drogi, granice działek ewidencyjnych, granice ekosystemów (najczęściej lasu) czy linia zabudowy. Jeżeli zaprojektowana granica przecinała zwarty kompleks leśny czy inny kompleks przyrodniczy, pozostawiając tylko niewielki jego obszar poza projektem nowego parku lub powiększenia parku, wtedy taki fragment również był włączany do projektu. Generalnie granice projektów parków były tak prowadzone, by zapobiec fragmentacji siedlisk, by umożliwić ochronę jak największych zwartych kompleksów i by wskaźnik rozwinięcia granicy był jak najmniejszy (Maciantowicz 2018), choć nie da się ukryć, że to ostatnie założenie często było trudne do zrealizowania. Brałem również pod uwagę formę zarządu gruntów, unikając w miarę możliwości włączania gruntów prywatnych oraz próbując nie dzielić gruntów państwowych. Czasem dodatkowo warto było włączyć w obszar propozycji parku cenny przyrodniczo teren leżący w pobliżu (np. rezerwat przyrody), który jednak nie przylegał do kreślonej propozycji, co skutkowało powstawaniem eksklaw.

Warstwy wektorowe form ochrony przyrody oraz lokalizacji regionów biogeograficznych w formacie ESRI Shapefile, przydatne przy wyznaczania zasięgu granic parków narodowych, zostały pobrane ze strony Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska (2018), natomiast dane dotyczące przebiegu granic wydzieleń leśnych w formacie ESRI Shapefile – z Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych na mocy Ustawy o dostępie do informacji publicznej (2001). Inne dane, w tym granice działek administracyjnych, zaczerpnięto jako podkład w formacie WMS ze strony geoportal.gov.pl.

Niniejsze opracowanie zawiera projekty korekt powierzchni istniejących parków narodowych oraz propozycje utworzenia nowych parków z ich zaprezentowaniem w formie kartograficznej. Sugerowane przebiegi granic, o ile nie są oparte na dostępnych mapach należy traktować tylko jako propozycje autora, a nie jednoznaczne rozstrzygnięcie. Zdaję sobie sprawę z konieczności szczegółowej weryfikacji każdego z zaproponowanych projektów. Mam nadzieję, że proponowane rozwiązania będą zachętą do rzeczowej i konstruktywnej dyskusji nad siecią polskich parków narodowych.

3. Rozwój sieci polskich parków narodowych

Aby lepiej zrozumieć problematykę tworzenia sieci parków narodowych w Polsce oraz dostrzec problemy w jej rozwoju, należy poznać dynamikę tworzenia i wzrostu powierzchni parków na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci. Wzrost powierzchni i liczby parków narodowych zestawiono na podstawie obowiązujących aktów prawnych (tab. 1, zał. 1).

Tab. 1. Wzrost powierzchni oraz liczby parków narodowych w latach 1932-2022

Tab. 1. Summary showing the increase in the area and the number of national parks in the years 1932-2022

1	2	3	4	5	6	7	8
Rok	Powołanie lub zmiana powierzchni PN	Powołanie PN1 pow. [ha]	Powołanie PN2 pow. [ha]	Suma zmian pow. [ha]	Suma: powołanie + suma zmian powierzchni [ha] (kolumna 3+4+5)	Skumulowana powierzchnia [ha]	Liczba PN
1932	Białowieski (1) i Pieniński (2) PN	4693,24	423,00		5116,24	5116,24	2
1947	Restytucja Białowieskiego PN			22,76	22,76	5139,00	2
1950	Świętokrzyski PN	6054,09			6054,09	11193,09	3
1954	Tatrzański PN	21555,93			21555,93	32749,02	4
1955	Babiogórski PN i restytucja Pienińskiego PN	1642,18		1808,59	3450,77	36199,79	5
1956	Ojcowski PN	2145,62			2145,62	38345,41	6
1957	Wielkopolski PN	5082,27			5082,27	43427,68	7
1959	Kampinoski (1) i Karkonoski (2) PN	40700,00	5510,00		46210,00	89637,68	9
1960	Woliński PN	4691,00			4691,00	94328,68	10
1967	Słowiński PN	18069,00			18069,00	112397,68	11
1970	Powiększenie Pienińskiego PN			64,00	64,00	112461,68	11
1973	Bieszczadzki PN	5955,35			5955,35	118417,03	12
1974	Roztoczański PN	4800,65			4800,65	123217,68	13
1976	Pomniejszenie Kampinoskiego PN			-6390,00	-6390,00	116827,68	13
1979	Powiększenie Roztoczańskiego PN			2001,98	2001,98	118829,66	13
1980	Korekta granic Tatrzańskiego PN			-391,93	-391,93	118437,73	13

1981	Gorczański PN	5908,44			5908,44	124346,17	14
1989	Wigierski PN i powiększenie Bieszczadzkiego PN	14840,06		9754,85	24594,91	148941,08	15
1990	Drawieński (1) i Poleski (2) PN, powiększenie Roztoczańskiego PN	8691,50	4813,35	1008,68	14513,53	163454,61	17
1991	Powiększenie Bieszczadzkiego PN			11354,21	11354,21	174808,82	17
1993	Biebrzański (1) PN i PN Gór Stołowych (2)	59223,00	6280,30		65503,30	240312,12	19
1994	Powiększenie Poleskiego PN			4834,38	4834,38	245146,50	19
1995	Magurski PN i powiększenie Roztoczańskiego PN	19961,92		670,45	20632,37	265778,87	20
1996	PN „Bory Tucholskie" (1) i Narwiański (2) PN, powiększenie Białowieskiego, Pienińskiego, Świętokrzyskiego, Wielkopolskiego, Karkonoskiego, Wolińskiego, Bieszczadzkiego, Drawieńskiego PN	4789,34	7350,00	19357,98	31497,32	297276,19	22
1997	Powiększenie Babiogórskiego, Ojcowskiego, Kampinoskiego, Gorczańskiego i Wigierskiego PN			7399,83	7399,83	304676,02	22
1998	Powiększenie Drawieńskiego PN			323,15	323,15	304999,17	22
1999	Powiększenie Bieszczadzkiego PN i PN Bory Tucholskie			1376,27	1376,27	306375,44	22
2001	PN „Ujście Warty"	7955,86			7955,86	314331,30	23
2004	Powiększenie Słowińskiego PN			14675,03	14675,03	329006,33	23
2016	Powiększenie Karkonoskiego PN			372,86	372,86	329379,19	23
2017	Powiększenie Poleskiego PN			112,56	112,56	329491,75	23
2022	Powiększenie Świętokrzyskiego PN			62,34	62,34	329554,09	23

Historia tworzenia polskich parków narodowych wiąże się z utworzeniem 23 maja 1932 roku w Pieninach szczególnej jednostki administracyjnej podległej dyrekcji Lasów Państwowych we Lwowie, pod nazwą „Park Narodowy w Pieninach" (Rozporządzenie Ministra Rolnictwa 1932). Kilka miesięcy później, w sierpniu tego samego roku, białowieskie Nadleśnictwo Rezerwat przekształcono w szczególną jednostkę administracyjną pod nazwą „Park Narodowy w Białowieży" podległą Dyrekcji Lasów Państwowych w Białowieży (Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform

Rolnych 1932). Trzeba przypomnieć, że było to jeszcze przez wydaniem pierwszej w Polsce ustawy o ochronie przyrody (1934), w której znalazło się pojęcie park narodowy, jako forma ochrony przyrody. Do II wojny światowej były to jedyne dwa parki narodowe w Polsce.

Po wojnie, w wyniku zmiany ustroju oraz prawa, konieczna była restytucja powołanych przed wojną parków narodowych. Dla Białowieskiego Parku Narodowego nastąpiło to w 1947 roku (Rozporządzenie Rady Ministrów 1947), przy czym Park ten zwiększył swoją powierzchnię o prawie 23 ha. Pieniński Park Narodowy musiał poczekać na swoją restytucję do 1955 roku (Rozporządzenie Rady Ministrów 1954).

Dynamiczny rozwój sieci parków narodowych rozpoczął się w 1950 roku powołaniem Świętokrzyskiego Parku Narodowego (Rozporządzenie Rady Ministrów 1950) i trwał przez całe lata 50-te, kończąc się powołaniem Wolińskiego Parku Narodowego (Rozporządzenie Rady Ministrów 1960). W tym okresie liczba parków narodowych wzrosła do dziesięciu, a ich powierzchnia zwiększyła się prawie 19-krotnie z ok. 5 tys. ha do ok. 95 tys. ha.

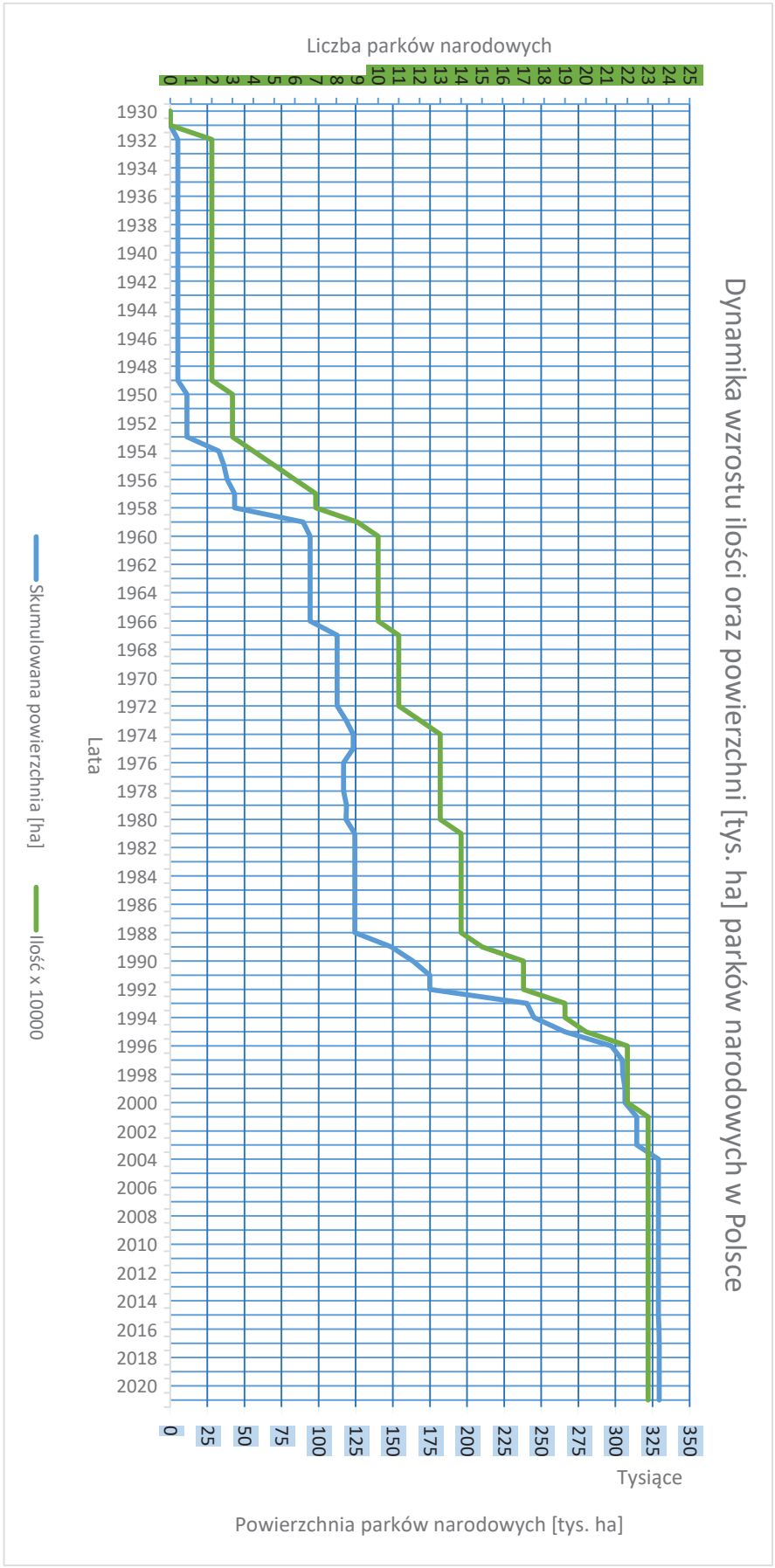
Przez następne dziesięciolecia, do roku 1989 następował powolny rozwój sieci parków narodowych od jednego do dwóch nowych parków w ciągu dziesięciu lat. Powierzchnia parków również wzrastała powoli. Nie obyło się również bez redukcji powierzchni parków narodowych, jak np. pomniejszenia w 1976 roku powierzchni Kampinoskiego Parku Narodowego o ponad 6 tys. ha. (Rozporządzenie Rady Ministrów 1975). Okres ten zakończył się liczbą 14 utworzonych parków narodowych o łącznej powierzchni ponad 124 tys. ha, czyli o około 32% większej niż w 1960 roku.

Korzystniejszy okres dla polskich parków narodowych rozpoczął się w 1989 roku i trwał do roku 2001, kiedy to powstał ostatni z parków – Park Narodowy Ujście Warty. W tym czasie przez 12 lat zostało powołanych 9 parków narodowych, czyli ponad 1/3 wszystkich istniejących (39%) oraz powiększono 17 parków narodowych – wśród nich te, które dopiero co powołano w tym okresie, przy czym np. Bieszczadzki Park Narodowy powiększano 4 razy, a Roztoczański – 2. W tym czasie powierzchnia polskich parków narodowych wzrosła ponad 2,5 krotnie ze 124 tys. ha, do 314 tys. ha. Był to okres bez precedensu dla polskiej ochrony przyrody.

Po tym korzystnym dla ochrony przyrody okresie tworzenie nowych parków narodowych uległo zahamowaniu. Już w 2000 roku wprowadzono do ówczesnej ustawy o ochronie przyrody (1991) paragraf 7b, który wprowadził konieczność uzgadniania projektu dla powstania bądź powiększenia parku narodowego, z właściwymi terytorialnie jednostkami samorządu terytorialnego (gminami, powiatami i województwami). W tych warunkach Park Narodowy Ujście Warty jako jedyny powstał z inicjatywy społeczności lokalnej na mocy rozporządzenia z 2000 roku (Wydra 2021). Powstanie tego parku w 2001 roku jest powszechnie uważane za koniec pewnej „epoki" w powoływaniu nowych i powiększaniu istniejących parków narodowych. Te niekorzystne dla rozwoju sieci parków narodowych zapisy zostały podtrzymane w nowej ustawie o ochronie przyrody z 2004 roku i są powtarzane w jej kolejnych nowelizacjach czy zmianach. Wymóg uzgadniania powoływania i powiększania parków narodowych istnieje do dziś (Wydra 2021). Zapisy te spowodowały kryzys w rozwoju sieci parków narodowych w Polsce. Okres od 2001 do 2023 roku jest najdłuższym w Polsce – począwszy od powołania pierwszego parku narodowego, włączając w to również lata II wojny światowej – bez powołania nowego parku narodowego. Zwolnienie

tempa rozwoju ochrony przyrody w Polsce i kwestia poprawy tej sytuacji w kontekście rozwoju sieci parków narodowych jest bardzo ważnym zagadnieniem i problem ten był nawet tematem odrębnego opracowania (Wydra 2021). W tym trudnym dla parków narodowych okresie, za zgodą samorządów udało się powiększyć trzy z nich – Słowiński, Karkonoski i Poleski, łącznie o 15 160,31 ha, w tym 11 171 ha to powiększenie Słowińskiego PN o wody przybrzeżne Bałtyku (Słowiński Park Narodowy 2022). Tak więc na lądzie powierzchnia tych trzech parków zwiększyła się o jedyne 3989 ha. W wyniku tych powiększeń obecna powierzchnia polskich parków narodowych wynosi 329 491,75 ha zajmując 1,05% powierzchni kraju.

Dotychczas nie ma wprawdzie istotnych zapowiedzi zmiany prawa, jednak pojawiły się możliwości powiększenia dwóch parków narodowych. Pierwsza z nich to dyskutowane powiększenie Karkonoskiego PN na wniosek części lokalnych społeczności (TVP 3 Wrocław 2022, Karkonoski Park Narodowy 2022). Druga to kontrowersyjne powiększenie Świętokrzyskiego PN, który zyska oddaloną od jego granic eksklawę o pow. 63,69 ha, a w zamian utraci po benedyktyński zabytkowy klasztor na Łyścu (Święty Krzyż) o pow. 1,35 ha, znajdujący się w jego zwartym obszarze (Prawo.pl 2022). Tego typu powiększenie budzi wątpliwości prawne i stanowi niebezpieczny precedens, mogący umożliwić wyłączanie terenów z parków narodowych oraz przyłączanie mniej wartościowych, ale większych powierzchniowo terenów poza nimi. W trakcie pisania niniejszej pracy weszło w życie rozporządzenie w tej sprawie, więc opisywany stan rzeczy stał się faktem (Rozporządzenie Rady Ministrów 2022).

Ryc. 2. Wykres obrazujący dynamikę wzrostu powierzchni oraz liczby parków narodowych w Polsce

Fig. 2. Chart showing the dynamics of the growth of the area and the number of national parks in Poland

4. Parki narodowe w Polsce na tle innych krajów Europy

Porównanie ochrony parków narodowych w Polsce z innymi krajami Europy jest zadaniem bardzo trudnym. W zależności od historii, tradycji i prawodawstwa danego kraju „park narodowy" nie znaczy tego samego. W różnych krajach ta forma ochrony przyrody różni się reżimem ochronnym, możliwością udostępniania, zakresem dopuszczalnej działalności itp. Często różnice między poszczególnymi obiektami występują również w granicach tego samego kraju. Dla porównania różnych obiektów chronionych Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody (IUCN) wprowadziła klasyfikację, na podstawie której można określić sposób ich ochrony (IUCN 2022) (tab. 2). Zaliczenie obszaru chronionego do danej kategorii IUCN jest możliwe po spełnieniu tzw. „zasady 75%" – to znaczy, że co najmniej 75% powierzchni danego obszaru powinno odpowiadać definicji danej kategorii. Z tego też względu istnieją obszary, które nazywamy parkami narodowymi, ale nie spełniając zasady 75% są klasyfikowane inaczej niż kategoria II (Dudley 2008). Można to interpretować tak, że 75% powierzchni parku narodowego musi być pozostawione dla ochrony i obserwacji wielkoskalowych procesów naturalnych. Takie podejście przyjęto np. w Niemczech zakładając, że co do zasady, wskaźnik ten powinien być osiągnięty w ciągu 30 lat od utworzenia parku. Obszary ochrony biernej powinny być ciągłe i zwarte; dłuższy termin lub odmienne podejście dopuszcza się tylko w szczególnych przypadkach – w parkach o znacznym udziale własności niepublicznej lub w związku z koniecznością ochrony wielkopowierzchniowych ekosystemów półnaturalnych o znaczeniu europejskim. Podejście to wyrażone zostało w wypracowanych „standardach jakości" ochrony niemieckich parków (Kemkes i in. 2008), a także w Austrii (European Wilderness Society 2018).

Tab. 2. Klasyfikacja obszarów chronionych wg IUCN. Źródło: https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories. Dostęp: 28.01.2022

Tab. 2. Classification of protected areas according to IUCN. Source: https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories. Access: 28.01.2022

Kategoria	Nazwa	Charakterystyka
Ia	Ścisły rezerwat przyrody (Strict Nature Reserve)	Obszar ściśle chroniony. Obecność człowieka jest restrykcyjnie ograniczona i ściśle kontrolowana. Najważniejsza jest zachowanie stanu naturalnego i niezmienionych procesów naturalnych. Obszary te służą jako obszary porównawcze do badań naukowych
Ib	Obszar naturalny (Wilderness Area)	Zazwyczaj duże niezmienione bądź mało zmienione obszary bez stałej i znaczącej obecności człowieka, chronione w celu zachowania ich naturalnego stanu

II	Park narodowy (National Park)	Duże obszary chronione o cechach naturalnych bądź zbliżonych do naturalnych, pozostawione dla ochrony i obserwacji wielkoskalowych procesów naturalnych, wraz z kompletem siedlisk i gatunków charakterystycznych dla danego obszaru, z możliwością ochrony obiektów kulturowych, z dostępem do badań naukowych, edukacji, turystki, w zgodzie z naturą i ochronnym reżimem obszaru
III	Pomnik przyrody (Natural Monument)	Zazwyczaj małe obszary chronione, chroniące pojedyncze elementy jak formy ukształtowania terenu (np. góra), elementy geologiczne (np. jaskinia) lub elementy żywe (np. starożytny gaj). Są udostępnione do odwiedzania. Obok przyrodniczej, mają wartość kulturową, turystyczną lub rekreacyjną
IV	Obszar ochrony siedliskowej/gatunkowej (Habitat/Species Management Area)	Obszary, których celem ochrony jest zachowanie gatunków bądź siedlisk. Ochrona w tym obszarze często będzie wymagała ochrony czynnej
V	Obszar chronionego krajobrazu/morza (Protected Landscape/Seascape)	Obszary, w których ochronie podlega krajobraz ukształtowany przez człowieka i przyrodę, o wysokiej wartości ekologicznej, kulturowej i krajobrazowej. Ochrona tego obszaru wymaga zachowania dotychczasowej tradycyjnej działalności człowieka
VI	Obszar chroniony o użytkowanych zasobach (Managed Resource Protected Area)	Obszar chroniący ekosystemy i siedliska wraz z powiązanymi z nimi wartościami kulturowymi i tradycyjnymi sposobami zarządzania zasobami naturalnymi. Jest to zazwyczaj duży obszar, w większości w stanie naturalnym; podlega zrównoważonemu zarządzaniu zasobami naturalnymi, a ich wykorzystanie, zgodne z ochroną przyrody, jest postrzegane jako jeden z głównych celów.

Mimo wprowadzenia ww. klasyfikacji obszarów chronionych porównanie poszczególnych obiektów napotyka na trudności w różnych krajach, ze względu na odmienne rozumienie definicji „park narodowy". I tak: Szwajcarski Park Narodowy – jedyny park narodowy w Szwajcarii, ma kategorię Ia; Park Narodowy Everglades na Florydzie (USA) ma kategorię Ib; Białowieski Park Narodowy ma kategorię II, Park Narodowy Wodospadów Wiktorii (Zimbabwe) ma kategorię III; Park Narodowy Witosza (Bułgaria) ma kategorię IV; Park Narodowy New Forest (Wlk. Brytania) ma kategorię V, Park Narodowy delty rzeki Evros (Grecja) ma kategorię VI (European Environment Agency 2012). Jeżeli dla przykładu porównamy udział powierzchniowy parków narodowych w Polsce – (1% powierzchni) i w Wielkiej Brytanii (9,3% powierzchni), wygląda na to, że Wielka Brytania zdecydowanie przebija Polskę pod względem powierzchni parków narodowych. Trzeba jednak mieć na względzie, że w Wielkiej Brytanii wszystkie parki narodowe mają kategorię V, podczas gdy tylko 15 parków narodowych w Polsce ma kategorię II w klasyfikacji IUCN, dwa polskie parki narodowe (Ojcowski i Wigierski) mają kategorię V, a 6 parków (Biebrzański, Bory Tucholskie, Góry Stołowe, Narwiański, Magurski i Ujście Warty) nie została sklasyfikowana (Protected Planet 2021). Bez względu jednak na mnogość form parków narodowych, łączy je wszystkie wspólna idea – są one uważane za obiekty, które w większości krajów w najlepszy i najbardziej restrykcyjny sposób, możliwy w danym państwie, chronią zasoby przyrodnicze danego kraju – są ich najwyższymi formami ochrony przyrody. Wyjątkiem są tu Białoruś, Ukraina i Rosja, gdzie najwyższą formą ochrony przyrody są tzw. zapowiedniki, które zaczęły powstawać na terenie byłego ZSRR niezależnie od parków narodowych w innych krajach, a obecnie funkcjonują równolegle z parkami narodowymi (Wikipedia 2023). Jednakże próba porównania parków narodowych wg różnych reżimów i kategorii ochrony w różnych krajach jest zadaniem tak pracochłonnym i obszernym, że zasługiwałoby na osobną pracę. Z tego też względu zdecydowałem się na porównywanie parków narodowych wg tego, co w danym kraju nazywa się i jest uważane za „park narodowy". Ze względu na brak innych, lepszych danych, jako

źródła dla porównywania ochrony przyrody parkami narodowymi w poszczególnych krajach użyłem Wikipedii i jej różnych wersji językowych, w tym w językach narodowych poszczególnych krajów, gdyż ten serwis, pomimo swoich wad, dobrze oddaje to, co chciałbym uchwycić w swojej pracy – co w danym kraju, pomimo różnic między państwami – jest uważane za najwyższą formę ochrony przyrody, tak że zyskuje miano parku narodowego. Pozwoliło mi to na zdobycie wiarygodnych danych i zestawienie ich w tabelę (tab. 3). Strony internetowe będące źródłami danych dotyczących poszczególnych krajów zostały podane w załączniku (zał. 2). Dane zestawiono w formie wykresów obrazujących powierzchnie całkowitą parków narodowych (ryc. 3) oraz udział procentowy w powierzchni (ryc. 4) dla poszczególnych krajów. W ten sposób udało się usytuować ochronę w formie parku narodowego w Polsce w szerszym kontekście europejskim, na poziomie wystarczającym dla niniejszej pracy, bez większego zagłębiania się w szczegóły dot. m.in. statusu w danych krajach i podejmowanych w nich działań.

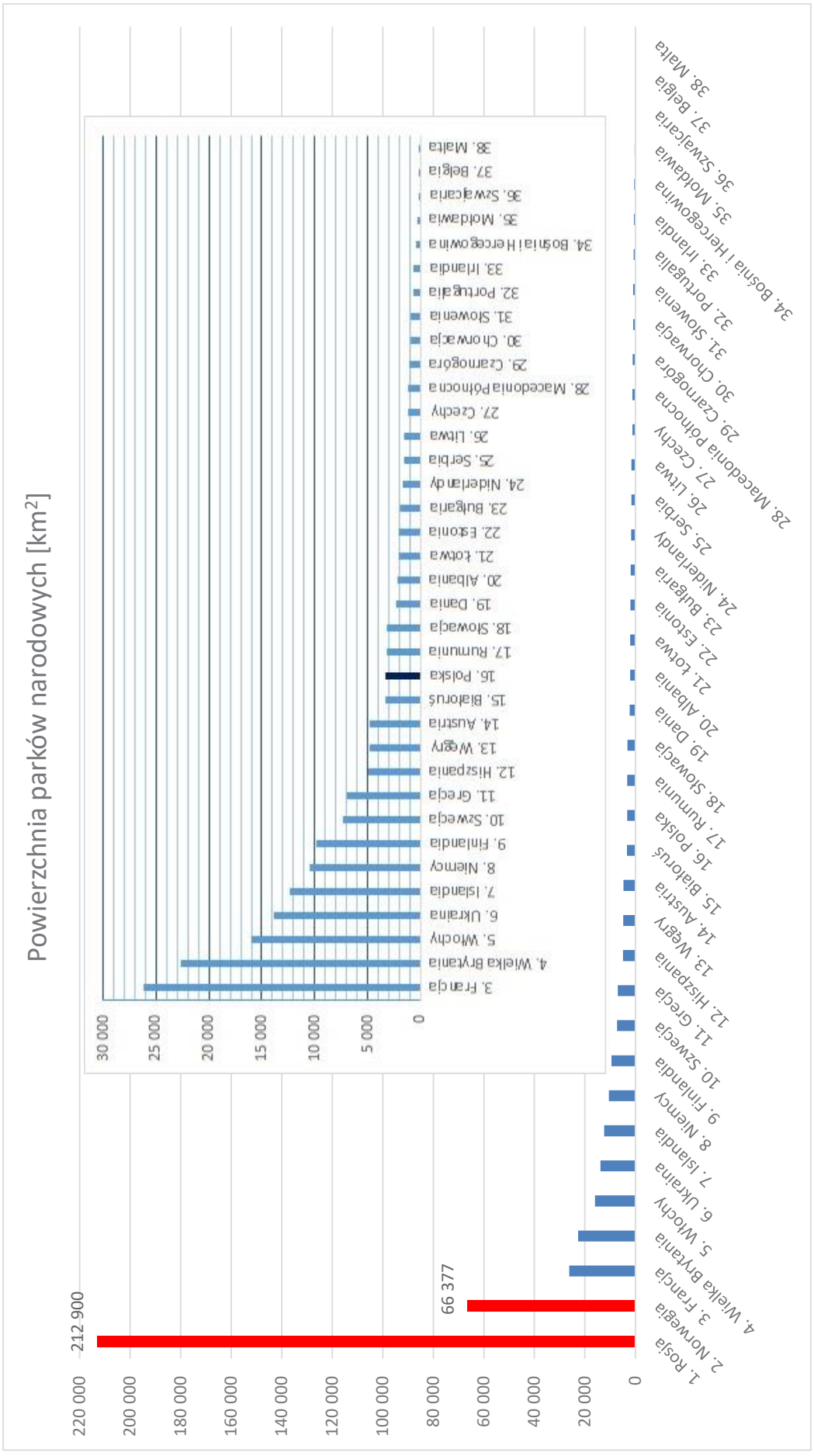
Tab. 3. Zestawienie parków narodowych dla wszystkich krajów europejskich (bez Turcji) wraz z całym terytorium Rosji. Strony internetowe, z których pozyskano dane, znajdują się w załączniku nr 2

Tab. 3. List of national parks for all European countries (excluding Turkey), including the entire territory of Russia. The websites from which the data was obtained, can be found in Appendix 2

L.p.	Nazwa państwa	Pow. państwa [km²]	Ilość PN	Pow. PN [km²]	Udział w pow. państwa [%]	Rok powołania pierwszego PN	Uwagi
1	Albania	28748	15	2106,68	7,33	1966	
2	Austria	83871	6	4756,00	5,67	1981	
3	Belgia	30528	1	57,50	0,19	2001	
4	Białoruś	207600	4	3341,56	1,61	1939	
5	Bośnia i Hercegowina	51129	4	468,00	0,92	1965	
6	Bułgaria	110910	3	1930,48	1,74	1963	
7	Chorwacja	56542	8	931,81	1,65	1949	
8	Czarnogóra	13812	5	1075,00	7,78	1952	
9	Czechy	78866	4	1194,89	1,52	1963	
10	Dania	43094	5	2315,50	5,37	2008	Bez Grenlandii
11	Estonia	45226	6	1997,20	4,42	1937	
12	Finlandia	338145	40	9892,00	2,93	1956	
13	Francja	675417	11	26168,00	3,87	1963	Francuskie PN mają dwie strefy: rdzeniową i buforową o niższym reżimie ochronnym. Wliczono tylko strefy rdzeniowe. W tabeli ujęto cały obszar Francji - a więc Francję metropolitarną + terytoria zamorskie
14	Grecja	131940	15	6960,00	5,28	1938	
15	Hiszpania	504645	16	4882,83	0,97	1918	
16	Niderlandy	41526	21	1649,30	3,97	1930	21 parków na terenie Niderlandów europejskich
17	Irlandia	70273	6	650,00	0,92	1932	
18	Islandia	103125	3	12407,00	12,03	1928	
19	Litwa	65200	5	1568,01	2,40	1974	
20	Łotwa	64589	4	2039,52	3,16	1973	

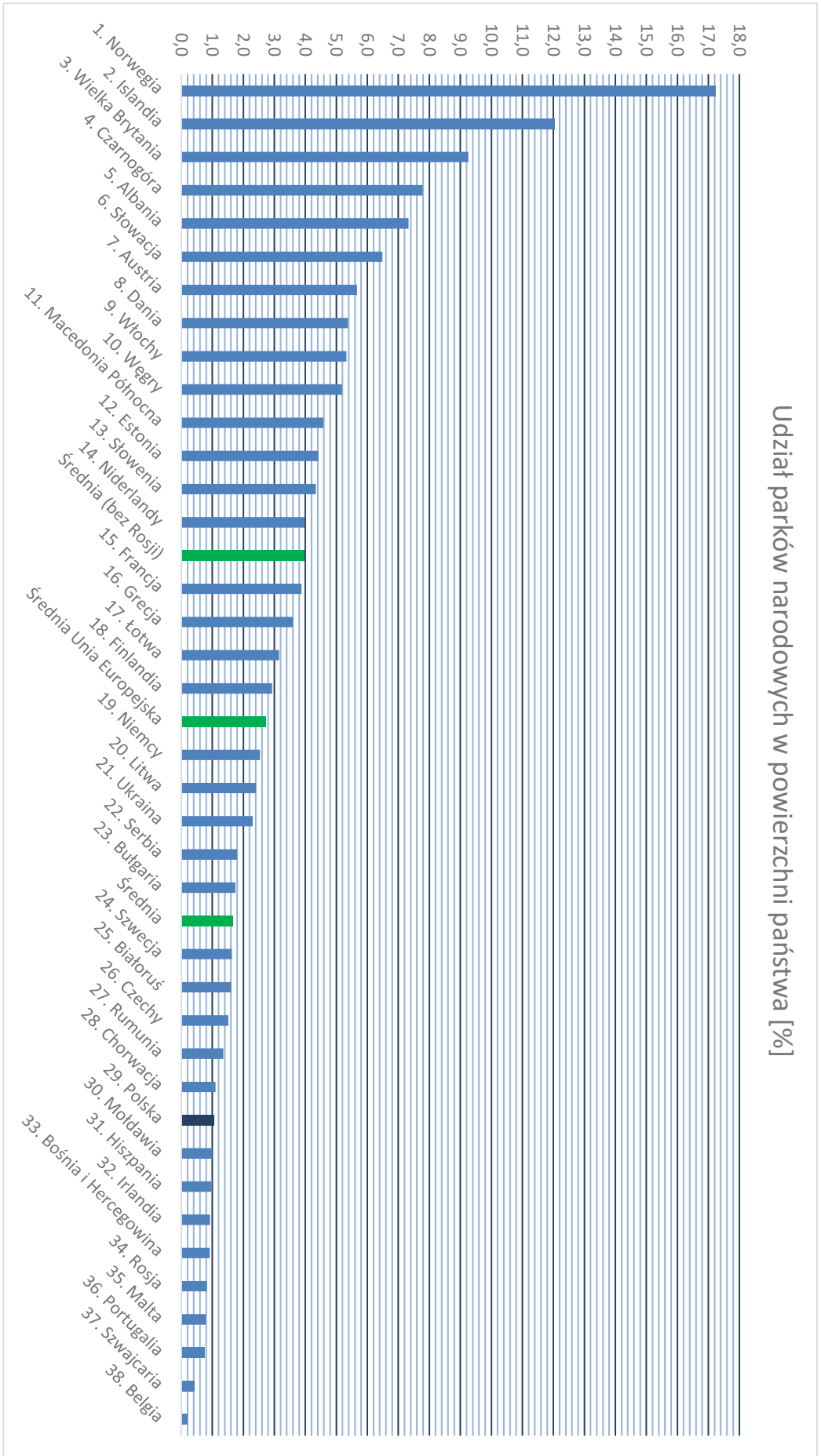
21	Macedonia Północna	25713	3	1178,15	4,58	1948	
22	Malta	316	1	2,49	0,79	2007	
23	Mołdawia	33843	1	337,92	1,00	2013	
24	Niemcy*	414129	16	10504,42	2,54	1970	Powierzchnia niemieckich parków narodowych na morzu jest czterokrotnie większa niż na lądzie. Z tego powodu przy obliczeniach wziąłem pod uwagę sumaryczną powierzchnię Niemiec - lądową + morską*
25	Norwegia	385242	47	66377,00	17,23	1962	
26	Polska	312679	23	3275,75	1,05	1932	
27	Portugalia	92931	1	702,90	0,76	1971	
28	Rosja	17075400	64	141200,00	0,83	1971	Z obszarami morskimi rosyjskie PN mają powierzchnię 212900 km^2
29	Rumunia	238391	14	3223,00	1,35	1935	
30	Serbia	88361	5	1590,80	1,80	1960	Jeden PN leży w Kosowie, które proklamowało niepodległość
31	Słowacja	49035	9	3178,48	6,48	1949	
32	Słowenia	20273	1	880,00	4,34	1981	
33	Szwajcaria	41290	1	172,30	0,42	1914	
34	Szwecja	449964	30	7325,93	1,63	1909	
35	Ukraina	603700	53	13888,40	2,30	1980	
36	Węgry	93030	10	4819,78	5,18	1972	
37	Wielka Brytania	244820	15	22660,00	9,26	1951	Brytyjskie Parki Narodowe mają status V IUCN
38	Włochy	301300	25	16037,34	5,32	1922	
Suma/ Udział/ Data powołania pierwszego PN (wszystkie dane)		23158588	501	375323,90	1,62	1909	
Suma/ Udział (bez Rosji)		6083188	437	234123,9	3,85		
Suma/ Udział (tylko UE)		4255805	281	108521,09	2,55		

* W Niemczech parki narodowe zajmują obszar 10 504,42 km^2, w tym 2082,38 km^2 na lądzie, co stanowi 0,58% powierzchni lądowej Niemiec wynoszącej 357 558 km^2, oraz 8422,04 km^2 na morzu (Bundesamd fur Naturschutz 2022a), co stanowi 14,90% powierzchni morskiej Niemiec wynoszącej 56 541 km^2 (Bundesamd fur Naturschutz 2022c). Aby miarodajnie przedstawić udział procentowy niemieckich parków narodowych w powierzchni kraju, trzeba by je odnieść do sumy powierzchni lądowej Niemiec i ich obszaru morskiego. Stąd powierzchnia Niemiec w tabeli 3 wydaje się zawyżona, gdyż jest sumą ich powierzchni lądowej i morskiej.

Ryc. 3. Całkowita powierzchnia parków narodowych w poszczególnych krajach europejskich w km²

Fig. 3. The total area of national parks in individual European countries in km²

Ryc. 4. Udział procentowy parków narodowych w ogólnej powierzchni poszczególnych krajów europejskich. Zielone słupki – średnie, granatowy słupek - Polska

Fig. 4. Percentage of national parks in the total area of individual European countries. Green bars - average, navy bar - Poland

Polska pod względem powierzchni parków narodowych (3295 km^2) wśród krajów europejskich – na 38 analizowanych (ryc. 3), zajmuje 16 miejsce. Rycina nr 3 składa się z dwóch części – większej, która zestawia wszystkie brane pod uwagę kraje, i mniejszej ze wszystkimi krajami bez Rosji i Norwegii. Rycina została tak przedstawiona, gdyż dwa kraje mające największą powierzchnię parków narodowych – Rosja i Norwegia, tak bardzo rozciągają skalę, że dla pozostałych państw jest ona nieczytelna i nie pozwala na porównanie. Z tego powodu przyjęto rozwiązanie z drugą – bardziej czytelną skalą. Całkowita powierzchnia parków narodowych nie jest wielkością, która zupełnie miarodajnie oddaje poziom ochrony przyrody, gdyż w dużej mierze zależy od wielkości samego kraju. I tak – w krajach o dużej powierzchni, powierzchnia parków powinna być większa, a w krajach o małej – mniejsza. Widać to na przykładzie Rosji – największego kraju świata, gdzie sumaryczna powierzchnia paków narodowych jest ogromna – większa od niejednego państwa; oraz na przykładzie Malty, która jako jedno z najmniejszych państw europejskich, ma również jeden mały park narodowy. Pomimo tego z wykresu można uzyskać interesujące informacje o sieci parków narodowych w naszym kraju. Wśród krajów, które mają większą powierzchnię parków narodowych, jest sporo tych, które są od Polski mniejsze: Białoruś, Austria, Węgry, Grecja i Islandia. Z tych krajów tylko w kontekście Islandii, jako kraju słabo zaludnionego i z ogromnymi nieprzekształconymi obszarami, taki stan rzeczy jest wynikiem uwarunkowań przyrodniczych i geograficznych. Co do innych krajów, wdrożenie sieci parków narodowych jest po prostu na wyższym poziomie. Wśród krajów, których sumaryczna powierzchnia parków narodowych jest mniejsza od tej w Polsce, są tylko państwa mniejsze od naszego kraju, toteż miejsce, ukazane na tym wykresie raczej nie spełnia oczekiwań w zakresie ochrony przyrody.

Miarodajnym wskaźnikiem ochrony przyrody danego kraju jest procentowy udział parków narodowych w jego powierzchni. W zestawieniu tym Polska zajmuje 29 miejsce na 38 krajów europejskich (ryc. 4). Są to dane podobne do tych przedstawionych przez Politykę Ekologiczną Państwa 2030, stawiającą Polskę na 26 miejscu w Europie (Ministerstwo Środowiska 2019). Stawia to nasz kraj wśród tych o najniższym udziale parków narodowych na swoim obszarze. Wykres przedstawia również słupki średnich – średniej bez Rosji, średniej dla Unii Europejskiej i średniej z wszystkich krajów. „Średnia" będąc na poziomie 1,7%, jest średnią arytmetyczną ze wszystkich analizowanych danych. Nie jest ona jednak miarodajna, gdyż jest zaniżana przez Rosję. Kraj ten z największą powierzchnią parków narodowych (212 900 km^2), ma jeden z najniższych udziałów procentowych (0,8%), gdyż jest olbrzymim krajem o powierzchni 17 075 400 km^2, więc te wielkie powierzchnie parków „giną" w jego dużej powierzchni. Dodatkowo dane uwzględniają parki narodowe zarówno europejskiej, jak i azjatyckiej części tego państwa. Z tego względu w zestawieniu Rosję trzeba potraktować wyjątkowo. Przez swą specyfikę Rosja zaniża ogólną średnią, dlatego by uniknąć tego problemu przedstawiono dodatkowo słupek „średnia bez Rosji", który wskazując wartość 4,0%, lepiej obrazuje sytuację udziału parków narodowych w krajach europejskich. Wartość ta jest również zbliżona do poziomu przedstawionego w Polityce Ekologicznej Państwa 2030, wskazującą średnią europejską na poziomie 3,4% (Ministerstwo Środowiska 2019). Podano również średnią dla krajów Unii Europejskiej, wynoszącą 2,7%. Niestety Polska z udziałem wynoszącym niewiele ponad 1% jest poniżej wszystkich przedstawionych średnich. Kraje z niższym udziałem procentowym parków narodowych są zagospodarowane od dawna (w tym większość jeszcze od czasów rzymskich) lub nie mają większych zasobów niezagospodarowanej przyrody (Hiszpania, Irlandia, Malta, Portugalia i Belgia), czy też cechujące się młodą państwowością jak Mołdawia czy Bośnia i Hercegowina.

Interesującym i godnym omówienia ze względu na bliskość geograficzną przypadkiem są Niemcy. Powierzchnia niemieckich parków narodowych wynosi 10 504 km^2, w tym 2082 km^2 na lądzie – co stanowi 0,58% powierzchni lądowej Niemiec wynoszącej 357 558 km^2, oraz 8422,04 km^2 na morzu (Bundesamd fur Naturschutz 2022a), co stanowi 14,90% powierzchni morskiej Niemiec wynoszącej 56 541 km^2 (Bundesamd fur Naturschutz 2022c). Gdyby brać pod uwagę sam udział parków narodowych na lądzie wynoszący w zaokrągleniu 0,6%, wyglądało by na to, że Polska przy udziale 1% ma w tym względzie przewagę. Jednak, gdy porównamy powierzchnię całkowitą niemieckich parków narodowych wynoszącą 10 504 km^2, do powierzchni polskich parków narodowych wynoszącej 3276 km^2 (ryc. 3) okazuje się, że niemieckie parki narodowe mają ponad 3 razy większą powierzchnię niż polskie, mimo, że Niemcy są większe od Polski tylko o 11 %. Różnica wynika z faktu, że w Niemczech powierzchnia parków narodowych na morzu jest 4 razy większa niż tych na lądzie i wynosi 8422 km^2 (Bundesamt fur Naturschutz 2022a). Aby dokładniej wykazać udział parków na terytorium Niemiec trzeba porównać całą powierzchnię parków lądowych i morskich, wynoszącą 10 504 km^2 z sumą powierzchni lądowej – 357 588 km^2 i morskiej – 56 541 km^2 (Bundesamt fur Naturschutz 2022c; Szostak 2018), czyli odnieść do powierzchni 414 129 km^2. Tym sposobem należy uznać, że udział niemieckich parków narodowych w powierzchni kraju wynosi 2,54%. By jeszcze jaskrawiej przedstawić różnice w wielkości obszarów chronionych w Polsce i Niemczech należy zauważyć, że rezerwaty przyrody (zarówno lądowe, jak i morskie) u naszego zachodniego sąsiada, w liczbie 8878, posiadają powierzchnię 26 690,82 km^2, zajmując dodatkowo 6,3% powierzchni kraju – zarówno na lądzie, jak i na morzu (Bundesamt fur Naturschutz 2022b). Niemieckie rezerwaty przyrody mają tą samą – IV kategorię IUCN (obszar ochrony siedliskowej/gatunkowej) co polskie rezerwaty przyrody (Protected Planet 2021), czyli de facto mają ten sam reżim ochronny i status. Rezerwaty przyrody w Polsce zajmujące u nas jedynie 0,5% powierzchni, są jedną z dwóch najwyższych form ochrony przyrody w naszym kraju, mające w świadomości społecznej, jak i prawodawstwie tak samo wysoki reżim ochronny jak parki narodowe. Widać więc wyraźnie, że obszar kraju jaki Niemcy przeznaczyli pod ochronę przyrody w wysokim reżimie jest znacznie większy niż w Polsce. Wszystkie powyższe zestawienia i dane wskazują, że poziom ochrony w formie parków narodowych w Polsce jest wciąż niewystarczający i daleki od standardów europejskich.

Aby zmienić tą niekorzystną sytuację, należałoby w Polsce powołać nowe parki narodowe oraz zwiększyć powierzchnię istniejących. W dalszej części niniejszej pracy przedstawiono propozycję zwiększenia powierzchni parków narodowych w Polsce do wielkości 9790,42 km^2, co podniosłoby ich udział do poziomu 3,13% powierzchni naszego kraju (tab. 4). Pozwoliłoby to na ulokowanie się Polski na 18 miejscu pomiędzy Finlandią a Łotwą, czyli wśród 50% państw europejskich o najwyższym udziale powierzchniowym parków narodowych. Bylibyśmy również państwem Unii Europejskiej o udziale parków narodowych wyższym od średniej unijnej wynoszącej 2,7% (gdyż w wyniku podniesienia powierzchni parków narodowych w Polsce, średnia UE wzrosłaby o 0,2% – z 2,5% na 2,7%), oraz przybliżylibyśmy się do średniej europejskiej (bez Rosji) wynoszącej wtedy 4% (wzrosłaby o 0,2% z poziomu 3,8%), nie wspominając już o średniej europejskiej z Rosją wynoszącą wtedy 1,7% (wzrosłaby o 0,1% z poziomu 1,6%). Zdecydowanie zwiększyłoby to poziom ochrony przyrody w Polsce, a także pozwoliłoby, choć w części wywiązać się z zobowiązań międzynarodowych. Podniosłoby to również zbliżenie sieci polskich parków narodowych do poziomu europejskiego.

5. Propozycja powiększenia istniejących parków narodowych

W niniejszym rozdziale zawarto propozycje powiększenia 21 polskich parków narodowych. Dane do ich opracowania w większości zostały pozyskane z poszczególnych parków narodowych na podstawie informacji publicznej. W nielicznych przypadkach propozycje powiększenia były ogólnodostępne (domena publiczna). Dla dwóch parków narodowych (Narwiańskiego i Ujścia Warty) nie udało się pozyskać żadnych danych wskazujących na możliwość ich powiększenia, gdyż takie koncepcje najprawdopodobniej nie istnieją, co zostało potwierdzone przez dyrekcje tych Parków. Da pozostałych parków narodowych źródła danych są podane i opisane przy każdej z propozycji powiększania danego parku (tab. 4, ryc. 26).

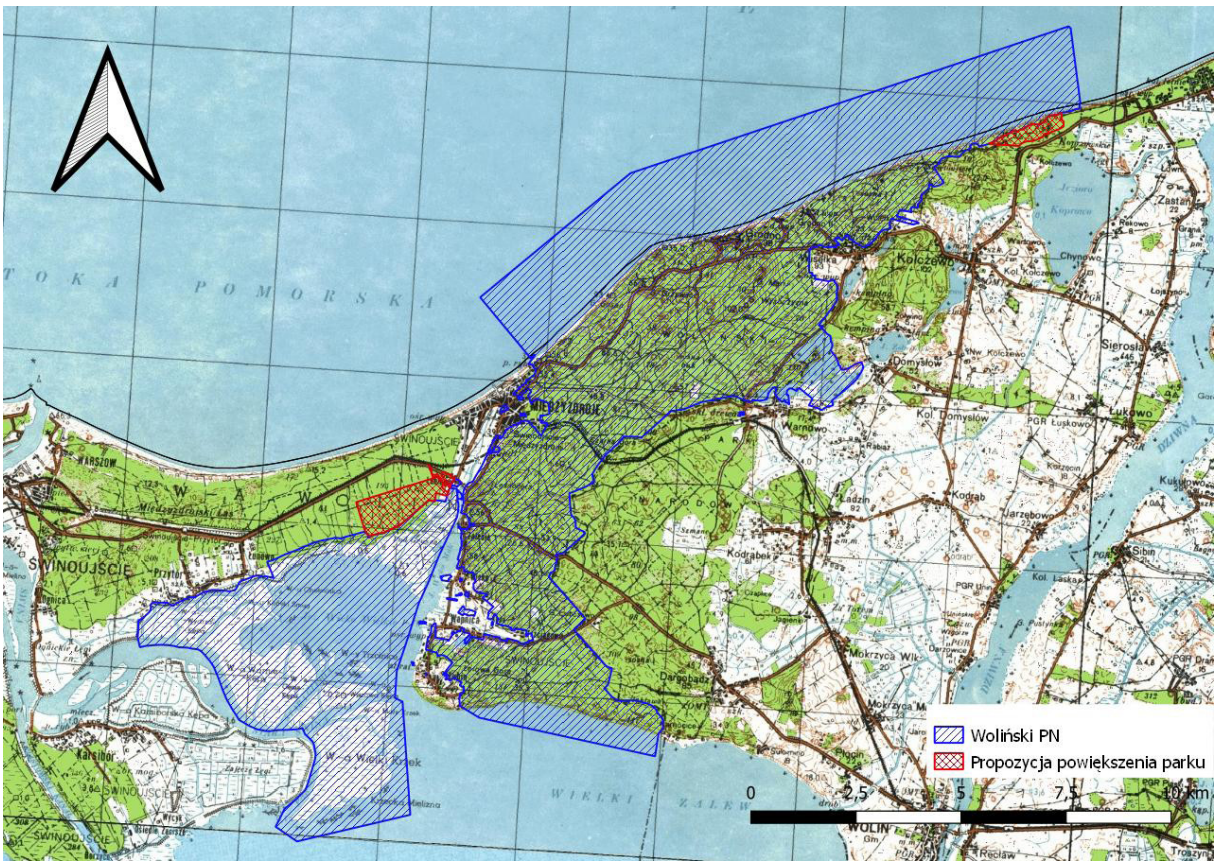
5.1. Woliński Park Narodowy

Dane dot. powiększenia Wolińskiego Parku Narodowego uzyskano z jego dyrekcji na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o dostępie do informacji publicznej (ustawa o dostępie do informacji publicznej 2001). Powiększenie Parku było elementem dyskusji na temat kompensacji związanej z budową drogi S3 przez teren Parku, jednakże nie zostało ujęte w żadnych dokumentach strategicznych, i tym samym nie weszło w zakres realnych planów. Opracowana na tej podstawie propozycja zakłada powiększenie Parku o 205,19 ha (ryc. 5, tab. 4). Nie jest to znaczący wzrost powierzchni, dlatego w dalszej perspektywie należałoby rozważyć włączenie do Parku obszarów leśnych będących w zarządzie Skarbu Państwa na Wyspie Wolin, co pozwoliłoby powiększyć Park o 7 tys. ha. Należy również rozważyć jego powiększenie o znaczny obszar morski.

Fot. 1. Woliński Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk

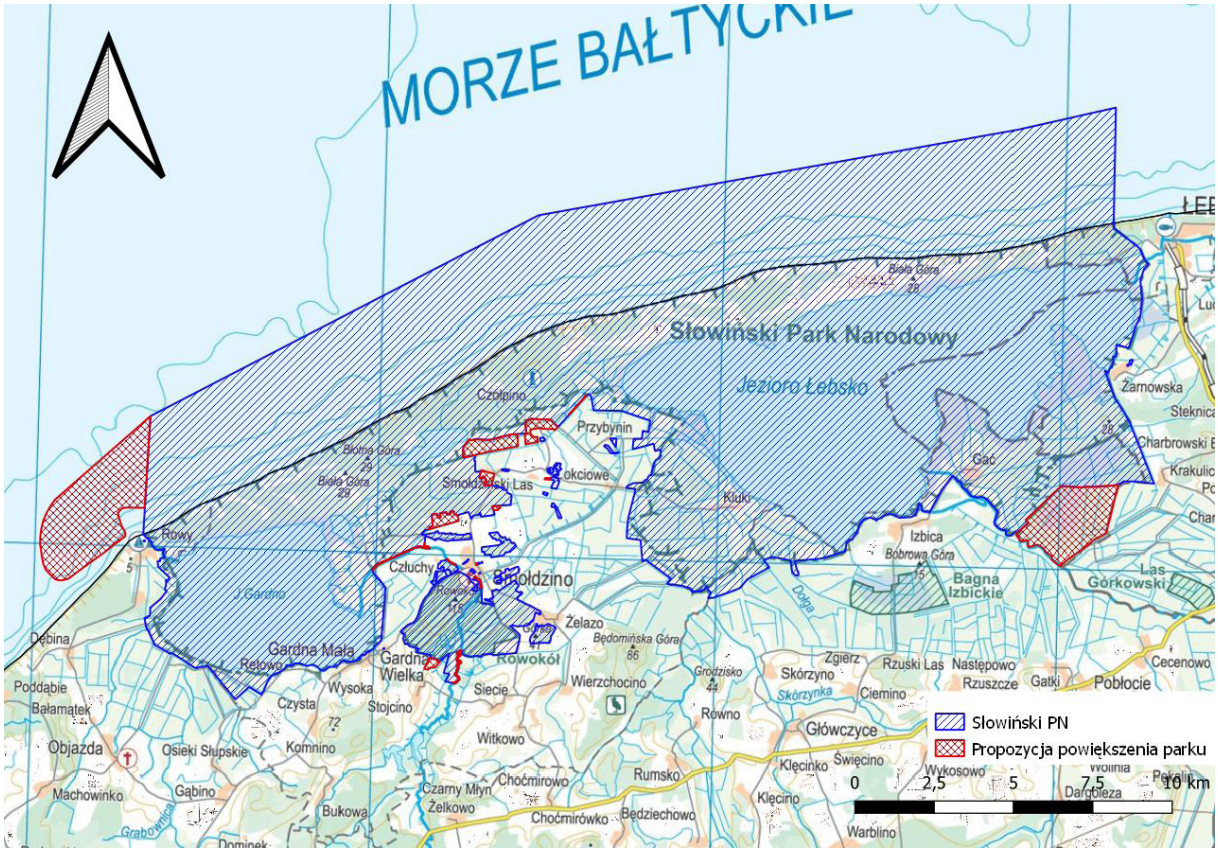
Photo. 1. Wolin National Park. Author: Tomasz Wilk

Ryc. 5. Propozycja powiększenia Wolińskiego Parku Narodowego
Fig. 5. Proposal to enlarge the Wolin National Park

5.2. Słowiński Park Narodowy

Na podstawie wniosku o dostępie do informacji publicznej pozyskano od Słowińskiego Parku Narodowego dane zawierające mapę proponowanych zmian granicy Parku i otuliny będącą załącznikiem do opracowywanego aktualnie projektu planu ochrony Parku oraz opis obszarów dla ewentualnego włączenia. Zgodnie z nimi opracowano propozycje powiększenia Parku (ryc. 6). Obszary, o które mógłby w przyszłości powiększyć się Słowiński Park Narodowy to: Głazowisko Rowy – obszar morski przy zachodniej granicy Parku, kopalnia torfu Krakulice wraz z przyległym borem bagiennym, część użytku ekologicznego Człopińskie Łęgi, leżące poza granicami Parku, rzeka Łupawa we fragmencie przy granicy Parku oraz działki w najbliższym otoczeniu Parku będące w zarządzie Skarbu Państwa lub będące w użytkowaniu wieczystym Słowińskiego PN. Takie powiększenie Parku zwiększyłoby jego powierzchnię o 1559,42 ha (tab. 4). Dodatkowo w otrzymanym opisie, obok terenów wymienionych powyżej, Park podaje, jako możliwy obszar swojego powiększenia Rezerwat Bagna Izbickie wraz z otuliną. Przy takim powiększeniu Park zyskałby łącznie ok. 3081 ha powierzchni. Jednakże rezerwat ten nie jest zaznaczony, jako miejsce potencjalnego powiększenia na mapie otrzymanej z parku, w wyniku, czego nie został uwzględniony w przedmiotowym opracowaniu. Na konieczność powiększenia Słowińskiego Parku Narodowego wskazuje również Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2011). Na potrzebę powiększenia morskiej części Słowińskiego Parku Narodowego o Głazowisko Rowy postuluje również Gutowski i in. (2015).

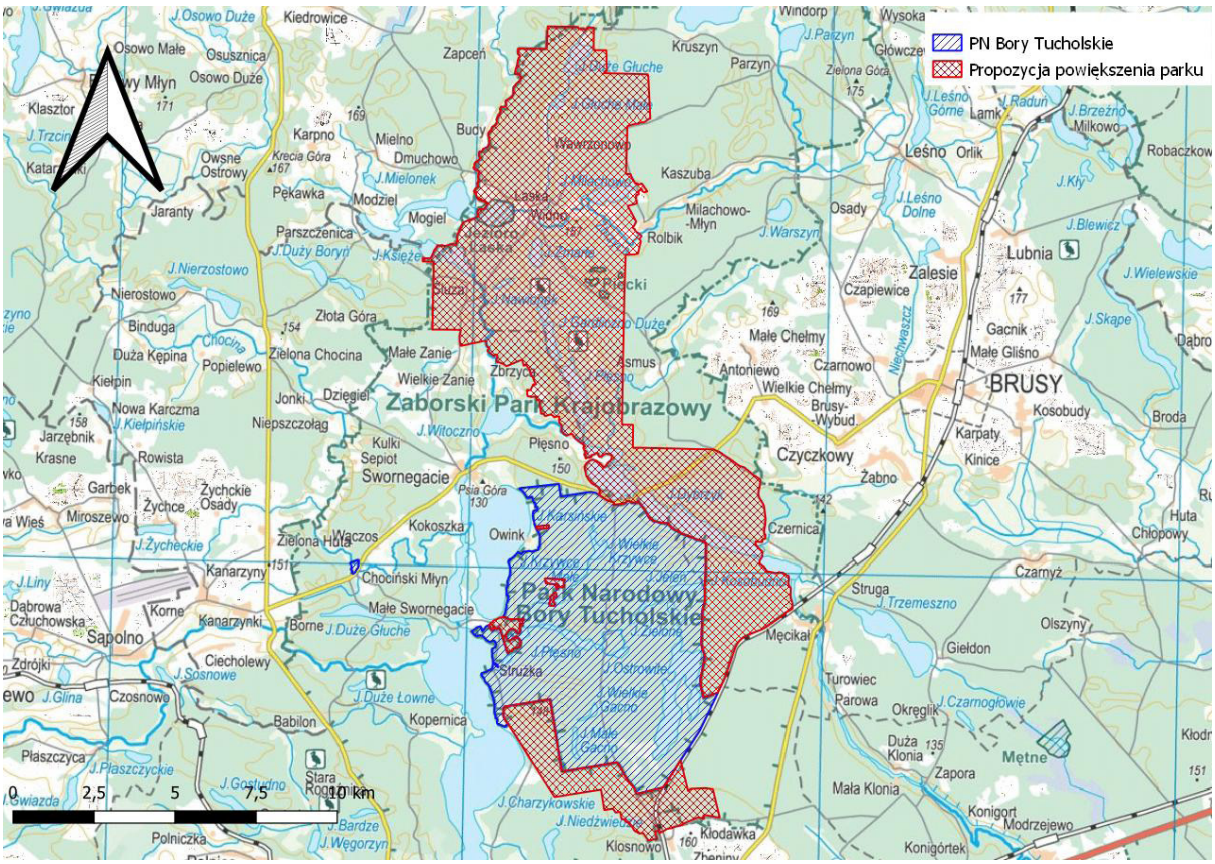
Ryc. 6. Propozycja powiększenia Słowińskiego Parku Narodowego
Fig. 6. Proposal to enlarge the Słowiński National Park

Fot. 2. Słowiński Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk
Photo. 2. Słowiński National Park. Author: Tomasz Wilk

5.3. Park Narodowy Bory Tucholskie

Park Narodowy Bory Tucholskie powstał w 1996 roku. Już w 1992 roku na łamach czasopisma „Echo Borów Tucholskich" ukazała się propozycja powołania parku składającego się z 4 osobnych enklaw (Wegner 1992). W pierwszym projekcie park miał mieć powierzchnię ok. 13 tys. ha. W tamtym czasie nie istniał wymóg uzgadniania granic z samorządami terytorialnymi, jednak protesty większości okolicznych gmin skuteczne uniemożliwiły powołanie parku na ich obszarach. Park powstał więc na terenie jedynej gminy, która wyraziła zgodę – Gminy Wiejskiej Chojnice, z bardzo okrojoną powierzchnią 4789 ha. Trzy lata później Rozporządzeniem Rady Ministrów (1999) został powiększony do 4798 ha, jednak w wyniku korekty granic wynikającej z błędów projektowych, jego ostateczna powierzchnia okazała się mniejsza i wynosi 4613 ha (Park Narodowy Bory Tucholskie 2022, informacja publiczna z PNBT 2020). Park narodowy o takiej wielkości i formie nie chroni optymalnie wszystkich ważnych obszarów oraz specyfiki przyrody regionu, na co zwraca uwagę w „Wybranych problemach ochrony przyrody w Polsce" Gutowski i in. (2015), postulując powiększenie PN Borów Tucholskich. Za powiększeniem PNBT opowiedziała się również Regionalna Rada Ochrony Przyrody w Gdańsku, podejmując stosowną uchwałę. Również zapisy o powiększeniu Parku Narodowego Borów Tucholskich znajdują się w wielu dokumentach i publikacjach, takich jak: Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Pomorskiego, Studium Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Chojnice (informacja publiczna z PNBT 2020), Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań na lata 2015-2020 (Uchwała nr 213 Rady Ministrów 2015), czy Operat Zagospodarowania Przestrzennego i Turystycznego do Planu Ochrony PNBT (Przewoźniak i in. 2002), gdzie znajduje się mapa z obszarem proponowanym do włączenia do Parku. Jednak najbardziej ambitna propozycja powiększenia PNBT została przedstawiona w Projekcie załącznika do rozporządzenia Wojewody Pomorskiego o zatwierdzeniu „Planu ochrony ZBK" (Przewoźniak 2003). Projekt ten dotyczący Zaborskiego Parku Krajobrazowego otaczającego z każdej strony park narodowy, tworząc razem funkcjonalną całość, zakłada powiększenie PNBT etapami, tak by końcowy efekt nawiązywał do pierwotnej koncepcji Parku Narodowego wyrażonej w jego pierwotnym projekcie. Wg tej propozycji PNBT zostałby powiększony o 8292,18 ha, przyjmując ostateczną powierzchnię 12 890,25 ha, czyli w przybliżeniu tyle, ile zakładała pierwotna koncepcja utworzenia parku narodowego. Niestety z nieznanych przyczyn Projekt załącznika do rozporządzenia Wojewody Pomorskiego o zatwierdzeniu „Planu ochrony ZBK", nie został uchwalony przez Wojewodę Pomorskiego (informacja publiczna z ZBK). Mając jednak na względzie, że propozycja ta najwierniej nawiązuje do pierwotnej koncepcji Parku Narodowego Borów Tucholskich, oraz że zawiera w sobie w pełni ideę powiększenia wyrażoną w Operacie Zagospodarowania Przestrzennego i Turystycznego do Planu Ochrony PNBT, została ona w pełni przyjęta w niniejszej publikacji (ryc. 7).

Ryc. 7. Propozycja powiększenia Parku Narodowego Borów Tucholskich

Fig. 7. Proposal to enlarge the Tuchola Forest National Park

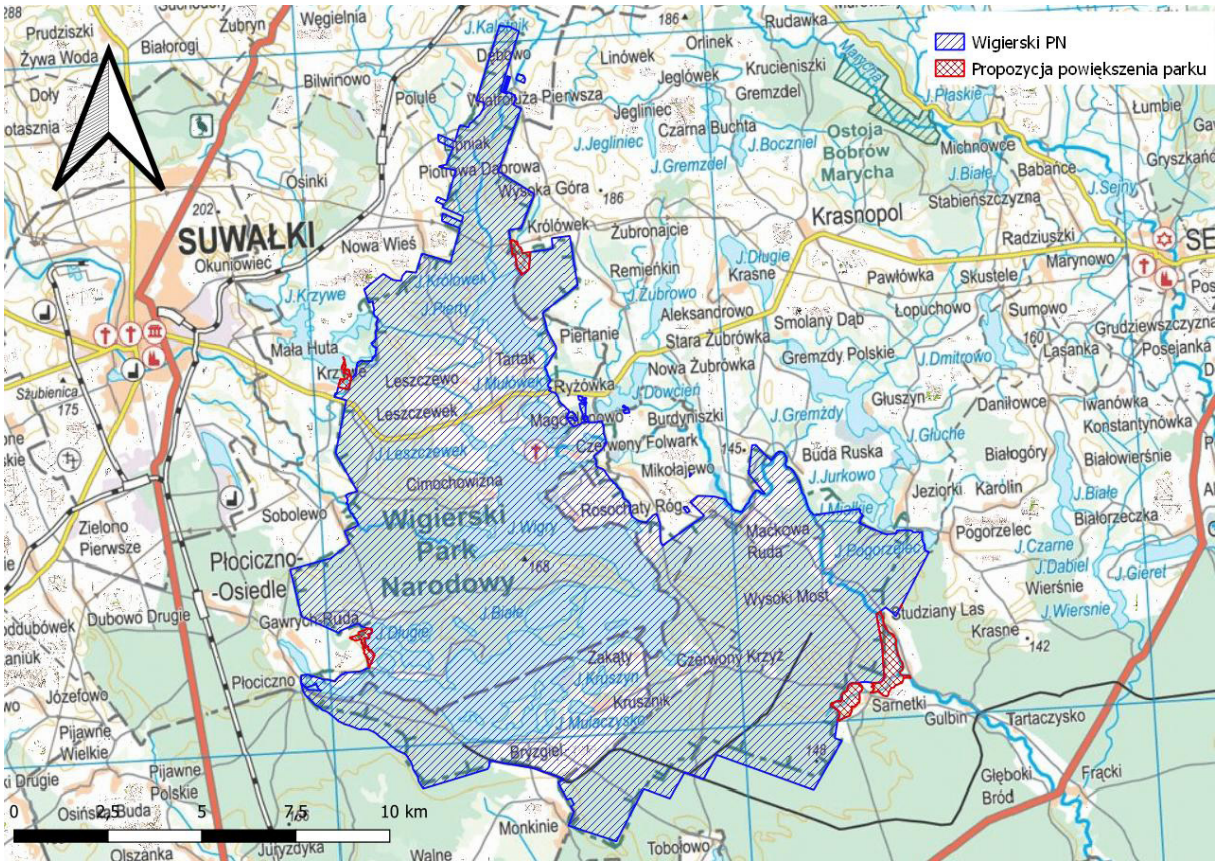

Fot. 3. Park Narodowy Bory Tucholskie. Autor: Mariusz Grzempa

Photo. 3. Tuchola Forest National Park. Author: Mariusz Grzempa

5.4. Wigierski Park Narodowy

W projekcie planu ochrony dla Wigierskiego Parku Narodowego (Projekt Planu Ochrony WPN 2016) znajduje się jedyny zapis o koncepcji powiększenia parku narodowego o zagrożone cenne siedliska przyrodnicze narażone na zanikanie i przekształcanie, a położone w otulinie Parku i powiązane swoim zasięgiem z jego terenem. Propozycja ta została naniesiona na mapę, i przedstawiona na ryc. 8. To kosmetyczne powiększenie powierzchni Parku zwiększyłoby jego powierzchnię tylko o 179,23 ha.

Ryc. 8. Propozycja powiększenia Wigierskiego Parku Narodowego

Fig. 8. Proposal to enlarge the Wigry National Park

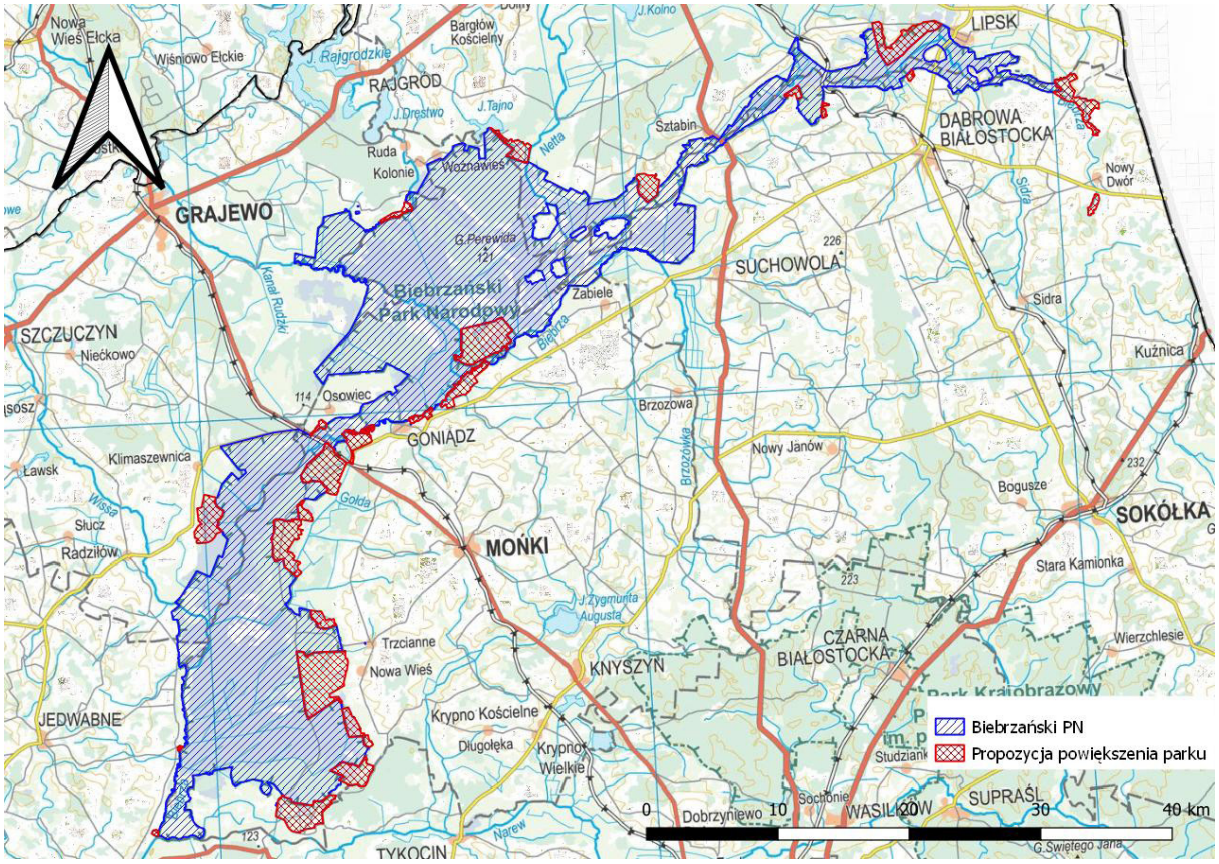

Fot. 4. Wigierski Park Narodowy. Autor: Iwona Bara

Photo. 4. Wigry National Park. Author: Iwona Bara

5.5. Biebrzański Park Narodowy

W oparciu o dostęp do informacji publicznej (2001), z Biebrzańskiego Parku Narodowego udało się pozyskać projekt Planu Ochrony Biebrzańskiego Parku Narodowego (Mioduszewski i in. 2001), gdzie w rozdziale 4.7.2 znajduje się koncepcja jego powiększenia o 8401,99 ha (opis i mapa, ryc. 9). Z informacji uzyskanych z Parku wynika, że projekt ten nie został zatwierdzony. Na konieczność powiększenia obszaru Biebrzańskiego Parku Narodowego wskazuje również Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2011).

Ryc. 9. Propozycja powiększenia Biebrzańskiego Parku Narodowego

Fig. 9. Proposal to enlarge the Biebrza National Park

Fot. 5. Biebrzański Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk

Photo. 5. Biebrza National Park. Author: Tomasz Wilk

5.6. Narwiański Park Narodowy

W odpowiedzi na zapytanie wysłane do Narwiańskiego Parku Narodowego na bazie ustawy o udostępnianiu informacji publicznej (2001) otrzymałem informację, iż Park ten nie posiada żadnej koncepcji swojego powiększenia. Jest jednym z dwóch polskich parków narodowych, które nie widzą konieczności powiększania swojego obszaru.

Fot. 6. Narwiański Park Narodowy. Autor: Iwona Bara
Photo. 6. Narew National Park. Author: Iwona Bara

5.7. Białowieski Park Narodowy

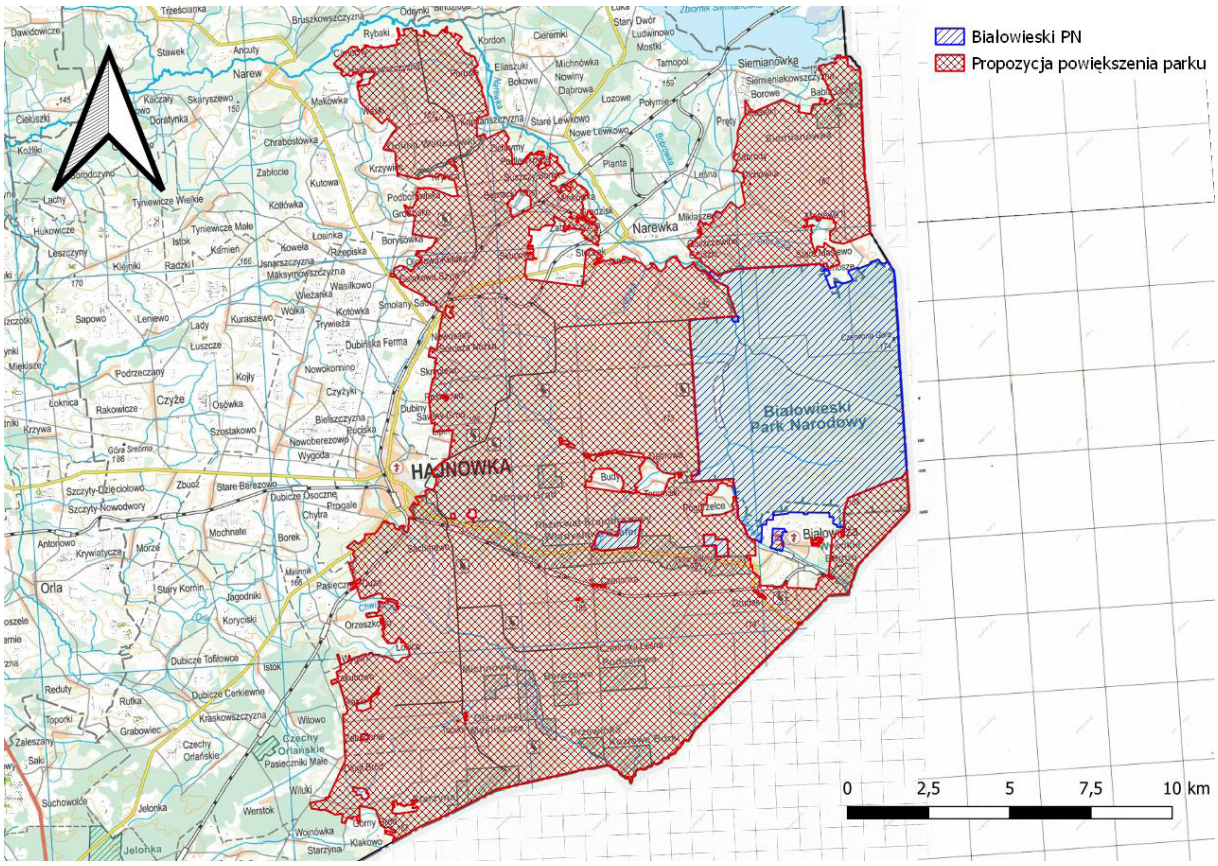
Ochrona Puszczy Białowieskiej ma już 600-letnią historię – od XV wieku jako dobra królewskie, w XIX w. jako łowisko rosyjskich carów. W XX wieku – począwszy od 1915 r. zaczęła się jej gospodarcza eksploatacja, najpierw przez armię niemiecką, później przez polską administrację, brytyjską firmę „Century", Lasy Państwowe, Sowietów, Niemców i znów Lasy Państwowe (Wesołowski i in. 2018). Nie ustano jednak w próbach formalnej jej ochrony – początkowo od 1921 r. jako leśnictwo „Rezerwat", następnie od 1932 r. jako Park Narodowy w Białowieży, a po II wojnie światowej – od 1947 roku, jako Białowieski Park Narodowy (Białowieski Park Narodowy 2022 a). W 1996 r. nastąpiło jego jedyne powiększenie, w wyniku którego jego powierzchnia podwoiła

się (Rozporządzenie Rady Ministrów 1996). Jednak dalej tylko 1/6 polskiej części Puszczy Białowieskiej jest objęta ochroną w formie parku narodowego (Białowieski Park Narodowy 2022 a). Starania o objęcie całej Puszczy Białowieskiej parkiem narodowym trwają od końca lat 90. XX w. (Pracownia na rzecz Wszystkich Istot 2022). W 2006 roku Prezydent RP Lech Kaczyński powołał zespół, który miał opracować ustawy regulujące zarządzanie dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, jakim jest Puszcza Białowieska. Jednym z głównych założeń zespołu było objęcie całej polskiej części Puszczy Białowieskiej parkiem narodowym (Wesołowski i in. 2018). Biorąc po uwagę wciąż toczące się konflikty, jak i mnogość sposobów ochrony Puszczy Białowieskiej, w której obok Parku Narodowego znajduje się największy w Polsce rezerwat przyrody, dwa obszary Natura 2000 – ptasi i siedliskowy, obszar chronionego krajobrazu, rezerwat biosfery MAB UNESCO oraz przede wszystkim Obiekt Światowego Dziedzictwa UNESCO (Białowieski Park Narodowy 2022 b), zasadnym wydaje się, by Puszczą Białowieską zarządzał jeden wyspecjalizowany podmiot. Najlepszym z możliwych – istniejącym w polskim systemie ochrony przyrody, jest oczywiście park narodowy. Koncepcja powołania na całej powierzchni Puszczy Białowieskiej parku narodowego, wielokrotnie werbalizowana (m.in. w Gutowski i in. 2015) ukazała się w publikacji Wesołowskiego i in. (2018), w której przedstawiona została propozycja powołania Parku Narodowego Puszczy Białowieskiej. Park ten posiadałby obszar 60 043 ha. Koncepcja ta została w całości przyjęta w niniejszej pracy (ryc. 10). Na konieczność powiększenia obszaru Białowieskiego Parku Narodowego wskazują również Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2011) oraz Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań na lata 2015-2020 (Uchwała nr 213 Rady Ministrów 2015).

Fot. 7. Białowieski Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk

Photo. 7. Białowieża National Park. Author: Tomasz Wilk

Ryc. 10. Propozycja powiększenia Białowieskiego Parku Narodowego
Fig. 10. Proposal to enlarge the Białowieża National Park

5.8. Park Narodowy Ujście Warty

W odpowiedzi na zapytanie wysłane do Parku Narodowego Ujście Warty, na bazie ustawy o udostępnianiu informacji publicznej (2001), otrzymałem informację, iż park ten nie posiada żadnej koncepcji swojego powiększenia. Jest jednym z dwóch polskich parków narodowych, które nie widzą konieczności powiększania swojego terytorium.

Fot. 8. Park Narodowy Ujście Warty. Autor: Tomasz Wilk
Photo. 8. Warta Mouth National Park. Author: Tomasz Wilk

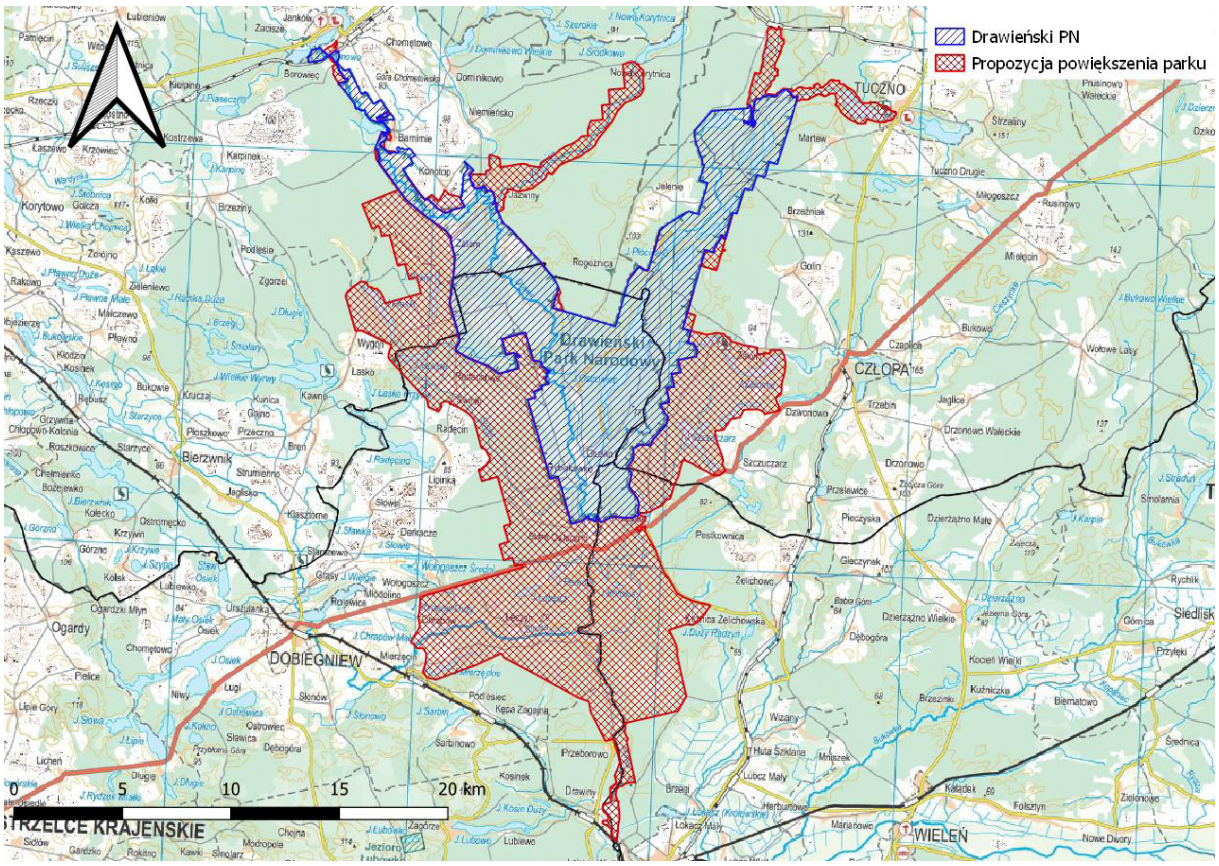
5.9. Drawieński Park Narodowy

W wyniku zapytania wysłanego do Drawieńskiego Parku Narodowego, na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o dostępie do informacji publicznej (2001) otrzymałem informację, że Drawieński PN nie posiada konkretnej koncepcji rozszerzenia swoich granic. Realizuje za to politykę włączania gruntów będących własnością Parku, jednak niebędące sensu stricto jego częścią oraz wykupu lub przejęcia gruntów, w tym będących własnością Skarbu Państwa w zarządzie Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa. Gdyby udało się zrealizować to założenie, Drawieński PN mógłby się powiększyć o niecałe 16 ha.

Warto jednak pamiętać, że w latach 80. XX w., w ramach prac nad utworzeniem Drawieńskiego Parku Narodowego, rozważano znacznie szersze granice Parku, które objęłyby m.in. obszar sandrowy z jeziorami i torfowiskami między Barnimiem a Wygonem, całość buczyn między Radachowem a Wołogoszczą, lasy po Mierzęcin, całą dolną Drawę aż do Krzyża, jezioro Szczuczarz, dolinę Cieszynki od jeziora Załom. Nie zachowała się dokładniejsza dokumentacja tego zamysłu, ale szkicową mapę tej koncepcji opublikował Krzemiński (1982). Powierzchnia Parku w tej koncepcji wyniosła ok. 31 tys. ha.

Pod koniec XX w., w ramach prac nad projektem planu ochrony DPN, nie zdecydowano się na powrót do tej koncepcji. Jednak w ramach inwentaryzacji przyrodniczej otuliny parku sformułowano propozycję, która nie zakładała zasadniczych zmian kształtu Parku, ale proponowała włączenie do DPN niewielkich cennych przyrodniczo obszarów, które obecnie przylegają bezpośrednio do jego granic (Pawlaczyk i Kujawa-Pawlaczyk 1998). Współczesna rekonstrukcja przestrzennego aspektu tej propozycji wskazuje, że oznaczałaby ona powiększenie o ok. 3140 ha, tj. do powierzchni 14 511 ha.

Wciąż jeszcze można jednak wrócić do ambitnej koncepcji z lat 80. XX w., gdyż objęte nią tereny do dziś zachowały swoje wartości przyrodnicze. Na użytek niniejszego artykułu opracowano syntetyczną koncepcję powiększenia Drawieńskiego PN (Pawlaczyk 2023), łączącą powyższe zamysły, dopracowaną jednak przestrzennie z uwzględnieniem zaktualizowanej wiedzy o przyrodzie Puszczy Drawskiej: włączającą tereny cenne, ale odrzucającą większe obszary sztucznych drzewostanów sosnowych. Ta koncepcja, przedstawiona na ryc. 11, oznaczałaby powiększenie DPN o ok. 18 118 ha, tj. do powierzchni 29 484 ha.

Ryc. 11. Propozycja powiększenia Drawieńskiego Parku Narodowego wg syntetycznej koncepcji Pawlaczyka (2023)
Fig. 11. Proposal to enlarge the Drawa National Park, according to the synthetic concept of Pawlaczyk (2023)

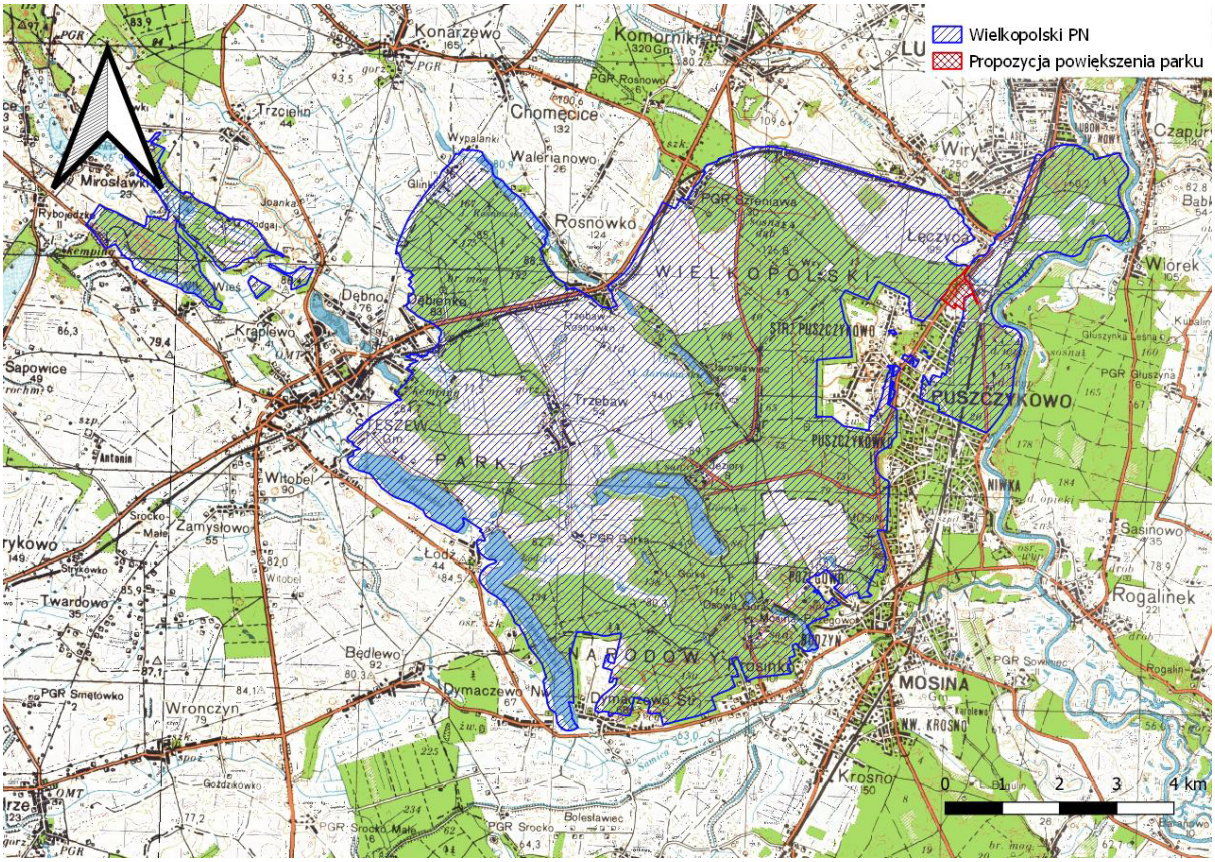

Fot. 9. Drawieński Park Narodowy. Autorzy: Jolanta i Paweł Pawlaczyk
Photo. 9. Drawa National Park. Authors: Jolanta and Paweł Pawlaczyk

5.10. Wielkopolski Park Narodowy

W wyniku zapytania wysłanego do Wielkopolskiego Parku Narodowego, na podstawie ustawy o dostępie do informacji publicznej (2001) otrzymałem informację, że park ten nie posiada konkretnie sprecyzowanych postulatów rozszerzenia swoich granic. Istnieje jednak koncepcja, wg której w granice Parku można by włączyć obszar okresowo zalewany przez Wartę, pomiędzy enklawami Parku na północy Puszczykowa, będący korytarzem ekologicznym. Na podstawie otrzymanych danych oraz analizy przestrzennej, naniosłem na mapę obszar o powierzchni niecałych 19 ha, który odpowiada przedstawionym wskazówkom z Parku, a który mógłby stać się prawdopodobnym miejscem jego powiększenia (ryc. 12).

Wskazany przez Park postulat powiększenia ma niewielkie rozmiary i nie wyczerpuje możliwości powiększenia Wielkopolskiego Parku Narodowego, który powinien objąć swymi granicami wszystkie przyrodnicze walory regionu, na co wskazuje w „Wybranych problemach ochrony przyrody w Polsce" Gutowski i in. (2015).

Ryc. 12. Propozycja powiększenia Wielkopolskiego Parku Narodowego

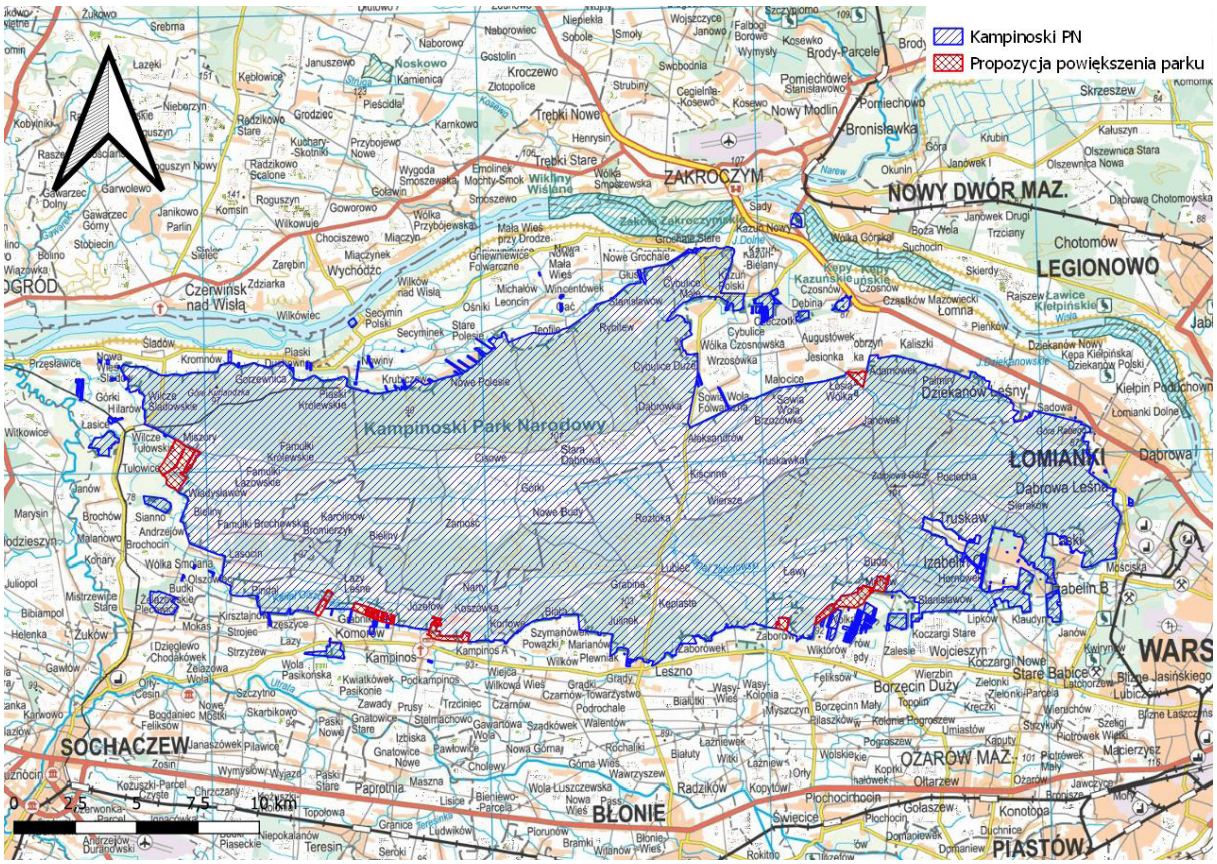
Fig. 12. Proposal to enlarge the Wielkopolski National Park

Fot. 10. Wielkopolski Park Narodowy. Autorzy: Jolanta i Paweł Pawlaczyk
Photo. 10. Wielkopolski National Park. Authors: Jolanta and Paweł Pawlaczyk

5.11. Kampinoski Park Narodowy

Kampinoski Park Narodowy od czasu swojego powstania w 1959 r. miał dwukrotnie korygowane granice. Najpierw w 1976 r. pomniejszono go o 6390 ha, a następnie w 1997 roku powiększono o 4234 ha (tab. 1, Rozporządzenie Rady Ministrów 1975, Rozporządzenie Rady Ministrów 1997). W wyniku zapytania wystosowanego do dyrekcji Parku, na podstawie ustawy o dostępie do informacji publicznej (2001) otrzymałem informację, że Park nie planuje powiększenia swojego obszaru. Jednakże istnieje koncepcja wypracowana w ramach projektu „Kampinoskie Bagna", w której postuluje się wykup gruntów o wysokiej wartości przyrodniczej przylegających do obecnej granicy Parku, a następnie ich włączenie na zasadzie korekty granic (Andrzejewska i in. 2019). Koncepcja ta została w całości przyjęta w niniejszej pracy (ryc. 13). Jej zrealizowanie pozwoliłoby na zwiększenie obszaru Kampinoskiego PN o ok. 462 ha. Na konieczność powiększenia obszaru Kampinoskiego Parku Narodowego wskazuje również Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2011).

Ryc. 13. Propozycja powiększenia Kampinoskiego Parku Narodowego

Fig. 13. Proposal to enlarge the Kampinos National Park

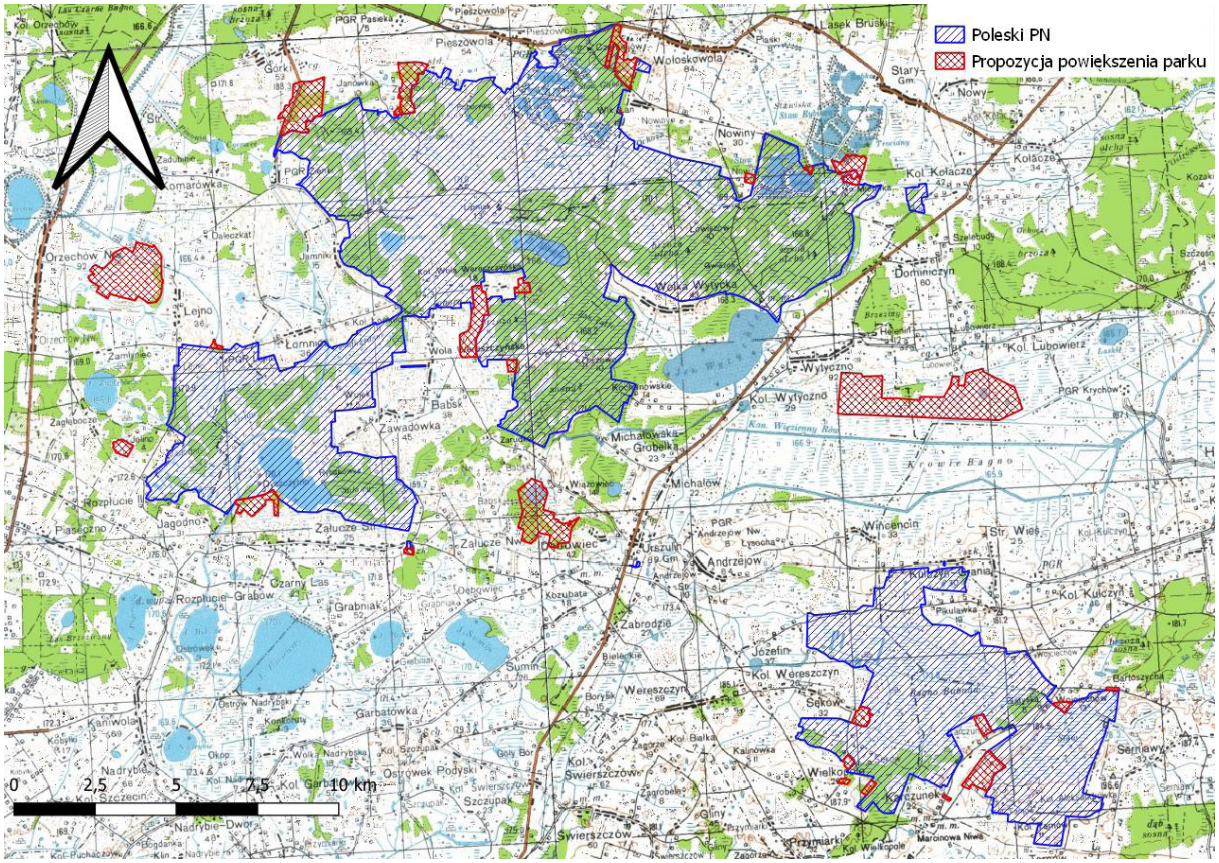

Fot. 11. Kampinoski Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk

Photo. 11. Kampinos National Park. Author: Tomasz Wilk

5.12. Poleski Park Narodowy

Poleski Park Narodowy jako jeden z nielicznych parków narodowych, został powiększony w 2017 roku o 112,56 ha, zgodnie z ustawową koniecznością uzgodnienia powiększenia z jednostkami samorządu terytorialnego. Posiada również koncepcję poszerzenia swoich granic zapisaną w operacie ochrony krajobrazu planu ochrony dla Poleskiego Parku Narodowego i obszarów Natura 2000 w granicach parku (Chmielewski i in. 2014). Wg tej koncepcji zaplanowano włączyć do parku lub uznać za rezerwat przyrody obszary o bardzo wysokich walorach przyrodniczych, pełniących rolę węzłów lub korytarzy ekologicznych, oraz tereny o marginalnym znaczeniu gospodarczym, których włączenie posłuży do wyregulowania skomplikowanego przebiegu granic Parku. Tak zaplanowane powiększenie składałoby się z 33 osobnych enklaw o powierzchni 917,8 ha (wg tabeli atrybutów z geometrii użytej jako źródło danych dla przedmiotowej pracy powiększenie to miałoby powierzchnię 968,75 ha, i taka wartość jest przyjęta do wszelkich obliczeń i tabeli). Projekt ten po przeniesieniu na mapę wektorową został przedstawiony na rycinie nr 14 (ryc. 14). Na konieczność powiększenia obszaru Poleskiego Parku Narodowego jako obszaru funkcjonalnego cennego przyrodniczo wskazuje również Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2011).

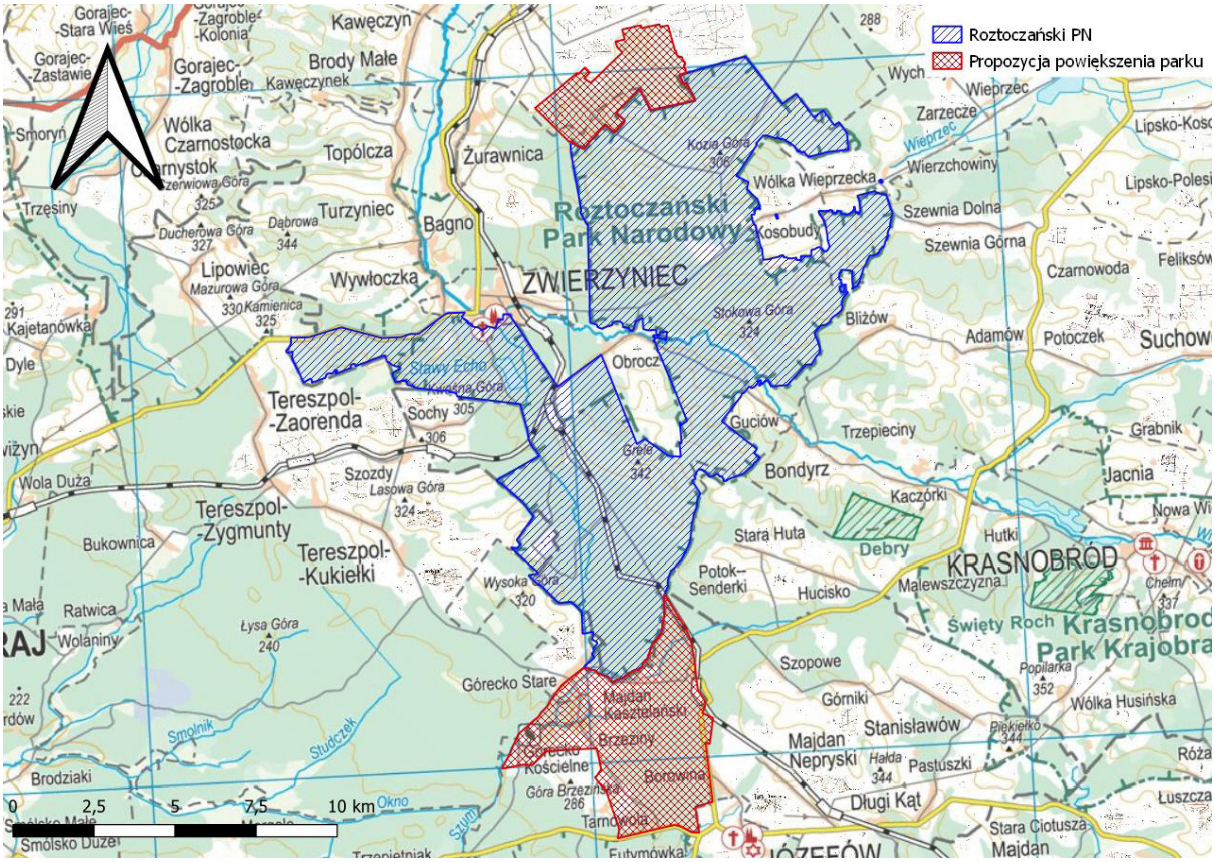
Ryc. 14. Propozycja powiększenia Poleskiego Parku Narodowego
Fig. 14. Proposal to enlarge the Polesie National Park

Fot. 12. Poleski Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk
Photo. 12. Polesie National Park. Author: Tomasz Wilk

5.13. Roztoczański Park Narodowy

W wyniku zapytania wysłanego do Roztoczańskiego Parku Narodowego, na podstawie ustawy o dostępie do informacji publicznej (2001) otrzymałem informację, że Roztoczański PN podejmuje starania w miarę możliwości finansowych, wykupu gruntów wewnątrz Parku, jak i sąsiadujących z jego granicami. Istnieje również opracowanie z 1984 r. (Smogorzewski 1984) w którym zawarte są informacje o docelowej powierzchni Parku sięgającej 10 tys. ha, jednakże bez wskazanych obszarów do jego poszerzenia. Jednak istnieją dwa postulaty wskazujące konkretne obszary do poszerzenia granic Parku. Pierwszy sformułowany przez Starostwo Powiatowe w Biłgoraju w 2009 roku miał polegać na przyłączeniu sporego obszaru na południe od RPN. Niestety nie doczekał się dalszych uzgodnień. Drugi sformułowany na posiedzeniu Rady Naukowej Roztoczańskiego Parku Narodowego z dn. 27.09.2016 r., przez jej członka, dr. hab. Bogdana Lorensa – fitosocjologa i botanika, wskazujący do włączenia do Parku wyjątkowo cennych lasów (zarówno Skarbu Państwa, jak i osób prywatnych) leżących przy północnej granicy Roztoczańskiego PN. Roztoczański Park Narodowy przekazał również mapę z zaznaczonymi orientacyjnie postulatami. Na podstawie tych danych, w wyniku pracy nad mapą został wyznaczony obszar stanowiący najbardziej prawdopodobną wizualizację opisywanych postulatów (ryc. 15). Proponowane powiększenie RPN o 2342,98 ha spowodowałoby wzrost powierzchni całego Parku do 10 819 ha, co jest zgodne z sugestią Smogorzewskiego (1984).

Ryc. 15. Propozycja powiększenia Roztoczańskiego Parku Narodowego

Fig. 15. Proposal to enlarge the Roztocze National Park

Fot. 13. Roztoczański Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk

Photo. 13. Roztocze National Park. Author: Tomasz Wilk

5.14. Świętokrzyski Park Narodowy

Pierwotny projekt Świętokrzyskiego Parku Narodowego zakładał powołanie parku o powierzchni 32 730 ha obejmującego pasma: Łysogórskie, Klonowskie, Masłowskie, część pasma Jeleniowskiego oraz dolinę Wilkowską i Dębniańską (Massalski 1947). Również ostateczny projekt parku z 1949 r. tuż przed jego powołaniem zakładał, że tereny wskazane w projekcie Massalskiego będą strefą ochrony wokół powołanego parku (Wieczorek 1995 za Szczęsny 1959). Park powstał na niewielkiej części proponowanego w 1947 r. obszaru o powierzchni 6054,09 ha. Przez następne dekady temat powiększenia ŚPN wracał w dyskusjach. Park powiększono nieznacznie w 1996 r. do 7626,45 ha. W 2022 roku przeprowadzono kontrowersyjne powiększenie ŚPN, włączając doń oddaloną od jego granic eksklawę o pow. 63,69 ha, przy jednoczesnym wyłączeniu z granic Parku pobenedyktyńskiego zabytkowego klasztoru na Łyścu o pow. 1,35 ha (Prawo.pl 2022). Niestety nie jest to dobry krok w rozwoju sieci polskich parków narodowych, gdyż przeprowadzone powiększenie (o tereny o przeciętnej wartości przyrodniczej) wykorzystano dla równoczesnego zmniejszenia Parku o inne grunty, obchodząc ustawowe ograniczenie możliwości zmniejszania parku narodowego wyłącznie do przypadków „bezpowrotnej utraty wartości przyrodniczych i kulturowych obszaru". Ten precedens może być w przyszłości ułatwiać zmniejszanie powierzchni innych parków narodowych.

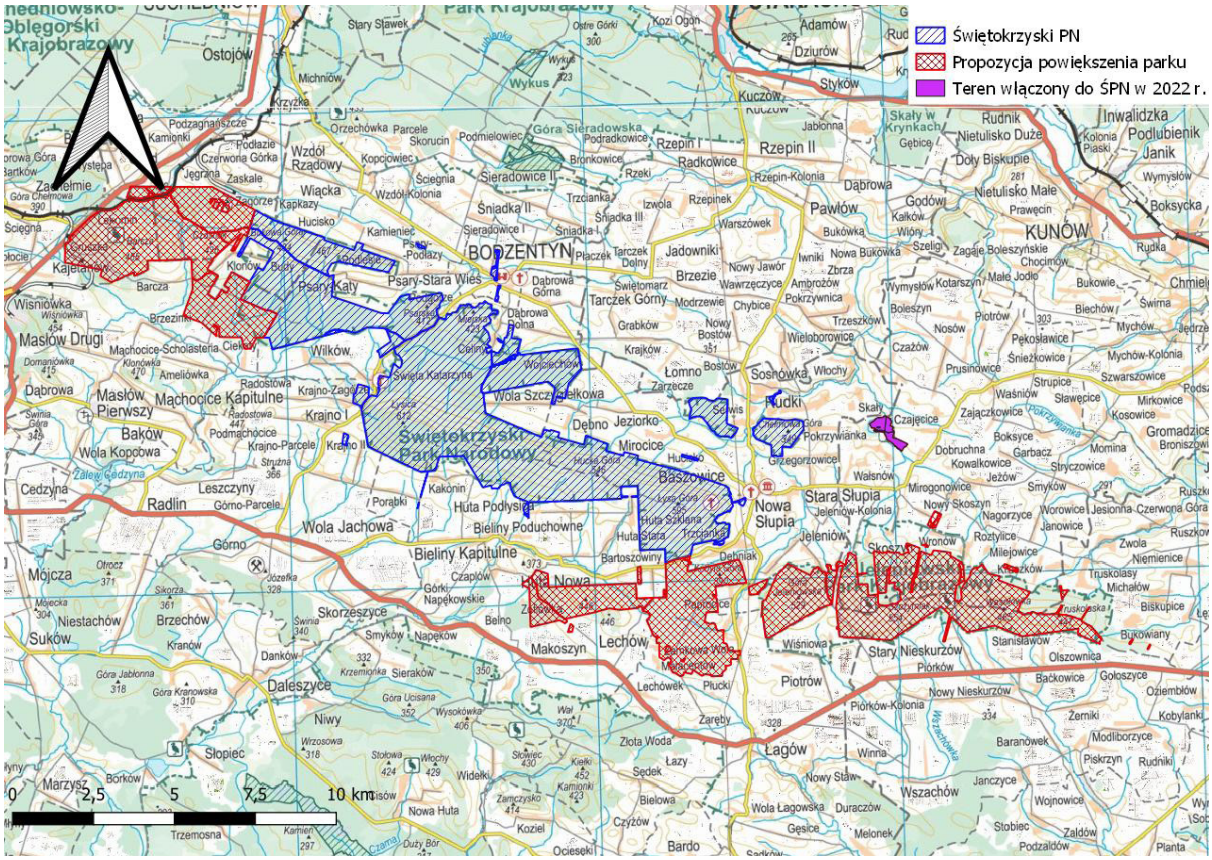
Podczas konsultacji projektu przedstawionej wyżej zmiany wysuwano argumenty, że istnieją znacznie cenniejsze dla sprawnego zarzadzania obszarem Natura 2000 Łysogóry, tereny położone w bezpośrednim sąsiedztwie ŚPN, które należałoby włączyć do Parku, np. obecny rezerwat przyrody „Wąwóz w Skałach", odcinek doliny rzeki Dobruchna i jej dopływu z tego rezerwatu przyrody wraz ze zboczami dolin; kamieniołom na płn.-zach. od Wąwozu w Skałach. Zwracano też uwagę na dobrze uzasadniony projekt włączenia do Świętokrzyskiego Parku Narodowego innego fragmentu lasów obecnie zarządzanych przez PGL Lasy Państwowe (nadleśnictwo Zagnańsk), a znajdujących się w obszarze Natura 2000 Łysogóry: 317,13 ha lasów przylegających do uroczyska Psarski Dół. Obszar ten zajęty jest przez zbiorowiska roślinne: wyżynny jodłowy bór mieszany – *Abietetum polonicum* oraz (dominujący powierzchniowo, a szczególnie cenny przyrodniczo) mszysty bór mieszany jodłowo-świerkowy – zbiorowisko *Abies alba–Picea abies–Sphagnum girgensohnii.* Płaty tych zbiorowisk są obecnie w sztuczny sposób przecięte obecnie granicą parku narodowego, niedopasowaną do warunków terenowych. Oba zbiorowiska stanowią sztandarowe układy przyrodnicze charakterystyczne dla regionu świętokrzyskiego, zwłaszcza północnej części Gór Świętokrzyskich i ich obrzeżenia. Szczególnie cenne są wilgotne, mszyste bory jodłowe, ponieważ jest to zbiorowisko o unikatowym charakterze. Obecna sytuacja, w której płat tych borów jest przecięty granicą parku narodowego i nadleśnictwa, nie sprzyja ich skutecznej ochronie, zwłaszcza że zbiorowisko to ma uwarunkowania hydrologiczne wymagające spójnego zarządu w zakresie warunków wodnych.

Być może jednak powiększenie tego Parku powinno być znacznie bardziej ambitne. Biorąc pod uwagę, że pierwotne plany zakładały park narodowy w dużo szerszych granicach, przeanalizo-

wałem możliwość powiększenia ŚPN o obszary wymienione w projekcie z 1947 r. W wyniku tej analizy można wskazać inne obszary możliwe do włączenia w granice ŚPN, a mianowicie:

- Poszerzenie granic ŚPN o Góry Masłowskie straciło zasadność, ze względu na mocne zagospodarowanie obszaru oraz istnienie w tym rejonie Kamieniołomu Wiśniówka.
- Istnieje możliwość powiększenia Parku o część Pasma Jeleniowskiego, gdzie znajdują się głównie lasy należące do Skarbu Państwa, które można przywracać do stanu naturalnego. Propozycja ta została naniesiona na mapę (ryc. 16).
- Pasmo Łysogórskie jest już w ŚPN.
- Pasmo Klonowskie – propozycją do włączenia są grunty na wschód od Drogi Ekspresowej nr 7 (ryc. 15), które mają skład gatunkowy zgodny z siedliskiem. Tu weszłyby także omówione wyżej bory jodłowe i jodłowo-świerkowe przy uroczysku Psarski Dół.
- Dolina Wilkowska jest pokryta wielką liczbą małych działek prywatnych. Jest to teren częściowo użytkowany. Utracił zasadność włączenia w granice ŚPN.
- Dolina Dębniańska częściowo jest w PN, częściowo jest to teren zagospodarowany. Nie został uznany w tej pracy, jako teren zasadny do włączenia w granicę ŚPN.

W wyniku przeanalizowania postulatów z projektu Massalskiego (1947), poniżej przedstawiono propozycje powiększenia ŚPN (ryc. 15) Proponowane powiększenie obejmuje 6501,33 ha, co dałoby wzrost powierzchni Świętokrzyskiego PN do 14 110,43 ha (mniej niż połowa powierzchni postulowanej w 1947 roku).

Ryc. 16. Propozycja powiększenia Świętokrzyskiego Parku Narodowego
Fig. 16. Proposal to enlarge the Świętokrzyski National Park

Fot. 14. Świętokrzyski Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk
Photo. 14. Świętokrzyski National Park. Author: Tomasz Wilk

5.15. Karkonoski Park Narodowy

Karkonoski Park Narodowy jest jednym z dwóch parków narodowych (obok Poleskiego), który w 2016 r. powiększono na mocy ustawy o ochronie przyrody (2004), po uzgodnieniu tej korekty z miejscowymi jednostkami samorządu terytorialnego. Mimo tego, jest to wciąż Park bardzo mały, gdyż posiadając powierzchnię 5954 ha, zajmuje piąte miejsce wśród najmniejszych parków narodowych w Polsce. Warto wspomnieć, że Park ten chroni jeden z najbardziej charakterystycznych i wyjątkowych pasm górskich w Polsce, toteż jego powierzchnia jest zbyt mała dla realizacji ochrony tych ekosystemów. Z tego też powodu temat powiększenia Karkonoskiego Parku Narodowego jest stale obecny. Z informacji uzyskanych z Parku na bazie ustawy o dostępie do informacji publicznej (2001) wynika, że jest wiele postulatów i dokumentów mówiących o potrzebie jego powiększenia.

Pierwszym z nich jest Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2011), gdzie na mapie, na stronie 124, Karkonoski Park Narodowy uznany jest jako predysponowany do powiększenia.

Powiększenie Karkonoskiego Parku Narodowego o obszar jego otuliny postulowano w dokumencie „Tezy Karkonoskie. Koncepcja Zrównoważonego Rozwoju Regionu Karkonoskiego" wypracowanym przez Forum Obywatelskie „Partnerstwo Dla Regionu Karkonoskiego" (2011).

Na wspólnym Posiedzeniu Państwowej Rady Ochrony Przyrody oraz Rady Naukowej Karkonoskiego Parku Narodowego, która odbyła się 11-12.09.2014 r. podjęto wspólną uchwałę w sprawie powiększenia granic Karkonoskiego Parku Narodowego (PROP i RN KPN 2014).

Gutowski i in. (2015), w „Wybranych problemach ochrony przyrody w Polsce" wskazuje na konieczność powiększenia Karkonoskiego Parku Narodowego, z powodu nieobjęcia w jego granicach w pełni przyrodniczych walorów regionu.

Również w Planie Ochrony dla Karkonoskiego Parku Narodowego (Minister Klimatu i Środowiska 2021) zapisana została potrzeba powiększenia Parku w celu eliminacji zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych.

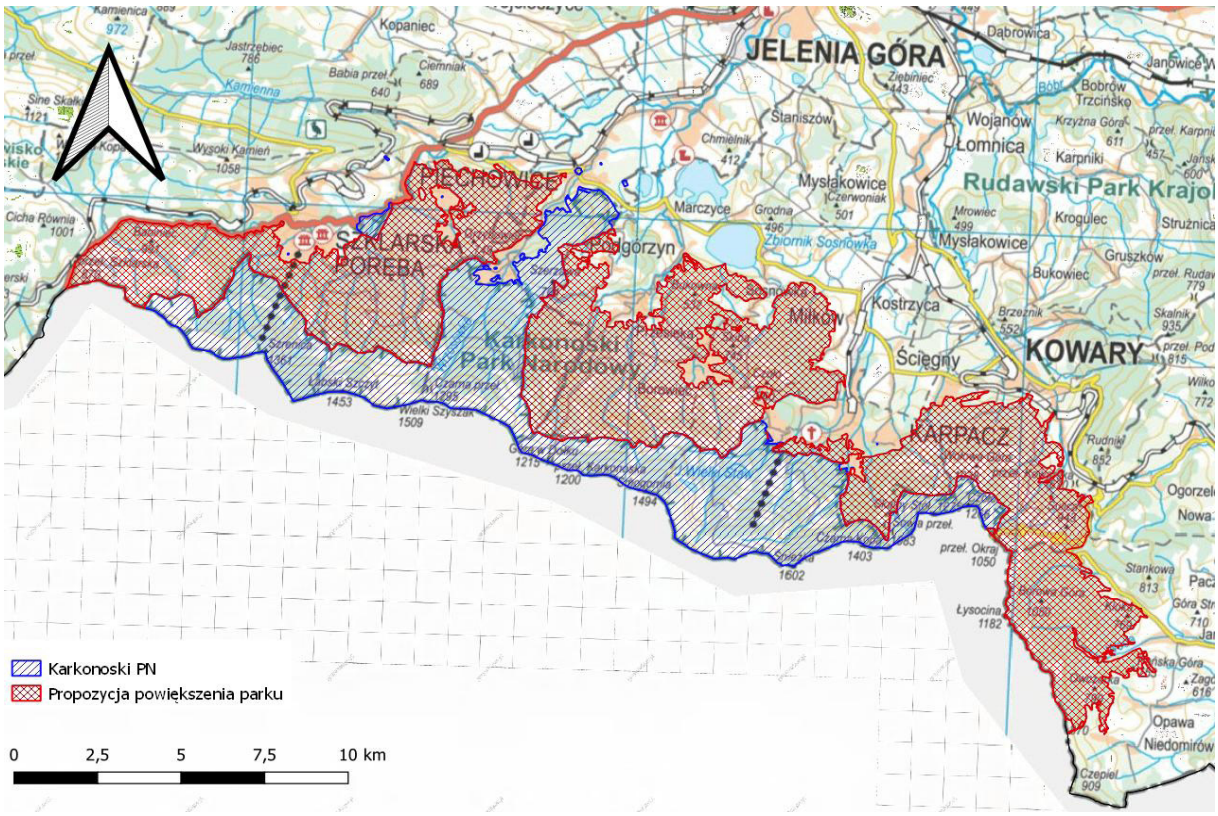
Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań na lata 2015-2020 również zawiera wymóg powiększenia granic Karkonoskiego Parku Narodowego (Uchwała nr 213 Rady Ministrów 2015).

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego – Perspektywa 2020 (Instytut Rozwoju Terytorialnego 2014) wskazuje konkretną propozycję powiększenia Karkonoskiego Parku Narodowego o obszar mniej więcej jego otuliny, czego niestety nie udało się zrealizować.

Istnieje również wspólna strategia ochrony Krkonosskeho Narodniho Parku (parku narodowego w Karkonoszach po stronie czeskiej) oraz Karkonoskiego Parku Narodowego, obowiązująca do roku 2040, która wskazuje, jako jedno z zagrożeń dla ochrony przyrody Karkonoszy zbyt małą powierzchnię polskiego Parku i sztucznie wytyczone granice. Z tego powodu konieczne jest powiększenie jego obszaru o otulinę, tak by granice Parku po stronie polskiej stały się kompatybilne z granicami parku po stronie czeskiej (Karkonoski Park Narodowy 2021 a).

Od 2021 roku trwają uzgodnienia dotyczące powiększenia Karkonoskiego Parku Narodowego o obszar leżący na terenie Gminy Piechowice, na wniosek społeczności lokalnej – Zarządu Rady Osiedla Michałowice – trwa wciąż wymiana korespondencji, z której wynika, że większość podmiotów, w tym Miasto Piechowice jest pozytywnie nastawione do idei powiększenia Parku (Karkonoski Park Narodowy 2021 b). Trwa także dyskusja wielu innych interesariuszy (Hućko 2021). Przeprowadzono również konsultacje społeczne (Gierak 2021). Jest to jeden z nielicznych przykładów, w których rzeczywiście podejmuje się dialog na temat powiększenia parku narodowego. Niestety w lutym 2023 roku radni Gminy Piechowice zagłosowali przeciwko powiększeniu Karkonoskiego Parku Narodowego (wyborcza.pl Wrocław 2023).

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego (Instytut Rozwoju Terytorialnego 2020) jest kolejnym dokumentem strategicznym postulującym powiększenie Karkonoskiego Parku Narodowego oraz pokazuje w załączniku mapowym (rys. 8) jego konkretny kształt i zasięg. Plan ten zawiera wszystkie powyżej opisywane koncepcje korekt granic oraz jest oficjalnym dokumentem strategicznym. Z tego też powodu powiększenie w formie zakładanej w planie zostało przyjęte w niniejszym opracowaniu (ryc. 17.). Powiększenie Karkonoskiego Parku Narodowego o 11 027,9 ha zapewniłoby ochronę znacznej części mezoregionu Karkonoszy na powierzchni 16 981,96 ha.

Ryc. 17. Propozycja powiększenia Karkonoskiego Parku Narodowego

Fig. 17. Proposal to enlarge the Karkonosze National Park

Fot. 15. Karkonoski Park Narodowy. Autor: Marek Kusiak

Photo. 15. Karkonosze National Park. Author: Marek Kusiak

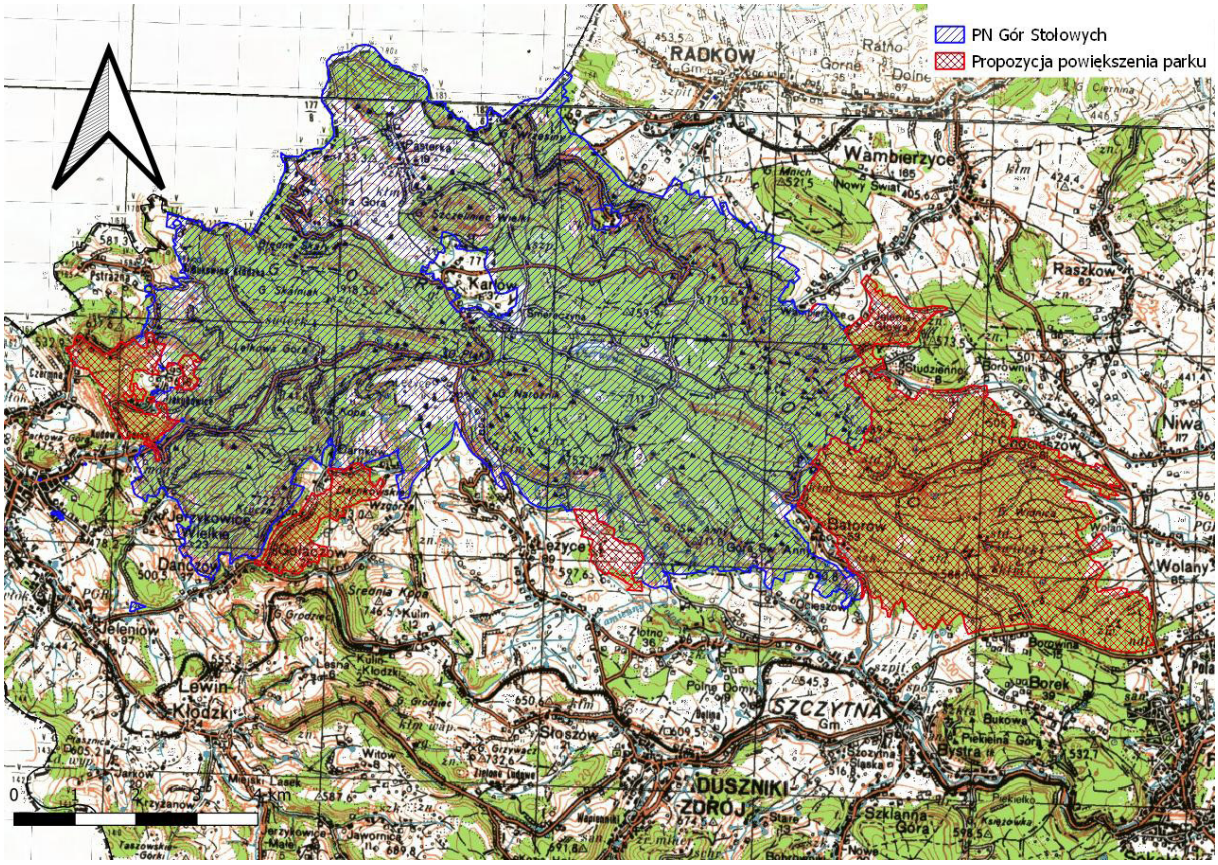
5.16. Park Narodowy Gór Stołowych

Z interpelacji poselskiej nr 14037 do Ministra Środowiska z dnia 18 stycznia 2010 r. dowiadujemy się, że Park Narodowy Gór Stołowych wnioskuje o powiększenie o tereny głównie w zarządzie Lasów Państwowych w obrębie miasta i gminy Szczytna, o łącznej powierzchni 1651,4358 ha (Wielichowska 2010). W tym celu dyrektor Parku zwrócił się do burmistrza Miasta i Gminy Szczytna o uzgodnienie zmiany granic Parku. Jako argument podano usprawnienie nadzoru przyrodniczego utworzonego obszaru Natura 2000 „Góry Stołowe", który ma się znaleźć w granicach PNGS. Drugim powodem jest potrzeba czytelnego rozgraniczenia gruntów w zarządzie PNGD z gruntami w zarządzie PGL LP, gdyż obecna granica przeprowadzona jest sztucznie i przebiega przez tereny leśne linią działek ewidencyjnych, co czyni ją nieczytelną. W odpowiedzi na tą interpelację Ministerstwo Środowiska stwierdziło, że na obszarze planowanym do włączenia występują cenne siedliska oraz stanowiska gatunków chronionych, wniosek Parku jest zgodny z prawem i strategicznymi dokumentami wyznaczającymi kierunki działań dla służb ochrony przyrody, struktura własności gruntów planowanych do włączenia jest korzystna dla tego zamierzenia, oraz utworzenie i powiększenie parku narodowego jest celem publicznym (Zaleski 2010). Niestety jak wiemy, tego powiększenia Parku Narodowego Gór Stołowych nie udało się zrealizować.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego – Perspektywa 2020, na rys. nr 1B przedstawia zasięg poszerzenia PNGS, nawiązujący do powyżej opisanej koncepcji powiększenia Parku wyrażonej w interpelacji poselskiej, rozszerzając ją nieznacznie na teren innych gmin (Instytut Rozwoju Terytorialnego 2014). Ta konkretnie nakreślona na mapie koncepcja, będąca również najaktualniejszą, została w całości przyjęta w niniejszej publikacji (ryc. 18). Według niej Park Narodowy Gór Stołowych zostałby powiększony o 1992,48 ha osiągając łączną powierzchnię 8326,58 ha.

Fot. 16. Park Narodowy Gór Stołowych. Autor: Przemysław Ziemacki
Photo. 16. Stołowe Mountains National Park. Author: Przemysław Ziemacki

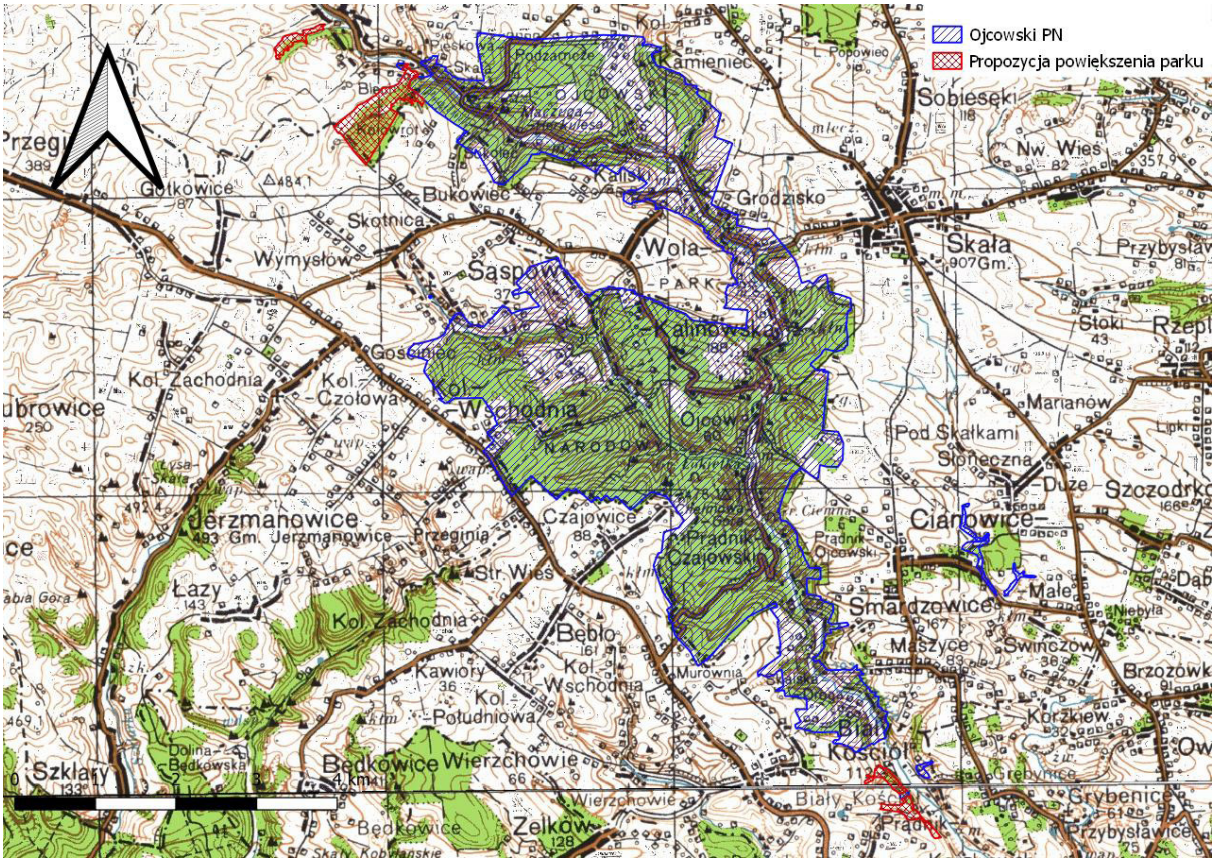

Ryc. 18. Propozycja powiększenia Parku Narodowego Gór Stołowych
Fig. 18. Proposal to enlarge the Stołowe Mountains National Park

5.17. Ojcowski Park Narodowy

Ojcowski Park Narodowy o powierzchni 2146 ha jest najmniejszym parkiem narodowym w Polsce, otoczony terenami mocno zagospodarowanymi i podlegającym silnej antropopresji. W jego otoczeniu nie brakuje też sporów i negatywnych emocji (Onet Kraków 2016). Pomimo tego pojawiają się postulaty wskazujące na możliwość niewielkiego powiększenia tego Parku. Wg interpelacji nr 33694 do Ministra Środowiska z dn. 09.09.2019 możliwe byłoby powiększenie OPN o Dolinę Prądnika w stronę południową aż do wąwozu Kwietniowe Doły włącznie, Wąwóz Babie Doły oraz Skałki Szymanowskiego w pobliżu Pieskowej Skały, Malinową Skałę koło Sąspowa, oraz Skały Cygańskie w Prądniku Korzkiewskim (Lipiec 2019). Takie powiększenie OPN pomogłoby wg autora interpelacji w zmniejszeniu i równym rozłożeniu antropopresji. Interpelacja wskazuje również na możliwość wykupu prywatnych działek przez Skarb Państwa, by potem włączyć je do Parku. W odpowiedzi na interpelacje Ministerstwo Środowiska zaznaczyło, że wykup działek nie powoduje automatycznego powiększenia Parku, jednak jeśli chodzi o wszystkie idee mające służyć ochronie dziedzictwa narodowego, jakim jest przyroda – jest im przychylne (Golińska 2019).

W wyniku przeanalizowania powyższej idei powiększenia Ojcowskiego Parku Narodowego, uznałem je za zasadne i przyjąłem w niniejszej pracy (ryc. 19). W wyniku takiego powiększenia, Ojcowski Park Narodowy zyskałby dodatkowe 66,31 ha, osiągając powierzchnię 2222,16 ha.

Ryc. 19. Propozycja powiększenia Ojcowskiego Parku Narodowego
Fig. 19. Proposal to enlarge the Ojców National Park

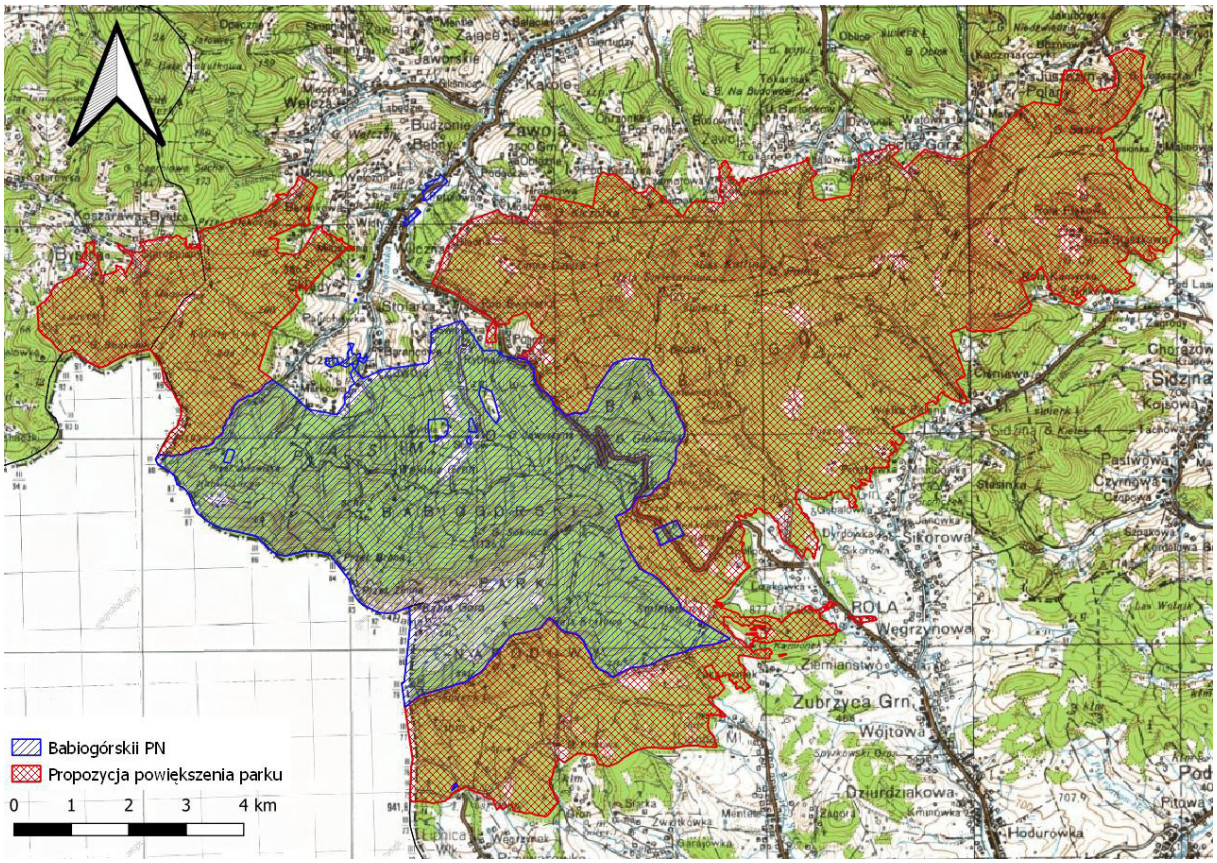
Fot. 17. Ojcowski Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk
Photo. 17. Ojców National Park. Author: Tomasz Wilk

5.18. Babiogórski Park Narodowy

Na konieczność powiększenia obszaru Babiogórskiego Parku Narodowego jako obszaru funkcjonalnego cennego przyrodniczo wskazuje Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2011) oraz Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań na lata 2015–2020 (Uchwała nr 213 Rady Ministrów 2015), a także publikacje naukowe (Gutowski i in. 2015). Konkretny kształt powiększenia Babiogórskiego Parku Narodowego podaje Projekt Planu Ochrony Babiogórskiego Parku Narodowego (Wołoszyn i in. 2001). Wskazuje on konieczność przesunięcia południowej granicy Parku do drogi leśnej między Przywarówką i Ochliptowem oraz przyłączenia do Dolina Sylca, co pozwoliłoby na połączenie zwartego terenu Parku z jego enklawą. Jako obszar, który należy włączyć do Parku, autorzy podają również stoki nad górną częścią Doliny Czatożanki wraz z kopułą Mędralowej, gdzie jeden z najcenniejszych obiektów przyrodniczych – Knieja Czatożańska, graniczy przez Potok Jałowiecki z lasami gospodarczymi, co prowadzi do sytuacji, że połowa ekosystemu jest ściśle chroniona, a druga połowa gospodarowana. W dalszej perspektywie autorzy proponują włączyć w granice Babiogórskiego PN południowe podnóże Pasma Babiej Góry z występującymi tam siedliskami hydrogenicznymi, co sprawi, że na jego terenie chronione będą wszystkie jednostki geomorfologiczne występujące w Paśmie Babiej Góry. Do BgPN należy również włączyć osuwiskowe stoki zachodniej części Pasma Polic, od Polany Brożki po kulminacje Polic i Górę Czyrniec. Należy też dążyć do włączenia leżącej przy jej północnej granicy tzw. Ryzowanej – najbogatszego kompleksu babiogórskich łąk. Proponowane powiększenie Parku pomoże na lepszą ochronę całego szeregu bogactw Pasma Babiogórskiego – od przyrody nieożywionej, przez florę, faunę, po ekosystemy wodne (Wołoszyn i in. 2001). Powiększenie w takim kształcie powiększyłoby Park o powierzchnię 1717, 61 ha, co przełożyłoby się na osiągnięcie przez ten jeden z trzech najmniejszych polskich parków narodowych powierzchni całkowitej 5097,90 ha.

Drugą znaną mi koncepcją powiększenia Babiogórskiego Parku Narodowego jest ta przedstawiona przez dr Jerzego Parusela – byłego wieloletniego pracownika Babiogórskiego Parku Narodowego. Dr Parusel przekazał mi ustnie informację, że w 1979 roku Rada Parku przyjęła uchwałę, w której przedstawiła koncepcję powiększenia Parku o Mędralową i cały Masyw Babiej Góry wraz z całym Pasmem Polic. Uchwała Rady Parku została opracowana w formie maszynopisu pod tytułem „Wniosek o poszerzenie Babiogórskiego Parku Narodowego i utworzenie jego strefy ochronnej" (Parusel 1981). Opis granic Powiększenia Babiogórskiego Parku Narodowego z „wniosku" został później przeniesiony na mapę, którą ostatecznie znalazła się w publikacji „Police, pasmo w cieniu Babiej Góry" (Franczak 2017), w rozdziale opisującym szatę roślinną Pasma Polic. Mapa ta pokazuje bardzo szeroki zakres powiększenia BgPN, do którego miałoby być przyłączone niemal całe Pasmo Polic aż po Juszczyńskie Polany (w zasięgu nadleśnictw: Sucha, Myślenice i Nowy Targ), prawie cała Góra Mędralową (zarówno po stronie nadleśnictwa Sucha, jak i nadleśnictwa Jeleśnia) - po granice Bystrej-Koszarawy, przez Przełęcz Klekociny po Zawoję – Wełczę, oraz cały południowy stok i podnóże Babiej Góry, wraz z wzniesieniem Cyrak oraz dolinami Potoku Jamy i Kidunowskiego Potoku. Takie wyznaczenie nowych granic Babiogórskiego Parku Narodowego, zwiększyłoby jego powierzchnię z obecnych 3390,29 ha do 10 866,56 ha, czyli o 7476,27 ha (o 221%). W skład powiększenia wchodziłoby 5164,95 ha gruntów państwowych oraz 2309,73 ha

gruntów niepaństwowych. Powiększenie Parku w takim wymiarze miałoby swoje uzasadnienie geograficzne – w jego granicach znalazłoby się całe Pasmo Babiogórskie (którego częścią jest również Pasmo Polic) ze swą przyrodniczą różnorodnością, a także najcenniejsze tereny przyległe. Z racji tego, że taki zakres powiększenia BgPN jest kompleksowy i dobrze uzasadniony, koncepcję przedstawioną przez Parusela przyjąłem w tej pracy (ryc. 20). Uważam, że jest ona możliwa do zrealizowania pod warunkiem dobrego prawodawstwa i wysokiego poziomu akceptacji społecznej.

Ryc. 20. Propozycja powiększenia Babiogórskiego Parku Narodowego wg Parusela (1981)
Fig. 20. Proposal to enlarge the Babia Góra National Park according to Parusel (1981)

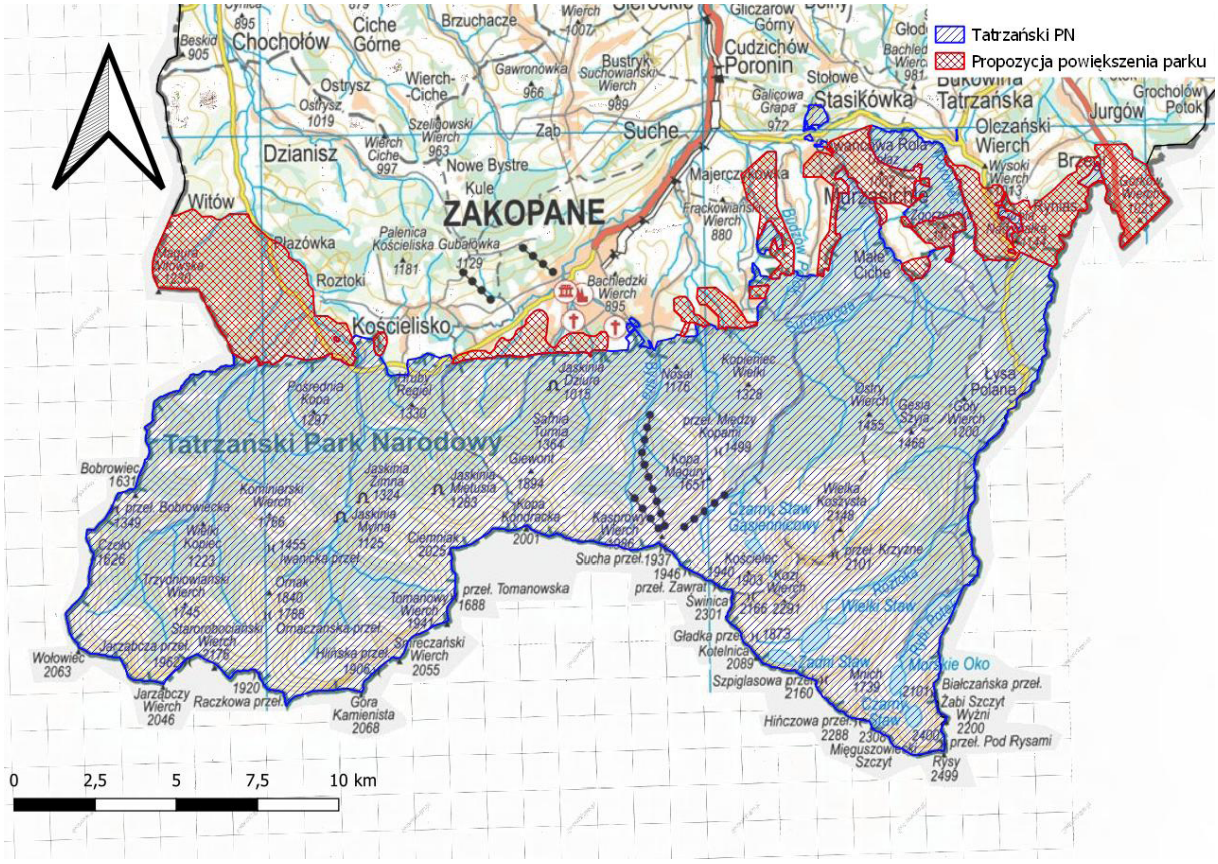

Fot. 18. Babiogórski Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk
Photo. 18. Babia Góra National Park. Author: Tomasz Wilk

5.19. Tatrzański Park Narodowy

Tatrzański Park Narodowy nie posiada koncepcji powiększenia sensu stricto. Jednak od początku swojego powstania TPN boryka się z problemem przebiegu swojej północnej granicy. W Rozporządzeniu Rady Ministrów w sprawie utworzenia Tatrzańskiego Parku Narodowego (1954) podana została powierzchnia Parku, która zresztą później była korygowana, choć i do tej korekty są również zastrzeżenia. Do tego północna granica została opisana w rozporządzeniu bardzo nieprecyzyjnie (Baranowska, Zwijacz-Gąsienica 2007). Z tego też powodu powstało dużo problemów z przebiegiem północnej granicy, gdyż na wielu jej odcinkach, w granice Parku weszły tereny silnie przekształcone przez człowieka, podczas gdy na innych poza Parkiem znalazły się tereny cenne przyrodniczo lub tereny te zostały podzielone granicą. Granica ma skomplikowany przebieg, jest silnie rozczłonkowana, trudna do identyfikacji w terenie, co znacznie utrudnia zarządzanie obszarem Parku. Kilkakrotnie próbowano naprawić wady przebiegu granicy, niestety nieskutecznie. Konieczne stały się działania, które miały na celu włączenie w granice TPN terenów cennych przyrodniczo i kulturowo, ułatwić sprawne zarządzanie obszarem, nie byłaby zbyt rozbudowana, a jej przebieg byłby bezsporny i czytelny. Z tego też względu oraz w odpowiedzi na zalecenia pokontrolne Najwyższej Izby Kontroli, Tatrzański Park Narodowy opracował Strategię Kształtowania Przebiegu Granicy wokół TPN (Baranowska, Zwijacz – Gąsienica 2007). Dokument ten wskazuje kryteria przeprowadzenia oraz sposoby dojścia do koniecznych korekt granicy północnej TPN-u. Do Parku powinny zostać włączone ekosystemy cenne przyrodniczo leżące w jego sąsiedztwie oraz całe płaty ekologiczne podzielone granicą. W Parku powinien znaleźć się jednorodny harmonijny krajobraz, za to wyłączone z jego granic powinny zostać tereny silnie przekształcone przez człowieka oraz zurbanizowane, na których kształt i kierunek rozwoju park narodowy nie ma wpływu. Linię graniczą powinno się prowadzić granicami działek ewidencyjnych, w sposób czytelny, zapewniający maksymalną zwartość obszaru, by eliminować izolowane enklawy oraz skracać przebieg granicy. W ten sposób wyznaczona linia graniczna jest celem strategicznym, którym należy się nim kierować, mimo iż będzie bardzo trudny do zrealizowania.

Sugestie i mapy przedstawione w opisywanym opracowaniu zostały uwzględnione, naniesione na mapę i przedstawione również w niniejszej publikacji (ryc. 21). Tak przeprowadzona korekta granic Tatrzańskiego Parku Narodowego pozwoliłaby na jego potencjalne powiększenie o 3274,24 ha dając mu całkowitą powierzchnię 24 429,30 ha.

Ryc. 21. Propozycja powiększenia Tatrzańskiego Parku Narodowego
Fig. 21. Proposal to enlarge the Tatra National Park

Fot. 19. Tatrzański Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk
Photo. 19. Tatra National Park. Author: Tomasz Wilk

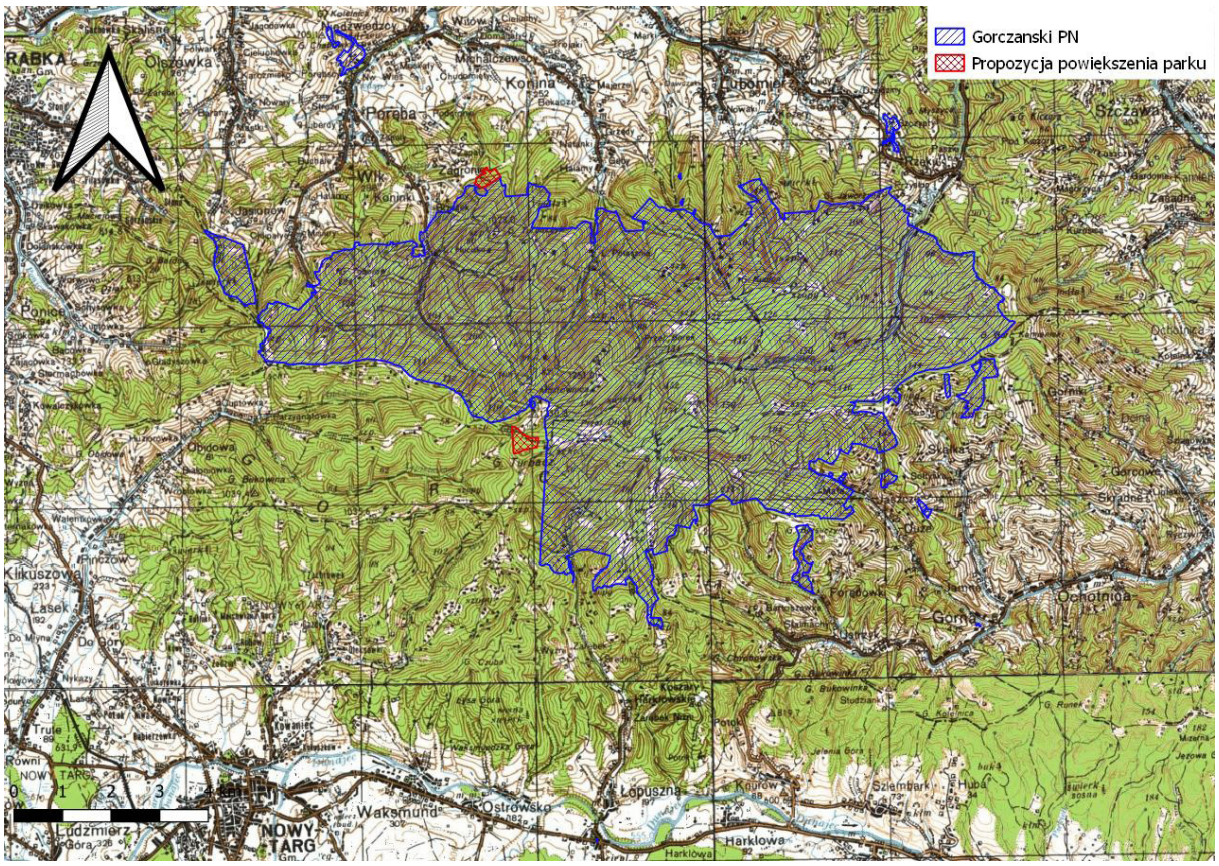
5.20. Gorczański Park Narodowy

W wyniku zapytania wysłanego do Gorczańskiego Parku Narodowego, na podstawie ustawy o dostępie do informacji publicznej (2001) otrzymałem informację, że Gorczański PN stara się o powiększenie swojego terytorium o grunty już będące jego własnością, ale niebędące w jego granicach, tj. o kopułę szczytową Turbacza, grunty leśne w tzw. Lesie Orkanowskim oraz grunty leśne graniczące z osadą Gajówka Mikołaja w Dolinie Łopusznej. Łączna powierzchnia postulowanego powiększenia, o którym informuje Park, nie jest imponująca i wynosi tylko 29,33 ha. Jeszcze raz warto podkreślić, że są to grunty będące już własnością Gorczańskiego PN. Tym bardziej kuriozalnym jest fakt, iż okoliczne gminy nie chcą dokonać uzgodnienia granic, o którym mowa w art. 10.2 Ustawy o Ochronie Przyrody (2004), przez co grunty te nie mogą stać się oficjalnie częścią parku. Na ryc. 22 przedstawiono propozycję powiększenia Gorczańskiego Parku Narodowego opracowaną na podstawie otrzymanej informacji oraz przygotowanej mapy.

Przedstawione w opisie oraz na mapie powiększenie Gorczańskiego Parku Narodowego nie wyczerpuje zasadniczo możliwości jego powiększenia, gdyż w bezpośrednim sąsiedztwie Parku – w jego otulinie i obszarze Natura 2000 „Ostoja Gorczańska" znajduje się wiele cennych przyrodniczo miejsc, które skorzystałyby na podniesieniu ich statusu ochrony. Gorczański Park Narodowy jest jednym z siedmiu najmniejszych parków w Polsce, a jego granice w sposób sztuczny przecinają jednorodne ekosystemy, więc jego powiększenie o obszar znacznie większy niż podany przez park byłoby zasadne. Stanowisko takie jest również zapisane w „Wybranych problemach ochrony przyrody w Polsce" Gutowski i in. (2015). Autorzy tego opracowania wskazują na konieczność powiększenia Gorczańskiego Parku Narodowego, gdyż jego granice nie obejmują w pełni przyrodniczych walorów regionu.

Fot. 20. Gorczański Park Narodowy. Autor: Marek Kusiak
Photo. 20. Gorce National Park. Author: Marek Kusiak

Ryc. 22. Propozycja powiększenia Gorczańskiego Parku Narodowego
Fig. 22. Proposal to enlarge the Gorce National Park

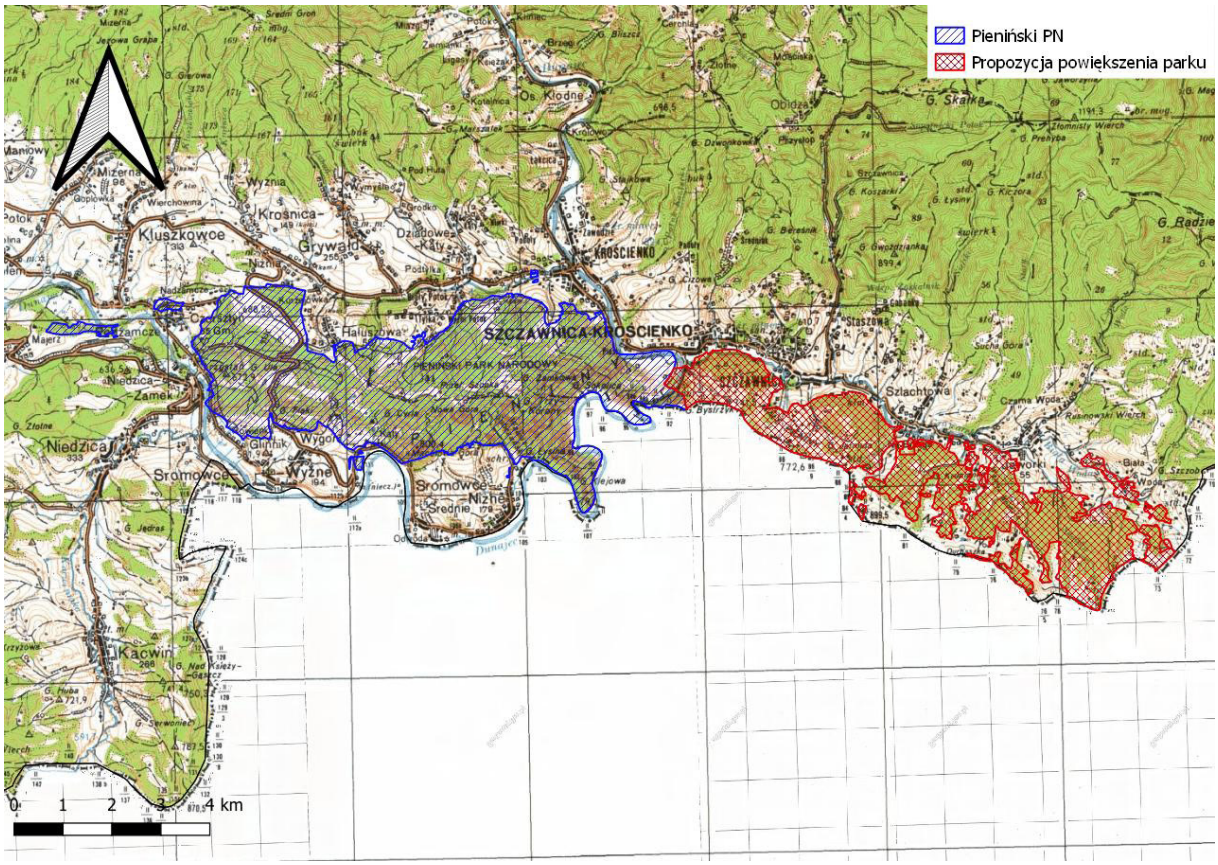
5.21. Pieniński Park Narodowy

Pieniński Park Narodowy jest jednym z dwóch (wraz z Ojcowskim PN) najmniejszych parków narodowych w Polsce. Zajmując powierzchnię niespełna 24 km^2 i chroniąc unikatową w Polsce przyrodę i krajobraz, zajmuje tylko niewielką część mezoregionu Pienin (Kondracki 2002). Z tego też względu powiększenie jego obszaru, z przyrodniczego punktu widzenia, wydaje się zupełnie oczywistym. W wyniku zapytania wysłanego do Pienińskiego Parku Narodowego, na podstawie ustawy o dostępie do informacji publicznej (2001) otrzymałem wyczerpującą informację na temat wysuwanych postulatów oraz obecnej sytuacji dotyczącej ew. powiększenia obszaru Parku. Od 1948 roku w czasopiśmie „Chrońmy Przyrodę Ojczystą" ukazywały się artykuły dotyczące potrzeby powiększenia tego najstarszego w Polsce parku narodowego: rocznik IV – 1948 r., zeszyty 7/8; rocznik V – 1949 r., zeszyty 4/5/6; rocznik XXXVI – 1980 r., zeszyt 4; Rocznik XLI (41) – 1985 r., zeszyt 2. Niektóre z nich postulowały powiększenia Parku o Małe Pieniny. Koncepcja poszerzenia granic Parku została również przygotowana przez Lorcha w 1971 r., a następnie przez Denisiuka i Dziewolskiego w 1980 r. Z pisma otrzymanego od dyrekcji Parku wynika również, że istniały również opracowania niepublikowane.

W 1986 roku Denisiuk i Dziewolski opracowali „Projekt włączenia Małych Pienin do Pienińskiego Parku Narodowego". Autorzy jako argumenty przemawiające za takim kształtem powiększenia podają potrzebę rekompensaty za straty przyrodnicze, które powstały w wyniku budowy zapory wodnej w Czorsztynie oraz potrzebę ochrony prawnej wschodniej części pasa skałkowego Pienin.

Granice proponowanego powiększenia opracowano tak, by objąć nimi prawie cały obszar Małych Pienin, z wyłączeniem terenów zabudowanych oraz większości terenów wypasowych i pól uprawnych (Denisiuk, Dziewolski 1986). Koncepcja ta jako najbardziej aktualna i szczegółowa, została po korekcie wynikającej ze zmiany zasięgu dzisiejszej zabudowy w stosunku do tej z roku 1986, przyjęta w niniejszym opracowaniu (ryc. 23). Postulowane powiększenie o 1314,38 ha pozwoliłoby na osiągnięcie przez Pieniński PN powierzchni 3685,07 ha. Powiększenie Pienińskiego Parku Narodowego o obszar Małych Pienin miałoby również znaczenie transgraniczne, gdyż uczyniłoby Park ten bardziej kompatybilnym z jego odpowiednikiem po stronie słowackiej. Sprawiłoby to również, że polski park narodowy dorównałby wielkością swojemu odpowiednikowi po stronie słowackiej posiadającemu obszar wielkości ok. 3690 ha, gdyż obecnie nasz Park jest o 1/3 mniejszy.

Niestety projekt powiększenia Pienińskiego PN w latach 80. XX w. nie doczekał się realizacji poprzez odmowę ustalenia gotowej koncepcji przez ówczesne władze miasta Szczawnica. Od tamtej pory nie podejmowano prac nad korektą granic Parku, jednakże na potrzebę jego powiększenia wskazuje Plan Ochrony dla Pienińskiego Parku Narodowego, który w części poświęconej eliminacji zewnętrznych zagrożeń dla Parku, takich jak: fragmentacja sieci obszarów chronionych, izolacja obszaru wynikająca z jego zbyt małej powierzchni i otoczenia przez tereny zurbanizowane i zawężenie korytarzy ekologicznych poprzez istniejącą i przyszłą zabudowę, wskazuje jako jedno z rozwiązań powiększenie obszaru Parku (Minister Środowiska 2014). Na taką potrzebę zwraca uwagę Gutowski i in. (2015) w „Wybranych problemach ochrony przyrody w Polsce".

Ryc. 23. Propozycja powiększenia Pienińskiego Parku Narodowego
Fig. 23. Proposal to enlarge the Pieniny National Park

Fot. 21. Pieniński Park Narodowy. Autor: Marek Kusiak
Photo. 21. Pieniny National Park. Author: Marek Kusiak

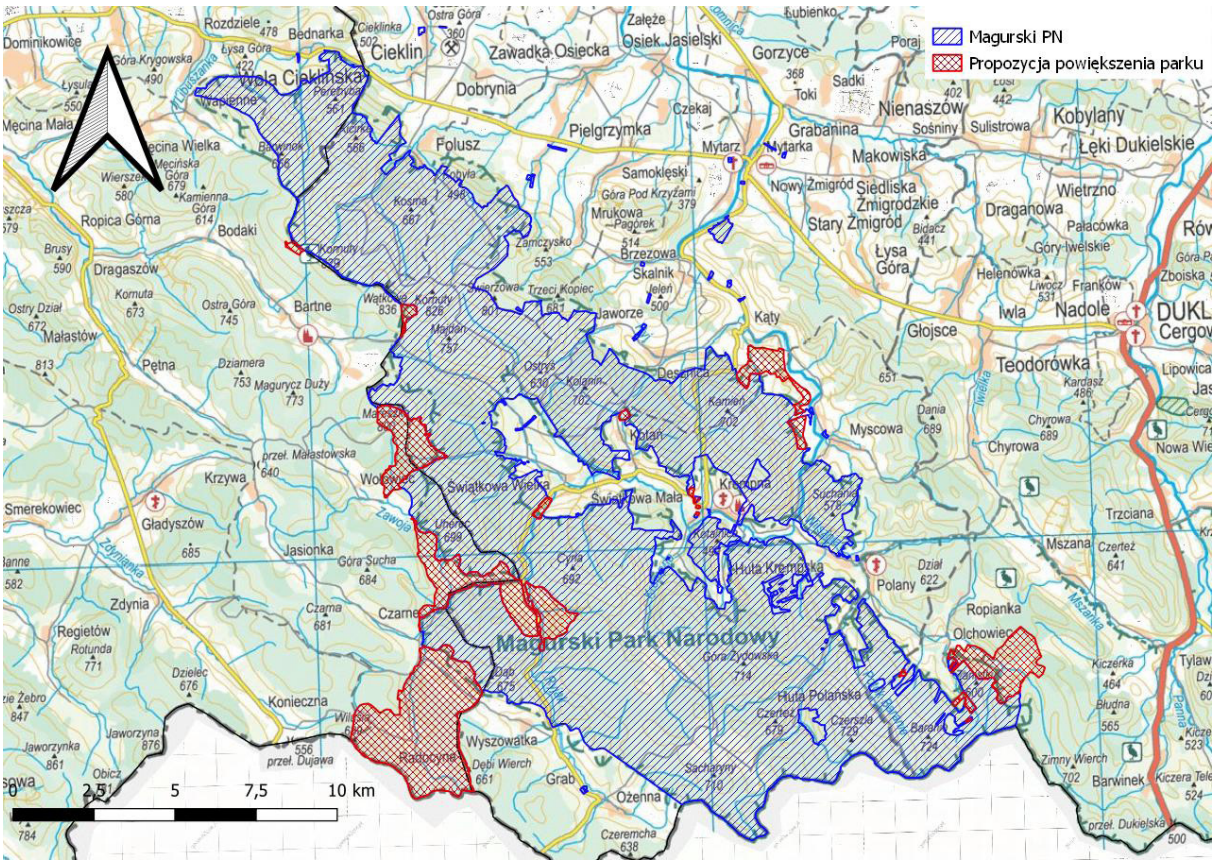
5.22. Magurski Park Narodowy

Na zapytanie wysłanego do Magurskiego Parku Narodowego, na podstawie ustawy o dostępie do informacji publicznej (2001) otrzymałem informację, iż Park nie planuje powiększania swojego obszaru z powodu braku akceptacji lokalnych. Jednakże istnieją koncepcje, które wskazują na konieczność uregulowania granicy Parku oraz pokazują ewentualne kierunki powiększenia jego powierzchni.

Synteza Planu Ochrony Magurskiego Parku Narodowego (Michalik 2000) wskazuje na konieczność uregulowana granicy Parku, gdyż jest ona zbyt skomplikowana – z licznymi głęboko wciętymi pół-enklawami, z enklawami obcych własności wewnątrz, utrudniającymi zarządzanie i skuteczną ochronę. Powinny być one na drodze wykupu lub wymiany włączone do Parku. Dokument ten również zwraca uwagę na problem gruntów będących własnością MgPN, a niebędące jego częścią, które należałoby włączyć do Parku poprzez nowelizację rozporządzenia Rady Ministrów z 24 listopada 1994 (Dz. U. nr 126, poz. 618) o powołaniu MgPN, wyznaczając na nowo jego granice.

Od wielu lat trwają działania mające na celu budowę zbiornika retencyjnego Kąty – Myscowa na rzece Wisłoce w obrębie gmin Krempna oraz Nowy Żmigród. W wyniku realizacji tej inwestycji, o ile dojdzie ona skutku, pod wodą znajdzie się również część ekosystemów Magurskiego Parku Narodowego. W związku z tym faktem konieczna będzie kompensacja polegająca na powiększeniu Parku o inne tereny w wyniku straty wynikającej z powstania zbiornika. Konieczność takiej kompensacji została zapisana w Raporcie o Oddziaływaniu na Środowisko zbiornika wodnego

Kąty – Myscowa (Kunda i in. 2013) oraz w cytowanej już Syntezie Planu Ochrony Magurskiego Parku Narodowego na stronie nr 130 (Michalik 2000). Magurski Park Narodowy opracował również koncepcję zasięgu tej kompensacji w formie mapowej (Magurski Park Narodowy 2018). Koncepcja ta została przyjęta i przedstawiona w niniejszej pracy (ryc. 24). Jej wdrożenie, zwiększyłoby teren Magurskiego Parku Narodowego o 2440,20 ha, wskutek czego powierzchnia MgPN po tej regulacji wyniosłaby 21 066,69 ha niezależnie od budowy zbiornika. Proponowane powiększenie Parku nie obejmuje wszystkich cennych i godnych ochrony ekosystemów Beskidu Niskiego znajdujących się w sąsiedztwie MgPN. Dla przykładu należy przypomnieć, że już 1975 roku zrodziła się koncepcja parku narodowego na Magurze Wątkowskiej i Magurze Małastowskiej z inicjatywy Komitetu Ochrony Przyrody i jej zasobów PAN oraz Polskiego Towarzystwa Leśnego. Twórcami tej koncepcji byli profesorowie J.B. Faliński, S. Kozłowski i S. Smólski (Chlebicki 2021). Utworzony w 1995 roku Magurski Park Narodowy nie objął swoimi granicami Magury Małastowskiej, a masyw Magury Wątkowskiej został do niego włączony tylko częściowo. W takich i podobnych miejscach należałoby szukać ewentualnych dodatkowych obszarów dla powiększenia Magurskiego Parku Narodowego, gdyż sam Park, jak i jego otoczenie należą do najcenniejszych przyrodniczo i najdzikszych miejsc w Polsce.

Ryc. 24. Propozycja powiększenia Magurskiego Parku Narodowego
Fig. 24. Proposal to enlarge the Magura National Park

Fot. 22. Magurski Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk
Photo. 22. Magura National Park. Author: Tomasz Wilk

5.23. Bieszczadzki Park Narodowy

Bieszczady należą do najcenniejszych przyrodniczo oraz najdzikszych rejonów w Polsce. Przyczyniły się do tego zarówno warunki przyrodnicze – wysokie niedostępne góry oraz nieprzyjazny klimat, jak i czynniki historyczne, w tym radykalne obniżenie gęstości zaludnienia w wyniku wysiedlenia ludności lokalnej. Dodatkowo Bieszczady wraz z graniczącymi z nimi od północy Górami Sanocko-Turczańskimi są jedynymi w Polsce obszarami wchodzącymi w skład prowincji Karpat Wschodnich (Kondracki 2002) wraz z całą swoją odmiennością geologiczną i przyrodniczą. Wszystko to sprawiło, że już w latach 50. XX w. rozpoczęły się prace nad utworzeniem tutaj parku narodowego. Bieszczadzki Park Narodowy powstał w ograniczonej powierzchni dopiero w 1973 r. Następnie był powiększany czterokrotnie – w 1989, 1991, 1996 i 1999 r. Jest to największa liczba poszerzeń granic parku narodowego w Polsce. Historia powstania i poszczególnych korekt granic BdPN została szczegółowo opisana w opracowaniu „Bieszczadzki Park Narodowy – historia utworzenia i powiększenia obszaru chronionego" (Winnicki, Michalik 2014). Historię tą można streścić następująco – powołanie Bieszczadzkiego PN, a następnie jego poszczególne powiększenia były procesami bardzo trudnymi i długotrwałymi, w wyniku których za każdym razem obszar obejmowany ochroną był ze względów przyrodniczych niewystarczający, osiągnięcia niezadowalające, a głównymi antagonistami powstania i powiększenia Parku były Lasy Państwowe. Jednakowo staraniami wielu osób udało się ostatecznie stworzyć znaczący w skali europejskiej obszar chroniony. Niemniej do tej pory nie zakończyła się dyskusja nad ostatecznym kształtem Bieszczadzkiego Parku Narodowego, poza którego granicami wciąż znajdują się bardzo cenne przyrodniczo tereny niedostatecznie chronione.

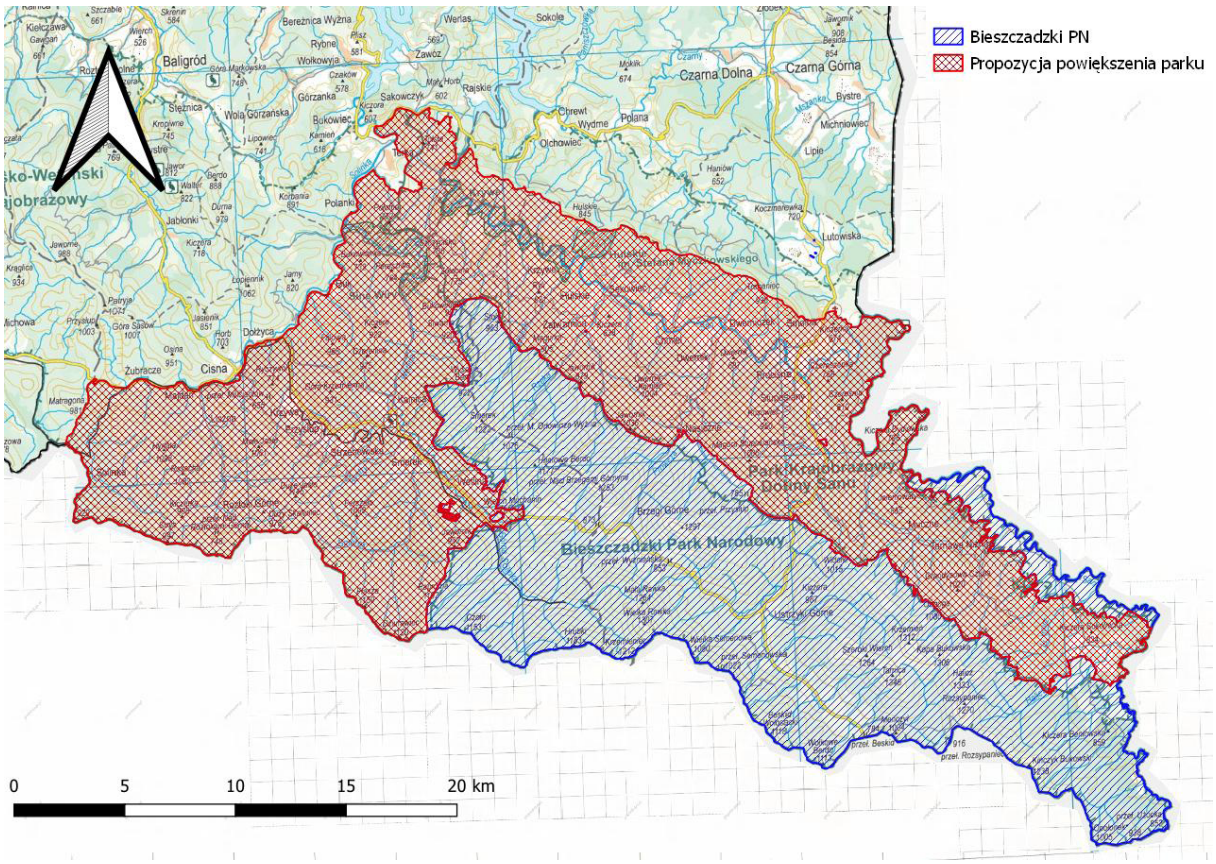
W 1992 roku Generalna Dyrekcja Lasów Państwowych wraz z Ministerstwem Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa dyskutowały nad zasadnością utrzymania nierentownych bieszczadzkich nadleśnictw i możliwością ich włączenia do Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Wskazywano, że Park mógłby zostać powiększony do ok. 70 000 ha, a swą granicę oprzeć na Paśmie Otrytu. Niestety dyskusja ta została zaniechana, mimo że główna jej przesłanka – trwała deficytowość bieszczadzkich nadleśnictw, wciąż pozostaje aktualna (Kostka 2019).

Na potrzebę dalszej dyskusji nad ostatecznym kształtem granic Bieszczadzkiego Parku Narodowego wskazywał również jego Plan Ochrony z 1997 roku. Aby park narodowy stał się stabilnym i zrównoważonym układem ekologicznym, powinien sięgać Pasma Otrytu oraz obejmować dorzecze górnego Sanu powyżej Zalewu Solińskiego. Park powinien w ten sposób osiągnąć powierzchnię ok. 65-70 tys. ha. Biorąc pod uwagę przesłanki z Planu Ochrony, Winnicki i Zemanek opublikowali w 1998 roku zarys koncepcji powiększenia Bieszczadzkiego Parku Narodowego wraz z mapą (Winnicki, Michalik 2014).

Potrzebę powiększenia Bieszczadzkiego Parku Narodowego, z powodu nieobjęcia w pełni – w jego aktualnych granicach – przyrodniczych walorów regionu, podnosi w „Wybranych problemach ochrony przyrody w Polsce" Gutowski i in. (2015).

Koncepcja Winnickiego i Zemanka została szczegółowo opracowana w publikacji „Charakterystyka przyrodnicza obszaru otuliny Bieszczadzkiego Parku Narodowego" wykonanej i opublikowanej staraniem Fundacji Dziedzictwo Przyrodnicze i Fundacji WWF Polska (Kramarz, Pociask, Michalski 2020). Publikacja ta wskazuje, iż koncepcja Winnickiego i Zemanka jest wciąż aktualna i zasadna. Z tego też względu została ona zaprezentowana w niniejszej publikacji w wersji zaproponowanej w „Charakterystyce (…)" przez Pawlaczyka 2020 na stronie (ryc. 25).

Zaproponowane powiększenie o powierzchni 41 981,01 ha pozwoliłoby osiągnąć Bieszczadzkiemu Parkowi Narodowemu powierzchnię 71 189,48 ha, czyli bardzo zbliżoną do postulatów z 1992 i 1997 roku. Włączyłoby w granice Parku cenne przyrodniczo obszary nadleśnictw Stuposiany, Lutowiska, Baligród i Cisna oraz doprowadziło do połączenia głównego obszaru Parku z jego wschodnią enklawą. Sprawiłoby również, że granica Bieszczadzkiego Parku Narodowego pokryłaby się z granicą Parku Narodowego Połoniny po stronie Słowackiej. Powiększenie Parku w proponowanym zakresie połączyłoby w jedną całość jeden z największych w Europie zwartych transgranicznych kompleksów parków narodowych, na który składają się oprócz bieszczadzkiego – parki narodowe: Połoniny (Słowacja), Użański (Ukraina) i Bojkowszczyzna (Ukraina).

Ryc. 25. Propozycja powiększenia Bieszczadzkiego Parku Narodowego
Fig. 25. Proposal to enlarge the Bieszczady National Park

Fot. 23. Bieszczadzki Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk
Photo. 23. Bieszczady National Park. Author: Tomasz Wilk

6. Propozycja utworzenia nowych polskich parków narodowych

W tabeli numer 4 (tab. 4) znajduje się zestawienie propozycji powiększenia istniejących, oraz powołania nowych parków narodowych wraz z podaniem źródła sugerowanych zmian i proponowanej powierzchni parku obliczonej na podstawie algorytmu z tabeli atrybutów programu Q GIS (Free Software Foundation 1991). Numeracja poszczególnych parków w tabeli odpowiada numeracji na rycinie 25 (ryc. 25). W kolumnie „źródło propozycji" są zawarte materiały, z których autor czerpał informacje o lokalizacji i przebiegu granic poszczególnych propozycji nowych, oraz powiększeniu istniejących parków narodowych. Źródła danych koncepcji zostały przedstawione również w ich poszczególnych opisach. Na rycinie numer 25 została przedstawiona lokalizacja i kształt wszystkich propozycji powiększeń oraz powołania nowych parków narodowych opisanych w tej pracy.

Tab. 4. Wykaz proponowanych powiększeń istniejących oraz powołania nowych polskich parków narodowych z ich docelową powierzchnią i podaniem źródła zgłaszanej propozycji zmian

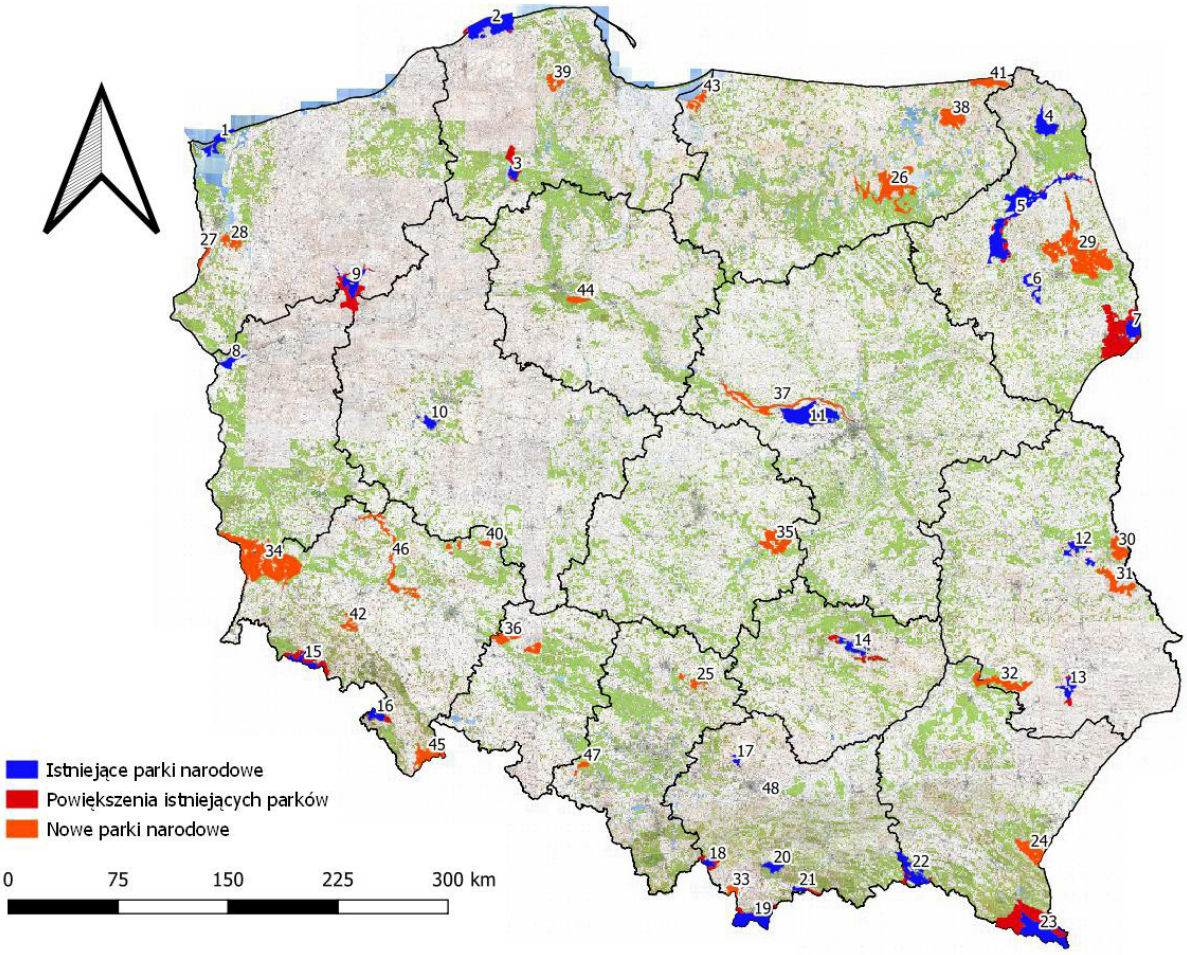
Tab. 4. List of proposed enlargements of the existing ones and proposals for the establishment of new Polish national parks, including their proposed target area and the source of the proposal

L.p.	Nazwa Parku Narodowego	Aktualna powierzchnia [ha]*	Powierzchnia powiększenia [ha]	Suma powierzchni po postulowanym powiększeniu [ha]	Źródło propozycji powiększenia
1	Woliński Park Narodowy	10908,28	205,19	11113,47	Na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. 2019, poz. 1429), 02.04.2020 r.
2	Słowiński Park Narodowy	32319,81	1559,42	33879,23	Na podstawie etapu 3 prac zamówienia pn. Wykonanie dokumentacji na potrzeby planu ochrony dla Słowińskiego Parku Narodowego z uwzględnieniem zakresu planów ochrony dla obszarów Natura 2000
3	Park Narodowy „Bory Tucholskie"	4598,07	8292,18	12890,25	Projekt załącznika do rozporządzenia Wojewody Pomorskiego o zatwierdzeniu „Planu ochrony ZPK". 2003
4	Wigierski Park Narodowy	15094,15	179,23	15273,38	Projekt planu ochrony dla Wigierskiego Parku Narodowego. 2016.
5	Biebrzański Park Narodowy	59739,97	8401,99	68141,96	Projekt planu ochrony Biebrzańskiego Parku Narodowego. 2001.

6	Narwiański Park Narodowy	6806,80	0,00	6806,80	-
7	Białowieski Park Narodowy	10529,31	49513,65	60042,96	Wesołowski i in. 2018
8	Park Narodowy „Ujście Warty”	8077,92	0,00	8077,92	-
9	Drawieński Park Narodowy	11365,40	18118,3	29483,70	Na podstawie Pawlaczyk 2023, koncepcja syntetyczna
10	Wielkopolski Park Narodowy	7592,71	18,65	7611,36	Na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. 2019, poz. 1429), 02.04.2020 r.
11	Kampinoski Park Narodowy	38459,00	461,77	38920,77	Wizja ochrony przyrody Puszczy Kampinoskiej w perspektywie 100 lat. Załącznik do projektu „Kampinoskie Bagna”
12	Poleski Park Narodowy	9766,01	968,75	10734,76	Plan ochrony dla Poleskiego Parku Narodowego i obszarów Natura 2000 w granicach parku. Operat ochrony krajobrazu. Warszawa, Lublin, Przemyśl 2014.
13	Roztoczański Park Narodowy	8476,18	2342,98	10819,16	Pismo ZMŚP.072.1.21.ps z dn. 3.02.2021.
14	Świętokrzyski Park Narodowy	7609,10	6501,33	14110,43	MASSALSKI E. 1947. Projekt Świętokrzyskiego Parku Narodowego [w:] WIECZOREK D. 1995. Studia nad propozycją rozszerzenia granic Świętokrzyskiego Parku Narodowego.
15	Karkonoski Park Narodowy	5954,06	11027,9	16981,96	Instytut Rozwoju Terytorialnego. 2020. Plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Dolnośląskiego
16	Park Narodowy Gór Stołowych	6334,10	1992,48	8326,58	Interpelacja nr 14037 do ministra środowiska. 2010
17	Ojcowski Park Narodowy	2145,62	66,31	2222,16	Interpelacja nr 33694 do ministra środowiska. 2019. Odpowiedź Ministra Środowiska DOP-WPN.050.20.2019.DW. 2019
18	Babiogórski Park Narodowy	3390,29	7476,27	10866,56	Parusel 1981, Franczak 2017
19	Tatrzański Park Narodowy	21155,06	3274,24	24429,30	Baranowska-Janota, Zwijacz-Kozica. 2007.
20	Gorczański Park Narodowy	7036,92	29,33	7066,25	Na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. 2019, poz. 1429), 03.02.2021r
21	Pieniński Park Narodowy	2370,69	1314,38	3685,07	Denisiuk, Drzewulski 1986
22	Magurski Park Narodowy	18626,49	2440,2	21066,69	Mapa z propozycją Dyrekcji MPN w kwestii kompensacji budowy Zbiornika Katy-Myscowa. 2018.

23	Bieszczadzki Park Narodowy	29208,47	41981,01	71189,48	Kramarz, Pociask, Michalski 2020
	Suma [ha]	327574,64	166165,56	493740,20	
	Suma [km2]	3275,75	1661,66	4937,40	
	Procent kraju [%]	1,05	0,53	1,58	
24	Turnicki Park Narodowy			17216,78	Boćkowski M. 2018, za Michalik S. 1993
25	Jurajski Park Narodowy			4688,13	Olaczek R., Hareźniak J., Kolan W. 1997
26	Mazurski Park Narodowy			43123,81	Piszanin. Piski Portal Internetowy. 2009
27	Park Narodowy Doliny Dolnej Odry			6092,13	Strona internetowa Parku Narodowego Doliny Dolnej Odry. 2023. https://pnddo.pl/mapy/
28	Szczeciński Park Narodowy			7214,06	Jasnowski M., Friedrich S. 1979 oraz Celiński F. 1993b, Stachak A. 1993a.
29	Knyszyński Park Narodowy			79204,51	Holeksa J., Wojterska M., Kasprowicz M. 2017, za Partyka J. 2010; SupraśLAS 2023.
30	Sobiborski Park Narodowy			13138,38	Holeksa i in. 2017, za Partyka 2010
31	Chełmski Park Narodowy			16205,44	Holeksa J., Wojterska M., Kasprowicz M. 2017, za Partyka J. 2010
32	Janowski Park Narodowy			40121,84	Fijałkowski D. 1996
33	Orawski Park Narodowy			5990,07	Łajczak 2006
34	Park Narodowy Borów Dolnośląskich			85804,71	Holeksa J., Wojterska M., Kasprowicz M. 2017
35	Park Narodowy Puszczy Pilickiej			21007,96	Holeksa J., Wojterska M., Kasprowicz M. 2017
36	Park Narodowy Puszczy Śląskiej			13883,17	Hebda I., Kłys G., Nowak A. 2016.
37	Wiślański Park Narodowy			22349,39	Gacka-Grzesikiewicz E. 2005 za Kajak Z. 1989
38	Park Narodowy Puszczy Boreckiej			19218,96	Sikora A., Neubauer G., Sulej A. 2015
39	Kaszubski Park Narodowy			7852,14	Przewoźniak M. 2017
40	Park Narodowy Stawy Milickie			5754,96	Strona internetowa Stowarzyszenia Ptaki Polskie - Jakubiec Z., Konieczny K. PTPP „pro Natura”
41	Park Narodowy Puszczy Rominckiej			12554,21	Hołdyński C. 2012
42	Jaworski Park Narodowy			6245,66	Pacyniak C. 1991

43	Park Narodowy Wysoczyzny Elbląskiej			8649,18	Gutowski J. i in. 2015
44	Bydgoski Park Narodowy			9168,41	Interpelacja poselska. 2020
45	Śnieżnicki Park Narodowy			16486,39	Ziemacki P. 2010
46	Odrzański Park Narodowy			20056,49	Bobrowicz G., Konieczny K. 2018
47	Park Narodowy Bramy Morawskiej			3274,65	Nasz Raciborz.pl 2022a; Gurgul A. 2022a
48	Podziemny PN Kopalnia Soli Wieliczka			0,00	Alexandrowicz Z. 1995
	Suma [ha]			485301,43	
	Suma [km^2]			4853,01	
	Procent kraju [%]			1,55	
	Suma [ha] istniejące + proponowane			979041,63	
	Suma [km2] istniejące + proponowane			9790,42	
	Procent kraju [%] istniejące + prop.			3,13	

Ryc. 26. Rozmieszczenie istniejących i proponowanych do utworzenia nowych parków narodowych na tle podziału administracyjnego Polski

A. Istniejące parki narodowe: 1. Woliński, 2. Słowiński, 3. Bory Tucholskie, 4. Wigierski, 5. Biebrzański, 6. Narwiański, 7. Białowieski, 8. Ujście Warty. 9. Drawieński, 10. Wielkopolski, 11. Kampinoski, 12. Poleski, 13. Roztoczański, 14. Świętokrzyski, 15. Karkonoski, 16. Gór Stołowych, 17. Ojcowski, 18. Babiogórski, 19. Tatrzański, 20. Gorczański, 21. Pieniński, 22. Magurski, 23. Bieszczadzki

Źródło: https://www.gdos.gov.pl/dane-i-metadane

B. Proponowane nowe parki narodowe: 24. Turnicki, 25. Jurajski, 26. Mazurski, 27. Doliny Dolnej Odry, 28. Szczeciński, 29. Knyszyński, 30. Sobiborski, 31. Chełmski, 32. Janowski, 33. Orawski, 34. Borów Dolnośląskich, 35. Puszczy Pilickiej, 36. Puszczy Śląskiej, 37. Wiślański, 38. Puszczy Boreckiej, 39. Kaszubski, 40. Stawy Milickie, 41. Puszczy Rominckiej, 42. Jaworski, 43. Wysoczyzny Elbląskiej, 44. Bydgoski, 45. Śnieżnicki, 46. Odrzański, 47. Bramy Morawskiej, 48. Podziemny Park Narodowy Kopalnia Soli Wieliczka

Fig. 26. Location of the proposals for new national parks against the background of the map of Poland and the voivodships, together with the location of the existing national parks

A. Existing national parks: 1. Wolin, 2. Słowiński, 3. Tuchola Forests, 4. Wigry, 5. Biebrza, 6. Narew 7. Białowieża, 8. Warta Mouth, 9. Drawa 10. Wielkopolski, 11. Kampinos, 12. Polesie, 13. Roztocze, 14. Świętokrzyski, 15. Karkonosze, 16. Stołowe Mountains, 17. Ojców, 18. Babia Góra, 19. Tatra, 20. Gorce, 21 Pieniny, 22. Magura, 23. Bieszczady
Source: https://www.gdos.gov.pl/dane-i-metadane

B. Proposed new national parks: 24. Turnicki, 25. Jurassic, 26. Masurian, 27. Lower Oder Valley, 28. Szczecin, 29. Knyszyn, 30. Sobibór, 31. Chełm, 32. Janów, 33. Orawa, 34 Lower Silesia Woods, 35. Pilica, 36. Silesian Forest, 37. Vistula, 38. Borecka Forest, 39. Kashubian, 40. Milicz Ponds, 41. Romincka Forest, 42. Jaworski, 43. Elbląg Upland, 44. Bydgoszcz, 45. Snieznik Mountain, 46. Middle Oder, 47. Moravian Gate, 48. Wieliczka Salt Mine Underground National Park

Poniżej znajdują się opisy proponowanych do utworzenia nowych parków narodowych wraz z ich uzasadnieniem:

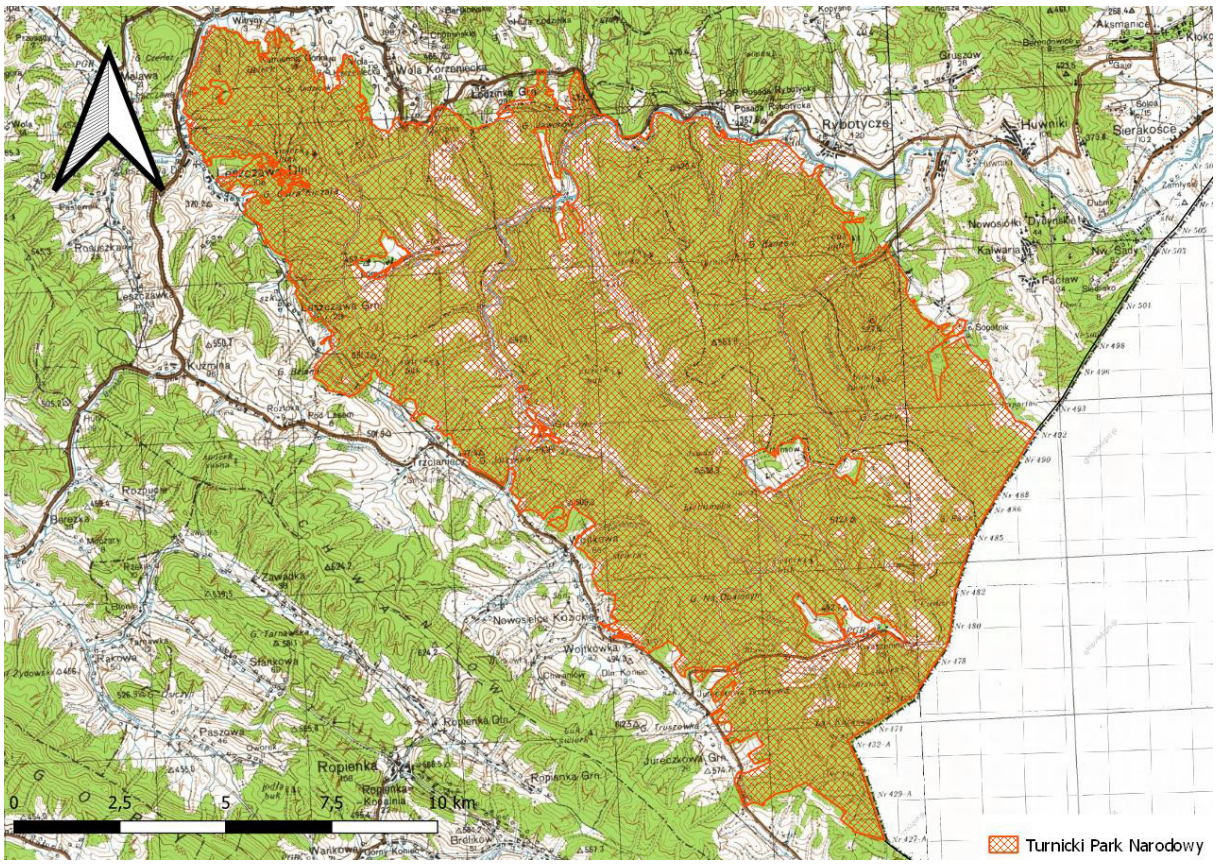
6.1. Turnicki Park Narodowy

Projekt Turnickiego Parku Narodowego jest od dawna obecny w literaturze. Pierwsze postulaty dotyczące ochrony części terenu projektowanego parku narodowego wysunął przemyski przyrodnik Tadeusz Trella w 1938 roku (Boćkowski, red. 2018). Prace nad powołaniem parku trwały w latach 80. XX w, a ich ukoronowaniem było sporządzenie w 1993 roku dokumentacji projektowej (Michalik, red. 1993). W 1994 roku projekt został pozytywnie zaopiniowany przez Państwową Radę Ochrony Przyrody (PROP). W 1995 roku Minister Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa nie wyraził zgody na utworzenie Turnickiego Parku Narodowego ze względu na brak środków budżetowych. Pomimo tego nadal trwały prace inwentaryzacyjne i naukowe, których ukoronowaniem był kolejny projekt parku z 2018 roku (Boćkowski, red. 2018). Granice wskazane w tym najnowszym projekcie, zostały przyjęte w niniejszej publikacji (ryc. 27). Park o tak określonych granicach posiadałby obszar 17 216,78 ha.

Potrzeba powołania Turnickiego Parku Narodowego była podnoszona w wielu publikacjach jak np. Dembek i in. (2014), Gutowski i in. (2015), czy Klub (2018), oraz w dokumentach rządowych takich jak Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań na lata 2015-2020 (Uchwała nr 213 Rady Ministrów 2015). Do tej pory trwają starania na rzecz powołania Turnickiego Parku Narodowego.

Turnicki Park Narodowy byłby jedynym parkiem narodowym reprezentującym przyrodę pogórzy karpackich (Kondracki 2002). Byłby również jedynym parkiem narodowym leżącym na styku prowincji Karpat Zachodnich (mezoregion Pogórza Przemyskiego) i Karpat Wschodnich (mezoregion Gór Sanocko-Turczańskich). Chroniłby więc element przejściowy przyrody na styku tych dwóch tak ważnych dla ochrony przyrody polskich prowincji.

Potrzebę utworzenia Turnickiego Parku Narodowego wzmacnia fakt powołania parku narodowego Królewskie Beskidy po drugiej stronie granicy – na Ukrainie (strona internetowa Klubu Przyrodników). Jeżeli powstanie Turnicki PN, to wraz z PN Królewskie Beskidy, PN Bojkowszczyna, Użańskim PN (wszystkie na Ukrainie), PN Połoniny (Słowacja) i Bieszczadzkim PN stworzą jeden wielki obszar chroniony, prawdopodobnie największy tego typu transgraniczny obszar w Europie.

Ryc. 27. Projektowany Turnicki Park Narodowy wg Boćkowski M. (red.) (2018) – zmienione
Fig. 27. The planned Turnicki National Park according to Boćkowski M. (ed.) (2018) – changed

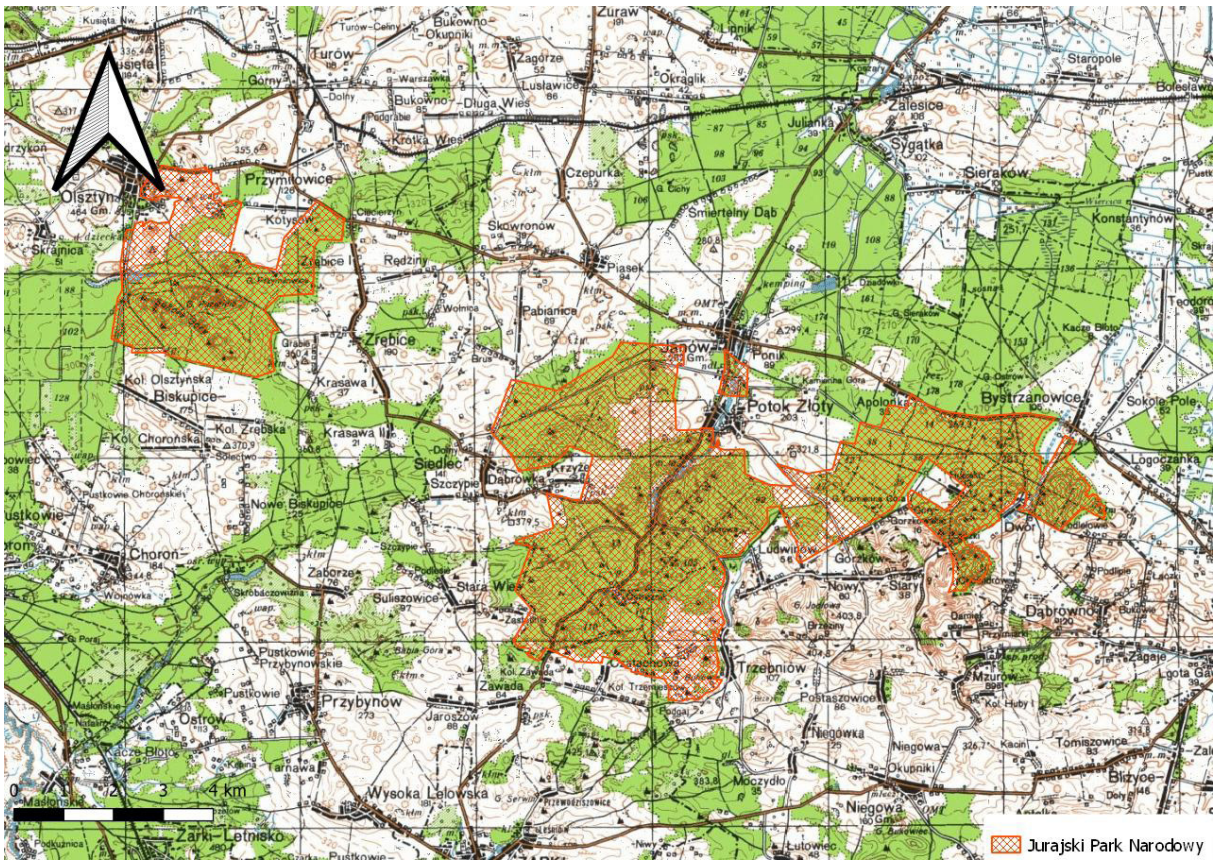
Fot. 24. Projektowany Turnicki Park Narodowy. Autor: Tomasz Nabiałkowski
Photo. 24. The planned Turnicki National Park. Author: Tomasz Nabiałkowski

6.2. Jurajski Park Narodowy

Koncepcja powołania Jurajskiego Parku Narodowego sięga lat 70. XX w. Zrodziła się ona w gronie botaników z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (Kunowska 2019). W 1995 roku pod kierownictwem prof. Romualda Olaczka z Uniwersytetu Łódzkiego powstał projekt parku narodowego (Biuro Prasowe Wojewody Śląskiego 2007). W sprawie projektu toczyły się już rozmowy i ustalenia na szczeblu wojewódzkim prowadzone m.in. przez prof. Janusza Hereźniaka (wp.pl 2007). Powstanie Jurajskiego Parku Narodowego zakłada również Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań na lata 2015-2020 (Uchwała nr 213 Rady Ministrów 2015). O potrzebie powołania tego parku mówią również publikacje, jak np. „Wybrane problemy ochrony przyrody w Polsce" (Gutowski i in. 2015).

Jurajski Park Narodowy chroniłby klasyczną rzeźbę krasową oraz stanowiska reliktowych gatunków roślin i bezkręgowców, jak również ostoje nietoperzy. Zapobiegałby również intensywnej antropopresji (Walenta 2004). Składałby się z trzech enklaw, w które wchodziłyby również ważne zabytki kulturowe i historyczne, takie jak liczne twierdze i zamki obronne, ruiny zamku w Olsztynie, ślady grodzisk prehistorycznych czy jaskinie (Kunowska 2019). Nowy park narodowy chroniłby północną część Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej, czyli mezoregion Wyżyny Częstochowskiej (Kondracki 2004), oraz byłby pierwszym i jedynym parkiem narodowym w województwie śląskim. Pozwoliłoby to na utworzenie w woj. śląskim obiektu chroniącego najwyższe w tym województwie walory przyrodnicze, naukowe, społeczne, kulturowe i edukacyjne. Nowy park narodowy stałby się również nowym zapleczem naukowo dydaktycznym, co zapewne przyświecało również pierwszym pomysłodawcom i autorom projektu parku. Nowy park narodowy wypełniłby lukę w sieci polskich parków narodowych oraz przybliżyłby nasz kraj do wypełnienia celów zapisanych w strategicznych dokumentach krajowych i unijnych.

Na podstawie istniejących opisów, autor zaproponował przebieg granic Jurajskiego Parku Narodowego (ryc. 28). Propozycja jest oparta na dwóch obszarach Natura 2000: „Ostoi Olsztyńsko-Mirowskiej" PLH 240015 oraz „Ostoi Złotopotockiej" PLH 240020, z tym, że granice są tak wyznaczone, by zachować ciągłość kompleksów leśnych (strona internetowa banku danych o lasach). W obrębie parku znajdą się 4 trzy rezerwaty przyrody mogące stać się jego obszarami ochrony ścisłej: „Sokole Góry", „Parkowe", „Ostrężnik" i „Bukowa Kępa". Tak zaprojektowany park miałby powierzchnię 4688,13 ha, co w przybliżeniu odpowiadałoby propozycjom znanym z literatury (4,6 tys. ha). Park Krajobrazowy Orlich Gniazd stałby się otuliną parku narodowego.

Ryc. 28. Projektowany Jurajski Park Narodowy. Źródło: gdos.gov.pl. Granice wyrysowane wg odnalezionych opisów i map

Fig. 28. The planned Jurassic National Park. Source: gdos.gov.pl. Borders drawn according to found descriptions and maps

Fot. 25. Projektowany Jurajski Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk

Photo. 25. The planned Jurassic National Park. Author: Tomasz Wilk

6.3. Mazurski Park Narodowy

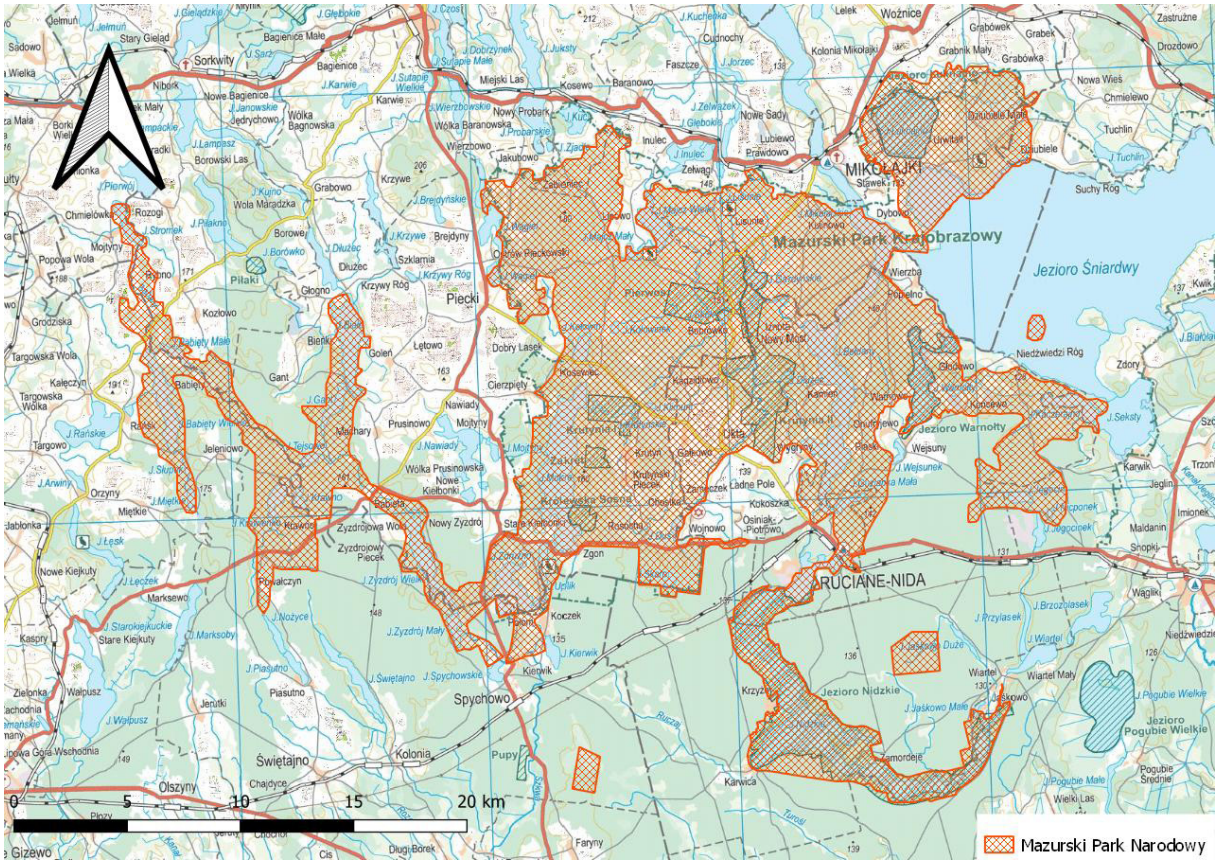
Pomysłodawcą Mazurskiego Parku Narodowego był w połowie lat 60. XX w. ojciec polskich parków narodowych prof. Władysław Szafer. Z powodu sprzeciwu sektorów gospodarczych – leśnictwa, myślistwa i masowej turystyki, nie udało się powołać parku narodowego. W jego miejsce w 1970 roku utworzono Mazurski Park Krajobrazowy (by następnie w 1977 r. ponowić jego powołanie z powodu zaistniałych uprzednio problemów legislacyjnych). Mazurski Park Krajobrazowy miał być formą przejściową do czasu powołania Mazurskiego Parku Narodowego. W latach 1991-1993 powstała dokumentacja dla Mazurskiego Parku Narodowego zaopiniowana pozytywnie przez Państwową Radę Ochrony Przyrody. W 2011 roku utworzenie Mazurskiego Parku Narodowego zostało wpisane przez rząd RP do Strategii Zagospodarowania Przestrzennego Kraju. Mazury pomimo nieprzeciętnych walorów przyrodniczych i krajobrazowych do tej pory nie mają parku narodowego. Czas pokazał, że dla zabezpieczenia walorów przyrodniczych i krajobrazowych forma parku krajobrazowego nie jest wystarczająca, gdyż na terenie Mazur intensyfikuje się antropopresja, w szczególności wyrąb lasów, osuszanie terenów bagiennych i torfowisk, zabudowa brzegów wód i chemizacja środowiska (strona internetowa Mazurskiego Parku Krajobrazowego). W 2009 roku Mazury znalazły się w finale światowego plebiscytu internetowego na nowe 7 cudów natury (Worobiec 2009). Odnowiło to dyskusję o potrzebie powołania parku narodowego na Mazurach i spowodowało wysłanie oficjalnego pisma do premiera i ministra środowiska, podpisanego przez szereg znanych i szanowanych osób, popierającego powołanie parku narodowego (Piszanin 2009). Powstanie Mazurskiego Parku Narodowego zakłada również Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań na lata 2015-2020 (Uchwała nr 213 Rady Ministrów 2015). Potrzeba powołania tego parku została również wyrażona w „Wybranych problemach ochrony przyrody w Polsce" (Gutowski i in. 2015).

Mazurski Park Narodowy byłby pierwszym parkiem narodowym w województwie warmińsko-mazurskim. Chroniłby więc najcenniejsze walory przyrodnicze tego województwa, jak również stałby się nowym ośrodkiem naukowo-badawczym. Niezrozumiały pozostaje fakt, że tak cenny przyrodniczo obszar Polski jeszcze nie doczekał się najwyższej w Polsce formy ochrony przyrody. Byłby to jedyny park narodowy na Pojezierzu Mazurskim, które posiada swoją geograficzną odrębność i specyfikę; jego utworzenie zapełniłoby lukę w polskiej sieci tego rodzaju obszarów chronionych.

Przebieg granic Mazurskiego Parku Narodowego zaprojektowano na podstawie mapy z wyrysowaną propozycją parku, odnalezioną na stronie internetowej Piszanin (2009). Jest to jedyna mapa, którą udało się pozyskać. Co ciekawe, projektu Mazurskiego Parku Narodowego, ani nawet mapy jego granic, nie posiadały żadne znaczące instytucje w regionie – Mazurski Park Krajobrazowy, Warmińsko-Mazurski Urząd Wojewódzki w Olsztynie, ani nawet Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Olsztynie. Nie przyniosły również żadnego rezultatu poszukiwania takiego projektu wśród osób i organizacji działającej na rzecz ochrony przyrody Mazur (być może zaginął).

Mapa została przekształcona w podkład rastrowy i na tej podstawie wyrysowano granice wektorowe projektowanego parku narodowego. Następnie dokonano merytorycznej korekty granic,

dostosowując je do już istniejących form ochrony przyrody, a także do granic kompleksów leśnych, czy wysp – jednakże priorytetem było zachowanie jak najwierniejszego przebiegu granicy z mapy, wobec czego korekty były niewielkie. W ten sposób powstała propozycja parku zawierająca w sobie część Puszczy Piskiej oraz wiele jezior, m.in. Łuknajno, Nidzkie, Warnoły, Mokre, Krutynia czy Białe (ryc. 29). Tak zaprojektowany park narodowy miałby 43 123,81 ha powierzchni, co koresponduje z powierzchnią drugiego wariantu z dokumentacji projektowej – 47 121 ha (strona internetowa Mazurskiego Parku Krajobrazowego). Po szczegółowym prześledzeniu mapy należy sobie zadać pytanie, czy nie bardziej zasadne byłoby przeprowadzenie granic parku narodowego po obecnych granicach obszaru Natura 2000 „Ostoja Piska" PLH 280048 wraz z dodaniem fragmentu projektowanego parku narodowego obejmującego Jezioro Łuknajno będące światowym rezerwatem biosfery UNESCO MAB (Polski Komitet d.s. UNESCO) oraz będący obszarem wodno-błotnym mającym znaczenie międzynarodowe wpisanym na listę konwencji ramsarskiej (Ramsar Sites Information Service). Zdaję sobie sprawę, iż zaproponowana przeze mnie granica będzie wymagać szczegółowej i merytorycznej korekty, jednakże szczegółowe rozstrzygnięcia nie należą do celów tej pracy.

Ryc. 29. Projektowany Mazurski Park Narodowy. Źródło: gdos.gov.pl. oraz mapa z serwisu Piszanin (2009)
Fig. 29. The planned Masurian National Park. Source: gdos.gov.pl. and a map from the Piszanin website (2009)

Fot. 26. Projektowany Mazurski Park Narodowy. Autor: Mateusz Klimek
Photo. 26. The planned Masurian National Park. Author: Mateusz Klimek

6.4. Park Narodowy Doliny Dolnej Odry

Po raz pierwszy idea utworzenia niemiecko-polskiego parku narodowego w Dolinie Dolnej Odry, jako projektu na granicy dwóch państw, została wyrażona na szczeblu rządowym w 1990 r. Studium utworzenia Parku Narodowego Doliny Dolnej Odry powstało w 1991 r. pod kierunkiem prof. Michaela Succowa (ze strony niemieckiej) i prof. Mieczysława Jasnowskiego (ze strony polskiej) (Jasnowska 1992a, Jasnowski 2002, Ławicki 2022). Park narodowy miał chronić mało zmienioną Dolinę Dolnej Odry wraz z jej torfowiskami, siedliskami bagiennymi i wodnymi, lasami bagiennymi i łęgami, oraz bogatą ornitofaunę (Jasnowska 1992b, Jasnowski 2002). Autorzy zwracali również uwagę na walory historyczne przyszłego parku narodowego, na spełnianie przez niego funkcji społecznych oraz cele jego powołania inne niż przyrodnicze, tj.: naukowe, oświatowe, dydaktyczne, krajoznawcze i turystyczne (Jasnowska 1992a, Jasnowski 2002).

Park narodowy po stronie niemieckiej powstał już w 1995 r. (strona internetowa Nationalpark Unteres Odertal a), natomiast po stronie polskiej utworzono w 1993 r. jedynie park krajobrazowy (Jasnowska 2002). Promocją idei parku narodowego po obu stronach granicy zajmuje się Stowarzyszenie Przyjaciół Niemiecko-Polskiego Europejskiego Parku Narodowego Dolina Dolnej Odry (strona internetowa Nationalpark Unteres Odertal b).

Gdyby udało się powołać Park Narodowy Doliny Dolnej Odry, byłoby to jedyne w swoim rodzaju tego typu polsko-niemieckie przedsięwzięcie, gdyż do tej pory jedyne transgraniczne parki naro-

dowe Polska dzieli z Czechami (Karkonoski PN), Słowacją (Tatrzański, Pieniński i Bieszczadzki PN), Ukrainą (Bieszczadzki PN) i Białorusią (Białowieski PN).

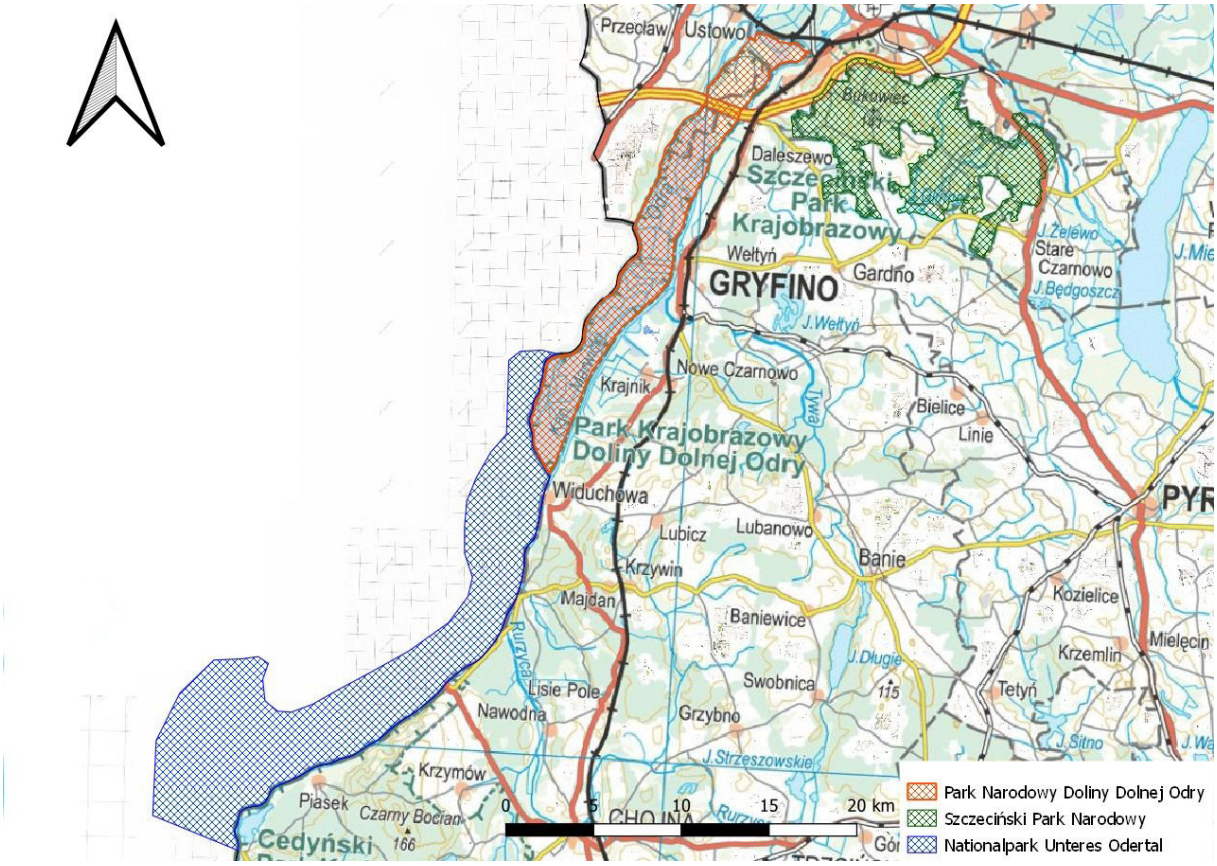
Pierwotna koncepcja Parku Narodowego Doliny Dolnej Odry oparta na bazie ryc.1 ze strony 4 (42) publikacji Jasnowskiej (1992a), zakładała powołanie parku na obszarze ok. 11 879 ha i zawierała w sobie w całości granicę Parku Krajobrazowego Doliny Dolnej Odry. Gdyby w tamtym czasie udało się powołać PN Doliny Dolnej Odry, stworzyłby on z niemieckim parkiem narodowym jeden zwarty obszar chroniony, którego powierzchnia osiągałaby ok. 26 419 ha.

Głosy nawołujące do powołania parku narodowego nad Odrą nasiliły się po dramatycznej katastrofie ekologicznej, która dotknęła tą drugą co do wielkości polską rzekę latem 2022 roku (Marchowski i Ławicki 2023). Mając na względzie wszelkie przesłanki przyrodnicze które predysponują tę rzekę jako miejsce godne powołania tej najwyższej w Polsce formy ochrony przyrody, skala szkód spowodowanych katastrofą ekologiczną wywołaną przez zbieg czynników prawie wyłącznie pochodzenia antropogenicznego, doprowadził do smutnej, lecz trafnej konkluzji, że ten park narodowy należy utworzyć (Jurszo 2022).

Idea Parku Narodowego Doliny Dolnej Odry doczekała się inicjatywy społecznej, której członkowie deklarują, że będą działać na rzecz objęcia Międzyodrza Parkiem Narodowym (strona internetowa Stwórzmy Park Narodowy Doliny Dolnej Odry: www.pnddo.pl). Inicjatywa, która zrodziła się 6 lutego 2023 roku, zrzesza zespół fachowców z różnych dziedzin, w skład których wchodzą m.in. społecznicy, przyrodnicy, naukowcy, ludzie mediów, fotograficy, artyści i specjaliści od dziedzictwa kulturowego. Słusznie podnoszą, że powołanie parku narodowego pozwoli ochronić unikalną przyrodę Doliny Dolnej Odry, będzie szansą na rozwój okolicznych gmin, pozwoli lepiej chronić przed katastrofami ekologicznymi, oraz będzie okazją do współpracy transgranicznej z parkiem narodowym po niemieckiej stronie granicy (Jurszo 2023). Koncepcja granic Parku Narodowego Doliny Dolnej Odry wg inicjatywy społecznej odbiega od proponowanej przez Jasnowską w 1992 r. Ogranicza się do parku narodowego w granicach dzisiejszego Parku Krajobrazowego Doliny Dolnej Odry o powierzchni 6092 ha pomiędzy obiema ramionami Odry, nie uwzględniając m.in. postulowanych w koncepcji Jasnowskiej-Zaleskich Łęgów na północy (chronionych obecnie w ramach zespołu przyrodniczo-krajobrazowego „Zaleskie Łęgi" i będące proponowanym rezerwatem przyrody), łąk koło Klucza i Daleszewa (które obecnie utraciły wysoką wartość przyrodniczą sprzed trzech dekad; Łukasz Ławicki – inf. list.) oraz fragmentów krawędzi doliny koło Widuchowej (projektowany rezerwat przyrody „Widuchowskie Górki"), Kołbaskowa i Ustowa (obecnie chronione w ramach rezerwatów przyrody „Wzgórze Widokowe nad Międzyodrzem" i „Kamienieckie Wąwozy im. prof. Janiny Jasnowskiej"). Mając na względzie te wszystkie argumenty i rozmowy z przedstawicielami inicjatywy społecznej wskazującymi, że idea parku sprzed 30 lat w dużej mierze straciła rację bytu, a obecnie uzasadnioną jest koncepcja powołania parku narodowego w granicach Parku Krajobrazowego Dolina Dolnej Odry, przyjmuję tę drugą do niniejszej publikacji (ryc. 30). Park Narodowy w tej formie miałby 6092,13 ha i razem z niemieckim Parkiem narodowym Nationalpark Unteres Odertal utworzyłby obszar chroniony o powierzchni ok. 20 632 ha.

W celu promocji koncepcji Parku Narodowego Doliny Dolnej Odry, założono stronę internetową (Park Narodowy Doliny Dolnej Odry 2023) oraz profil parku na facebooku (Facebook.com

2023). Ilość doniesień medialnych i powstanie inicjatywy społecznej, wskazuje, że idea Parku Narodowego Doliny Dolnej Odry jest jedną z najbardziej prawdopodobnych do urzeczywistnienia w najbliższych latach. Ze względu na swe usytuowanie Park Narodowy Doliny Dolnej Odry wydaje się być obszarem najmniej konfliktowym wśród proponowanych do utworzenia parków narodowych, gdyż w jego granicach (istniejącego paku krajobrazowego) nie prowadzi się gospodarki leśnej, teren w całości należy do Skarbu Państwa, nie istnieje tu zabudowa, a działalność człowieka ogranicza się do rybołówstwa, wędkarstwa i łowiectwa (Ławicki 2022).

Ryc. 30. Propozycja przebiegu granic Parku Narodowego Doliny Dolnej Odry, bazująca na granicach istniejącego Parku Krajobrazowego Doliny Dolnej Odry. Źródło: https://pnddo.pl/mapy/, zmienione

Fig. 30. Proposal for the borders of the Lower Oder Valley National Park, based on the borders of the existing Lower Odra Valley Landscape Park. Source: https://pnddo.pl/mapy/, changed

Fot. 27. Planowany Park Narodowy Doliny Dolnej Odry. Autor: Piotr Piznal
Photo. 27. The planned Lower Oder Valley National Park. Author: Piotr Piznal

6.5. Szczeciński Park Narodowy

Jasnowski i Friedrich (1979) w publikacji „Znaczenie i zadania Puszczy Bukowej koło Szczecina, a potrzeby jej ochrony" przypominają, że idea utworzenia w Puszczy Bukowej pod Szczecinem parku narodowego sięga co najmniej 1973 roku, kiedy to Państwowa Rada Ochrony Przyrody zatwierdziła projekt wysunięty przez Komitet Ochrony Przyrody i jej Zasobów Polskiej Akademii Nauk. Taki sam postulat zawarty został w 1977 roku w uchwale X Zjazdu Wojewódzkiego Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajobrazowego w Szczecinie. Idea parku narodowego była również promowana w lokalnej prasie. Autorzy tej publikacji prezentują Puszczę Bukową jako „najwspanialszy fragment przyrody nie tylko na Pomorzu, ale również w skali całego kraju". Opisują ją jako kształtowane przez klimat morski pasmo wzgórz porośniętych lasem, będącym „wyspą klimatyczną" wśród otaczających ją suchszych i cieplejszych obszarów. Taka charakterystyka sprawia, że jest też doskonałym miejscem do rozwoju pięknych i naturalnych lasów liściastych. Obszar Puszczy Bukowej, mimo że niewielki, jest niezwykle bogaty przyrodniczo. Autorzy widząc pilną konieczność ochrony tego obszaru postulowali, by teren Puszczy Bukowej zabezpieczyć przez utworzenie parku krajobrazowego, by następnie wyodrębnić z jego południowo-wschodniej części park narodowy o powierzchni 2841 ha. W 1981 roku powstał na tym terenie postulowany wcześniej Szczeciński Park Krajobrazowy „Puszcza Bukowa".

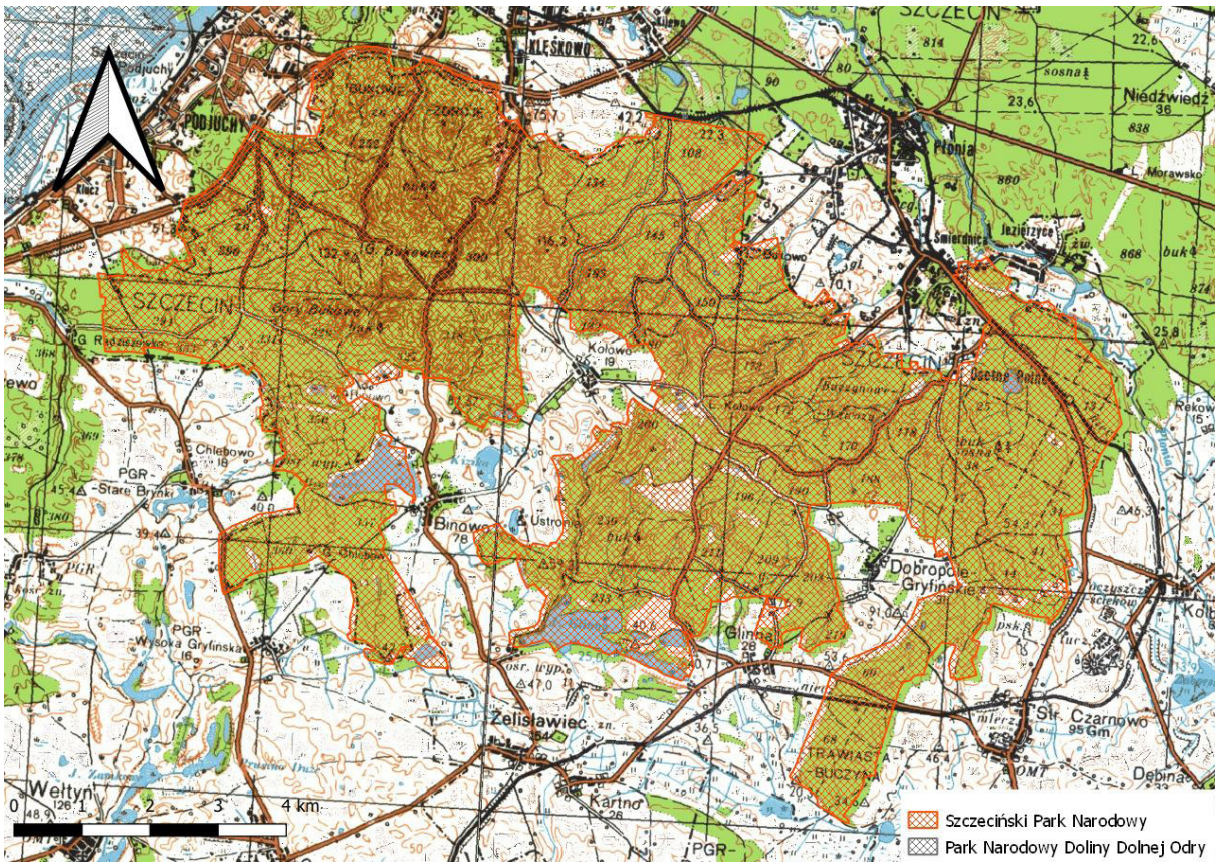
Jasnowski i Friedrich (1979) również zwracali uwagę na poza przyrodnicze cele powoływania parków narodowych, takie jak możliwość realizacji badań naukowych, pełnienie funkcji dydaktycznych, spełnianie kryteriów obiektu modelowego i eksperymentalnego, jak również bycie źródłem inspiracji twórczej. W Szczecińskim Parku Narodowym dostrzegali miejsce o wielkim i już wtedy wykorzystywanym potencjale turystycznym i rekreacyjnym, który można będzie pogodzić z potrzebami naukowymi i ochroniarskimi.

W wyniku waloryzacji przyrodniczej przeprowadzonej najprawdopodobniej na przełomie lat 80. i 90. XX w., wg 5 różnych cech przyrodniczych porównywanych dla 15 nizinnych polskich parków narodowych, projektowany Szczeciński Park Narodowy – Puszcza Bukowa przewyższał swoimi walorami nawet Białowieski Park Narodowy (Perkowski 1993). W 1993 r. powstało szczecińskie Towarzystwo Przyjaciół Puszczy Bukowej mające na celu uzyskanie szerokiego poparcia dla idei parku narodowego (Perkowski 1993). Wg Pawła Herbuta z Klubu Kniejołaza – organizacji zajmującej się m.in. ochroną Puszczy Bukowej przed eksploatacyjną wycinką lasów (Średziński 2018) Towarzystwo Przyjaciół Puszczy Bukowej zakończyło już swoją działalność (Herbut 2020 – informacja ustna).

O rozważenie powołania Parku Narodowego Puszczy Bukowej apeluje w „Wybranych potrzebach ochrony przyrody w Polsce" Gutowski i in. (2015). O propozycji Szczecińskiego Parku Narodowego w swojej publikacji wspominają również Partyka (2010) oraz Holeksa i in. (2017).

Szczeciński Park Narodowy chroniłby porastające Puszczę Bukową siedliska buczyny pomorskiej, buczyny źródliskowej i kwaśnej buczyny, a także jeziora, torfowiska, śródleśne łąki oraz wysokie walory krajobrazowe, geologiczne, florystyczne i faunistyczne (Jasnowski, Friedrich 1979). Puszcza Bukowa jest ewenementem w skali Polski, bo nigdzie w kraju nie ma tak dużego, dobrze zachowanego kompleksu leśnego w sąsiedztwie dużego miasta (Herbut 2020 – informacja ustna).

Granice Szczecińskiego Parku Narodowego mogłyby się opierać w większości o granice istniejących form ochrony przyrody. W wyniku analizy przeprowadzono granicę częściowo po granicy Szczecińskiego Parku Krajobrazowego „Puszcza Bukowa", a częściowo po granicy obszaru Natura 2000 PLH 320020 „Wzgórza Bukowe" (gdos.gov.pl). Północna granica została oparta o autostradę A6 i drogę ekspresową nr 10. Taka propozycja granicy północnej podyktowana jest faktem znacznego przerwania ciągłości ekologicznej przez te obiekty drogowe. Nic nie stoi jednak na przeszkodzie, aby ewentualnie dołączyć do projektu lasy na północ od tych dróg należące do parku krajobrazowego oraz Natury 2000. Uznano również za zasadne umieścić w granicach propozycji parku narodowego, oprócz 7 rezerwatów przyrody, również zespół przyrodniczo krajobrazowy „Jezieżyce", a także użytek ekologiczny „Zgniły Grzyb" (gdos.gov.pl), a także leżące w parku krajobrazowym i naturze 2000 jeziora: Biniowskie, Glinna Wielka i Glinna Wąska. Aby zapewnić ciągłość ochrony zwartego kompleksu leśnego, postanowiłem wschodnią granicę parku oprzeć o granice kompleksu leśnego (strona internetowa banku danych o lasach) wychodząc poza obszar parku krajobrazowego oraz Natury 2000 (ryc. 31).

Ryc. 31. Propozycja przebiegu granic Szczecińskiego Parku Narodowego. Źródło: gdos.gov.pl

Fig. 31. Proposition of the borders of the Szczecin National Park. Source: gdos.gov.pl

Fot. 28. Planowany Szczeciński Park Narodowy. Autor: Piotr Piznal

Photo. 28. The planned Szczecin National Park. Author: Piotr Piznal

6.6. Knyszyński Park Narodowy

Pomysł parku narodowego w Puszczy Knyszyńskiej narodził się w latach 80. XX wieku jeszcze przed powołaniem w tym lesie parku krajobrazowego, wtedy też opracowano jego wstępne granice (Średziński 2022). Jednym z najważniejszych propagatorów jego idei jest Krzysztof Wolfram, wieloletni pracownik Lasów Państwowych (LP), który przyczynił się do utworzenia w Puszczy Knyszyńskiej wielu rezerwatów przyrody i parku krajobrazowego. W wywiadzie z Pawłem Średzińskim wyznaje on, że było to możliwe w czasach, gdy polityka LP wobec różnych form ochrony przyrody była zupełnie inna niż dzisiaj. LP odnosiły się przyjaźnie i ze zrozumieniem do koncepcji ochrony przyrody i nie stawiały jej barier. Mimo tego ochrona Puszczy Knyszyńskiej spotykała się z problemami bardzo nikłego rozpoznania jej walorów przyrodniczych oraz z nadmierną eksploatacją gospodarczą lasu, znacznie przekraczającą limity ustalone w planach pozyskania drewna (Średziński 2022).

Jeszcze w 2005 roku Rada Naukowa Porozumienia Zielone Płuca Polski, której przewodniczącym był prof. Stefan Kozłowski, przyjęła postulat powołania parku narodowego w środkowej części Puszczy Knyszyńskiej o powierzchni ok. 40 tys. ha, zgodnie z koncepcją z 1985 roku. Oczywiście po zmianach prawnych z 2000 roku realizacja tego postulatu nie miała szans powodzenia (Średziński 2022). Niestety nigdzie nie udało mi się znaleźć opisu ani przebiegu granic tej koncepcji, przez co przedstawienie jej w niniejszej pracy nie jest możliwe.

Koncepcja Knyszyńskiego Parku Narodowego została podana również za Partyką (2010) oraz Holeksą i in. (2017).

Puszcza Knyszyńska to w zasadzie jeden zwarty kompleks leśny rozdzielony dolinami rzek Sokołda i Supraśl. W jej skład wchodzi także leśny obszar ciągnący się na długości ok. 25 km ku Dolinie Biebrzy i Puszczy Augustowskiej. Pomimo intensywnej eksploatacji w XIX i XX wieku w Puszczy Knyszyńskiej zachowało się szereg fragmentów lasów i borów w niewielkim stopniu przekształconych przez człowieka i tym samym bardzo cennych przyrodniczo (strona internetowa Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej a). W takich miejscach w ostatnich latach zaplanowano szereg nowych rezerwatów przyrody (Klub Przyrodników 2023).

Puszcza Knyszyńska wyróżnia się wśród innych kompleksów leśnych bogactwem i zróżnicowaniem florystycznym, przewyższając pod tym względem okoliczne puszcze, a jej flora ma cechy odmienne od tej w pozostałych regionach kraju. Należy również do lasów najlepiej zachowanych w północno-wschodniej Polsce, gdyż negatywne i destrukcyjne procesy wywarły na nią znacznie mniejszy wpływ niż np. na Puszczę Białowieską. Zachowało się tu wiele roślin związanych zarówno ze starymi lasami o cechach naturalnych, lasami bagiennymi, jak i półnaturalnymi lasami kulturowym, związanymi np. z wypasem bydła. Mimo swoich wysokich walorów przyrodniczych Puszcza Knyszyńska wciąż jest niedostatecznie chroniona. Rezerwaty przyrody stanowią zaledwie 4% jej powierzchni. Należałoby poszerzyć ochronę zachowawczą na grądowe, olsowe i sosnowe starodrzewy, a także prowadzić ochronę czynną ekosystemów kształtowanych wielowiekowym użytkowaniem – torfowisk, łąk, muraw oraz – stanowiących bogactwo tego obszaru – widnych

lasów (Wołkowycki i in. 2021). W mojej ocenie wszystkie te postulowane działania ochronne byłyby najskuteczniej prowadzone przez park narodowy.

Puszcza Knyszyńska wyróżnia się również na tle innych polskich lasów mozaiką i zróżnicowaniem siedliskowym i florystycznym. Niemal 80% typów siedliskowych stanowią tu bory. Walorem puszczy są liczne źródliska – istnieje tu około 450 wypływów wód podziemnych w postaci źródeł, młak i wysięków (Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Białymstoku 2013).

Jednocześnie ważną cechą charakterystyczną i zarazem walorem siedliskowym Puszczy Knyszyńskiej, zwłaszcza jej części zachodniej i północnej są zróżnicowane podtypy grądu subkontynentalnego *Tilio-Carpinetum: Tilio-Carpinetum typicum* - grąd typowy, *Tilio-Carpinetum stachyetosum* - grąd czyśćcowy, *Tilio-Carpinetum mercurialetosum* - grąd szczyrowy, *Tilio--Carpinetum calamagrostietosum* - grąd trzcinnikowy, *Tilio-Carpinetum caricetosum remotae* - grąd turzycowy, *Tilio-Carpinetum circaeaetosum alpinae* - grąd murszowy. Ogromną wartość przyrodniczą posiadają ukształtowane na skutek wypasu grądy miodownikowe *Melitti-Carpinetum*, które Matuszkiewicz (2001) uznaje za podtypy grądu subkontynentalnego, dominujące na wyniesionych terenach, z bogatym składem gatunków roślin, wśród których są również gatunki zagrożone i chronione: miodownik melisowaty, dzwonek brzoskwiniolubny, lilia złotogłów oraz groszek wschodniokarpacki (Kwiatkowski 1991, Sokołowski 1988, Sokołowski 1995 a, Sokołowski 1995 b, Wołkowycki i in. 2021).

W obrębie kompleksu zachowały się fragmenty starych lasów, zwłaszcza widnych lasów liściastych wykształconych m.in. przez wypas bydła. Szczególnie cenne pod tym względem są żyzne lasy w północnej części kompleksu, w pobliżu wsi Lipina, Lebiedzin oraz wąski fragment lasów ciągnący się na północ w kierunku Puszczy Augustowskiej, stanowiący istotny korytarz ekologiczny. We wspomnianym fragmencie Puszczy zinwentaryzowano ponad 50 dębów i skupisk dębów o rozmiarach pomnikowych - niektórych o obwodach przekraczających 6 m. Wiele z tych dębów jest zasiedlonych przez pachnice dębową (Bohdan, Winiecki 2022).

Zachowało się tu wiele reliktów glacjalnych, źródeł i rzek o naturalnym charakterze, roślin, owadów, grzybów (w tym porostów) zaliczanych do wskaźników starych lasów o cechach naturalnych. Na lichenologiczną wartość kompleksu zwraca uwagę Cieśliński (2003), Cieśliński, Czyżewska (2002) i Kubiak i in. (2023). Podczas badań entomologicznych potwierdzono liczne stanowiska gatunków chrząszczy chronionych dyrektywą siedliskową oraz gatunków zaliczanych do wskaźników starych lasów i lasów pochodzenia pierwotnego (Kwiatkowski, Marczak 2020a, Kwiatkowski Marczak 2020b, Lasoń 1997, Marczak i in. 2020, Marczak i in. 2021, Mokrzycki i in. 2022). Kompleks - m.in. za sprawą dużego udziału sosny i świerka oraz podmokłych lasów - jest ważną ostoją gatunków borealnej fauny, w tym włochatki, sóweczki, jarząbka, dzięciołów trójpalczastego i białogrzbietego, a także orlika krzykliwego i bociana czarnego (Tumiel i in. 2013, Tumiel i in. 2016, Tumiel i in. 2020, Wilk i in. 2010). Występuje tu ryś i wilk, a stado żubrów liczy niemal 300 sztuk (Markowska 2023).

Walory przyrodnicze i krajobrazowe Puszczy Knyszyńskiej zostały docenione przez utworzenie na jej terenie w 1988 r. Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej im. profesora Witolda Sławińskiego (strona internetowa Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej b). Dodatkowo

na terenie Puszczy Knyszyńskiej powstało 21 rezerwatów przyrody, została też objęta obszarami Natura 2000: siedliskowym – PLH 200006 „Ostoja Knyszyńska" oraz ptasim – PLB 200003 „Puszcza Knyszyńska". Cała Puszcza Knyszyńska stanowi korytarz ekologiczny (gdos.gov.pl). Ponadprzeciętne walory przyrodnicze potwierdza również fakt, iż w obrębie Puszczy utworzono Leśny Kompleks Promocyjny Puszcza Knyszyńska (Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Białymstoku 2013).

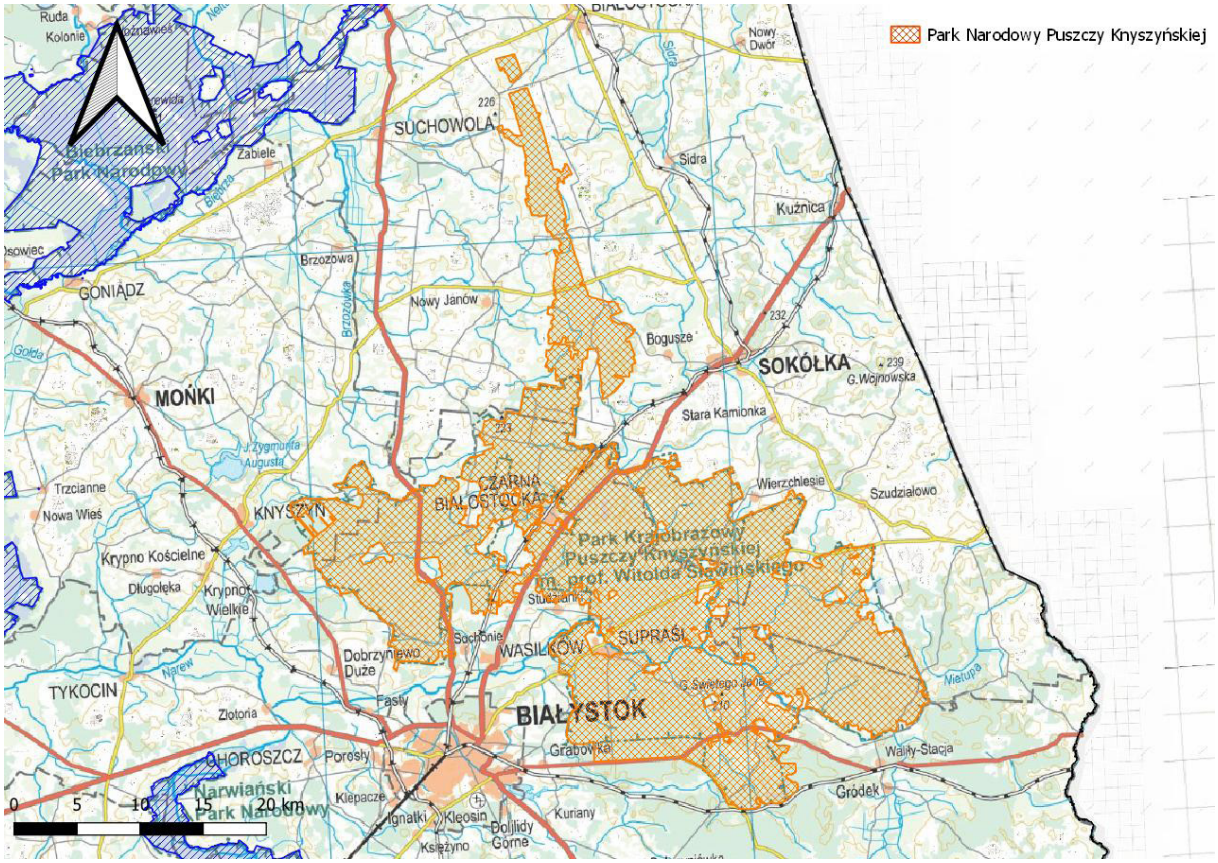
Na obszarze proponowanego Parku Narodowego znajduje się Uzdrowisko Supraśl utworzone Uchwałą Nr V/27/2015 Rady Miejskiej w Supraślu z dnia 29 stycznia 2015 r. Obszar całkowity Uzdrowiska Supraśl wynosi 10 722,00 ha, w tym powierzchnia strefy „A" ochrony uzdrowiskowej - 450,00 ha, strefy „B" – 1 398,00 ha, strefy „C" – 8874,00 ha (Suszczyńska 2015). Uzdrowisko jest licznie odwiedzane przez mieszkańców Białegostoku oraz turystów z innych regionów kraju (Sewastianik B., Sewastianik M. 2016). Zachodnie fragmenty Puszczy stanowią ochronne lasy miejskie aglomeracji białostockiej. Duży udział w obrębie kompleksu stanowią lasy ochronne innych kategorii, zwłaszcza wodochronne i glebochronne.

Na uwagę zasługują także walory historyczne i kulturowe Puszczy Knyszyńskiej, będącej pozostałością opiewanych przez Mickiewicza starożytnych puszcz litewskich, ciągnących się wzdłuż granic Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Jej północna część, mająca kształt wąskiego paska, jest interesującym zabytkiem krajobrazowo-osadniczym, z genezą sięgającą XV wieku, gdy osadnictwo napłynęło na tereny rozległej Puszczy Grodzieńskiej. Zaczęto ją wówczas dzielić na mniejsze jednostki leśne i w ten sposób wyznaczono puszcze Nowodworską, Kuźnicką, Molawicką itd. Kolonizowano je z dwóch kierunków: od wschodu i zachodu, a ich powierzchnia w miarę karczowania i zasiedlania stale się zmniejszała. W Puszczy Nowodworskiej i Kuźnickiej osadnictwo zatrzymało się na pasie lasu ciągnącym się od Lebiedzina do Podbagien. Dzięki temu ten fragment dzisiejszej Puszczy Knyszyńskiej pozostaje reliktem dawnej Puszczy Grodzieńskiej, który nie uległ wykarczowaniu i od przełomu XVII i XVIII wieku zachowuje swoje granice (Wiśniewski 1977, Krieges-Karte der Provinz Neu-Ost-Preussen 1800).

Mimo bardzo wysokich walorów przyrodniczych i kulturowych Puszcza Knyszyńska chroniona jest niedostatecznie. Statusu ochronnego nie doczekał się m.in. najstarszy drzewostan Puszczy pod wsią Połomin, gdzie rosną 246-letnie dęby. Lasem gospodarczym, zagrożonym wycinką jest Dębina z 186-letnimi dębami obok wsi Lipina. Standardowym gospodarowaniem, w którym dominują kilkuhektarowe zręby zupełne, objęte są ponad 180-letnie bory sosnowe czy 130-letnie olsy. Z analizy map leśnych i inwentaryzacji prowadzonych w terenie wynika, że ochroną pomnikową objęte zostało jedynie kilka procent drzew o wymiarach spełniających jej kryteria. Pominięto m.in. drugi najgrubszy dąb Puszczy i co najmniej kilkaset innych drzew. Także one są regularnie wycinane, dotyczy to przede wszystkim dębów, lip, świerków i sosen. Z lasu usuwane jest także tzw. martwe drewno, w tym kłody sporych drzew w znacznym stopniu rozkładu, a także stojące drzewa biocenotyczne, w tym dziuplaste, z dużymi gniazdami oraz porostami i mchami uznawanymi za relikty lasów pierwotnych (Chołodowski 2022, Fundacja Dzika Polska 2021).

Nie dotarłem do żadnych opisów ani map informujących o przebiegu granic proponowanego parku narodowego. Mając na względzie weryfikację przyrodniczo-krajobrazową przeprowadzoną na potrzeby parku krajobrazowego, a także widoczną przy analizie mapy ciągłość zwartych obszarów

leśnych, proponuję oprzeć granicę parku narodowego o granice obecnego parku krajobrazowego z dociągnięciem ich zasięgu do granic omawianego kompleksu leśnego (ryc. 32). Z powodu braku szerszych informacji dotyczących propozycji utworzenia tego parku narodowego, postanowiłem skonsultować moje założenia z grupami przyrodników działającymi na terenie Puszczy Knyszyńskiej – z Adamem Bohdanem z Fundacji FOTA4Climate oraz Elżbietą Sawicką, Jędrzejem Winieckim i Anetą Kułak z nieformalnej grupy SupraśLAS. Przesłali mi oni swoją propozycję granic Knyszyńskiego Parku Narodowego, która w zasadzie pokrywała się z zaproponowaną przeze mnie, z tym wyjątkiem, że włącza w granice parku narodowego również wąski kompleks leśny ciągnący się od Puszczy Knyszyńskiej na północ w kierunku Doliny Biebrzy i Puszczy Augustowskiej, będący pozostałościami dawnych Puszcz Litewskich. Z rozmów i przesłanych mi materiałów wynika, że teren ten jest bardzo cenny przyrodniczo i jeżeli powstanie park narodowy, koniecznie powinien się w nim znaleźć również ten kompleks leśny. Z tego też powodu włączyłem ten fragment do propozycji parku narodowego przedstawionego w niniejszej publikacji (ryc. 32). Knyszyński Park Narodowy w takiej formie osiągnąłby powierzchnię 79 204,51 ha i byłby jednym z największych parków narodowych w Polsce i drugim największym proponowanym w niniejszej publikacji. Niemniej zdaję sobie sprawę, że powyższe założenia wymagają weryfikacji i dyskusji. Z tego względu granice i powierzchnia proponowanego parku mogą ulec zmianie. Uważam jednak, że dyskusja nad powołaniem Knyszyńskiego Parku Narodowego jest zasadna i powinna się rozpocząć.

Ryc. 32. Propozycja przebiegu granic Knyszyńskiego Parku Narodowego. Źródło: Mapa Knyszyńskiego Parku Narodowego - nieformalna grupa SupraśLAS. Dane niepublikowane. Zmienione

Fig. 32. Proposition of the borders of the Knyszyn National Park. Source: Map of the Knyszyn National Park - informal SupraśLAS group. Unpublished data. Changed

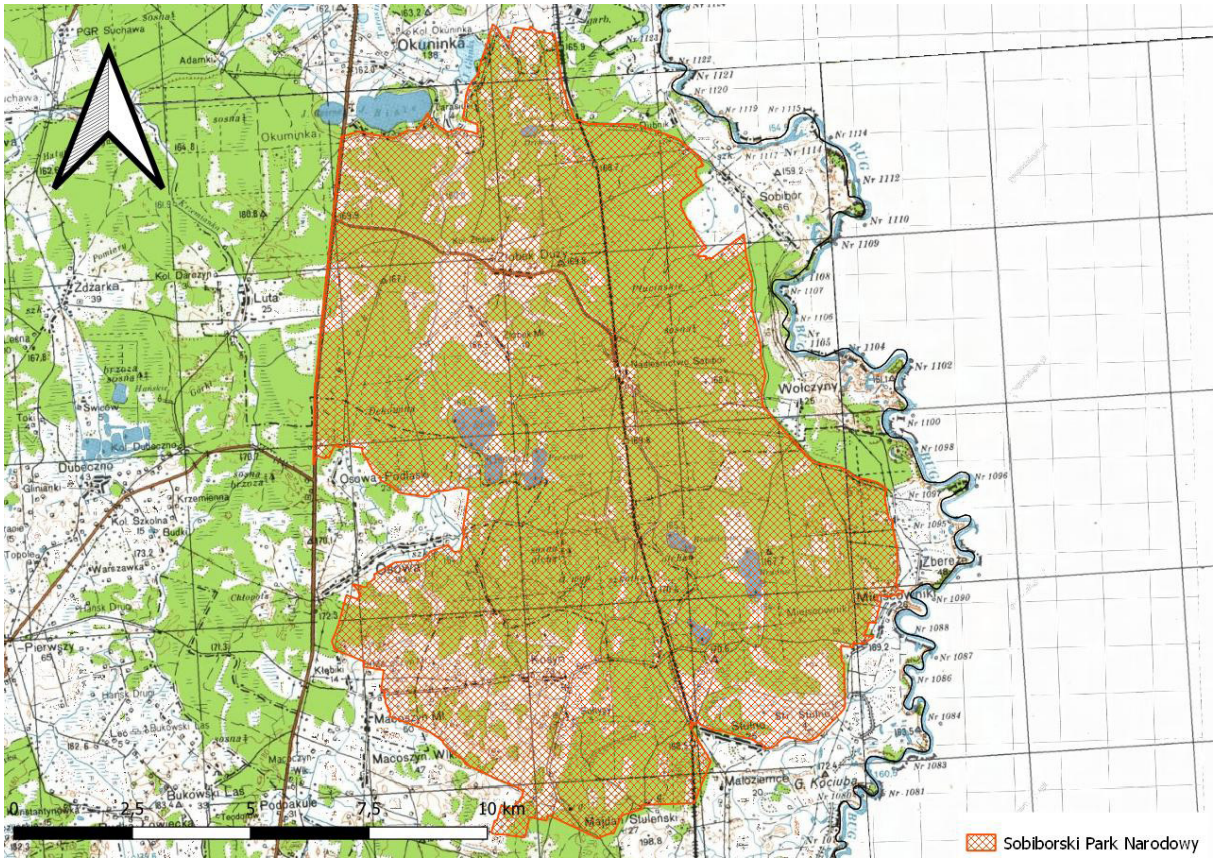
Fot. 29. Planowany Knyszyński Park Narodowy. Autor: Adam Bohdan
Photo. 29. The planned Knyszyn National Park. Author: Adam Bohdan

6.7. Sobiborski Park Narodowy

Holeksa i in. (2017) za Partyką (2010) podają propozycję utworzenia Sobiborskiego Parku Narodowego. Teren Lasów Sobiborskich został objęty 1983 roku parkiem krajobrazowym (strona internetowa Zespołu Lubelskich Parków Krajobrazowych a). Znajdują się tu również inne formy ochrony przyrody takie jak 6 rezerwatów przyrody oraz obszar Natura 2000 (gdos.gov.pl). Teren Lasów Sobiborskich jest bardzo cenny przyrodniczo. Wśród najważniejszych walorów przyrodniczych warto wymienić bardzo dobrze zachowane jeziora eutroficzne i dystroficzne, liczne bagna i torfowiska, brzozę niską, wierzby – lapońską i borówkolistną, lepnicę litewską oraz najliczniejszą w Europie populację żółwia błotnego *Emys orbicularis*. Lasy mają charakter głównie borowy, bardzo zróżnicowane warunki siedliskowe, są trudno dostępne i bardzo słabo przekształcone przez człowieka. Dzięki temu zostały uznane za ostoję przyrody o znaczeniu międzynarodowym w systemie CORINE i EKONET-POLSKA (strona internetowa Zespołu Lubelskich Parków Krajobrazowych a).

Nie udało się odnaleźć jakichkolwiek propozycji przebiegu granic proponowanego parku narodowego. Wydaje się zasadnym oprzeć granicę tej propozycji o granice istniejącego parku krajobrazowego, jednak by nie doprowadzić do niepotrzebnej fragmentacji zwartych kompleksów leśnych, autor proponuje przeciągnąć granice proponowanego parku narodowego do granicy kompleksów

leśnych. Po takim ulokowaniu granic propozycji parku narodowego, jego przestrzeń zamyka się pomiędzy drogą wojewódzką nr 812 na zachodzie, a drogą wojewódzką 816 na wschodzie (ryc. 33). Tak wytyczony park narodowy graniczyłby od wschodu z obszarem Natura 2000 PLB 060003 „Dolina Środkowego Bugu". Jego powierzchnia wynosiłaby wówczas 13 138,38 ha.

Ryc. 33. Propozycja przebiegu granic Sobiborskiego Parku. Źródło: gdos.gov.pl

Fig. 33. Proposition of the borders of the Sobibór National Park. Source: gdos.gov.pl

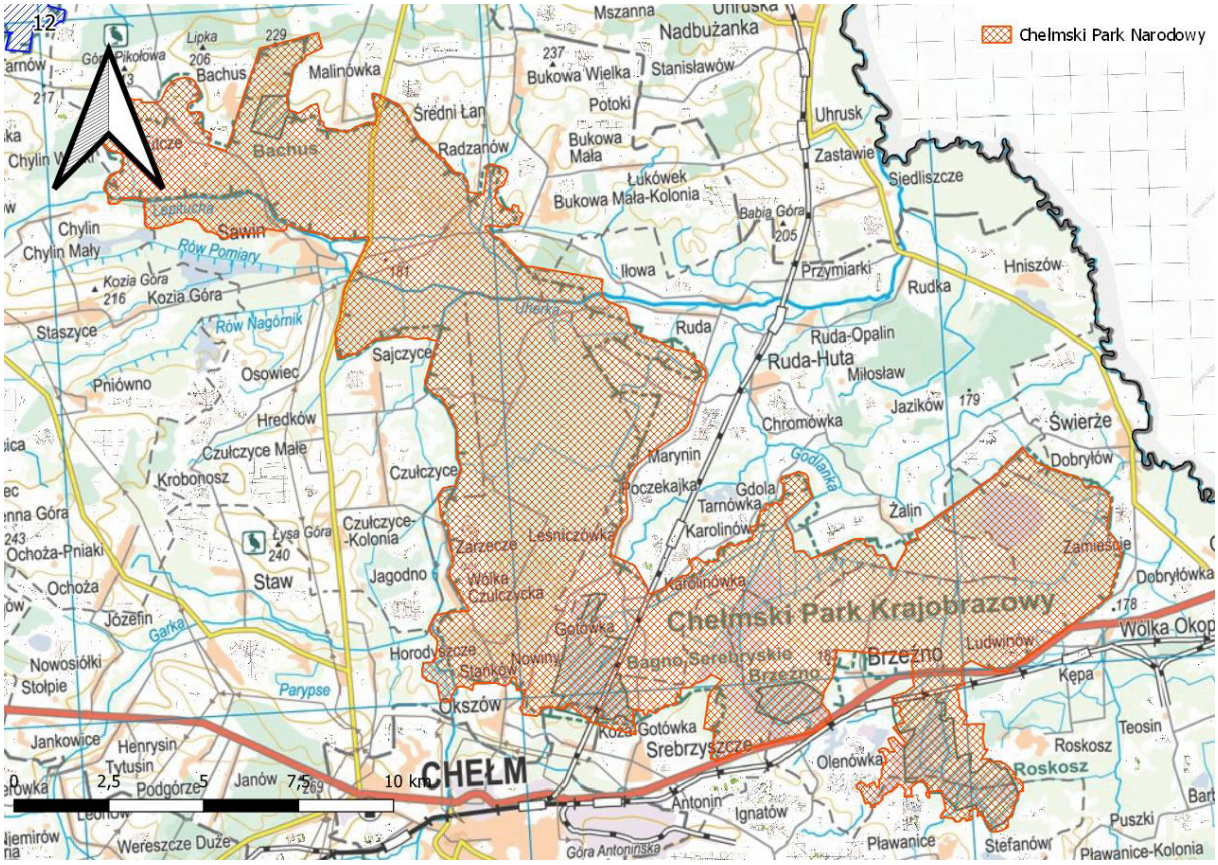
Fot. 30. Planowany Sobiborski Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk

Photo. 30. The planned Sobibór National Park. Author: Tomasz Wilk

6.8. Chełmski Park Narodowy

O postulacie stworzenia Chełmskiego Parku Narodowego wspomina Holeksa i in. (2017) za Partyką (2010). W 1983 roku powstał tu Chełmski Park Krajobrazowy. Jednym z największych osobliwości tego obszaru jest występowanie tu licznych torfowisk węglanowych (strona internetowa Zespołu Lubelskich Parków Krajobrazowych b).

Autor proponuje oprzeć granice propozycji parku narodowego w całości o granicę istniejącego parku krajobrazowego (ryc. 34), gdyż granice te zawierają w sobie wszystkie ważne elementy przyrodnicze, jak również nie fragmentują istniejących kompleksów leśnych. Park w proponowanych granicach osiągnąłby obszar 16 205,44 ha.

Ryc. 34. Propozycja przebiegu granic Chełmskiego Parku. Źródło: gdos.gov.pl

Fig. 34. Proposition of the borders of the Chełm National Park. Source: gdos.gov.pl

Fot. 31. Planowany Chełmski Park Narodowy. Autor: Piotr Sugier
Photo. 31. The planned Chełm National Park. Author: Piotr Sugier

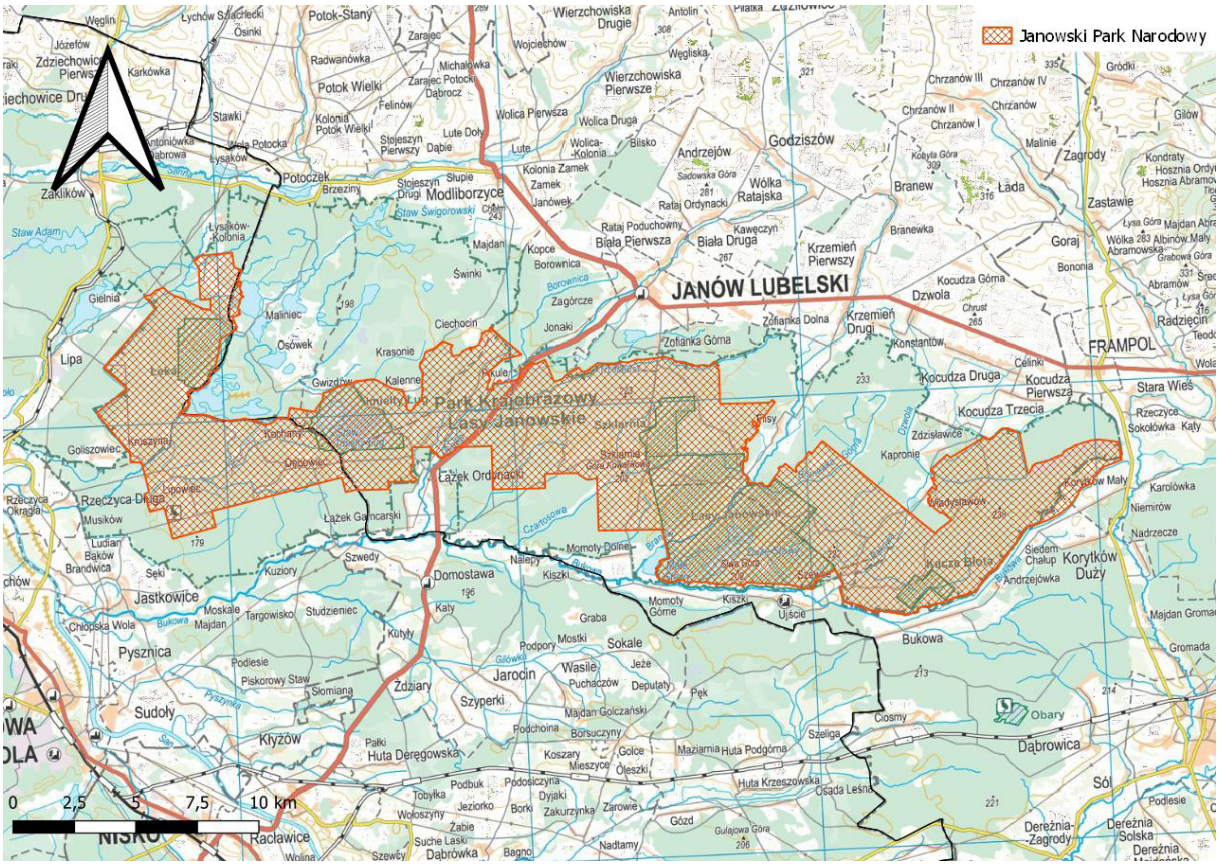
6.9. Janowski Park Narodowy

Lasy Janowskie są jednym z największych zwartych kompleksów leśnych w Polsce. Wśród mało dostępnych lasów znaleźć można starodrzewia i fragmenty lasów o charakterze puszczańskim. W 1984 roku powołano tu Park Krajobrazowy Lasy Janowskie (strona internetowa Zespołu Lubelskich Parków Krajobrazowych c). Mniej więcej w tym samym czasie, w którym powstawał park krajobrazowy, wysuwano postulaty nad powołaniem na tym terenie Janowskiego Parku Narodowego. Prace nad powołaniem parku narodowego zwieńczył opublikowany w 1991 roku projekt parku (Fijałkowski 1991). Profesor Dominik Fijałkowski, geobotanik z UMCS w Lublinie, twórca projektu, prowadził badania w Lasach Janowskich już u zarania PRL-u. Twierdził on, że pod względem różnorodności borów, byłby to najcenniejszy park narodowy w kraju, a jeśli chodzi o różnorodność torfowisk, ustępowałby tylko Poleskiemu Parkowi Narodowemu. Według Profesora Janowski Park Narodowy byłby w dziesiątce najcenniejszych tego typu obiektów w Polsce i niewiele brakowało, aby został powołany (Wojciechowski 2006). Propozycję utworzenia Janowskiego Parku Narodowego odnotowuje również Holeksa i in. (2017) za Partyką (2010).

Janowski Park Narodowy chroniłby makroregion Kotliny Sandomierskiej (do tej pory nie powstał tu żaden park narodowy), i tym samym przyrodę makroregionów kotlin podgórskich (Kondracki 2002).

Przedstawione w niniejszej pracy granice Janowskiego Parku Narodowego (ryc. 35), zostały w całości zaczerpnięte z projektu parku z mapy na stronie nr 7 (Fijałkowski 1991). Powierzchnia tak wytyczonego parku wynosiłaby 40 121,84 ha. Projektowany park narodowy znajdowałby się

na obszarze dwóch województw – lubelskiego i podkarpackiego (strona internetowa Głównego Urzędu Geodezji i Kartografii). Objąłby również swym zasięgiem sześć rezerwatów przyrody oraz dwa obszary Natura 2000.

Ryc. 35. Propozycja przebiegu granic projektowanego Janowskiego Parku Narodowego. Źródło: gdos.gov.pl

Fig. 35. Proposition of the borders of the planned Janów National Park. Source: gdos.gov.pl

Fot. 32. Planowany Janowski Park Narodowy. Autor: Michał Korga

Photo. 32. The planned Janów National Park. Author: Michał Korga

6.10. Orawski Park Narodowy

Torfowiska Orawsko-Nowotarskie to unikatowy kompleks torfowisk wysokich, jedyny taki w tej części Polski. Najbliższe tego typu torfowiska w Polsce, o tak dużym znaczeniu znajdują się w Bieszczadach i Sudetach. Torfowiska Orawsko-Nowotarskie istnieją od 10 000 lat. Ich charakterystyczną cechą są porastające je (obok torfowców i roślinności torfowiskowej) kosodrzewina *(Pinus mugo)* oraz sosna błotna *(Pinus x rhaetica)* (strona internetowa bagna.pl). Począwszy od połowy XIX wieku okoliczna ludność rozpoczęła eksploatację torfu, który wykorzystywany był na opał, nawóz i ściółkę dla zwierząt. Chałupnicza eksploatacja zakończyła się dopiero w 1994 roku, gdy torf został zaklasyfikowany do kopalin pospolitych i na jego pozyskanie trzeba było uzyskać zgodę wojewody. Tak długi okres eksploatacji zmniejszył powierzchnię torfowiska i zubożył siedliska.

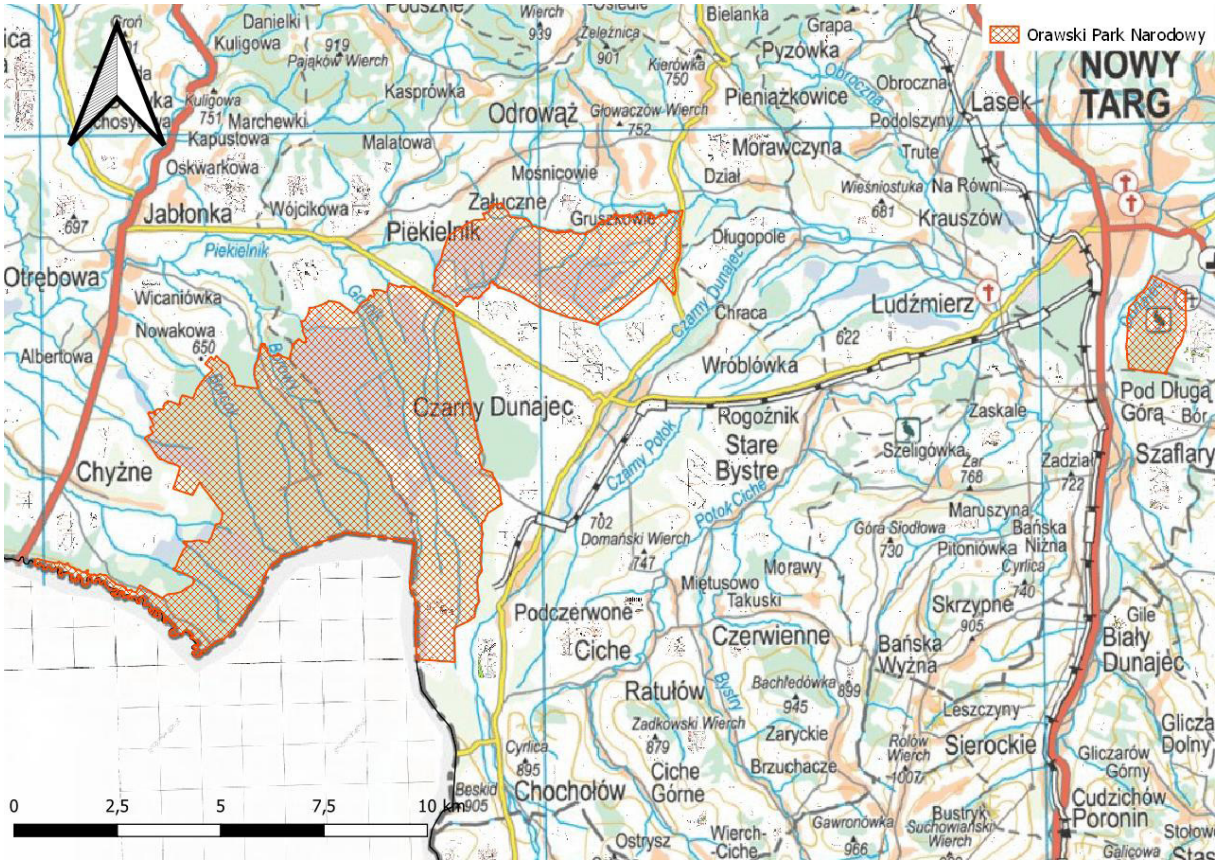
Eksploatacji większości torfowisk dziś już zaprzestano, ale niestety, na torfowisku Puścizna Wielka eksploatacja przemysłowa, rozpoczęta tu w 1967 roku, wciąż trwa. Odwadnianie terenu i wybieranie torfu powodują nieodwracalne zmiany w istniejącym od tysięcy lat torfowisku (Koczur 2008). W 1994 r. tutejszej kopalni torfu wygasła stara koncesja. Przy okazji starań o nową koncesję, Państwowa Rada Ochrony Przyrody wyraziła swoje negatywne stanowisko o przemysłowym wydobyciu torfu w tym rejonie (Koczur 2008 za Denisiuk, Tobolski 1995). Co prawda PROP zgodziła się na dalsze wydobycie torfu, ale tylko na okres trzech lat, zalecając wprowadzenie wielu obostrzeń oraz przeprowadzenie rekultywacji. Niestety kopalnia otrzymała koncesje na dalsze wydobycie, bez konieczności spełnienia wymagań PROP na okres 15 lat. W 2005 r. wydano kolejną koncesję, a w 2020 r. uzgodniono rozszerzenie eksploatacji o dodatkowe 2,5 ha.

Na potrzebę ochrony tego wyjątkowego obszaru torfowisk zwrócono uwagę już w latach 20. XX w., wtedy po raz pierwszy pojawił się pomysł utworzenia parku narodowego (Niezabitowski-Lubicz 1922). O ochronie torfowisk przyrodnicy dyskutowali bez przerwy (Koczur 2008, Łajczak 2006), na przeszkodzie stała jednak wroga wobec ochrony przyrody postawa miejscowej ludności. Teren Torfowisk należy do wspólnot wiejskich (tzw. urbarów) i właścicieli indywidualnych (Zembrzuski 1999). W 1994 roku okoliczna ludność nie zgodziła się na powołanie na ich terenie parku krajobrazowego (Wicha 2019). W 2007 roku powstał tutaj obszar „ptasi" Natura 2000 – PLB 120007, a rok później obszar „siedliskowy" PLH 120016. Na początku 2020 roku obszary te stały się obszarem wspólnym „ptasim i siedliskowym" PLC 120003. Tylko małą część torfowisk, o powierzchni ok. 116 ha, udało się objąć ochroną rezerwatową w 1956 r. jako rezerwat Bór na Czerwonem (strona internetowa Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody) – tylko dlatego, że stanowiła własność państwową w zarządzie Nadleśnictwa Nowy Targ.

Propozycję parku narodowego chroniącego torfowiska jako docelową, choć trudną do osiągniecia wizję ich ochrony, współcześnie skonkretyzował Łajczak (2006). O Orawskim Parku Narodowym wspomina Holeksa i in. (2017) za Partyką (2010). Gdyby powstał, byłby to jedyny torfowiskowy park narodowy w Centralnych Karpatach Zachodnich (Kondracki 2002). Byłby to również jedyny park narodowy, w którym całość gruntów należałaby do wspólnot wiejskich i właścicieli indywidualnych. Wymagałoby to ścisłej i partnerskiej współpracy oraz wielu kompromisów

właścicieli gruntów, samorządów oraz służb ochrony przyrody na skalę, jaka do tej pory nie zaistniała w naszym kraju (Zembrzuski 1999). Mimo iż wydaje się to zadaniem bardzo trudnym, podobny sposób funkcjonowania istnieje już w innych europejskich parkach narodowych, jak np. w austriackim parku narodowym Jezioro Nezyderskie-Seewinkel (en.wikipedia.org).

Granice proponowanego parku narodowego proponuję tu wg ogólnego opisu Łajczaka, prowadząc je w szczegółach tam, gdzie to możliwe, zgodnie z granicami istniejącego obszaru Natura 2000 PLC 120003 „Torfowiska Orawsko-Nowotarskie" (ryc. 36). Proponuję dodatkowo włączenie do parku eksklawy, w której znajduje się rezerwat przyrody Bór nad Czerwonem.

Ryc. 36. Propozycja przebiegu granic Orawskiego Parku Narodowego wg Łajczaka (2006)
Fig. 36. Proposition of the borders of the Orawa National Park according to Łajczak (2006)

Fot. 33. Planowany Orawski Park Narodowy. Autor: Tomasz Wilk
Photo. 33. The planned Orawa National Park. Author: Tomasz Wilk

6.11. Park Narodowy Borów Dolnośląskich

Holeksa i in. (2017) słusznie zauważają, że wszystkie z propozycji wykazanych przez Partykę (2010) nie dotyczą rozległych nizin środkowej Polski, przez co zarówno wśród istniejących, jak i proponowanych parków narodowych, brak jest takiego, który reprezentowałby tę znaczącą część polskiej przyrody. Zauważają również, iż Niż Środkowopolski wbrew pozorom nie jest jednorodnym i mało zróżnicowanym obszarem, ale choćby pod względem występujących tutaj leśnych zespołów roślinnych, czy granic zasięgów poszczególnych drzew, jak również z powodu kompilacji zmieniających się warunków klimatycznych, w których gradient temperatury przebiega z zachodu na wschód, a opadów z północy na południe, jest obszarem mocno zróżnicowanym. Wskazują również na rozległe puszcze tego obszaru, których tereny mogłyby uzupełnić sieć polskich parków narodowych.

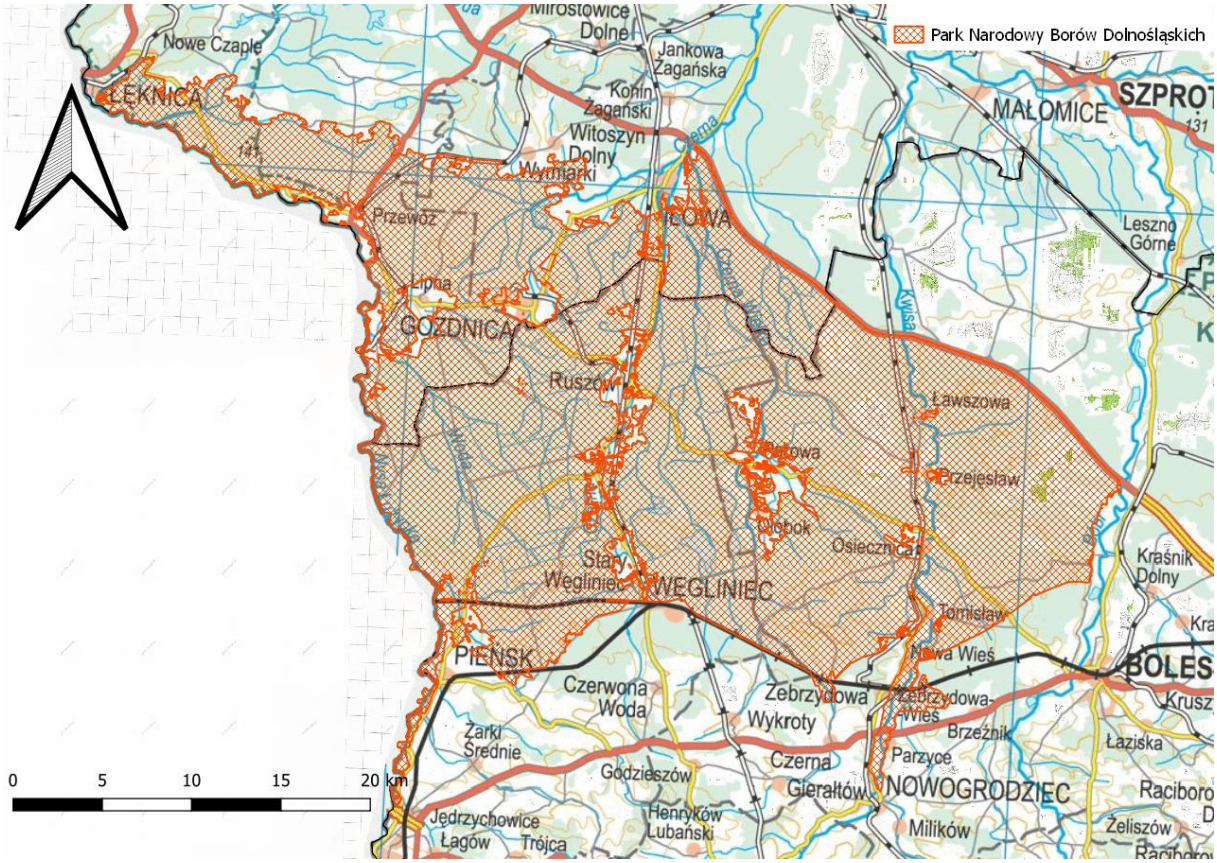
Korzystając z tej okazji, jak również z wskazań z artykułu Holeksy i in. (2017), zaprojektowałem lokalizację i zasięg granic Parku Narodowego Borów Dolnośląskich, proponowanego w cytowanym artykule. Jest tu możliwość utworzenia dużego parku narodowego. Miałby się znajdować w najcieplejszej części naszego kraju i chronić w głównej mierze siedliska leśne – w większości bory, ale również kwaśne dąbrowy, oraz obszary przyrodnicze nad Nysą Łużycką, torfowiska i obszary podmokłe (Holeksa i in. 2017). Do tej pory w Śląskiej Krainie Przyrodniczo-Leśnej (Zielony, Kliczkowska 2012) nie powstał żaden park narodowy, więc przyroda tej krainy nie jest

reprezentowana w tej formie ochrony przyrody. Również w subprowincji Nizin Sasko-Łużyckich (Kondracki 2002) nie powstał i nie był planowany żaden park narodowy. Park ten byłby ważnym uzupełnieniem sieci parków narodowych, których brak w tym rejonie Polski. Mógłby się on stać również obszarem referencyjnym, w którym można by badać, jak zachowują się pozostawione bez użytkowania bory, w szczególności w dobie zmian klimatu zagrażającym trwałości sośnin nizinnej Polski.

Zaprojektowany przeze mnie Park Narodowy Borów Dolnośląskich jest dużym parkiem, obejmującym najważniejsze elementy przyrody tego rejonu: sześć rezerwatów przyrody (Nad Młyńską Strugą, Zacisze, Żurawie Bagno, Przygiełkowe Moczary, Wrzosiec koło Piasecznej i Brzeźnik), osiem obszarów siedliskowych Natura 2000 (Przygiełkowiska koło Gozdnicy, Wrzosowiska Świętoszowsko-Ławszowskie, Dolina Dolnej Kwisy, Pieńska Dolina Nysy Łużyckiej, Łęgi nad Nysą Łużycką, Wilki nad Nysą, Dąbrowy Kliczkowskie, Uroczyska Borów Dolnośląskich), sześć użytków ekologicznych (Niecka, Dolina, Bajorko, Tokowisko, Salamandra i Święte Jezioro). Byłby również częścią obszaru PLB 020005 „Bory Dolnośląskie", a także częściowo pokrywałby się z obszarem chronionego krajobrazu „Bory Dolnośląskie" oraz z Parkiem Krajobrazowym Łuk Mużakowa (gdos.gov.pl). Cały ten obszar jest również europejskim korytarzem ekologicznym (gdos.gov.pl). Proponowany park leżałby na styku dwóch województw: dolnośląskiego i lubuskiego, oraz opierałby się na zachodzie o granicę polsko-niemiecką (strona internetowa GUGiK). Park byłby położony pomiędzy dolinami Nysy Łużyckiej na zachodzie a Bobru na wschodzie, na południu opierałby się o autostradę A4. Aby zapobiec fragmentowaniu zwartych kompleksów leśnych dostosowałem granicę tak, by opierały się o drogi lub granicę lasu (ryc. 37).

Fot. 34. Proponowany Park Narodowy Borów Dolnośląskich. Autorzy: Jolanta i Paweł Pawlaczyk
Photo. 34. Proposition of the Lower Silesia Woods National Park. Authors: Jolanta and Paweł Pawlaczyk

Ryc. 37. Propozycja przebiegu granic Parku Narodowego Borów Dolnośląskich. Źródło: gdos.gov.pl. Mapę opracowano na podstawie sugestii zawartych w Holeksa i in. (2017)

Fig. 37. Proposition of the borders of the Lower Silesia Woods National Park. Source: gdos.gov.pl. The map was based on the suggestions contained in Holeksa i in. (2017)

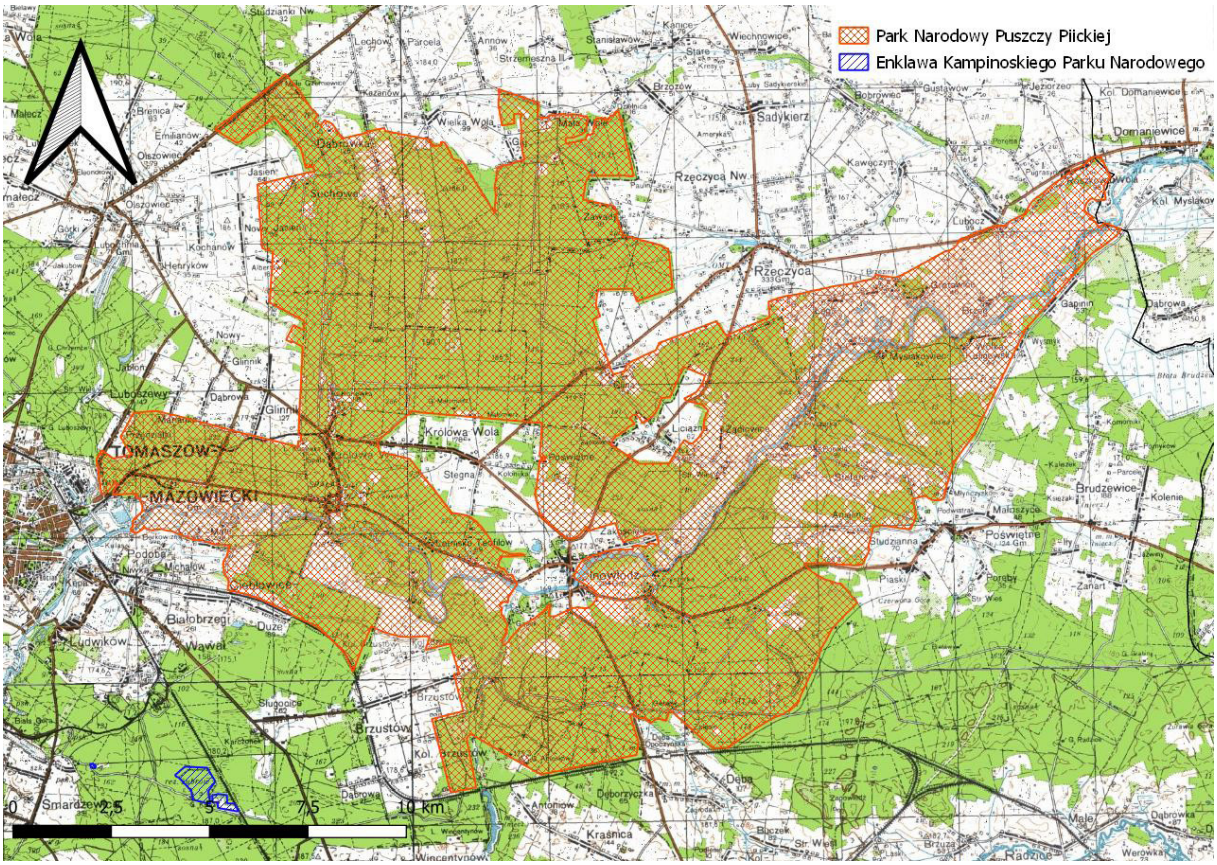
6.12. Park Narodowy Puszczy Pilickiej

Przyglądając się istniejącej sieci parków narodowych w Polsce, w oczy rzuca się brak jakichkolwiek parków narodowych w środkowej Polsce. Pomiędzy Wielkopolskim, Kampinoskim, Świętokrzyskim i Ojcowskim Parkiem Narodowym oraz sudeckimi parkami narodowymi znajduje się ogromna przestrzeń bez jakiegokolwiek obiektu objętego tą formą ochrony. Na ten brak wskazują w swoim artykule także Holeksa i in. (2017). Jako miejsce, które mogłoby zapełnić tę lukę wskazują Lasy Spalskie w Dolinie Pilicy. Lasy te reprezentują żyzne siedliska lasów i lasów mieszanych z dużym udziałem grądów, olsów i łęgów, a także znajduje się tu wciąż wiele stanowisk zagrożonej świetlistej dąbrowy, która na mapie potencjalnej roślinności zajmuje tutaj znaczne powierzchnie (Holeksa i in. 2017 za Matuszkiewicz 1995).

Proponowany przez Holeksę i in. (2017) Park Narodowy Puszczy Pilickiej byłby jedynym w tej części Polski parkiem narodowym. Byłby również – po posiadającym charakter podmiejski – Kampinoskim Parku Narodowym, drugim parkiem w bardzo rozległej podprowincji Nizin Środkowopolskich (Kondracki 2002). Byłby również jedynym parkiem narodowym w województwie łódzkim, który zachowywałby różnorodność biologiczną, zasoby i walory krajobrazowe właściwe dla tej części Polski, pomógłby przywracać zniekształcone siedliska, spełniałby wobec mieszkańców tego województwa funkcje społeczne, kulturowe i edukacyjne, a dla wyższych uczelni

i instytucji naukowych byłby naturalnym miejscem badań, spełniając funkcję naukową (ustawa o ochronie przyrody 2004).

Podjąłem próbę wyznaczenia granic proponowanego Parku Narodowego Puszczy Pilickiej (ryc. 38). Wzorem dla ich przeprowadzenia stał się obszar Spalskiego Parku Krajobrazowego, jednak by proponowany park narodowy chronił najcenniejsze przyrodniczo miejsca Lasów Spalskich, zmodyfikowałem granicę tak, by znalazły się w nich cenne rezerwaty przyrody i obszary Natura 2000. Dostosowałem granicę tak, by nie przecinała zwartych kompleksów leśnych oraz by była dopasowana do istniejących barier ekologicznych takich jak drogi, łąki czy obszary zabudowy. Starałem się zapewnić zwartość obszaru, jednocześnie w miarę możliwości unikając gruntów prywatnych, by zapobiec ewentualnym przyszłym konfliktom.

Ryc. 38. Propozycja przebiegu granic Parku Narodowego Puszczy Pilickiej. Źródło: gdos.gov.pl. Mapę opracowano na podstawie sugestii zawartych w Holeksa i in. (2017)

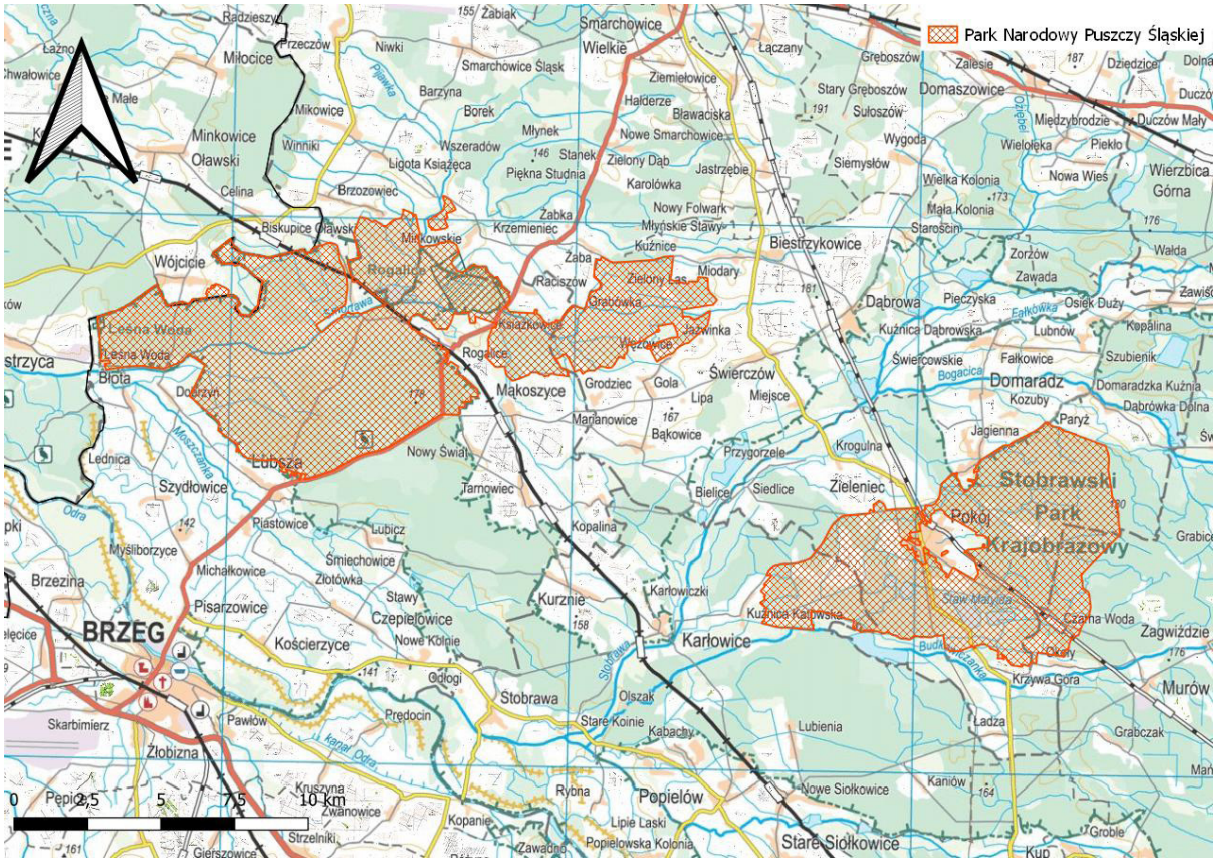
Fig. 38. Proposition of the borders of the Pilica National Park. Source: gdos.gov.pl. The map was based on the suggestions contained in Holeksa i in. (2017)

6.13. Park Narodowy Puszczy Śląskiej

Propozycja utworzenia Parku Narodowego Puszczy Śląskiej została podniesiona w artykule Hebdy i in. (2016). Autorzy proponują utworzenie parku narodowego na najcenniejszych terenach Stobrawskiego Parku Krajobrazowego. Obok unikalnych w skali regionu walorów przyrodniczych autorzy słusznie podnoszą również inne ważne funkcje proponowanego parku, tj.: przywracanie siedlisk, funkcje naukową, dydaktyczną, gospodarczą, turystyczną, ochronę walorów historycznych i kulturowych. Nie bez znaczenia dla autorów jest również fakt, iż na Opolszczyźnie nie ma

żadnego parku narodowego, co zubaża ten region. Park narodowy mógłby się stać ośrodkiem badań naukowych dla okolicznych instytucji badawczych, miejscem turystyki i wypoczynku, podnosiłby prestiż regionu oraz przyczyniałby się do jego promocji. Poza tym walory proponowanego parku nie ustępują walorom wielu już istniejących parków narodowych, a w śląskiej krainie przyrodniczo-leśnej, jako w jedynej, nie ma żadnego parku narodowego (Hebda i in. 2016). Byłby to również pierwszy park narodowy na Nizinie Śląskiej, a także jak i poprzednia propozycja – obok Kampinoskiego PN – jedyny w podprowincji Nizin Środkowopolskich (Kondracki 2002). Wartość tej koncepcji potwierdzili w swoim artykule Holeksa i in. (2016), traktując ją jako uzupełnienie sieci polskich parków narodowych.

Park Narodowy Puszczy Śląskiej objąłby zachodnią część Stobrawskiego Parku Krajobrazowego i część południową obszaru chronionego krajobrazu Lasy Stobrawsko-Turawskie. Graniczyłby on na zachodzie z województwem dolnośląskim (strona internetowa GUGiK). Składałby się z dwóch kompleksów: zachodniego i wschodniego. W skład kompleksu zachodniego weszłyby cztery rezerwaty przyrody (Leśna Woda, Barucice, Rogalice i Lubsza) oraz obszar Natura 2000 PLH 160007 „Lasy Barucickie". Kompleks wschodni obejmowałby mały fragment obszaru Natura 2000 PLH 160012 „Łąki w okolicach Karłowic nad Stobrawą" (gdos.gov.pl). Poniższa mapa zasięgu granic Parku Narodowego Puszczy Śląskiej została opracowana na podstawie pliku SHP otrzymanej bezpośrednio od twórców tej koncepcji (ryc. 39). Park Narodowy w takim kształcie posiadałby powierzchnię 13 883,17 ha.

Ryc. 39. Propozycja przebiegu granic Parku Narodowego Puszczy Śląskiej. Mapę opracowano na podstawie Hebda I., Kłys G., Nowak A. 2016. Geometria Parku Narodowego Puszczy Śląskiej w formacie shp. - dane niepublikowane

Fig. 39. Proposition of the borders of the National Park of the Silesian Forest. The map was prepared on the basis of Hebda I., Kłys G. Nowak A. 2016. Geometry of the National Park of the Silesian Forest in shp format - unpublished data

Fot. 35. Proponowany Park Narodowy Puszczy Śląskiej. Autor: Michał Sierakowski
Photo. 35. Proposition of the National Park of the Silesian Forest. Author: Michał Sierakowski

6.14. Wiślański Park Narodowy

Wisła jest jedną z najciekawszych i najpiękniejszych rzek w Europie. Stanowi również ważne lęgowisko ptaków oraz pełni rolę transkontynentalnego szlaku migracyjnego dla ornitofauny (Gacka-Grzesikiewicz i Cichocki 2003). Jest również, praktycznie na całej swojej długości, korytarzem ekologicznym (gdos.gov.pl). Od połowy lat 80. XX w. różne środowiska naukowe postulowały ochronę Doliny Wisły w formie parku narodowego, który miałby obejmować międzywale Wisły, od Sandomierza do Płocka (Gacka-Grzesikiewicz 2005 za Kajak 1989). W latach 90. XX w. przystąpiono do prac projektowych mających na celu jak najlepszą ochronę Doliny Wisły, których wynikiem było aż pięć propozycji parków krajobrazowych oraz zaproponowanie utworzenia rezerwatów przyrody (Gacka-Grzesikiewicz 2005). Żaden z postulowanych wtedy parków krajobrazowych nie powstał do dnia dzisiejszego. Równolegle trwały też prace nad opracowaniami dla najcenniejszych w skali międzynarodowej dolin rzecznych, do których zostały zaliczone Wisła i Odra, zainicjowanymi przez IUCN (Międzynarodowe Stowarzyszenie na Rzecz Ochrony Przyrody). Wynikiem tych prac była Waloryzacja Przyrodnicza Doliny Wisły (Gacka-Grzesikiewicz 2003).

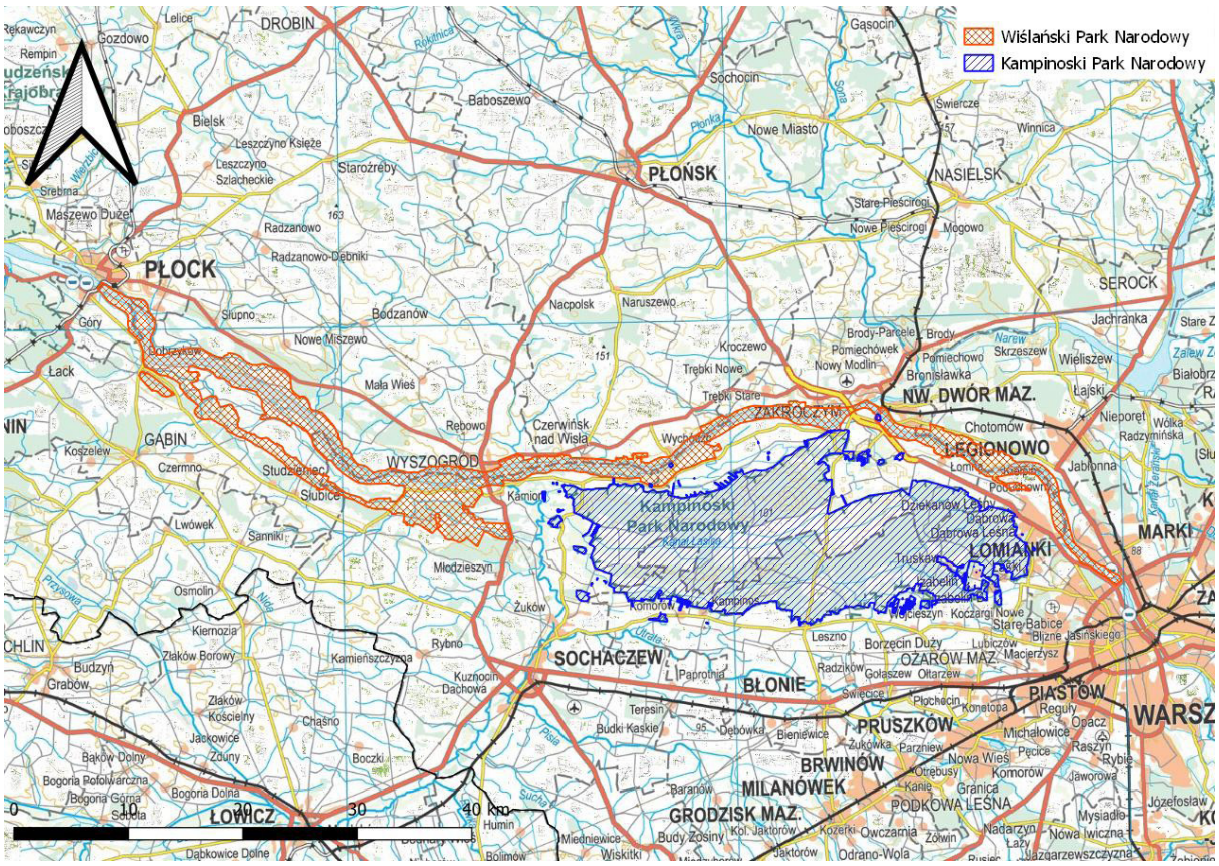
Zamierzeniem powyższych opracowań było powołanie w przyszłości parku narodowego w miejsce całego parku krajobrazowego lub w jego najcenniejszych przyrodniczo miejscach. Wydaje się, że największym zainteresowaniem i najpełniejszym opracowaniem spośród zaproponowanych parków krajobrazowych, w najcenniejszym przyrodniczo odcinku Doliny Wisły (od Sandomierza do Płocka), cieszy się koncepcja Wiślańsko-Narwiańskiego Parku Krajobrazowego – pomiędzy Warszawą a Płockiem. Potrzeba ochrony tego odcinka rzeki najwyższymi formami ochrony przyrody została wyrażona m.in. w Strategii Rozwoju Woj. Mazowieckiego (Gacka-Grzesikiewicz 2005). Na bezpośrednie objęcie terenu Środkowej Wisły parkiem narodowym wskazuje Gutowski i in. (2015).

Na podstawie Koncepcji utworzenia Wiślańsko-Narwiańskiego Parku Krajobrazowego im. Książąt Mazowieckich (2005), utworzono warstwę shp (Free Software Foundation, Inc. 1991) z przebiegiem granic propozycji parku krajobrazowego, a następnie dokonano ich korekt, dostosowując je do granic zwartych kompleksów leśnych, dróg oraz istniejących form ochrony przyrody. Powstała w ten sposób warstwa z proponowanym parkiem krajobrazowym posłużyła za bazę, do określenia granic Wiślańskiego Parku Narodowego w najcenniejszych częściach parku krajobrazowego (ryc. 40). Propozycja granic Wiślańskiego Parku Narodowego obejmuje Dolinę Wisły, od Mostu Generała Stefana Grota-Roweckiego w Warszawie, po Most Legionów Józefa Piłsudskiego w Płocku. Granice parku narodowego przebiegają w przeważającej części granicami obszarów Natura 2000 – PLH 140029 „Kampinoska Dolina Wisły", oraz PLB 140004 „Dolina Środkowej Wisły". W okolicach miejscowości Bieniew, ze względu na potrzebę zapewnienia ciągłości zwartych obszarów leśnych, uznałem za słuszne włączenie w granice propozycji parku narodowego rezerwatu „Rzepki" z Lasem Rzepkowskim oraz dwóch nieodległych obszarów leśnych. Proponowany park narodowy obejmowałby tereny najcenniejsze przyrodniczo, objęte już Naturą 2000.

Proponowany obszar parku, jak na okolice największego miasta w Polsce, jest słabo zaludniony. W obręb parku narodowego weszłoby 12 rezerwatów przyrody wraz z swoimi otulinami, stanowiąc obszar prawie ¼ powierzchni propozycji parku. Leżący w Warszawie, a przylegający do propozycji parku narodowego rezerwat „Las Bielański", ze względu na swoją miejską specyfikę nie zostałby włączony w jego granice. Proponowany park narodowy graniczyłby miejscami z Kampinoskim Parkiem Narodowym, a także posiadałby wewnątrz siebie eksklawy tego parku (ryc. 40). Sytuacja ta wymagałaby najpewniej uregulowania prawnego i własnościowego. Wiślański Park Narodowy w przedstawionych poniżej granicach miałby powierzchnię 22 349,39 ha.

Fot. 36. Proponowany Wiślański Park Narodowy. Autor: Sławomir Kasjaniuk
Photo. 36. Proposition of the Vistula National Park. Author: Sławomir Kasjaniuk

Ryc. 40. Propozycja przebiegu granic Wiślańskiego Parku Narodowego. Mapę opracowano na podstawie Gacka-Grzesikiewicz (2005) – zmieniony

Fig. 40. Proposition of the borders of the Vistula National Park. The map was prepared on the basis of Gacka-Grzesikiewicz (2005) - changed

6.15. Park Narodowy Puszczy Boreckiej

Puszcza Borecka należy do najcenniejszych na Warmii i Mazurach obszarów leśnych (Sikora i in. 2016). Pod względem ornitologicznym jest to teren o wybitnej wartości wśród czołowych nizinnych ostoi ptaków tej części Polski. Występuje tu kompleks bardzo ważnych leśnych gatunków ptaków, wskazujących na wysoką naturalność i wartość przyrodniczą tego obszaru. Są wśród nich: dzięcioł białogrzbiety *Dendrocopos leukotos*, dzięcioł trójpalczasty *Picoides tridactylus*, dzięcioł średni *Dendrocoptes medius*, rybołów *Pandion haliaetus*, orlik krzykliwy *Clanga pomarina*, jarząbek *Tetrastes bonasia*, zielonka *Porzana parva*, a także duże populacje muchołówek: białoszyjej *Ficedula albicornis*, i małej *Ficedula parva* (Sikora i in. 2016).

Większość obszaru Puszczy Boreckiej pokrywają lasy, wśród których największe znaczenie mają: grąd subkontynentalny *Tilio-Carpinetum*, subborealne świerczyny na torfie *Sphagno girgensonii-Piceetum*, czy brzeziny bagienne *Dryopteridi thelypteridis-Betuleum pubescentis* (Sikora i in. 2016).

O wysokiej wartości przyrodniczej Puszczy Boreckiej świadczy również występowanie tam mchów, wątrobowców i porostów charakterystycznych dla lasów o charakterze pierwotnym, naturalnym, reliktów puszczańskich. Inwentaryzację tych organizmów przeprowadziła w 2018 i 2019 roku Fundacja Las Naturalny (strona internetowa Fundacji Las Naturalny). Ich wynikiem było odnalezienie stanowisk widłozęba zielonego *Dicranum viride*, zwiślika wiciowego *Anomodon*

viticulosus i zwiślika długolistnego *Anomodon longifolius*, miechery: kędzierzawa *Neckera crispa*, spłaszczona *Neckera complanata*, i pierzasta *Neckera pennata*, miedzik płaski *Frullania dilatata*, parzoch szerokolistny *Porella platyphylla* czy bardzo rzadkiego jeżolista zwyczajnego *Antitrichia curtipendula*. Prócz znanych stanowisk granicznika płucnika *Lobaria pulmonaria*, odnaleziono również nowe stanowiska tego porostu, oraz wykazano występowanie na terenie Puszczy Boreckiej gatunek strefowego porostu - puchlinki ząbkowanej *Thelotrema lepadinum* (Fundacja Las Naturalny – dane niepublikowane).

Wśród innych cennych gatunków występujących w Puszczy Boreckiej, jej wysokie walory przyrodnicze potwierdza również występowanie pachnicy dębowej *Osmoderma eremita* (strona internetowa Pracowni na rzecz Wszystkich Istot).

Biorąc pod uwagę, iż Puszcza Borecka jest jedną z najważniejszych leśnych ostoi ptaków na polskim niżu, wysoki stan zachowania i różnorodność zespołów leśnych, oraz że posiada biotę mchów wątrobowców i porostów charakterystycznych dla lasów naturalnych i puszczańskich, należy uznać, że jest to jeden z najcenniejszych kompleksów leśnych Polski niżowej i wymaga wyjątkowej ochrony (Sikora i in. 2016). Niestety pomimo swojej wysokiej wartości przyrodniczej Puszcza Borecka wciąż nie jest dostatecznie chroniona. Pomimo tego, że około 15% powierzchni Puszczy Boreckiej można uznać za las naturalny, tylko około 4,5% jej powierzchni jest odpowiednio chronionych w postaci czterech rezerwatów przyrody (strona internetowa „Na Tropie"). Nie doszło też do skutku powołanie na jej terenie parku krajobrazowego (Sikora i in. 2016 za Endler i Polakowski 1991).

Głównym zagrożeniem dla walorów Puszczy Boreckiej jest gospodarka leśna, w tym przede wszystkim wycinka i usuwanie martwych i zamierających drzew. Mimo objęcia jej terenu obszarem Natura 2000 PLB 280006 „Puszcza Borecka" brak jest Planów Zadań Ochronnych. Jest to spowodowane brakiem akceptacji przez gospodarujące na terenie Puszczy Boreckiej nadleśnictwa dla zapisów ochronnych zawartych w projekcie PZO, gdyż nie zgadzają się one z zapisami Planów Urządzania Lasu (Sikora i in. 2016).

Mając na względzie wszystkie powyższe fakty, by rozwiązać problem ochrony i zabezpieczyć cenne walory przyrodnicze tego obszaru, najskuteczniejszym rozwiązaniem jest powołanie na terenie Puszczy Boreckiej parku narodowego (Sikora i in. 2016).

Jednym z głównych działaczy na rzecz ochrony Puszczy Boreckiej jest przyrodnik Andrzej Sulej (Bohdan 2014), który zgłosił schematyczną propozycję przebiegu granic Parku Narodowego Puszczy Boreckiej, obejmującą najcenniejszą jej część będącą najważniejszym siedliskiem okolicznej leśnej awifauny i centrum koncentracji cennych gatunków puszczańskich mchów, wątrobowców i porostów (Sulej 2020, dane niepublikowane). Park narodowy w tej formie miałby powierzchnię ok. 3,5 tys. ha i obejmowałby wszystkie istniejące w Puszczy Boreckiej rezerwaty przyrody: Borki, Lipowy Jar, Mazury i Wyspa Lipowa na jeziorze Wielki Szwałk.

Opierając się na powyższej propozycji, ze względu na przyjętą metodykę, sugeruję by znacznie rozszerzyć granicę propozycji parku narodowego, aż do granicy zwartego kompleksu leśnego, aby koncepcja parku narodowego zawierając w sobie najcenniejszy przyrodniczo teren, uwzględniała

również potrzebę ochrony możliwie jak największych i jak najbardziej zwartych kompleksów leśnych, przywracania właściwego stanu zasobów i tworów przyrody w terenach mniej cennych, oraz unikania dzielenia zwartych obszarów leśnych ze względu na sposób gospodarowania, co mogłoby spowodować izolacje (tzw. efekt wyspy) cennego przyrodniczo terenu pośród lasów intensywnie gospodarowanych.

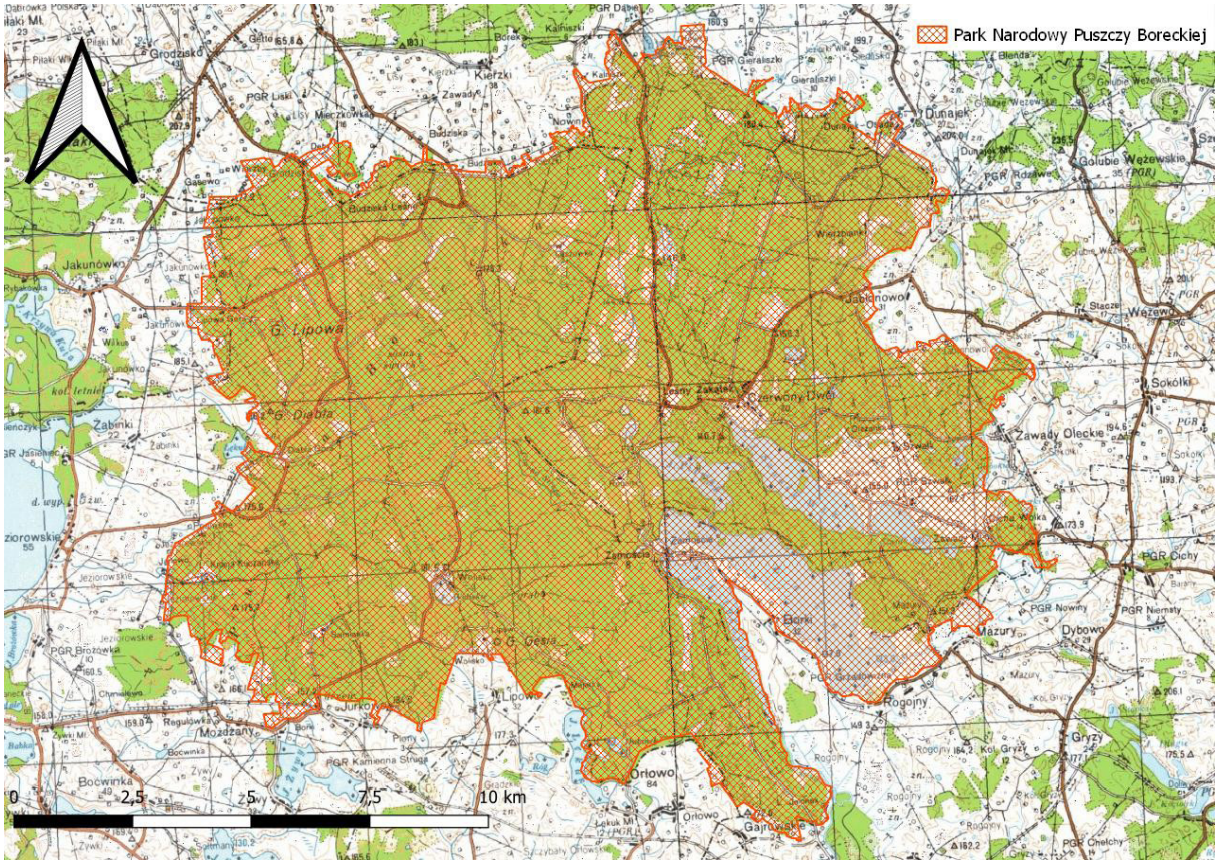
Mając na względzie powyższe przesłanki uważam za zasadne oprzeć granice proponowanego parku narodowego o granice obszaru Natura 2000 PLB 280006 „Puszcza Borecka" i dopasować je do granic zwartego kompleksu leśnego. Należy także włączyć w granice postulowanego parku użytek ekologiczny „Jezioro Birek", na terenie którego występuje liczna populacja zielonki *Porzana parva* (Sikora i in. 2016).

Tak zaprojektowany park narodowy (ryc. 41) składałby się w ogromnej większości z gruntów Skarbu Państwa. Byłby to park narodowy o powierzchni 19 218,96 ha chroniący duży zwarty kompleks leśny nieposiadający w swoim wnętrzu prawie żadnych barier ekologicznych. W skład tak projektowanego parku narodowego wchodziłyby oprócz wyżej wymienianych rezerwatów przyrody, dwa użytki ekologiczne. Jego granice w ogromnej większości pokrywałyby się z granicami Natury 2000 PLB 280006 „Puszcza Borecka", a także byłby częścią „siedliskowej" Natury 2000 PLH 280016 „Ostoja Borecka". Znajdowałby się również w obszarze chronionego krajobrazu Puszczy Boreckiej (gdos.gov.pl).

Park Narodowy Puszczy Boreckiej byłby jedynym parkiem narodowym na Pojezierzu Ełckim, jak również pierwszym i jedynym w makroregionie Pojezierza Mazurskiego (Kondracki 2002), jak i w całym województwie warmińsko-mazurskim (strona internetowa GUGiK), o ile nie powstałby projektowany od wielu lat Mazurski Park Narodowy. Paradoksalnie wydaje się, że z powodów własnościowych, gospodarczych, społecznych czy przyrodniczych, powołanie w województwie warmińsko-mazurskim Parku Narodowego Puszczy Boreckiej wydaje się bardziej prawdopodobne niż powołanie – od wielu już lat projektowanego – Mazurskiego Parku Narodowego.

Fot. 37. Proponowany Park Narodowy Puszczy Boreckiej. Autor: Andrzej Sulej
Photo. 37. Proposition of the Borecka Forest National Park. Author: Andrzej Sulej

Ryc. 41. Propozycja przebiegu granic Parku Narodowego Puszczy Boreckiej. Mapę opracowano na podstawie Sulej (2020), dane niepublikowane – zmienione

Fig. 41. Proposition of the borders of the Borecka Forest National Park. The map was prepared on the basis of Sulej (2020), unpublished data – changed

6.16. Kaszubski Park Narodowy

Koncepcja Parku Narodowego na Pojezierzu Kaszubskim powstała jeszcze przed I wojną światową, gdy teren Pomorza należał do Prus. W 1906 roku w pruskim czasopiśmie krajoznawczym pt. „Der Wanderer Durch Ost- und Westpreußen" (Wędrownik przez Wschodnie i Zachodnie Prusy), w jednym z jego artykułów o tytule „Ein deutcher Nationalpark in der Ostmark" (Niemiecki park narodowy we Wschodniej Marchii) zaproponowano powołanie parku narodowego na pograniczu Kaszub i Borów Tucholskich (ryc. 1) (Der Wanderer Durch Ost- und Westpreußen 1906). Park ten miał w ocenie anonimowego twórcy bądź twórców koncepcji, ochronić i odtworzyć pierwotną puszczę germańską. Koncepcja ta, oprócz przesłanek przyrodniczych, zawierała w sobie niestety również negatywne argumenty natury społeczno-politycznej właściwej duchowi tamtych czasów. Niemniej, gdyby wówczas powołano park narodowy, byłby to pierwszy park narodowy w Europie, gdyż najstarsze na naszym kontynencie tego typu obiekty powstały kilka lat później – w 1909 roku w Szwecji. Miałby on również bardzo dużą, nawet jak na dzisiejsze warunki powierzchnię 52 500 ha. Niemiecki Park Narodowy we Wschodniej Marchii w swojej koncepcji zajmuje obszar leżący na południe od propozycji Kaszubskiego Parku Narodowego przedstawionej w niniejszej pracy, nakładając się na siebie tylko w niewielkim zakresie w areale wyznaczonym przez czworobok z wierzchołkami w miejscowościach Sierakowice, Miechucino, Grodzisko, Szklana.

Pierwsze polskie postulaty utworzenia Kaszubskiego Parku Narodowego na terenie największego w tamtych czasach kompleksu leśnego polskiej części Pojezierza Pomorskiego – Lasów Mirachowskich, pochodzą jeszcze z okresu międzywojennego. Inicjatorami tej koncepcji byli poznańscy profesorowie F. Krawiec i A. Wodziczko (Przewoźniak 2017). Następnie temat parku narodowego na Kaszubach powrócił w latach 90. XX w. (Przewoźniak 2017 za Denisiuk i in.1991, Grablewski i in. 1993). Argumenty, które przytaczali w tamtych czasach twórcy koncepcji Kaszubskiego Parku Narodowego to: występowanie charakterystycznej polodowcowej rzeźby terenu wartej zachowania i ochrony, zróżnicowanie świata roślinnego i obecność gatunków reliktowych, obecność dużego i zwartego kompleksu leśnego, duże skupisko rezerwatów przyrody, potrzeba zwiększenia poziomu inwestycji w regionie oraz wysokie walory kulturowe reprezentowane przez dziedzictwo Ludności Kaszubskiej (Przewoźniak 2017). Argumentacja ta jest zupełnie zbieżna z jednym z celów tej pracy, którym jest ukazanie innych – oprócz walorów przyrodniczych – ważnych przesłanek tworzenia parków narodowych.

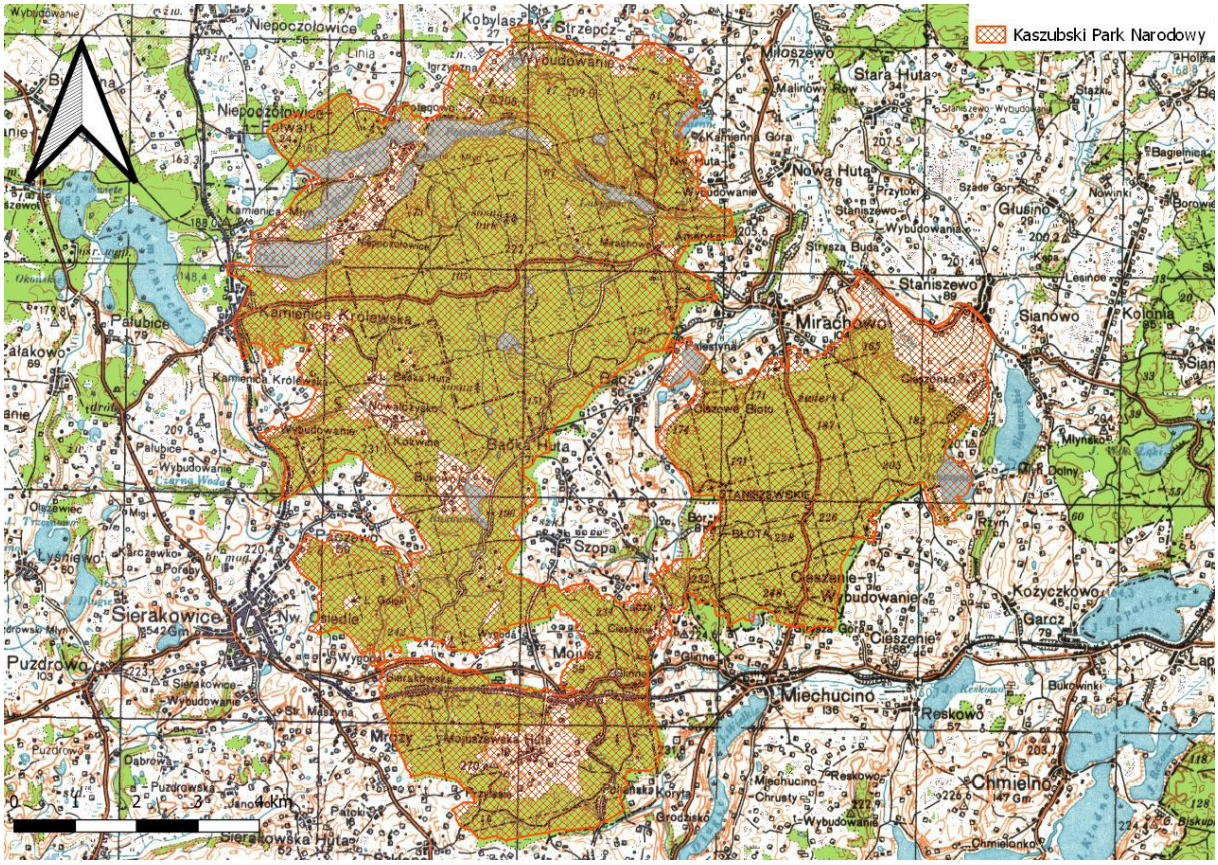
Również po 2000 roku podnoszona była kwestia Kaszubskiego Parku Narodowego, jednakże autorzy przyznawali, że walory przyrodnicze tego obszaru zostały zdegradowane. Mimo tego wciąż widzieli w Lasach Mirachowskich potencjał oraz możliwość powołania tutaj parku narodowego (Przewoźniak 2017 za Buliński 2002, Buliński i in. 2006). Przewoźniak (2017) gorzko ocenił szanse utworzenia parku narodowego w Lasach Mirachowskich nazywając ją „zaprzepaszczoną", aktualną ochronę w formie parku krajobrazowego „iluzoryczną", a tą w obszarach Natura 2000 „wybiórczą". Wskazał, że największymi problemami uniemożliwiającymi powołanie tutaj parku narodowego jest antropopresja w postaci gospodarki leśnej, osadnictwa, rolnictwa i osuszania, a także brak zrozumienia przez lokalną społeczność potrzeby ochrony przyrody. Słusznie zwrócił również uwagę, że powołanie parku narodowego byłoby aktem współczesnego patriotyzmu Kaszubów, gdyż pozwoliłoby najlepiej ochronić ich ziemię (Przewoźniak 2017).

Gutowski i in. (2015) wskazują na utworzenie Parku Narodowego Pojezierza Kaszubskiego, jako na projekt godny rozważenia.

Gdyby ten park narodowy powstał, byłby to jedyny park narodowy na terenie Pojezierza Kaszubskiego (Kondracki 2002). Z racji istnienia tam wielu form ochrony przyrody, takich jak Kaszubski Park Krajobrazowy, obszary Natura 2000: „ptasi" PLB 220008 „Lasy Mirachowskie", oraz „siedliskowe"- PLH 220014 „Kurze Grzędy", PLH 220007 „Staniszewskie Błoto" i PLH 220006 „Dolina Górnej Łeby", a także rezerwatów: Szczelina Lechicka, Żurawie Błota, Lubygość, Kurze Grzędy, Jezioro Turzycowe, Staniszewskie Błoto, Staniszewskie Zdroje i Żurawie Chrusty, park narodowy stałby się „obszarem rdzeniowym" umożliwiającym strefowanie reżimu ochrony, który od ściśle chronionych rezerwatów (które mogłyby się stać obszarami ochrony ścisłej), przechodziłby przez ochronę czynną, w ochronę krajobrazu (w parku krajobrazowym), a następnie ochronę ptaków, gatunków i siedlisk (w obszarach Natura 2000) (gdos.gov.pl).

Przewoźniak (2017) umieścił w swojej pracy mapę z historycznym przebiegiem granic proponowanego Kaszubskiego Parku Narodowego. Jest to kluczowa informacja, pozwalająca na zaproponowanie przebiegu granic Kaszubskiego Parku Narodowego z poszanowaniem pracy i dorobku wszystkich pracujących nad tą koncepcją. Sugeruję by propozycja granic Kaszubskiego Parku Narodowego była oparta częściowo na jej historycznym przebiegu (Przewoźniak 2017)

a częściowo na granicach obszaru Natura 2000 PLB220008 „Lasy Mirachowskie", z niewielkimi korektami polegającymi na ich dopasowaniu do granic kompleksów leśnych. Swoją propozycję przebiegu granic Kaszubskiego Parku Narodowego przedstawiam na rycinie nr 42 (ryc. 42).

Ryc. 42. Propozycja przebiegu granic Kaszubskiego Parku Narodowego. Wykonana na podstawie Przewoźniak 2017 – zmienione

Fig. 42. Proposition of the borders of the Kashubian National Park. Made on the basis of Przewoźniak 2017 – changed

6.17. Park Narodowy Stawy Milickie

Początki gospodarki stawowej na Stawach Milickich sięgają XII i XIII w., kiedy to znani w całej Europie z wielu przedsięwzięć gospodarczych mnisi z zakonu cystersów rozwinęli tu gospodarkę rybacką. Stawy Milickie powstały w wyniku działalności człowieka, który na potrzeby hodowli ryb: stawiał groble, budował rowy oraz pogłębiał i przebudowywał niecki, starorzecza, podmokłe łąki i bagna powstałe naturalnie w wyniku działań lodowca (strona internetowa Spółki Stawy Milickie).

Przez wieki prowadzenia w tym rejonie gospodarki rybackiej, powstał tu co prawda antropogeniczny, aczkolwiek bardzo bogaty ekosystem. Walory przyrodnicze gospodarstwa rybackiego były tak wielkie, że w 1963 roku powołano tu rezerwat przyrody „Stawy Milickie". Obecnie rezerwat o powierzchni 5298 ha jest drugim pod względem wielkości rezerwatem przyrody w Polsce (po rezerwacie przyrody Lasy Naturalne Puszczy Białowieskiej), swym rozmiarem przewyższający powierzchnie kilku parków narodowych (Ojcowskiego, Pienińskiego, Babiogórskiego i Borów Tucholskich) oraz ma powierzchnię porównywalną do Karkonoskiego Parku Narodowego (gdos.

gov.pl). Rezerwat przyrody Stawy Milickie okazał się tak cennym terenem, że w 1995 roku został uznany na mocy konwencji Ramsarskiej za obszar wodno-błotny o znaczeniu międzynarodowym (strona internetowa Ramsar Sites Information Service), a od 2000 roku jest jedynym w Polsce obszarem przyjętym przez Global Nature Fund do renomowanej sieci Living Lakes (strona internetowa Global Nature Fund).

Obok rezerwatu teren Stawów Milickich wraz z resztą doliny rzeki Baryczy objęto również: Parkiem Krajobrazowym Dolina Baryczy (1996 r.), obszarem Natura 2000 PLB 020001 „Dolina Baryczy" (2004 r.) PLH020041 „Ostoja nad Baryczą" (2009 r.). Powołano tu również wiele użytków ekologicznych (gdos.gov.pl).

Wokół odpowiedniej ochrony Stawów Milickich powstała interesująca koncepcja powołania na tym terenie parku narodowego (Jakubiec, Konieczny 2021). Działacze Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Przyrody „Pro Natura", będący najprawdopodobniej twórcami tej koncepcji zwracają uwagę na bardzo ciekawe aspekty powołania na tym terenie Parku Narodowego Stawy Milickie, będące jednocześnie ważnymi, ale często niepodnoszonymi aspektami powoływania i powiększania parków narodowych. Autorzy tej koncepcji słusznie zauważają, że obszary o genezie antropogenicznej bardzo często są obejmowane ochroną, o ile prezentują wysoką wartość przyrodniczą. Wskazują przy tym, że np. w Wielkiej Brytanii takie obszary chronione stanowią duży odsetek wszystkich chronionych obszarów, a parki narodowe chroniące stawy istnieją już chociażby na Węgrzech. Na potwierdzenie tych faktów warto zauważyć, że w Polsce również mamy parki narodowe chroniące krajobraz półnaturalny o genezie antropogenicznej. Przykładem jest chociażby największy w Polsce – Biebrzański Park Narodowy. Dalej autorzy podnoszą, że powołanie Parku Narodowego Stawy Milickie pozwoli na zapewnienie lepszej ochrony tutejszego bogactwa przyrodniczego, w szczególności ptaków, i lepsze zharmonizowanie tej ochrony z zrównoważonym funkcjonowaniem gospodarstwa rybackiego, które będąc ważnym elementem lokalnej kultury, formuje tutejszy bogaty ekosystem (Jakubiec, Konieczny 2021). Wpisuje się to bezpośrednio w art. 8.1. Ustawy o Ochronie Przyrody (2004), która za przesłanki dla powoływania parków uznaje istnienie na danym terenie szczególnych wartości nie tylko przyrodniczych, ale również naukowych, społecznych, kulturowych i edukacyjnych.

Autorzy wpisując się dokładnie w ustawowe motywy powoływania parków argumentują, że powołanie Parku Narodowego Stawy Milickie pozwoli na zatrudnienie wykwalifikowanej kadry, co wzmocni opiekę naukową i merytoryczną nad obszarem i pozwoli skuteczniej realizować ochronę czynną (Jakubiec, Konieczny 2021). Pod względem organizacyjnym powołanie parku narodowego będzie ułatwione, gdyż powstał już w Polsce precedens, w którym duży rezerwat przyrody (Słońsk) przekształcono w park narodowy (Ujście Warty). Jednocześnie powołanie parku narodowego jest również propozycją wynikającą z zapisów projektu Planu Ochrony rezerwatu Stawy Milickie. Również struktura własności gruntów jest bardzo korzystna dla projektu parku, gdyż są to grunty w ogromnej większości należące do Skarbu Państwa. Zorganizowanie pracy parku narodowego byłoby ułatwione, gdyż w budynkach aktualnie zajmowanych przez spółkę rybacką, łatwo dałoby się wygospodarować miejsce na przyszłą siedzibę, obsługa administracyjna i księgowa mogłaby być wspólna dla obu jednostek, a część kadry gospodarstwa mogłaby zasilić szeregi pracowników parku. Takie rozwiązania zapewne przyniosłyby spore oszczędności. Powołanie Parku Narodowego Stawy Milickie miałoby zapobiec głównemu zagrożeniu dla przyrody rezerwatu i zrównoważonego

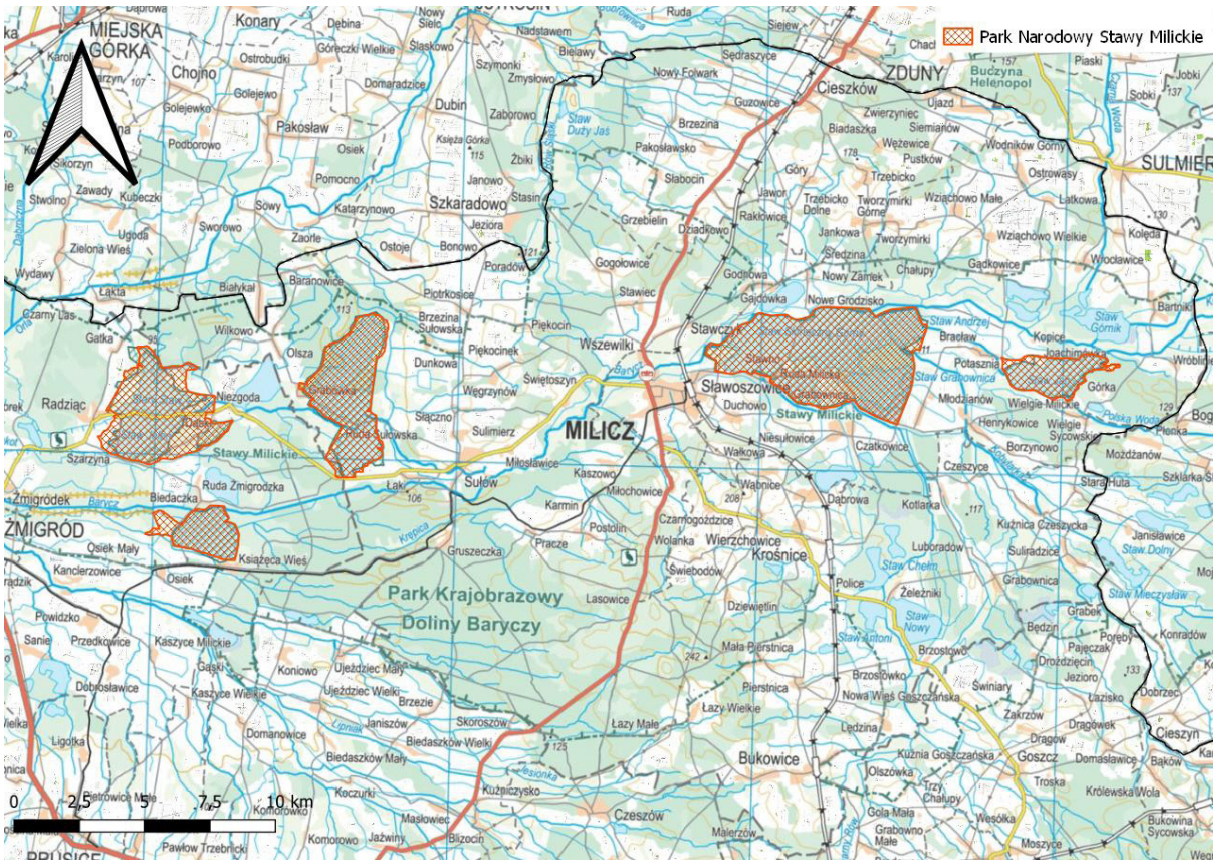
działania gospodarstwa rybackiego, jakim jest zapowiadana prywatyzacja, której przyrodniczą szkodliwość autorzy prezentują na przykładnie stawów hodowlanych w okolicach Przygodzic. Na stawach tych w wyniku prywatyzacji i wynikającej z niej zmianie w sposobie zagospodarowania, nastąpił regres ekosystemów, drastyczny spadek liczebności oraz zanik populacji wielu gatunków ptaków. Autorzy słusznie zauważają, że wśród wszystkich istniejących w Polsce form ochrony przyrody, tylko w parkach narodowych przekształcenia własnościowe gruntów Skarbu Państwa są zabronione, dlatego jedynie ta forma ochrony przyrody skutecznie może zapobiec prywatyzacji (Jakubiec, Konieczny 2021).

Wśród względów społecznych powstania Parku Narodowego Stawów Milickich autorzy wymieniają fakty, o których mówią również zwolennicy powołania innych parków narodowych, jak: podniesienie rangi regionu, rozwój turystyki przyrodniczej (np. birdwatchingu), zwiększenie możliwość inicjowania i kanalizowania ruchu turystycznego, rozwój infrastruktury turystycznej, podniesienie rangi naukowej i edukacyjnej, zwiększenie zainteresowania naukowego, otwarcie nowych miejsc pracy w administracji, turystyce i edukacji, oraz utrzymanie miejsc pracy dla rybaków – pracy kluczowej zarówno dla kultury regionu, jak i utrzymania walorów przyrodniczych. Wszystkie te aspekty pozwolą na rozwój całego regionu. Wg autorów dotychczasowe współistnienie gospodarki rybackiej i ochrony przyrody układało się modelowo, i pomimo strat w gospodarstwie powodowanych przez ptaki rybożerne, działalność gospodarcza się bilansowała, a rybacy będący głównymi architektami tutejszej bioróżnorodności nigdy nie domagali się zaniechania ochrony przyrody czy zniesienia rezerwatu. Powołanie parku narodowego miałoby na celu również zachowanie tej doskonale działającej koegzystencji (Jakubiec, Konieczny 2021).

Powyższa argumentacja, nad wyraz słuszna, jest zbieżna z treścią niniejszego artykułu, który ma pokazać, że park narodowy to coś więcej niż tylko zakonserwowanie nienaruszonej przez człowieka przyrody.

Gdyby udało się powołać do życia Park Narodowy Stawy Milickie, byłby to jedyny w Polsce park narodowy chroniący stawy rybne, przez wiele wieków eksploatowane, którego powstanie oraz istnienie byłoby uzależnione od prowadzonej tutaj zrównoważonej działalności gospodarczej.

Bazując na sugestiach z artykułu zawierającego koncepcję Parku Narodowego Stawów Milickich, zaproponowano w niniejszym artykule przebieg jego granic, opierających się głównie na granicach istniejącego rezerwatu przyrody. Dodatkowo postanowiono dodać kilka niewielkich, przyległych do rezerwatu kompleksów leśnych. Postanowiono też włączyć do przyszłego parku narodowego rezerwat przyrody Olszyny Niezgodzkie, a także graniczące z projektem trzy użytki ekologiczne: „Wróbliniec I" i dwa inne nie mające nazwy (gdos.gov.pl). Gdyby udało się powołać park narodowy w takiej formie, byłby on jedynym w kraju złożonym z kilku oddzielonych od siebie kompleksów (ryc. 43) o powierzchni 5754,96 ha.

Ryc. 43. Propozycja przebiegu granic Parku Narodowego Stawy Milickie

Fig. 43. Proposition of the borders of the Milicz Ponds National Park

Fot. 38. Proponowany Park Narodowy Stawy Milickie. Autor: Tomasz Olbrycht

Photo. 38. Proposition of the Milicz Ponds National Park. Author: Tomasz Olbrycht

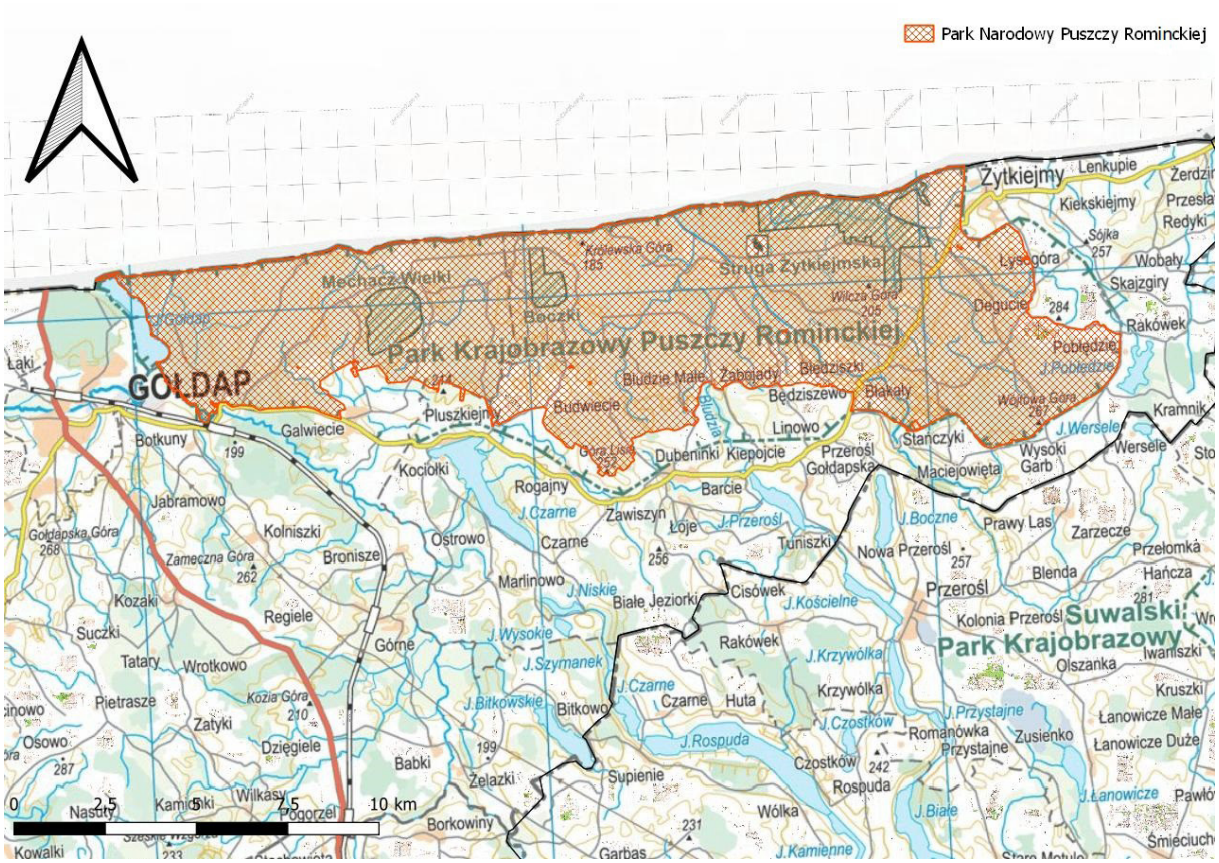
6.18. Park Narodowy Puszczy Rominckiej

Gotowa koncepcja Parku Narodowego Puszczy Rominckiej została przedstawiona w artykule wieloletniego pracownika Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, profesora Czesława Hołdyńskiego, w czasopiśmie „Biological diversity – from cel to ecosystem" (Hołdyński 2012). Autor w swoim artykule „The Romincka Forest – arguments for and against establishment of a national park" wskazuje, że północno-wschodnia Polska nie jest reprezentowana w sieci parków narodowych. Doskonałą kandydatką na uzupełnienie tego braku jest Puszcza Romincka.

Puszcza Romincka jest to zwarty kompleks leśny o powierzchni 36 tys. ha, w tym 15 tys. ha, znajduje się w Polsce, a 21 tys. ha znajduje się w Obwodzie Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej. Cechuje się wysoką różnorodnością siedlisk leśnych, w tym takich, które występują prawie wyłącznie w tej części Polski. Do najcenniejszych siedlisk tego obszaru należą: olsy, łęgi o dużym stopniu zmienności fitocenotycznej, subborealne formy grądów oraz borealne świerczyny – świerkowy bór mieszany z dębem, tzw. „Jagiel" i borealna świerczyna na torfie. Występuje tu również bardzo wiele gatunków roślin o charakterze borealnym, w tym wiele rzadkich i chronionych. Puszcza Romincka w ostatnich latach przechodzi stadium renaturalizacji przede wszystkim z powodu naturalnej i sztucznej poprawy stosunków wodnych. Jest ona miejscem występowania rzadkich i chronionych gatunków kręgowców i bezkręgowców. Dodatkowo nie podlega wzmożonej antropopresji w postaci masowej turystyki, rolnictwa, zabudowy czy przemysłu (Hołdyński 2012). Z powyższych powodów jest ona świetnym kandydatem na nowy park narodowy.

W 1998 roku na terenie Puszczy Rominckiej powołano „Park Krajobrazowy Puszczy Rominckiej". Park narodowy zajmowałby 85% jego obszaru (Hołdyński 2012). Dodatkowo Park Narodowy Puszczy Rominckiej objąłby swym zasięgiem sześć rezerwatów przyrody: „Mechacz Wielki", „Czarnówko", „Boczki", „Czerwona Struga", „Dziki Kąt", i „Struga Żytkiejmska", a także stałby się częścią obszaru natura 2000 PLH280005 „Puszcza Romincka".

Cytowany powyżej artykuł zawiera koncepcję parku narodowego wraz z podaniem jego powierzchni – 12 588 ha. Nie zawiera jednak mapy proponowanego parku. Jednak dzięki uprzejmości autora koncepcji – prof. Czesława Hołdyńskiego, otrzymałem opracowaną przez niego mapę propozycji Parku Narodowego Puszczy Rominckiej, którą przekształciłem w mapę wektorową (ryc. 44). Propozycja przebiegu granic opierałaby się na północy o granicę państwową, na zachodzie o brzeg jeziora Gołdap, a w pozostałych kierunkach granica opiera się głównie o granice wydzieleń leśnych Nadleśnictwa Gołdap, a częściowo o granice działek innych niż las terenów cennych przyrodniczo, oraz o drogi. Powierzchnia parku wyliczona z geometrii warstwy wektorowej różni się niewiele od tej podanej w publikacji Hołdyńskiego (2012) i wynosi 12 554,21 ha. Ze względu na metodykę, w niniejszej pracy przyjęto tę drugą wartość.

Ryc. 44. Propozycja przebiegu granic Parku Narodowego Puszczy Rominckiej. Wykonana na podstawie Hołdyński (2012)

Fig. 44. Proposition of the borders of the Romincka Forest National Park. Made on the basis of Hołdyński (2012)

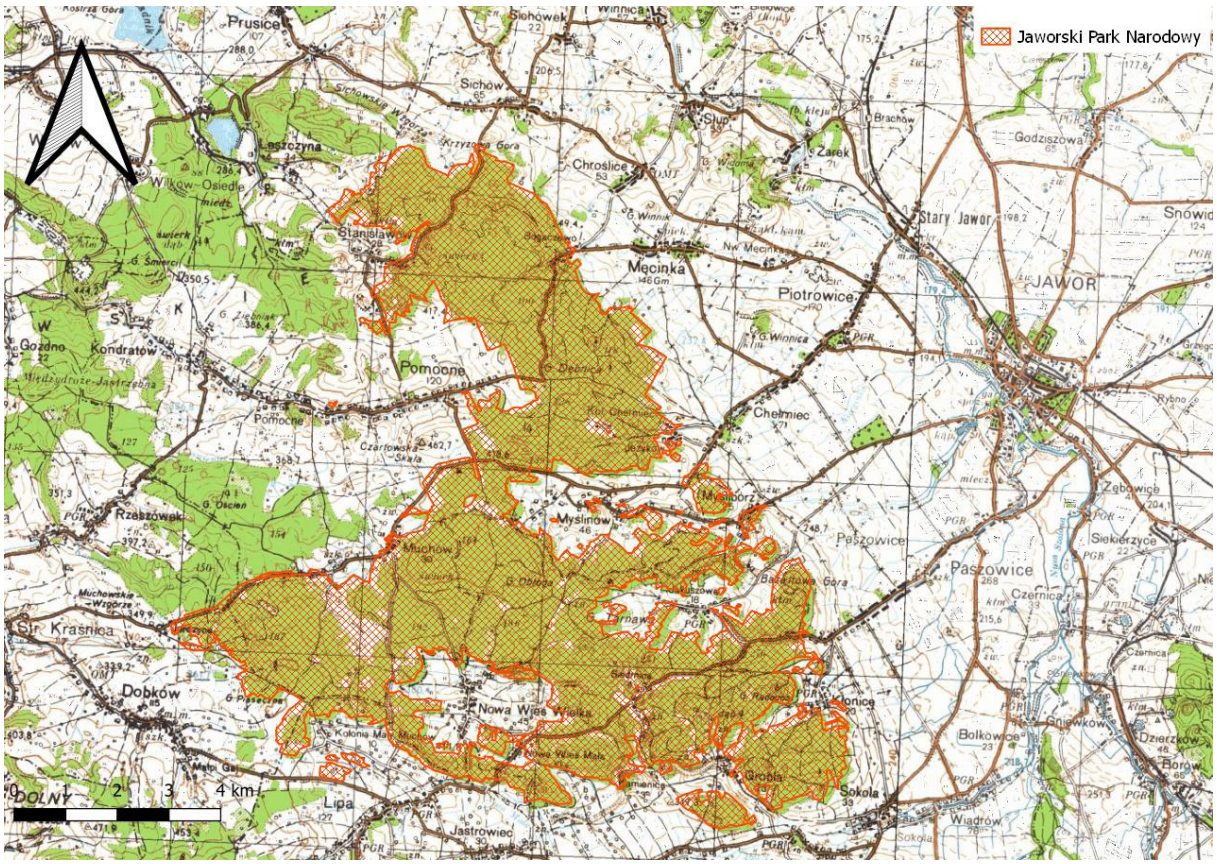
Fot. 39. Proponowany Park Narodowy Puszczy Rominckiej. Autor: Czesław Hołdyński

Photo. 39. Proposition of the Romincka Forest National Park. Author: Czesław Hołdyński

6.19. Jaworski Park Narodowy

W trakcie zbierania materiałów do niniejszej pracy natrafiłem na interesującą propozycję parku narodowego, o której jeszcze nigdy wcześniej nie słyszałem. Chodzi o utworzenie parku na Pogórzu Kaczawskim, będącym częścią Przedgórza Sudeckiego w województwie dolnośląskim. Obszar ten charakteryzuje się unikatową historią geologiczną i rzeźbą terenu. Potrzebę stworzenia w tym miejscu Jaworskiego Parku Narodowego, który objąłby swym zasięgiem grunty w zarządzie Nadleśnictwa Jawor, wyraził na łamach „Przeglądu Leśniczego" wieloletni pracownik Wydziału Leśnego ówczesnej Akademii Rolniczej w Poznaniu – dr inż. Cezary Pacyniak (1991). W cytowanym artykule argumentował on, że wskazywany teren powinien być objęty parkiem narodowym ze względu na specyficzną budowę geologiczną i rzeźbę terenu, mało zmienione lasy, najbogatsze w Polsce stanowisko jarzębu brekinii *Sorbus torminalis*, występowanie cisa pospolitego *Taxus baccata* oraz występowanie 1/5 flory występujących w naszym kraju storczyków. Dodatkowo zwracał uwagę na aspekty powołania parku narodowego, które również podnoszone są w przedmiotowej pracy, i ciągle aktualne, tj.: parki narodowe mają w Polsce zbyt mały udział procentowy w stosunku do innych krajów, obszar ten jest ważnym i ciekawym miejscem badań naukowych oraz jest atrakcyjny dla turystyki, a objęcie go parkiem pozwoli na ochronę przed czynnikami degradującymi, które już wystąpiły w jego sąsiedztwie. Dosyć zaskakujące, z dzisiejszej perspektywy, jest stwierdzenie autora koncepcji tego parku, iż możliwym jest, że po roku 2000 będzie to jedyny park narodowy w Zachodniej Polsce, gdyż Karkonoski i Wielkopolski Park Narodowy są zagrożone, i być może do tego czasu ulegną likwidacji (Pacyniak 1991). Z dzisiejszej perspektywy to stwierdzenie wydaje się przesadą, ale być może w tamtym czasie obawa ta była uzasadniona. Bardzo ciekawe, również z dzisiejszej perspektywy jest oświadczenie autora, że utworzenie Jaworskiego Parku Narodowego popierają miejscowe władze administracyjne i leśne, a zwłaszcza miejscowy nadleśniczy. W obecnych czasach takie poparcie jest niebywałą rzadkością, o ile w ogóle ma miejsce.

Posiłkując się opisami zawartymi w cytowanym artykule wyznaczyłem granicę Jaworskiego Parku Narodowego (ryc. 45). Oparłem je o granice działek leśnych w zarządzie Nadleśnictwa Jawor, co jak się wydaje było również ideą autora koncepcji. Tak wyznaczony park narodowy objąłby część terenów wchodzących w skład powołanego w 1992 roku Parku Krajobrazowego „Chełmy" (Park Krajobrazowy Chełmy 2022). Znajdowałby się w całości w mezoregionie Pogórza Kaczawskiego (Kondracki 2002) oraz prawie cały byłby częścią obszaru Natura 2000 PLH020037 „Góry i Pogórze Kaczawskie". W jego obrębie znalazłoby się pięć rezerwatów przyrody, w tym wspominany przez Pacyniaka rezerwat „Wąwóz Myśliborski koło Jawora". Tak zaprojektowany Park Narodowy posiadałby obszar 6245,66 ha, czyli bardzo przybliżony do powierzchni sugerowanej przez autora koncepcji – 6383,86 ha. Byłby to park uzupełniający sieć polskich parków narodowych, chroniąc obszar i walory przyrodnicze do tej pory w niej niereprezentowane.

Ryc. 45. Propozycja przebiegu granic Jaworskiego Parku Narodowego. Wykonana na podstawie Pacyniak (1991)
Fig. 45. Proposition of the borders of the Jawor National Park. Made on the basis of Pacyniak (1991)

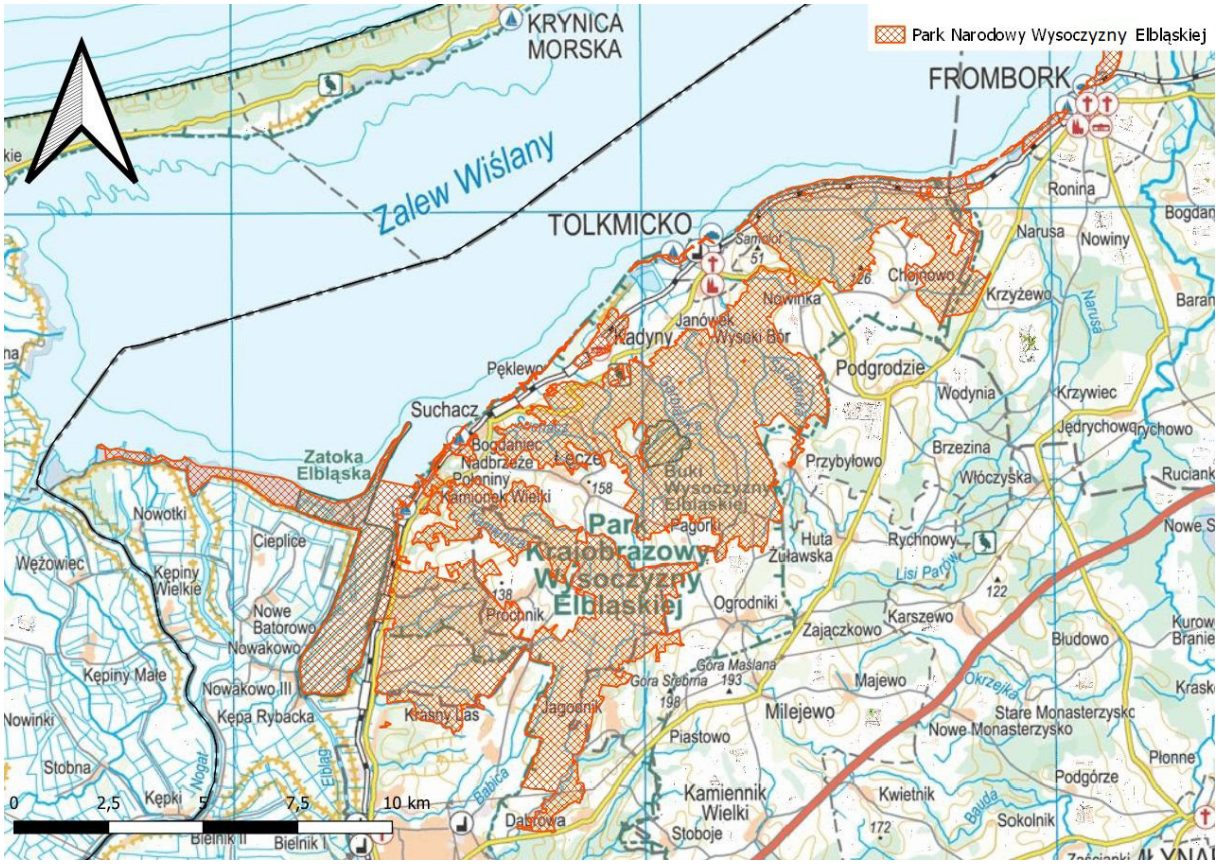

Fot. 40. Proponowany Jaworski Park Narodowy. Archiwum Dolnośląskiego Zespołu Parków Krajobrazowych
Photo. 40. Proposition of the Jawor National Park. Archives of the Lower Silesian Landscape Parks Complex

6.20. Park Narodowy Wysoczyzny Elbląskiej

Jedyna wzmianka o potrzebie zastanowienia się nad możliwością i potrzebą powołania Parku Narodowego Wysoczyzny Elbląskiej została podana w „Wybranych problemach ochrony przyrody w Polsce" przez Gutowskiego i in. (2015). Pomimo tak małej frekwencji w literaturze, możliwość powołania na Wysoczyźnie Elbląskiej parku narodowego jest propozycją ciekawą i zasadną. Wysoczyzna Elbląska zdecydowanie odróżnia się od otaczających ją obszarów, szczególnie pod względem geomorfologicznym. Jest to obszar ukształtowany przez lodowiec, z wzniesieniami sięgającymi prawie 197 m n.p.m., gdzie wysokości względne wynoszą lokalnie nawet 100 m. W takich warunkach przy udziale wody spływających potoków, wytworzyły się głębokie, nawet do 60 m jary i wąwozy, a w wielu miejscach odsłonięte zostały głazy narzutowe przywleczone przez lodowiec ze Skandynawii. Teren ten porośnięty jest przez lasy bukowe oraz rośliny charakterystyczne dla terenów podgórskich rośliny, takie jak lilia złotogłów *Lilium martagon*, pióropusznik strusi *Metteuccia struthiopteris*, żebrowiec górski *Pleurospermum austriacum*, czosnek niedźwiedzi *Allium ursinum,* lepiężnik biały *Petasites albus*, tojad dzióbaty *Aconitum veriegatum* czy przetacznik górski *Veronica montana*. Od Zalewu Wiślanego, Wysoczyznę Elbląską odcinają rozdzielone fragmenty klifu martwego (Park Krajobrazowy Wysoczyzny Elbląskiej 2022). Wszystko to sprawia, że obszar ten, leżący na północy kraju – nad Zalewem Wiślanym będącym częścią Morza Bałtyckiego – posiada charakterystykę obszarów podgórskich, od których dzieli go w linii prostej ok. 500 km. Czyni to propozycję parku narodowego na Wysoczyźnie Elbląskiej jak najbardziej uzasadnioną.

W niniejszej pracy podjąłem próbę opracowania granic propozycji Parku Narodowego Wysoczyzny Elbląskiej (ryc. 46). Oparłem je o granice gruntów w zarządzie Nadleśnictwa Elbląg, na których to głównie znajdują się najciekawsze formacje geomorfologiczne; o granice rezerwatu przyrody „Zatoka Elbląska" oraz o granice terenów przybrzeżnych będących własnością Skarbu Państwa. Tak zaprojektowany park narodowy posiadałby obszar 8649,18 ha. W jego granicach znalazłoby się 5 rezerwatów przyrody: „Zatoka Elbląska", „Kadyński Las", „Buki Wysoczyzny Elbląskiej", „Dolina Stradanki" oraz „Nowinka". Zająłby on dużą część Parku Krajobrazowego Wysoczyzny Elbląskiej. Objąłby swoim zasięgiem cały obszar Natura 2000 PLH 280029 „Doliny Erozyjne Wysoczyzny Elbląskiej", małą część obszaru PLH 280007 „Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana" oraz również niewielką część PLB 280010 „Zalew Wiślany". Teren parku narodowego leżałby głównie w mezoregionie Wysoczyzny Elbląskiej, a fragmentarycznie wchodziłby na obszary mezoregionów: Wybrzeża Staropruskiego i Żuław Wiślanych. Chroniłby również wody Zatoki Elbląskiej i niewielki fragment Zalewu Wiślanego. Wchodziłby również częściowo w granice administracyjne Elbląga.

Ryc. 46. Propozycja przebiegu granic Parku Narodowego Wysoczyzny Elbląskiej

Fig. 46. Proposition of the borders of the Elbląg Upland National Park

Fot. 41. Proponowany Park Narodowy Wysoczyzny Elbląskiej. Autor: Zygmunt Gawron

Photo. 41. Proposition of the Elbląg Upland National Park. Author: Zygmunt Gawron

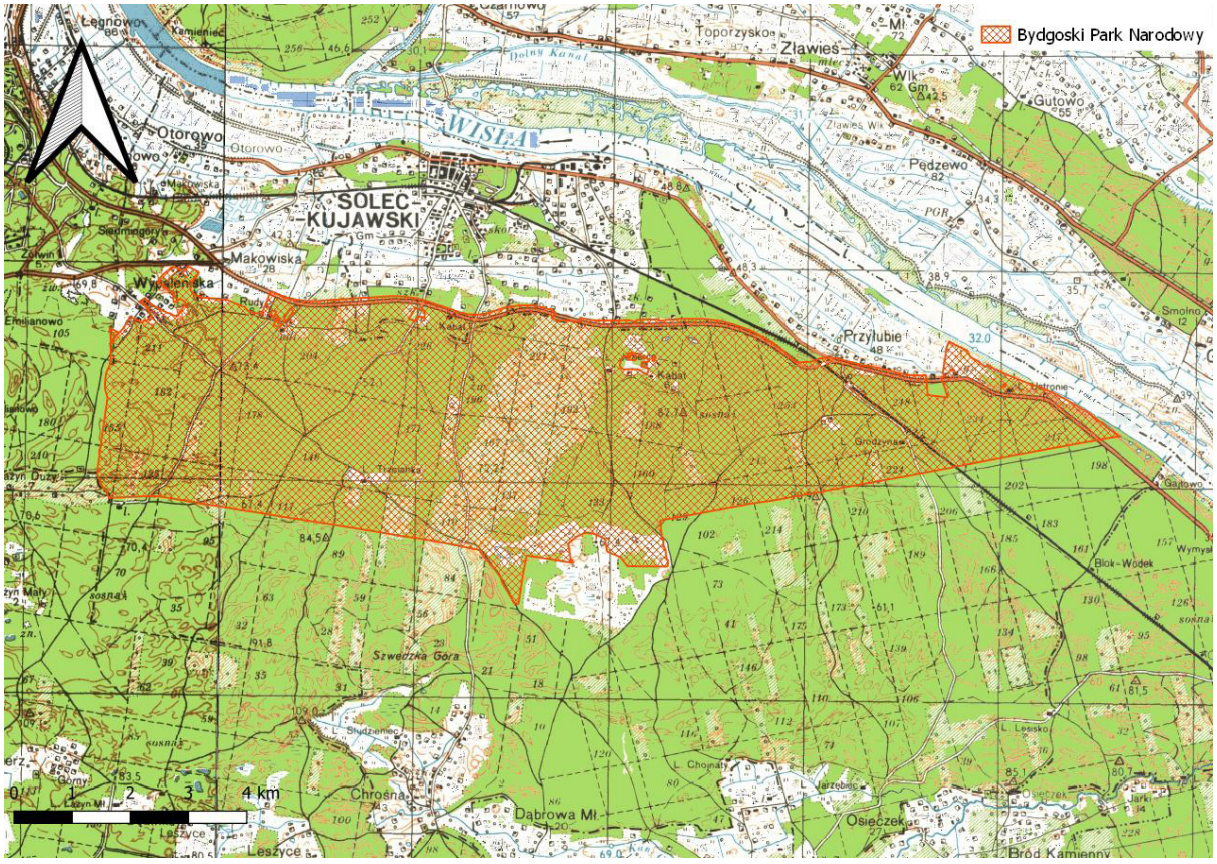
6.21. Bydgoski Park Narodowy

Gdy przyjrzeć się rozmieszczeniu parków narodowych na mapie Polski, widać kilka dużych obszarów „bez-parkowych", gdy jednak dodać omówione wyżej postulaty powołania nowych parków, pozostaje taki obszar pomiędzy Parkami Narodowymi: Kampinoskim, Borów Tucholskich, Drawieńskim i Wielkopolskim. Jest to w większości obszar województwa kujawsko-pomorskiego, które nie ma w swoim zasięgu żadnego parku narodowego. W trakcie prac nad niniejszą publikacją, pozostawało to również jedyne województwo nieposiadające żadnej propozycji powołania nowego parku narodowego. Z tego też powodu ucieszyły mnie sugestie odnalezione w interpelacji poselskiej nr 9277 do ministra środowiska w sprawie możliwości utworzenia Parku Narodowego na terenie Puszczy Bydgoskiej (Gosek-Popiołek i in. 2020). Autorzy interpelacji wskazują na walory przyrodnicze Puszczy Bydgoskiej, takie jak charakterystyczne w krajobrazie wydmy śródlądowe, występowanie rzadkich gatunków ptaków jak: bąk zwyczajny, bocian czarny, kania rdzawa, żuraw czy derkacz; czy występowanie chronionych gatunków roślin. Zwracają również uwagę, że obszar Puszczy Bydgoskiej jest silnie zagrożony antropopresją w postaci silnego rozwoju ośrodków miejskich, możliwości poprowadzenia przez nią drogi ekspresowej S10, przeznaczenie terenów puszczy na cele przemysłowe i skażenie wód gruntowych (Gosek-Popiołek 2020). W odpowiedzi Ministerstwo Klimatu i Środowiska zaznacza, że ze względu na objęcie terenu Puszczy Bydgoskiej Obszarem Chronionego Krajobrazu – Wydmy Kotliny Toruńsko-Bydgoskiej, nie planuje obecnie tworzenia na tym terenie nowych form ochrony przyrody (Golińska 2020). Oczywiście taki zapis w interpelacji nie można traktować jako gotową koncepcję parku narodowego, niemniej trzeba przyznać, że skoro takie zapytanie zostało wystosowane przez posłów RP, to zrodziła się już idea takiego parku narodowego. Każdy park narodowy na początku zrodził się jako idea, co m. in. chcę ukazać w niniejszej publikacji.

Puszcza Bydgoska jest to kompleks leśny leżący w mezoregionie Kotliny Toruńskiej (Kondracki 2002). Zajmuje obszar ok 45 tys. ha. Porasta teren wydm, przeważają tu głównie siedliska borowe na słabych glebach porośnięte sosną, brzozą, dębem i grabem. Słabe gleby wytworzone na piaskach nie były cenne dla rolnictwa, przez co porastające je lasy nie zostały wykarczowane i zachowały swój naturalny charakter (Solec Kujawski 2022). W sosnowych lasach Puszczy Bydgoskiej znajdują swoje siedlisko cenne gatunki ptaków, jak np. gniazdująca w dziuplach po dzięciole czarnym, chroniona i rzadka sowa – włochatka (Pietrzak 2020).

Poza cytowaną interpelacją nie są mi znane jakiekolwiek inne zapisy w piśmiennictwie dotyczące Bydgoskiego Parku Narodowego. Jednak poprzez rozmowy telefoniczne oraz wymianę wiadomości na serwisach społecznościowych otrzymałem informację, że obszar, o którym mowa w interpelacji rozciąga się pomiędzy Solcem Kujawskim na północy, linią kolejową biegnącą z Emilianowa do Nowej Wsi Wielkiej na zachodzie oraz Doliną Wisły na wschodzie. Posiadając tę informację zaproponowałem granice Bydgoskiego Parku Narodowego (ryc. 47). Oczywiście trzeba nadmienić, że przedstawiona propozycja granic ma zachęcić do dyskusji nad możliwościami i zasadnością powołania w tym miejscu parku narodowego. Granice parku zostały oparte o granice wydzieleń leśnych w zarządzie dwóch nadleśnictw – Solec Kujawski i Cierpiszewo. Północną jego granicę wyznacza Droga Krajowa nr 10, na północnym wschodzie granica przebiega Doliną Wisły.

Zachodnia granica wiedzie granicą Nadleśnictwa Solec Kujawski z Nadleśnictwem Bydgoszcz. Południowa granica została wyznaczona sztucznie – przecina ona zwarty ekosystem leśny, lecz jej przebieg wymaga głębszej analizy.Tak wyznaczony park narodowy zajmuje obszar 9168,41 ha. Gdyby Bydgoski Park Narodowy powstał byłby on ważnym węzłem dla ważnego europejskiego korytarza ekologicznego, biegnącego Pradoliną Toruńsko-Eberswaldzką, łączącą doliny: Środkowej Wisły, Noteci, Warty i Odry. Na tym szlaku byłby on ogniwem pośrednim pomiędzy Kampinoskim Parkiem Narodowym wraz z proponowanym m.in. w tej publikacji – Wiślańskim Parkiem Narodowym, a Parkiem Narodowym Ujście Warty; wszystkie one razem leżałyby w wymienionej powyżej Pradolinie. W tym kontekście Bydgoski Park Narodowy wypełniłby lukę w sieci polskich parków narodowych. Stałby się on lokalną marką turystyczną oraz miejscem badań naukowych. Podniósłby on również prestiż regionu. Byłby to również pierwszy park narodowy w województwie kujawsko-pomorskim. Dyskusja nad możliwością powołania tego parku zapewne będzie podjęta, ale bez względu na to czy ten park powstanie, jest on pierwszą znaną mi propozycją parku narodowego w tym regionie.

Ryc. 47. Propozycja przebiegu granic Bydgoskiego Parku Narodowego

Fig. 47. Proposition of the borders of the Bydgoszcz National Park

Fot. 42. Proponowany Bydgoski Park Narodowy. Autor: Nadia Fulara
Photo. 42. Proposition of the Bydgoszcz National Park. Author: Nadia Fulara

6.22. Śnieżnicki Park Narodowy

Masyw Śnieżnika jest to pasmo górskie leżące w Sudetach Wschodnich, w Kotlinie Kłodzkiej. Wieńczący go szczyt – Śnieżnik (1426 m n.p.m.) jest również najwyższym szczytem polskiej części Sudetów Wschodnich oraz Kotliny Kłodzkiej. Ze stoków leżącego w zachodniej części tego Masywu Trójmorskiego Wierchu wypływają wody należące do zlewisk trzech różnych mórz – Północnego, Bałtyckiego i Czarnego (Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych 2022).

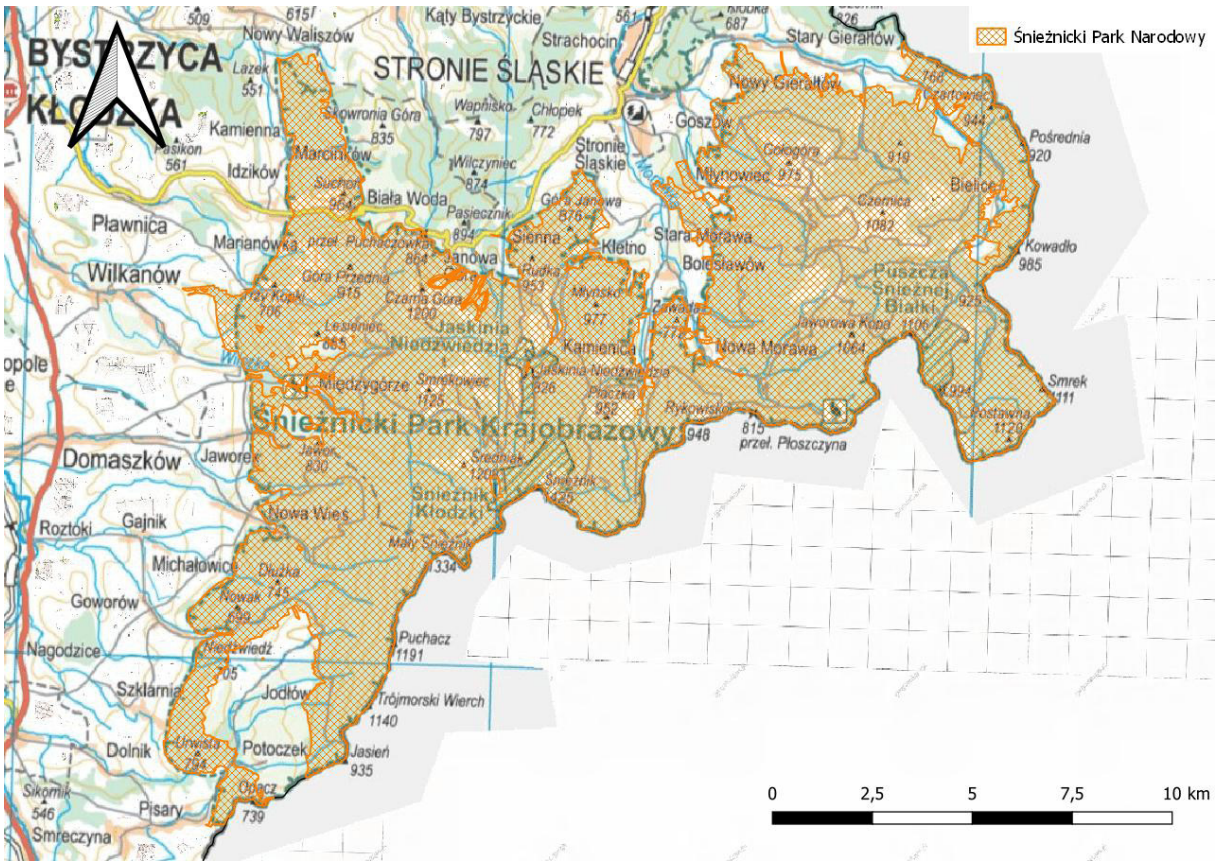
Masyw Śnieżnika jest pasmem wyjątkowym w tej części polskich Sudetów. Jako jedyny posiada wszystkie górskie piętra roślinne – regiel dolny, regiel górny, piętro kosodrzewiny oraz również piętro alpejskie. Panuje tu bardzo surowy klimat. Często pierwszy śnieg, który spadnie jesienią utrzymuje się do wiosny. Często również szczyt jest spowity jest całkowicie chmurami. W piętrze alpejskim oprócz roślin charakterystycznych dla tego piętra, można spotkać również dzwonka brodatego *Campanula barbata,* dla którego Śnieżnik jest jedynym miejscem występowania w Polsce, oraz owsicę spłaszczoną *Heliktotrichon planiculme*, która ma tu jedno z niewielu swoich polskich stanowisk (Ziemacki 2019). W Masywie Śnieżnika występuje sprowadzony z Korsyki muflon śródziemnomorski i podobno występowały tu kiedyś kozice, ale obecnie nie zostały tu stwierdzone (IOP PAN 2022). Sporadycznie pojawiają się tam wilki i niedźwiedzie (Ziemacki 2010). Śnieżnik słynie też ze swoich walorów krajobrazowych, widokowych i turystycznych. Płaska

i bezleśna kopuła szczytu zapewnia doskonały widok. Niedawno na szczycie powstała również wieża widokowa, postawiona w miejsce wysadzonej w 1973 r. 33-metrowej kamiennej wieży zbudowanej jeszcze za czasów pruskich. Nowa wieża wzbudziła jednak niemałe kontrowersje dotyczące zasadności, kosztów jej postawienia oraz jej formy architektonicznej, przez wzgląd na którą, przez przeciwników jej powstania została nazwana „blenderem", bądź „kosmos w górach" (Żabska 2019). W niedalekiej odległości od szczytu znajduje się schronisko w stylu szwajcarskim z 1871 roku (Ziemacki 2019).

Walory przyrodnicze i krajobrazowe Masywu Śnieżnika zostały zauważone i doczekały się kilku form ochrony. Kopuła szczytowa z piętrem alpejskim chroniona jest rezerwatem Śnieżnik Kłodzki o powierzchni niecałych 193 ha. Jego geneza sięga 1938 roku. Po stronie czeskiej również istnieje rezerwat o powierzchni 1694 ha (Ziemacki 2019). Oprócz kopuły szczytowej ochroną rezerwatową w Masywie Śnieżnika objęta została Jaskinia Niedźwiedzia oraz Wodospad Wilczki. W sąsiednich Górach Bialskich, które wraz z Masywem Śnieżnika, pod kątem przyrodniczym i funkcjonalnym należy traktować jako jedną zwartą całość (Ziemacki 2010), istnieją dwa rezerwaty przyrody chroniące cenne lasy górskie – Nowa Morawa i Puszcza Śnieżnej Białki. Obszar tego Masywu wraz z pobliskimi Górami Bialskimi i Górami Złotymi zostały objęte w 1981 roku Parkiem Krajobrazowym o powierzchni 28 800 ha (Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych 2022), a w 2009 r. obszarem siedliskowym Natura 2000 PLH020016 „Góry Bialskie i Grupa Śnieżnika" o powierzchni 19 038 ha.

Pod koniec lat 80. XX wieku postulowano objęcie Masywu Śnieżnika wraz z Górami Bialskimi najwyższą formą ochrony przyrody, jaką jest park narodowy. Zalecał to zespół ekspertów pod kierownictwem dr Janusza Radziejowskiego – wiceministra środowiska i głównego konserwatora przyrody w latach 1997–2001. Wyższą formę ochrony przyrody tych terenów postulowały również różne opracowania naukowe, w tym Inwentaryzacja Przyrodnicza Województwa Dolnośląskiego z 2002 r. Powstanie Śnieżnickiego Parku Narodowego pozwoliłoby na zniwelowanie bardzo silnej presji urbanizacyjnej widocznej na obszarze istniejącego parku krajobrazowego oraz na stworzenie lokalnej marki przyciągającej turystów nastawionych na obcowanie z dziką przyrodą, będące aktualnie jednym z głównych kierunków rozwoju turystyki na świecie. Park narodowy nie powstał jednak do tej pory, z powodu niechęci samorządów (Ziemacki 2010).

Mając na względzie przedstawiony zasięg proponowanego Śnieżnickiego Parku Narodowego opracowałem propozycję jego granic (ryc. 48). W granicach parku znalazł się jeden duży zwarty obszar leśny o powierzchni 16 486,39 ha, obejmujący grunty w zarządzie dwóch nadleśnictw – Międzylesie i Lądek Zdrój. W granicach tego parku znalazłyby się prawie wyłącznie grunty Skarbu Państwa z wyłączeniem gruntów prywatnych czy gminnych. W ten sposób w granice parku nie weszły tereny miejscowości czy wyciągi ośrodków narciarskich. Park narodowy o takich granicach leżałby na terenie mezoregionów: Masywu Śnieżnika, Gór Złotych oraz w bardzo niewielkim stopniu Rowu Górnej Nysy. Obejmowały tym samym najwyższe szczyty tych gór, a także Gór Bialskich (będących geograficznie de facto częścią Gór Złotych). Częścią takiego parku stałyby się wszystkie powyżej opisywane rezerwaty przyrody. Obejmowałby on również prawie całość obszaru Natura 2000 PLH020016 „Góry Bialskie i Grupa Śnieżnika", a także w niewielkim zakresie wchodziłby na obszar PLH020019 „Pasmo Krowiarki". Jednocześnie przejąłby ponad połowę terenu Śnieżnickiego Parku Krajobrazowego, który funkcjonalnie mógłby stać się otuliną parku narodowego.

Ryc. 48. Propozycja przebiegu granic Śnieżnickiego Parku Narodowego

Fig. 48. Proposition of the borders of the Snieznik Mountain National Park

Fot. 43. Proponowany Śnieżnicki Park Narodowy. Autor: Przemysław Ziemacki

Photo. 43. Proposition of the Snieznik Mountain National Park. Author: Przemysław Ziemacki

6.23. Odrzański Park Narodowy

Latem 2022 roku rzeka Odra została dotknięta bardzo poważną katastrofą ekologiczną, przez co w tym czasie stała się głównym tematem relacji ogólnopolskich mediów. Pośród wielu różnorakich analiz, opinii i postulatów pojawiły się również te proochroniarskie wzywające do powołania na Odrze parku narodowego. Mało kto jednak wie, że poza dużo bardziej znanym projektem powołania Parku Narodowego Doliny Dolnej Odry, istnieje również postulat utworzenia Odrzańskiego Parku Narodowego nad środkową Odrą (Bobrowicz, Konieczny 2018). Autorzy opracowania „Łęgi Odrzańskie", w którym pojawia się idea tego parku narodowego wskazują najcenniejsze pod względem przyrodniczym tereny na Środkowej Odrze, a następnie opracowują siedem propozycji rezerwatów przyrody, które powinny chronić te cenne obszary. W opinii autorów te siedem rezerwatów powinno stanowić tak naprawdę pierwszy etap kompleksowego podejścia do ochrony środkowej Odry, gdyż docelowo obszary te powinny zostać połączone ze sobą tworząc park narodowy zajmujący dolinę Odry od Brzegu Dolnego do Głogowa, wraz z końcowym odcinkiem doliny Baryczy będącej dopływem Odry. Tak zaprojektowany park narodowy pokrywałby się z granicami obszaru siedliskowego natura 2000 PLH020018 „Łęgi Odrzańskie", a jego powierzchnia wynosiłaby około 17 tys. ha (Bobrowicz, Konieczny 2018).

Korzystając z opisów autorów „Łęgów Odrzańskich" przygotowałem mapę zasięgu propozycji Odrzańskiego Parku Narodowego (ryc. 49). Punktem wyjścia był obszar Natura 2000, z którego wykluczyłem tereny zabudowane, czy obszary z gospodarką rolną (pola uprawne). Pomimo konsekwentnego unikania obszarów nieprzydatnych do ochrony w parku narodowym, obszar parku narodowego zaproponowany w tej pracy jest większy niż u autorów „Łęgów Odrzańskich" i wynosi 20 223,04 ha. Należy pamiętać, że jest to wstępna propozycja, którą w wyniku rozpoczęcia prac nad powołaniem parku trzeba będzie zweryfikować odejmując część obszarów mniej zasadnych do objęcia taką formą ochrony, ale i dodając inne cenne. Należałoby się również zastanowić, czy nie włączyć w granice proponowanego parku narodowego, terenu przyległego do tej propozycji Parku Krajobrazowego Doliny Jezierzycy zawierającego w sobie również obszar Natura 2000 PLH020002 „Dębiańskie Mokradła" wraz z rezerwatem przyrody Uroczysko Wrzosy i jego otuliną. Jednak na cele niniejszej publikacji pozostaję przy zasięgu zaproponowanym przez autorów koncepcji.

Obszar parku narodowego zaproponowany w tej pracy rozciągałby się na trzy mezoregiony geograficzne: Pradolinę Wrocławską na Nizinie Śląskiej, Obniżenie Ścieniawskie Wału Trzebnickiego, oraz Pradolinę Głogowską na Obniżeniu Milicko-Głogowskim. Znajdowałby się tym samym w większości na terenie województwa dolnośląskiego, a jego niewielki fragment na północy wchodziłby na teren województwa lubuskiego.

Odrzański Park Narodowy objąłby swoim zasięgiem, oprócz już podawanego obszaru siedliskowego Natura 2000 PLH020018 „Łęgi Odrzańskie", również obszar ptasi Natury 2000 PLB020008 „Łęgi Odrzańskie", cztery istniejące rezerwaty przyrody: Zabór, Odrzysko, Łęg Korea i Skarpa Storczyków. Częściowo obejmowałby również teren Obszaru Chronionego Krajobrazu Dolina Baryczy.

Powodów, dla których Odrzański Park Narodowy powinien powstać jest wiele i zostały one kompleksowo podane w publikacji „Łęgi Odrzańskie". Warto więc podać je za ich autorami (Bobrowicz, Konieczny 2018):

- Nie ma obecnie w Polsce parku narodowego chroniącego dolinę wielkiej rzeki;
- Dolina Środkowej Odry spełnia kryteria kwalifikujące ją do objęcia światową konwencją o obszarach wodno-błotnych mających znaczenie międzynarodowe, zwaną Konwencją Ramsarską;
- Obszar ten jest objęty europejską siecią Natura 2000 „Łęgi Odrzańskie", zarówno jako obszar siedliskowy, jak i ptasi;
- Obszar proponowanego parku narodowego został uznany za międzynarodową ostoję ptaków IBA (International Birds Areas);
- Obszar proponowanego parku wyznaczono do udziału w sieci obszarów chronionych o specjalnym znaczeniu, w pilotażowym projekcie Emerald;
- Obszar proponowanego parku został ujęty w Krajowej Sieci Ekologicznej ECONET – POLSKA;
- 70% powierzchni przedmiotowego obszaru zajmują siedliska chronione w ramach dyrektywy siedliskowej Unii Europejskiej;
- Byłby to jedyny park narodowy w granicach którego chronione byłyby siedliska starorzeczy porośniętych kotewką orzechem wodnym;
- Byłby to park chroniący duże obszary rzadkich i ginących w Europie łęgów wiązowych, które w istniejących polskich parkach narodowych rosną tylko na niewielkiej powierzchni w Wielkopolskim Parku Narodowym;
- Chroniłby dobrze wykształcone łęgi topolowe z licznymi topolami o wymiarach pomnikowych. Siedlisko to jest prawie niereprezentowane w obecnie istniejących polskich parkach narodowych;
- Chroniłby dobrze wykształcone łąki selernicowe – siedlisko związane z dolinami dużych rzek, prawie niereprezentowane w obecnie istniejących polskich parkach narodowych;
- Obszar ten jest jedynym miejscem występowania w Polsce rzadkiej rośliny z rodziny ciborowatych (turzycowatych) – dichostylis Michela *Cyperus michelianum*, rośliny krytycznie zagrożonej w Polsce, wcześniej uznawanej za wymarłą;
- Występują tu tak rzadkie w Polsce gatunki roślin jak kruszczyk połabski, nabrzeżyca nadrzeczna, róża francuska, szafirek miękkolistny, zaraza piaskowa;
- Występuje tu jedna z największych w Polsce populacji motyla przeplatki aurinii, będącej gatunkiem chronionym w ramach dyrektywy siedliskowej Unii Europejskiej;
- Występują tu bardzo rzadkie gatunki chrząszczy jak dąbrowiec samotnik i biegacz Scheidlera oraz chroniony dyrektywą siedliskową UE kozioróg dębosz;
- Występuje tu bogata ichtiofauna rzeczna, w tym chronione dyrektywą siedliskową UE – boleń, brzana, kiełb białopłetwy i różanka;
- Występuje tu duża populacja chronionego dyrektywą siedliskową UE kumaka nizinnego;
- Występuje tu duża populacja lęgowa łabędzia krzykliwego oraz jego liczne zimowiska;
- Obecna jest tu jedna z największych w Europie populacji dzięcioła średniego;
- Występują tu charakterystyczne dla dolin rzecznych, rzadkie gatunków ptaków, jak bielik, kania czarna, kania ruda, nurogęś, trzmielojad, zimorodek i żuraw;
- Występuje tu jedna z największych w Polsce populacji zimujących bielików;

- Obecna jest tu duża populacja wydry;
- Teren proponowanego parku narodowego jest jednym z najcenniejszych przyrodniczo obszarów Niżu Środkowoeuropejskiego, więc powinno się go wpisać na listę światowego dziedzictwa UNESCO. Powstanie parku narodowego zapewne ułatwiłoby ten proces.

Łatwo więc zauważyć, że Dolina Środkowej Odry ma odpowiedni potencjał by stać się parkiem narodowym, a jej walory przyrodnicze w zupełności wystarczają by postulować jego powołanie. Powstanie Odrzańskiego Parku Narodowego jako najwyższej formy ochrony przyrody w Polsce, na jednej z największych polskich rzek, wpisuje się również w jeden z głównych celów Unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030, jakim jest odbudowa ekosystemów słodkowodnych i przywróceniu naturalnych funkcji rzek (Komisja Europejska 2020). Pozostaje jeszcze ostatni argument, który jest konsekwencją katastrofy ekologicznej na Odrze z lipca i sierpnia 2022 roku – Odra uległa poważnemu zagrożeniu, a wina człowieka w doprowadzeniu do katastrofy była tak wyraźna, że ta duża rzeka zasługuje na ochronę jako Park Narodowy (Jurszo 2022).

Ryc. 49. Propozycja przebiegu granic Odrzańskiego Parku Narodowego
Fig. 49. Proposition of the borders of the Middle Oder National Park

Fot. 44. Proponowany Odrzański Park Narodowy. Autor: Grzegorz Bobrowicz
Photo. 44. Proposition of the Middle Oder National Park. Author: Grzegorz Bobrowicz

6.24. Park Narodowy Bramy Morawskiej

Wiosną 2022 roku w przestrzeni medialnej zaczęły pojawiać się informacje o pomyśle utworzenia parku narodowego w powiecie raciborskim w województwie śląskim (Nasz Raciborz.pl 2022b). Pomysł był dla mnie ogromnym zaskoczeniem, gdyż nigdy nie słyszałem o idei powołania parku narodowego w tym miejscu. Niemniej jest to propozycja, której trzeba się bliżej przyjrzeć, oraz zdecydowanie umieścić ją w niniejszej pracy, gdyż istnieje duże prawdopodobieństwo, że idea ta zostanie w najbliższym czasie zrealizowana, gdyż posiada poparcie byłego ministra środowiska – Michała Wosia, aktualnie urzędującej Głównej Konserwator Przyrody – Małgorzaty Golińskiej, Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska – Andrzeja Szwedy-Lewandowskiego oraz pełniącego obowiązki Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych – Józefa Kubicy (Nasz Raciborz.pl 2022b). Dodatkowo Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe zwróciło się do Ministerstwa Klimatu i Środowiska z prośbą o powołanie nowego parku narodowego (Gurgul 2022b). Z informacji, które uzyskałem poprzez rozmowy telefoniczne z przedstawicielami Lasów Państwowych wynika, że pracę nad powołaniem nowego parku narodowego nieopodal Raciborza faktycznie trwają. Tak więc można tę ideę traktować jako projektowany park narodowy, dla którego powstaje niezbędna dokumentacja.

Początkowo do objęcia parkiem narodowym wskazywane było kilka lokalizacji (Las polski 2022). Wśród nich jako najważniejszą i „rdzeniową" wskazywany jest rezerwat przyrody Łężczok. Jest to rezerwat o powierzchni 477 ha, powołany w 1957 roku, w celu ochrony bogatego przyrodniczo

kompleksu leśno-stawowego, ze stawami rybnymi antropologicznego pochodzenia, łęgami, olsami, podmokłymi łąkami i związanymi z nimi gatunkami roślin, zwierząt i grzybów (Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody 2022). Na terenie dzisiejszego rezerwatu, najprawdopodobniej w XIV wieku na podmokłych terenach zlokalizowanych na zalewowych tarasach doliny Odry rozpoczęto ekstensywną gospodarkę stawowo-rybacką. W wyniku budowy grobli i urządzeń wodnych powstało osiem stawów. Stawy – istniejące i użytkowane do dziś – stały się miejscem odpoczynku ptaków przy sezonowych przelotach, a także domem dla ponad 200 ich gatunków, w tym gęsi – zbożowych i białoczelnych, kaczek hełmiatek, perkozów dwuczubych, bąków, bączków czy bocianów czarnych. Wśród ryb, oprócz hodowanego tu karpia, można tu spotkać wiele dzikich gatunków, w tym chronionego piskorza. Bogaty jest tu również świat bezkręgowców, w szczególności motyli, chrząszczy i ważek. Występują tu również rzadkie rośliny pływające – kotewka orzech wodny i salwinia pływająca. W wyniku utworzeniu rezerwatu, zaniechano tu gospodarki leśnej, dzięki czemu tutejsze lasy nabrały puszczańskiego charakteru (Pabian 2012).

Idea parku narodowego chroniącego bogate przyrodniczo stawy rybne antropogenicznego pochodzenia nie jest w tej pracy odosobniona, gdyż podobny pomysł dotyczy przekształcenia rezerwatu przyrody Stawy Milickie w park narodowy (Jakubiec, Konieczny 2021), z tym że w wypadku Stawów Milickich sprawa wydaje się dużo prostsza, gdyż już teraz objęte są one drugim największym w Polsce rezerwatem przyrody o powierzchni ponad 5 tys. ha. Tak więc tego typu idea nie jest czymś egzotycznym w skali naszego kraju.

Rezerwat, który wg przekazów medialnych miałby być rdzeniem nowego parku narodowego, ma obecnie powierzchnię 477 ha, więc jest zbyt mały by samodzielnie stać się parkiem narodowym, który według Ustawy o Ochronie Przyrody (2004) musi mieć co najmniej 1000 ha. Nie da się niestety łatwo powiększyć Rezerwatu Łężczok o tereny przyległe, gdyż jest on otoczony terenami zagospodarowanymi i zabudowanymi. Wobec czego, aby mógł powstać park narodowy należałoby w tym wypadku przyłączyć tereny nieprzylegające bezpośrednio do rezerwatu, tak że powstały na jego podstawie park będzie miał eksklawę. Takie rozwiązanie potwierdza dyrektor Warszawskiego ZOO i znany ornitolog – dr Andrzej Kruszewicz, który w artykule na stronie Nasz Raciborz.pl (2022a) wskazuje na ewentualny zakres obszaru, który mógłby stać się drugą z części składowych nowego parku. Zdradza również, że wskazywana przez niego lokalizacja obszaru koniecznego do przyłączenia do rezerwatu, tak by mógł powstać nowy park narodowy, omawiał z wiceministrem Michałem Wosiem, zastępcą Dyrektora Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Katowicach, oraz Wójtem Gminy Nędza (Nasz Raciborz.pl 2022a). Dr Kruszewicz, jako obszar nowego parku narodowego wskazuje – oprócz rezerwatu Łężczok – również fragment lasów rudzkich pomiędzy Jankowicami, Rudą Kozielską i Kuźnią Raciborską, oraz pobliskie meandry rzeki Rudy. Określa również jego powierzchnię na „tysiąc hektarów". Dużo dokładniej proponowany obszar nowego parku narodowego wskazuje mapa powstała na bazie pracy dziennikarzy Gazety Wyborczej, którzy nie mogąc otrzymać oficjalnej wersji proponowanego parku przeprowadzili dziennikarskie dochodzenie, w którym granice propozycji parku podali im anonimowo lokalni leśnicy (Gurgul 2022a). Wersja parku narodowego z artykułu w Gazecie Wyborczej składa się z dwóch osobnych fragmentów, z których pierwszy jest obszarem rezerwatu Łężczok, o drugi obejmuje fragment lasu między Jankowicami a Rudą Jasielską, oraz fragment meandrów rzeki Ruda o długości ok. 3 km. Obszar parku w wersji ustalonej na bazie pracy dziennikarz z Gazety Wyborczej miałby powierzchnię 1065 ha i spełniałby ustawowe wymagania. Gdyby nowy park narodowy powstał

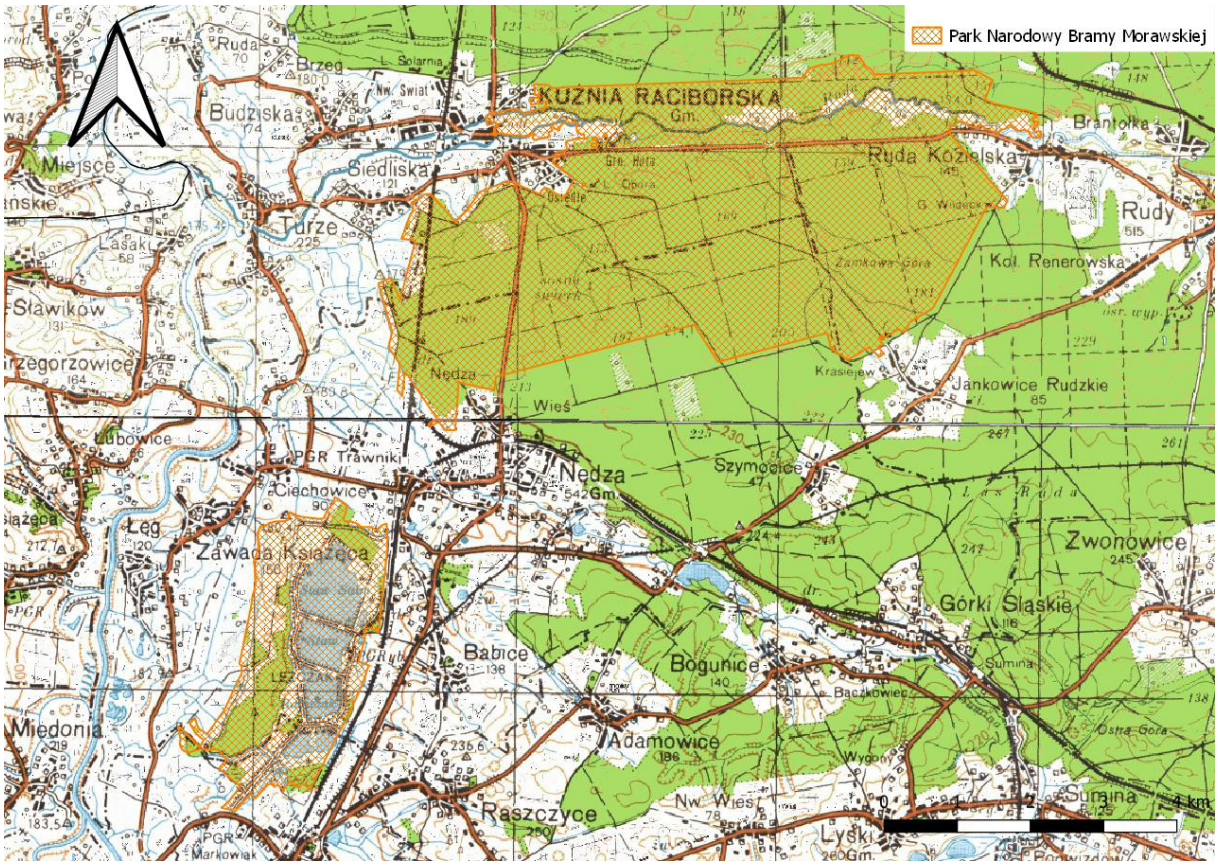
w takiej formie, byłby on najmniejszym parkiem narodowym w Polsce, mniejszym od obecnie najmniejszego Ojcowskiego Parku Narodowego o ponad połowę (o ponad 1000 ha). Byłby również mniejszy od każdego z 23 największych w Polsce rezerwatów przyrody. Nie byłaby to jedyna jego wada. Największym problem stanowiłaby eksklawa parku narodowego (czyli dodatkowy teren, poza rezerwatem Łężczok, który jest konieczny do włączenia, by mógł powstać park) otoczona z każdej strony gruntami w zarządzie Lasów Państwowych. Eksklawa ta o powierzchni ok. 600 ha doświadczałaby efektu wyspy, gdyż byłby to teren chroniony pośród obszarów gospodarowanych. Mało tego – dwa fragmenty parku narodowego byłyby od siebie bardzo odległe i przedzielone nie tylko terenami zabudowanymi, ale również terenami leśnymi o innym sposobie zagospodarowania i innym zarządzie. Rodziłoby to bardzo wiele problemów w skutecznym zarządzaniu parkiem narodowym i w jego ochronie. Taka izolacja eksklawy parku narodowego byłaby rozwiązaniem bezprecedensowym pośród polskich parków narodowych. Z tego też względu, posiłkując się wskazaniami dr. Kruszewicza (Nasz Raciborz.pl 2022a), jak i mapą przedstawioną w Gazecie Wyborczej (Gurgul 2022a), opracowałem własną koncepcję granic parku narodowego. Według tej koncepcji granice parku zajmowałyby obszar pomiędzy Jankowicami, Rudą Kozielską a Kuźnią Raciborską, obejmując las aż do jego granicy na zachodzie (ryc. 50). W tym wariancie w parku narodowym znalazłaby się prawie cała dolina rzeki Rudy od Rudy Kozielskiej do Kuźni Raciborskiej. Resztę granic eksklawy poprowadziłem granicami oddziałów i drogami leśnymi, omijając w miarę możliwości obszary, na których już dokonano widocznych zrębów. Tak wyznaczona granica nie jest oczywiście zadowalająca, gdyż jest poprowadzona sztucznie – rozdzielając zwarty kompleks leśny na obszary o różnych reżimach ochrony i gospodarowania, ale została tak poprowadzona by przy jak najlepszym dopasowaniu jej do deklaracji twórców idei, stawiających na mały park narodowy, próbowała jednocześnie zniwelować istniejące wady. Nie widzę też podstaw, by do przyszłego parku narodowego włączać tylko sam rezerwat Łężczok (477 ha), a nie – niewiele większy (586 ha) – zawierający w sobie rezerwat – obszar Natura 2000 PLH240010 Stawy Łężczok, oraz dodatkowo jeszcze niewielkie fragmenty pododdziałów leśnych w zarządzie nadleśnictwa Rudy Raciborskie, przylegające bezpośrednio do obszaru Natura 2000. Tak poprowadzone granice parku narodowego sprawiłyby, że jego fragmenty byłyby rozdzielone naturalnie – obszarem zamieszkałym i zagospodarowanym (ryc. 50), co ma swój odpowiednik w już istniejących parkach narodowych – np. w Poleskim. Park narodowy w tych granicach miałby powierzchnię 3274,65 ha. Mimo, że jest to skala większa niż zakładana przez twórców propozycji, to i tak jest to najmniejszy z nowych parków narodowych proponowany w niniejszej pracy. Zaproponowana powierzchnia pozwoliłaby zmniejszyć pierwotne wady projektu oraz usytuowałaby nowy park narodowy wśród obszarów chronionych tej klasy (parków narodowych i rezerwatów) na wyższej pozycji, gdyż w takim wypadku wielkością przewyższałoby go 21 parków narodowych (mniejsze byłyby Ojcowski i Pieniński) i już tylko trzy największe rezerwaty przyrody. Park narodowy znalazłby się w całości granicach istniejącego Parku Krajobrazowego Cysterskich Kompozycji Rud Wielkich. Przedstawiony w niniejszej pracy kształt granic proponowanego parku narodowego, zawiera w sobie w całości obszar wskazany w Gazecie Wyborczej (Gurgul 2022a) oraz wpisuje się w opis przedstawiony przez dr. Kruszewicza (Nasz Raciborz.pl 2022a)

W czasie konferencji, na której pojawiła się idea parku narodowego na ziemi Raciborskiej (Nasz Raciborz 2022b; Las polski 2022), padły również propozycje nazwy nowego parku narodowego – „Bramy Morawskiej", „Doliny Górnej Odry" i „Łężczok". W niniejszej pracy przyjąłem nazwę „Park Narodowy Bramy Morawskiej", gdyż jednoznacznie kojarzy się z konkretnym miejscem na

mapie, nawet osobom z zagranicy oraz łatwo i celnie tłumaczy się na obce języki, w tym przede wszystkim na angielski. Nie jest to jednak nazwa trafna geograficznie, gdyż proponowany park narodowy leżałby właściwie w mezoregionach Bramy Raciborskiej (część z rezerwatem Łęczok), oraz Kotliny Raciborskiej i Płaskowyżu Rybnickiego (eksklawa na terenie lasów rudzkich). Lokalizacja nowego parku narodowego sprawia, że znajduje się on na granicy dużych jednostek geograficznych, tj. makroregionu Niziny Śląskiej, subprowincji Nizin Środkowopolskich, prowincji Niżu Środkowoeuropejskiego – z zachodniej strony, oraz makroregionu Wyżyny Śląskiej, podprowincji Wyżyny Śląsko-Krakowskiej, prowincji Wyżyn Polskich – od wschodniej strony. Wracając do nazwy proponowanego parku narodowego, uważam, że nazwa „Park Narodowy Doliny Górnej Odry" nie jest trafna, gdyż park nie obejmowałby koryta rzeki Odry, a także dlatego, że termin „Doliny Odry" i „Odrzański" już znajdują się w nazwach dwóch innych proponowanych parków. Jeśli chodzi o nazwę „Łężczok", to mimo iż najbardziej odzwierciedla to, co przyszły park będzie chronił, to nie jest znany szerzej w Polsce, więc nie kojarzyłby się ani z lokalizacją Parku, ani z tym co miałby chronić, gdyż „Łężczok", a wcześniejsza nazwa „Łężczak" oznacza łęg, czyli nadrzeczny las (co dla większości ludzi nie jest oczywiste), a w parku narodowym będą chronione stawy i lasy, a łęgi będą reprezentowane tylko w niewielkim stopniu. Dodatkowo nazwa „Łężczok", nie jest możliwa do przetłumaczenia na języki obce.

Idea powołania Parku Narodowego Bramy Morawskiej jest bardzo ważna też z punktu widzenia zasadności jego tworzenia zadań, które ma spełnić, jak również pokładanych w jego powstaniu nadziei. Wiceminister Michał Woś widzi w parku narodowym formę ochrony przyrody, która „pozwoliłaby lepiej zadbać o to co najlepsze" (w domyśle – najlepsze z przyrodniczego punktu widzenia w regionie), „byłaby dumą ziemi raciborskiej", i czymś „na czym wszystkim powinno zależeć". Wyraża również nieodosobnioną opinię, że „wprowadzenie ochrony prawnej w formie parku narodowego niekoniecznie musi wiązać się z ograniczeniami (…) których obawiają się samorządowcy" (Las polski 2022). Główna Konserwator Przyrody Małgorzata Golińska wyraziła opinię, że: „rezerwat Łężczok to bogactwo którym trzeba się szczycić, dlatego warto przekształcić go w park narodowy, by stał się magnesem dla turystów", oraz „rezerwat Łężczok jest zbyt słabo wypromowany" – czyli Pani Wiceminister widzi zasadność tworzenia parku jako bytu, który wypromuje region, oraz jego walory przyrodnicze. Dostrzega również w przekształceniu rezerwatu przyrody „który jest drugą najwyższą formą ochrony przyrody" w park narodowy, „awans na najwyższy poziom" (Eko portal regionu 2022). Z kolei dr Andrzej Kruszewicz „nie ma wątpliwości, że Łężczok i wspomniane dwa obszary (fragment lasów rudzkich i meandry rzeki Rudy) zasługują na ochronę jako park narodowy", oraz wiąże z jego powołaniem „promocję górnej Odry, a także dostęp do środków na odpowiednie zagospodarowanie obszaru". Zwraca uwagę, że „instytucja dałaby pracę około 40 osobom", oraz „zyskałaby marka ziemi raciborskiej", a także że „od ponad dwudziestu lat nie powstał w Polsce żaden park narodowy". Wskazuje również, że „jako park narodowy, Łężczok będzie miał większe szanse na funkcjonowanie, także z tego względu, że będzie bliżej źródła finansowania" i „nikt na tym nie straci – leśnicy zachowają pracę, miejscowi ludzie dostaną pracę (…) a miejscowa społeczność będzie miała z tego konkretne korzyści" (Nasz Raciborz.pl 2022a). Powyższa narracja zgodna jest z koncepcjami eksponowanymi w niniejszej pracy, w której staram się wskazać, że parki narodowe powinny być powoływane z powodów przyrodniczych, ale jednocześnie mając na względzie wiele powodów poza-przyrodniczych, towarzyszących ich powoływaniu, takich jak: najlepszy i najskuteczniejszy sposób na ochronę najwyższych wartości przyrodniczych regionu, tworzenie rozpoznawalnej marki regionu, jego

promocja, bycie magnesem dla turystów i wzmocnieniem dla lokalnych produktów turystycznych. Dzięki powstaniu parku narodowego dany region mógłby zyskać, ściągnąć fundusze i zapewnić zrównoważony rozwój regionu. Parki narodowe dają również pracę, a właściwe ich zarządzanie pozwoli na unikanie zbędnych ograniczeń których obawiają się lokalne samorządy. Z tego też powodu dziwi fakt, że od ponad 20 lat nie powstał w Polsce żaden nowy park narodowy, mimo, że powołanie takiego parku przynosi wymierne korzyści, więc powinno na tym zależeć wszystkim.

Ryc. 50. Propozycja przebiegu granic Parku Narodowego Bramy Morawskiej
Fig. 50. Proposition of the borders of the Moravian Gate National Park

Fot. 45. Proponowany Park Narodowy Bramy Morawskiej. Autor: Przemysław Pietrzak
Photo. 45. Proposition of the Moravian Gate National Park. Author: Przemysław Pietrzak

6.25. Podziemny Park Narodowy Kopalnia Soli Wieliczka.

Jednym z celów tworzenia parków narodowych, wg polskiej ustawy o ochronie przyrody (Art. 8.2) jest „zachowanie (…) tworów i składników przyrody nieożywionej" (ustawa o ochronie przyrody 2004). Powołując się prawdopodobnie na ten zapis profesor Zofia Alexandrowicz, pracownik Instytutu Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, na sympozjum naukowym w 1995 roku poświęconym ochronie dziedzictwa geologicznego Kopalni Soli Wieliczka, wystąpiła z propozycją powołania Parku Narodowego Kopalni Soli Wieliczka (Alexandrowicz 1995). Miałby on chronić dziedzictwo geologiczne w postaci kryształowych grot z kryształami halitu (sól kamienna), których geneza sięga plejstocenu. Kopalnia Soli Wieliczka jest umieszczona od 1978 roku na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO, co jest dodatkowym argumentem za powołaniem tu parku. Gdyby te plany się zrealizowały, byłby to pierwszy na świecie podziemny park narodowy. Autorka idei podnosiła, że ustawa o ochronie przyrody nie stawia barier dla powołania tego typu parku narodowego, za to problemem są bariery myślowe wokół takiego projektu. W trakcie opisywanego sympozjum przedstawiono również projekty rezerwatu i wielu stanowisk dokumentacyjnych, które miałyby powstać, na mocy ustawy o ochronie przyrody w podziemiach Kopalni w Wieliczce (Alexandrowicz 1995). Projekty te zostały zrealizowane, gdyż już w 1997 roku powstał szereg podziemnych stanowisk dokumentacyjnych, a w 2000 roku powstał podziemny rezerwat Groty Kryształowe (strona internetowa Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska).

Informację o parku narodowym Kopalni Soli w Wieliczce zamieścił w swym artykule Partyka (2010), jako projektowany park narodowy, a za tym autorem ta koncepcja została przypomniana również przez Holeksę i in. 2017).

Przedstawiam tę koncepcję jako istniejącą w literaturze, jednakże nie proponuję dla niej żadnych granic, gdyż z powodu podziemnego charakteru postulowanego parku narodowego nie da się ich nanieść na dwuwymiarową mapę powierzchni ziemi. Zaznaczono jedynie lokalizacje projektowanego parku na mapie Polski (ryc. 26). Nie jest też jasne, jak Podziemny Park Narodowy miałby wypełnić konieczny warunek minimalnej powierzchni parku narodowego zapisany w Ustawie o Ochronie Przyrody (2004), a wynoszący co najmniej 1000 ha – czy wielkość ta musiała by obejmować obszar na powierzchni ziemi, czy jednak byłaby sumą powierzchni poszczególnych poziomów kopalni pod ziemią.

Trzeba przyznać, iż koncepcja podziemnego parku narodowego, mimo iż brzmi dosyć egzotycznie jest interesującą i wartą rozważenia. Mając na względzie fakt, że udało się w Kopalni Soli Wieliczka powołać już podziemny rezerwat przyrody, nie ma większych przeszkód, by uczynić z niej, przy odrobinie dobrej woli, park narodowy. Koncepcję tę oceniam jako bardzo wartościową.

7. Podsumowanie

Przystępując do pracy nad tym opracowaniem nie zdawałem sobie w pełni sprawy z ilości, różnorodności oraz bogactwa cennych inicjatyw w zakresie ochrony przyrody naszego kraju, w szczególności tych związanych z powiększaniem i tworzeniem parków narodowych. Cieszy mnie fakt, że wciąż w naszym kraju nie brak zarówno miejsc cennych, jak i ludzi pragnących je chronić. Obawy budzi jednak rzeczywistość, w której tak wiele cennych inicjatyw nie doczekało się realizacji.

Prawdopodobnie głównym powodem tego niepokojącego stanu rzeczy jest brak świadomości, czym tak w zasadzie jest park narodowy i do czego – oprócz ochrony przyrody – ma służyć. Z tego względu w tej pracy, oprócz zamierzonych głównych celów, chciałem pokazać inne, niż tylko przyrodnicze aspekty tworzenia parków narodowych i przekonać czytelników, że są one pod wieloma względami czymś w rodzaju miejsca pamięci lub muzeum, czyli obiektami, które mają zachować dla przyszłych pokoleń przyrodę z całym jej naturalnym i kulturowym dziedzictwem, dając przy tym pracę, stając się lokalną marką, pomagając w rozwoju funkcjonującego w otoczeniu parku obszaru oraz będąc dumą dla lokalnych społeczności.

W niniejszej pracy zawarłem 21 propozycji powiększenia istniejących oraz 25 propozycji utworzenia nowych parków narodowych starając się zidentyfikować i wykorzystać wszystkie dostępne w literaturze i wielu różnych dokumentach planistycznych koncepcje korekty obszarowej ochrony przyrody w Polsce w randze parków narodowych. Niewykluczone, że dalsza analiza wielu innych materiałów wyłoniłaby potrzebę kolejnych korekt granic istniejących parków narodowych i tworzenia nowych.

Dla każdej z zaproponowanych tutaj koncepcji należałoby wykonać odrębne opracowania, poprzedzone badaniami naukowymi i skonsultować je z ekspertami i znawcami danego obszaru. Zagadnienie to jednak znacznie wykracza poza ramy tej pracy. Żywię jednak nadzieję, że niniejsza publikacja zachęci do tego typu dyskusji.

Bez względu jednak na wartość poszczególnych koncepcji, z których kilka, bez wątpienia, już tylko czeka na realizacje, nowa unijna strategia na rzecz bioróżnorodności (Komisja Europejska 2020) i inne tego typu międzynarodowe dokumenty nie pozostawiają złudzeń – trend zwiększania powierzchni obszarów chronionych – w tym obszarów chronionych ściśle – będzie wzrastał, a presja na tego typu działania będzie coraz większa. Jeżeli więc Polska w przyszłości pozostanie wśród krajów demokratycznych i cywilizowanych, będzie musiała zwiększać powierzchnię i liczbę

obszarów chronionych, a zdecydowanie najprościej będzie to uczynić na bazie już sprawdzonych, tradycyjnych i ugruntowanych w prawie form ochrony przyrody. Jeżeli będziemy musieli radykalnie zwiększyć powierzchnie obszarów chronionych ściśle, na przykład do 10% powierzchni naszego kraju (Komisja Europejska 2020), chronionych jako rezerwat ścisły lub obszar pierwotny wg I kategorii ochrony, lub jako park narodowy II kategorii IUCN (Strona internetowa systemu wymiany informacji o różnorodności biologicznej w Polsce), to jak pokazuje tabela nr 4, powołanie wszystkich proponowanych w tej pracy parków narodowych w postulowanym kształcie (1,55% pow. Polski) i zsumowanie ich powierzchni, z powierzchnią istniejących parków narodowych powiększoną o proponowane poszerzenia granic (1,58% pow. Polski) pozwoli na zwiększenie udziału procentowego powierzchni parków narodowych w Polsce, do poziomu 3,13% naszego kraju. Jest to dalej wartość niewystarczająca, aby sprostać wymaganiom dzisiejszych czasów. Aby więc realnie myśląc o osiągnięciu standardów, które jak wiele wskazuje, mogą stać się czymś oczywistym w przyszłości, należałoby wyznaczyć jeszcze inne cenne obszary, co do których do tej pory nie podnoszono postulatów ich ochrony w formie parku narodowego.

Gdyby jednak nagle przestała nam grozić zapowiadana od dawna katastrofa klimatyczna, przyrodnicza i środowiskowa, a z jakiś względów zniknęłaby presja na tworzenie obszarów o wysokim reżimie ochronnym, to i tak wskazane jest tworzenie nowych parków narodowych, gdyż warto to robić z powodów przyrodniczych, naukowych, społecznych, edukacyjnych i kulturowych, a przede wszystkim by pozostawić nasze dziedzictwo przyrodnicze dla przyszłych pokoleń.

Na koniec warto zacytować prawdopodobnie najwybitniejszego przedstawiciela polskiej ochrony przyrody, ojca polskich parków narodowych, jednego z współzałożycieli międzynarodowej unii ochrony przyrody (IUCN), botanika – Profesora Władysława Szafera, który, z okazji powołania Bieszczadzkiego Parku Narodowego napisał: „Powołując do życia w Bieszczadach Park Narodowy, Rada Ministrów Polskiej Rzeczpospolitej Ludowej spełni dalszy akt swej polityki gospodarczej o podstawowym znaczeniu dla kultury. **Na szczęście dziś nie trzeba dowodzić, że ochrona przyrody jest ważnym postulatem kulturalnym”** (Winnicki, Michalik 2014 za Szafer 1967). Cytat ten można bez przeszkód odnieść do koncepcji powiększania istniejących i powoływania nowych parków narodowych, a ja żywię nadzieję, że w naszym kraju niedługo już nikt nie będzie wątpił, że „ochrona przyrody jest ważnym postulatem kulturalnym”.

STRESZCZENIE:

Artykuł przedstawia propozycje nowych oraz możliwości poszerzenia granic istniejących parków narodowych w Polsce pojawiających się w różnych opracowaniach, oraz proponuje możliwy przebieg ich granic w oparciu literaturę i merytoryczne przesłanki. Zabiegi te mają na celu przedstawienie racjonalnej i spójnej koncepcji sieci polskich parków narodowych i wypełnienie luk w ich reprezentatywności przyrodniczej. Aby to osiągnąć posłużono się przeglądem publikacji z przedmiotowej dziedziny, pozyskaniem danych przez rozesłanie wniosków o udzielenie informacji publicznej i wywiadami. W celu wizualizacji propozycji nowych oraz poszerzeń istniejących parków narodowych wykonano ich mapy za pomocą narzędzi GIS. Propozycje przebiegu granic opracowano na podstawie istniejących map i opisów, a także w oparciu o istniejące granice innych form ochrony przyrody, bariery terenowe, granice kompleksów leśnych, granice form zarządu gruntów, drogi, rzeki czy brzegi zbiorników wodnych. Starano się przy tym o zapewnienie jak największej ciągłości i zwartości obszaru.

W wyniku tych prac udało się opracować 25 propozycji nowych parków narodowych: Turnickiego, Jurajskiego, Mazurskiego, Doliny Dolnej Odry, Szczecińskiego, Knyszyńskiego, Sobiborskiego, Chełmskiego, Janowskiego, Orawskiego, Borów Dolnośląskich, Puszczy Pilickiej, Puszczy Śląskiej, Wiślańskiego, Puszczy Boreckiej, Kaszubskiego, Stawów Milickich, Puszczy Rominckiej, Jaworskiego, Wysoczyzny Elbląskiej, Bydgoskiego, Śnieżnickiego, Odrzańskiego, Bramy Morawskiej i Podziemnego Parku Narodowego Kopalnia Soli Wieliczka.

Opracowano również propozycje powiększeń istniejących parków narodowych, za wyjątkiem Narwiańskiego i Ujścia Warty.

Łączna powierzchnia wszystkich propozycji nowych parków narodowych wynosi 485 301,43 ha, co stanowi 1,55% powierzchni Polski. Razem z istniejącymi parkami narodowymi stanowiącymi 1,05% kraju i ich potencjalnymi powiększeniami – 0,53% kraju, zajęłyby 3,13% powierzchni Polski, tworząc w miarę równomierną i reprezentatywną pod względem przyrodniczym sieć. Mając na względzie polskie i międzynarodowe dokumenty strategiczne oraz wzrost presji na tworzenie obszarów chronionych, należałoby poważnie zastanowić się nad proponowanymi rozwiązaniami.

The article presents all the existing proposals for new and the possibilities of extending the boundaries of the existing national parks in Poland. These measures are aimed at presenting a rational and coherent concept of the network of Polish national parks and filling the gaps in their natural representativeness. To achieve this, the authors used a review of publications in the field, obtaining data by sending out requests for public information and interviews. In order to visualize the proposals of new and extensions of the existing national parks, maps were created using gis tools. Proposals of the borders were developed on the basis of the existing maps and descriptions, as well as the existing borders of other forms of nature protection and terrain barriers. At the same time, efforts were made to ensure the greatest possible continuity and compactness of the area.

As a result of this work, it was possible to develop 25 proposals for new national parks: Turnicki, Jurassic, Masurian, Lower Oder Valley, Szczecin, Knyszyn, Sobibór, Chełm, Janów, Orawa, Lower Silesia Woods, Pilica, Silesian Forest, Vistula, Borecka Forest, Kashubian, Milicz Ponds, Romincka Forest, Jaworski, Elbląg Upland, Bydgoszcz, Snieznik Mountain, Middle Oder, Moravian Gate and the Wieliczka Salt Mine Underground National Park.

Proposals for the enlargement of the existing national parks were also prepared, except for the Narew and the Warta Mouth.

The total area of all proposed new national parks is 485,301.43 ha, which is 1.55% of Poland. Together with the existing national parks constituting 1.05% of the country, and their potential enlargements — 0.53% of the country, they would occupy 3.13% of Poland, creating a network that is relatively uniform and representative in terms of nature. Considering the Polish and international strategic documents and the increased pressure on the creation of protected areas, one should seriously consider the proposed solutions

LITERATURA:

1. ANDRZEJEWSKA A., KĘBŁOWSKA A., MIAZGA M., MICKIEWICZ M., WILIŃSKA A. (red.). 2019. Wizja ochrony przyrody Puszczy Kampinoskiej w perspektywie 100 lat. Załącznik do AFTER LIFE PLAN projektu „Kampinoskie Bagna". Warszawa.
2. ALEXANDROWICZ Z. 1995. Sympozjum naukowe Ochrona dziedzictwa geologicznego w Kopalni Soli Wieliczka. Wieliczka, 06-08.04.1995. Kongresy, Sympozja i Konferencje. Przegląd Geologiczny, vol. 43, nr 8. Str. 693-696.
3. Bank Danych o Lasach. Dostęp: 09.12.2020. https://www.bdl.lasy.gov.pl/portal/mapy
4. BARANOWSKA M., ZWIJACZ – KOZICA T. 2007. Strategia kształtowania przebiegu granicy wokół TPN. Kraków – Zakopane.
5. Białowieski Park Narodowy a. Białowieski Park Narodowy Dostęp: 17.02.2022. https://bpn.com.pl/index.php?Itemid=1&id=104&option=com_content&task=view
6. Białowieski Park Narodowy b. Cała Puszcza Białowieska obiektem światowego dziedzictwa. Dostęp: 17.02.2022. https://bpn.com.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1670&Itemid=1
7. Biuro Prasowe Wojewody Śląskiego. 2007. Czy powstanie Jurajski Park Narodowy? Serwis Samorządowy PAP. https://samorzad.pap.pl/kategoria/archiwum/czy-powstanie-jurajski-park-narodowy, Dostęp: 22.11.2020.
8. BOBROWICZ G., KONIECZNY K. 2018. Łęgi Odrzańskie. Dziedzictwo przyrodnicze doliny rzeki Odry. Fundacja EduSilesia. Lubiąż. Str. 109 – 111.
9. BOĆKOWSKI M. (red.) 2018. Projektowany Turnicki Park Narodowy. Stan walorów przyrodniczych – 35 lat od pierwszego projektu parku narodowego na Pogórzu Karpackim. Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze. Nowosiółki Dydyńskie.
10. BOHDAN A. 2014. Nie można uciekać od odpowiedzialności. Rozmowa z Andrzejem Sulejem. Dzikie Życie 12-1/234-235 2013/2014.
11. BOHDAN A., WINIECKI J., Pachnica próchniczka – Osmoderma barnabita w Puszczy Knyszyńskiej. Opis stwierdzonych stanowisk, zagrożenia, propozycje celów działań ochronnych oraz działań ochronnych. Fundacja Dzika Polska 2022 .
12. Bundesamd fur Naturschutz. 2022a. Nationalparke. Strona internetowa Federalnej Agencji Ochrony Przyrody Niemiec. Dostęp: 01.12.2022. https://www.bfn.de/nationalparke-#anchor-3222.
13. Bundesamd fur Naturschutz. 2022b. Naturschutzgebiete. Strona internetowa Federalnej Agencji Ochrony Przyrody Niemiec. Dostęp: 01.12.2022. https://www.bfn.de/naturschutzgebiete.
14. Bundesamd fur Naturschutz. 2022c. Nationale Meeresschutzgebiete. Strona internetowa Federalnej Agencji Ochrony Przyrody Niemiec. Dostęp: 01.12.2022. https://www.bfn.de/nationale-meeresschutzgebiete
15. Centralny Rejestr Form Ochrony Przyrody Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska. Dostęp: 10.12.2020, 28.11.2022. http://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/.
16. Centrum Ochrony Mokradeł. Dostęp: 10.12.2020. https://bagna.pl/mokre-tematy/212-torfowiska-orawsko-nowotarskie.

17. CHLEBICKI A. 2021. Dolina Przysłopianki - Rezerwat Przyrody na Magurze Małastowskiej. Materiały niepublikowane.
18. CHMIELEWSKI T., MICHALIK-ŚNIEŻEK M., KUŁAK A. 2014. Plan ochrony dla Poleskiego Parku Narodowego i obszarów natura 2000 w granicach Parku. Operat ochrony krajobrazu. Warszawa, Lublin, Przemyśl. Str. 83.
19. CHOŁODOWSKI M. 2022. Pod topór idzie blisko 170-letni uzdrowiskowy bór sosnowy. Jeden z ostatnich takich w okolicy Supraśla. 18.02.2022. Dostęp: 15.03.2023. https://bialystok.wyborcza.pl/bialystok/7,35241,28127071,pod-topor-idzie-blisko-170-letni-uzdrowiskowy-bor-sosnowy.html?fbclid=IwAR2MjEHjFqLVO2e6zVk5lEZ4EZXJpfJJifMEyntsVan2y9vCWUgsXeyGxvU&disableRedirects=true
20. CIEŚLIŃSKI S. 2003. Atlas rozmieszczenia porostów (Lichenes) w Polsce Północno – Wschodniej. Phytocenosis 15 (N.S.), Suppl. Cart. Geobot. 15: 1-430.
21. CIEŚLIŃSKI S., CZYŻEWSKA K. 2002. Porosty Puszczy Białowieskiej na tle innych kompleksów leśnych w Polsce Północno-Wschodniej. Kosmos. 51, 4: 443-451.
22. CZUBIŃSKI Z. 1951. O racjonalną sieć rezerwatów przyrody Pomorza. Chrońmy Przyrodę Ojczystą 7 (11/12), str. 13-40.
23. DEMBEK W., MELKE A., MICHALSKI R., PRZEWOŹNY M. 2014. Potrzeba utworzenia Parku Narodowego Pogórza Karpackiego [w:] MIREK Z., NIKEL A. (red.) 2014. Ochrona przyrody w Polsce. Komitet Ochrony Przyrody Polskiej Akademii Nauk. Kraków. Str. 101-114.
24. DENISIUK Z., DZIEWOLSKI J. 1986. Projekt włączenia Małych Pienin do Pienińskiego Parku Narodowego. Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody, Tom 7, nr 1. Str. 11-13. Biblioteka Pienińskiego Parku Narodowego.
25. Der Wanderer Durch Ost- und Westpreußen. Ein deutcher Nationalpark in der Ostmark. 1906. Elbing (Elbląg). Str 57 – 61. Elbląska Biblioteka Cyfrowa. https://dlibra.bibliotekaelblaska.pl/dlibra/publication/50246/edition/46158/content. Dostęp: 9.02.2021. Tłumaczenie: Robert Gatzka, M.Sc., Berezka 03.2021.
26. Dolnośląski Zespół Parków Krajobrazowych. Dostęp: 17.11.2022. https://www.dzpk.pl/index.php/snieznicki-park-krajobrazowy.
27. Dudley N. (ed.). 2008 Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, Gland. Dostęp: 15.03.2023. https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/pag-021.pdf.
28. Eko portal regionu. Wiceminister klimatu gościła w PWSZ Racibórz. „Rezerwat Łężczok jest perełką, a może być magnesem". 22.04.2022. Dostęp: 28.11.2022. https://www.nowiny.pl/189521-wiceminister-klimatu-goscila-w-pwsz-raciborz-rezerwat-lezczok-jest-perelka-a-moze-byc-magnesem.html?p=1#content
29. European Environment Agency. 2012. Protected areas in Europe – an overview. Copenhagen.
30. European Wilderness Society. 2018. Positionspapier Wildnis und Prozessschutz in Osterreichischen Nationalparks. Dostęp: 15.03.2023. https://issuu.com/europeanwildernessssociety/docs/positionspapier_wildnis_beschlossen
31. Facebook.com Profil: Park Narodowy Doliny Dolnej Odry. Dostęp: 21.02.2023. https://www.facebook.com/ParkNarodowyDolinyDolnejOdry.
32. FIJAŁKOWSKI D. 1991. Janowski Park Narodowy – projekt. TWWP Oddz. Lublin, UW Tarnobrzeg. Lublin.

33. Forum Obywatelskie „Partnerstwo Dla Regionu Karkonoskiego" Zespół Koordynacyjny. 2011. Tezy Karkonoskie. Koncepcja Zrównoważonego Rozwoju Regionu Karkonoskiego. Jelenia Góra – Bukowiec.
34. FRANCZAK P. (red.) 2017. Police. Pasmo w cieniu Babiej Góry. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Kraków.
35. Fundacja Dzika Polska 2021. Nadleśnictwo Supraśl – wycinka starych dębów uwzględnia ochronę przyrody. Dostęp: 15.03.2023. https://www.facebook.com/fundacjadzikapolska/posts/pfbid02vZ3wQ8d7yLcT4FvTdaUqnPpangoebqVs59oar92hqmpoDUt6Pm4QpaeH75DjowfVl
36. Fundacja Las Naturalny. Dostęp: 11.01.2021. http://www.fundacjalasnaturalny.pl/dokumentacja-stanowisk-chronionych-gatunkow-mszakow-i-porostow.
37. GACKA-GRZESIKIEWICZ E., CICHOCKI Z. (red.). 2003. Koncepcja Zrównoważonego rozwoju i ochrony Doliny Środkowej Wisły. Raport Końcowy (nieopublikowany). Warszawa.
38. GACKA-GRZESIKIEWICZ E. (red.). 2005. Koncepcja utworzenia Wiślańsko-Narwiańskiego Parku Krajobrazowego im. Książąt Mazowieckich (niepublikowana). Warszawa.
39. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska. Dostęp: 15.12.2018. https://www.gdos.gov.pl/dane-i-metadane.
40. Geoportal Infrastruktury Informacji Przestrzennej. Dostęp: 16.11.2020. geoportal.gov.pl.
41. GIERAK A. 2021. KPN chce się powiększyć. Zaczynają się konsultacje społeczne. nj24.pl. Dostęp: 25.02.2022. https://nj24.pl/kpn-chce-sie-powiekszyc-zaczynaja-sie-konsultacje-spoleczne/.
42. Global Nature Fund. Dostęp: 13.01.2021. https://www.globalnature.org/en/living-lakes/europe/milicz-ponds.
43. Główny Urząd Geodezji i Kartografii. Dostęp: 09.12.2020. http://www.gugik.gov.pl/pzgik/dane-bez-oplat/dane-z-panstwowego-rejestru-granic-i-powierzchni-jednostek-podzialow-terytorialnych-kraju-prg. PRG- Jednostki Administracyjne- darmowe dane pobrane do użytku w programach GIS.
44. GOLIŃSKA M. 2019 Odpowiedź na Interpelacje nr 33694 z dn. 09.09.2019 r. DOP--WPN.050.20.2019.DW. Dostęp: 02.03.2022. https://orka2.sejm.gov.pl/INT8.nsf/klucz/ATTBGHHSE/%24FILE/i33694-o1.pdf
45. GOLIŃSKA M. 2020 Odpowiedź na Interpelacje nr 9277 z dn. 30.07.2020 r. DOP--WOŚ.050.89.2020.AO. Dostęp: 21.03.2022. https://orka2.sejm.gov.pl/INT9.nsf/klucz/ATTBVJKLK/%24FILE/i09277-o1.pdf
46. GOSEK-POPIOŁEK D., GAWKOWSKI K., MATYSIAK P., BIEJAT M., ZAWISZA M., KONIECZNY M. 2020. Interpelacja nr 9277 do ministra środowiska.
47. GURGUL A. 2022a. Lasy Państwowe i ministerstwo nie chcą pokazać mapy planowanego parku narodowego. Wyborcza.pl. 17.11.2022. Dostęp: 28.11.2022. https://wyborcza.pl/7,177851,29137995,ministerstwo-nie-dalo-nam-mapki-planowanego-parku-narodowego.html.
48. GURGUL A. 2022b. Lasy Państwowe piszą do ministerstwa z prośbą o powołanie nowego parku narodowego. Wyborcza.pl. 03.11.2022. Dostęp: 28.11.2022. https://wyborcza.pl/7,177851,29099139,lasy-panstwowe-pisza-do-ministerstwa--z-prosba-o-powolanie-nowego.html.

49. GUTOWSKI J., BOBIEC A., JAROSZEWICZ B., NIEDZIAŁKOWSKI K., ZIELIŃSKI S. 2015. Wybrane problemy ochrony przyrody w Polsce i proponowane kierunki zmian. Biuletyn Komitetu Ochrony Przyrody PAN 5-6/2014-2015: 39-53.
50. HEBDA I., KŁYS G., NOWAK A. 2016. O utworzenie parku narodowego „Puszcza Śląska". Acta Geographica Silesiana, 21. WNoZ UŚ, Sosnowiec. S. 41-49.
51. HOLEKSA J., WOJTERSKA M., KASPROWICZ M. 2017. Rozmieszczenie parków narodowych a możliwości ochrony pełnego zróżnicowania siedlisk leśnych w Polsce. Roczniki Bieszczadzkie 25 (2017). Str. 279-290.
52. HOŁDYŃSKI C. 2012. The Romincka Forest – arguments for and against establishment of a national park [w:] ŁASKA G. (red.) 2012. Biological diversity – from cell to ecosystem. Polish Botanical Society Branch in Białystok. Białystok. Str. 191-209.
53. HUĆKO M. 2022. Powiększenie Karkonoskiego Parku Narodowego – o co kłócą się mieszkańcy. TVP3 Wrocław. Dostęp: 25.02.2022. https://wroclaw.tvp.pl/57059917/powiekszenie-karkonoskiego-parku-narodowego-o-co-kloca-sie-mieszkancy.
54. Instytut Rozwoju Terytorialnego. 2014. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego. Perspektywa 2020. Załącznik nr 1 do Uchwały nr XLVIII/1622/2014 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 marca 2014 r. Rysunek nr 1B – Kierunki ochrony zasobów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych oraz poprawy stanu środowiska, system ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego, skala 1:250000.
55. Instytut Rozwoju Terytorialnego. 2020. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego. Tekst Planu. Załącznik nr 1 do Uchwały nr XIX/482/20 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 16 czerwca 2020 r. w sprawie uchwalenia Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego. Rys. 8. Str. 107.
56. IOP PAN. Atlas płazów i gadów Polski. Dostęp: 13.01.2021. https://www.iop.krakow.pl/plazygady.
57. IOP PAN. Atlas ssaków Polski. Dostęp: 17.11.2022. https://www.iop.krakow.pl/Ssaki/gatunki
58. IUCN. Protected Area Categories System. Dostęp: 27.01.2022. https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories
59. JAKUBIEC Z., KONIECZNY K. 7 Grzechów Głównych, Chciwość - Stawy Milickie Parkiem Narodowym. Strona internetowa Stowarzyszenia Ptaki Polskie. Dostęp: 13.01.2021. https://jestemnaptak.pl/artykul/chciwosc
60. JASNOWSKA J. 1992a. O polsko-niemieckim projekcie wspólnego parku narodowego w dolinie dolnej Odry [w:] Chrońmy Przyrodę Ojczystą. Marzec- Kwiecień 1992. Str. 39-51.
61. JASNOWSKA J. 1992b. Przyrodnicze wartości projektowanego polsko-niemieckiego parku narodowego Dolina Dolnej Odry [w:] Chrońmy Przyrodę Ojczystą. Maj-Czerwiec 1992. Str. 42-53.
62. JASNOWSKA J. (red.) 2002. Dolina Dolnej Odry. Monografia przyrodnicza Parku Krajobrazowego. Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, Szczecin.
63. JASNOWSKI M. 2002. Studium projektowe utworzenia Polsko-Niemieckiego Parku Narodowego Doliny Dolnej Odry. Polska część projektu. [w]: JASNOWSKA J. (red.). Dolina Dolnej Odry. Monografia przyrodnicza Parku Krajobrazowego, ss. 15–31. Szczecińskie Towarzystwo Naukowe, Szczecin.

64. JASNOWSKI M., FRIEDRICH S. 1979. Znaczenie i zadania Puszczy Bukowej koło Szczecina, a potrzeby jej ochrony. Chrońmy Przyrodę Ojczystą. Tom 35, zeszyt 1. Str. 15-27. Wydawnictwo PWN. Warszawa, Kraków. Dostęp: 02.03.2023. https://rcin.org.pl/dlibra/publication/91364/edition/70708/content.
65. JERMACZEK A., KWAŚNY Ł. 2019. Czy sieć Natura 2000 w Polsce pokrywa się z obszarami bez Infrastruktury- potencjalnymi obszarami dzikimi? Przegląd Przyrodniczy XXX, 4 (2019): 108-131.
66. JURSZO R. 2022. Zróbmy na Odrze park narodowy. Zasługuje na to po tym, jak została zatruta. wyborcza.pl. 24.08.2022. Dostęp: 21.11.2022. https://wyborcza.pl/7,177851,28822865,dajmy-odrze-park-narodowy-zasluguje-na-to-po-tym-jak-zostala.html.
67. JURSZO R. 2023. Grupa przyrodniczych pasjonatów zaczyna walkę o nowy park narodowy nad Odrą. Gazeta Wyborcza, 13.02.2023. Dostęp: 07.03.2023. https://wyborcza.pl/7,177851,29457397,grupa-przyrodniczych-pasjonatow-zaczyna-walke-o-nowy-park-narodowy.html
68. Karkonoski Park Narodowy. 2021 a. Pismo Dyrektora Karkonoskiego Parku Narodowego do Burmistrza Miasta Piechowice. Syg. DN-01/1432/2021. Dostęp: 25.02.2022. https://kpnmab.pl/img/files/rzecznik/rzecznik6/rzecznik%20sierpien/rzecznik%20pazdzie%2021/2_Odpowied%C5%BA%20Dyrektora%20Karkonoskiego%20Parku%20Narodowego%20dla%20Burmistrza%20Piechowic.pdf
69. Karkonoski Park Narodowy. 2021 b. Dokumenty w sprawie powiększenia KPN. Dostęp: 25.02.2022. https://kpnmab.pl/dokumenty-w-sprawie-powiekszenia-kpn-2021/n
70. Karkonoski Park Narodowy. Strona internetowa. Dostęp: 06.01.2022. https://kpnmab.pl/dokumenty-w-sprawie-powiekszenia-kpn-2021/n
71. KEMKES W., MALY-WISCHHOF L., TSCHERNIAK A., WESEMULLER H., DIEPOLDER U. 2008. Quality criteria and standards for German national parks. Europarc Deutschland, Berlin, 16 str.
72. KLUB P. 2018. Czy robak jest ważniejszy niż człowiek? O zagrożeniach i szansach powołania Turnickiego Parku Narodowego [w:] Pociask M. (red). 2018. Człowiek vs przyroda na obszarach chronionych w Województwie Podkarpackim. Stowarzyszenie „Pro Carpathia". Rzeszów. Str. 25-34.
73. Klub Przyrodników 2020. Nowy park narodowy w Bieszczadach. Dostęp: 07.12.2020. [https://www.kp.org.pl/pl/informacje/3069--nowy-park-narodowy-w-bieszczadach].
74. Klub Przyrodników 2023. Województwo podlaskie - Propozycja nowych rezerwatów przyrody. Dostęp: 15.03.2023. https://kp.org.pl/pl/rezerwaty-przyrody-czas-na-comeback/projektowane-i-proponowane-rezerwaty/wojewodztwo-podlaskie
75. KOCZUR A. 2008. Wpływ eksploatacji torfu na szatę roślinną torfowiska Puścizna Wielka w Kotlinie Orawsko-Nowotarskiej (Karpaty Zachodnie). Chrońmy Przyrodę Ojczystą 64 (1): 25-44, 2008.
76. Komisja Europejska. 2020. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Unijna strategia na rzecz bioróżnorodności 2030. Przywracanie przyrody do naszego życia. Bruksela.
77. KONDRACKI J. 2002. Geografia regionalna Polski. PWN. Warszawa.

78. KOSTKA A. 2019. Bieszczadzki program „500 minus". Jak Lasy Państwowe drenują nasze portfele. Oko Press. Dostęp: 15.03.2022. https://oko.press/bieszczadzki-program-500-minus-jak-lasy-panstwowe-drenuja-nasze-portfele/
79. KRAMARZ P., POCIASK M., MICHALSKI R. (red.). 2020. Charakterystyka przyrodnicza obszaru otuliny Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze, Kraków 2020.
80. KRZEMIŃSKI J. 1982. Czy powstanie nowy park narodowy? Dorzecze Dolnej Drawy. Przyroda Polska 1982, 9: 18-19.
81. KUBIAK D., SZCZEPAŃKA K., OSSOWSKA E., KUKWA M., JASKÓLSKA J., KOWALEWSKA A., SCHIEFELBEIN U., BOHDAN A., KEPEL A., SĘKSTAS M., SZYMCZYK R., HACHUŁKA M., RUTKOWSKI K., SMOCZYK M., ZALEWSKA A., PIEGDOŃ A., ROMANOW-PĘKAL E. 2023. Materiały do rozmieszczenia porostów i grzybów naporostowych Polski. Wiadomości Botaniczne 3.
82. KUNDA K., LISZKA J., MACHNIK P., MALINOWSKA K., MAŁKOWSKA E., MAŁKOWSKI Ł., PIĄTKIEWICZ M., POGAN J., SMANDEK A., WALANIA A., WÓJCIK M., ZIELIŃSKA K. 2013. Raport o oddziaływaniu na środowisko zbiornika wodnego Kąty-Myscowa. Str. 528-533. Inwesteko. Katowice.
83. KUNOWSKA A. 2019. Jurajski Park Narodowy. Gazeta Częstochowska. 1432/ nr 33/ 2019-08-22. http://gazetacz.com.pl/jurajski-park-narodowy24677/, Dostęp: 23.11.2020.
84. KWIATKOWSKI W. 1991.Toposequenzen von linden-Eichen-Hainbuchen-waldern (Tilio-Carpinetum) in nord-osten Polens. Phytooenosis Vol. 3(N.S.) Suplementum Cartographiae Geobotanicae 2. Białowieża – Warszawa.
85. KWIATKOWSKI A., MARCZAK D. 2020a. Występowanie rzadkich gatunków chrząszczy saproksylicznych w lasach gospodarczych na przykładzie Puszczy Knyszyńskiej (RDLP w Białymstoku). Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica, 27 (1): 55-71.
86. Krieges Karte der Provinz Neu Ost Preussen. 1800. Mapa von Steina w skali 1:33 333 z lat 1795-1800, Berliner Stadtbibliothek. Dostęp: 15.03.2023. https://kolekcijos.biblioteka.vu.lt/en/objects/VUB01_000405159#00043
87. KWIATKOWSKI A., MARCZAK D. 2020b. Cucujus cinnaberinus (SCOP.), Cucujus haematodes (ERICH.) (Coleoptera: Cucujidae) oraz Boros schneideri (PANZ.) (Coleoptera: Boridae) w Puszczy Knyszyńskiej. Wiadomości Entomologiczne, 39 (2): 23-26.
88. LASOŃ A. 1997. Nowe stanowiska chrząszczy z rodzin Kateretidae i Nitidulidae (Coleoptera) na Podlasiu. Wiadomości Entomologiczne, 16 (1): 7-10.
89. Las polski. Nowy park narodowy? – Ministrowie o przyrodzie raciborskiej. 18 maja 2022. Dostęp: 28.11.2022. https://www.laspolski.pl/s/1/4074/nowy-park-narodowy-ministrowie-o-przyrodzie-raciborskiej#
90. LIPIEC G. 2019. Interpelacja nr 33694 do ministra środowiska w sprawie powiększenia Ojcowskiego Parku Narodowego z dn. 09.09.2019 r. Dostęp: 02.03.2022. https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=BFXHK4
91. ŁAJCZAK A. 2006. Torfowiska Kotliny Orawsko-Nowotarskiej. Rozwój, antropogeniczna degeneracja, renaturyzacja i wybrane problemy ochrony. Instytut Botaniki im W. Szafera, PAN, Kraków, str. 147.
92. ŁAWICKI Ł. 2022. Jak rodziła się koncepcja parku narodowego na Międzyodrzu. Gazeta Gryfińska 21 (663): 16-18. [07.06.2022]. Dostęp: 07.03.2023. https://www.researchgate.net/

profile/Lukasz-Lawicki/publication/361183612_Jak_rodzila_sie_koncepcja_parku_narodowego_na_Miedzyodrzu/links/62a1ba2e416ec50bdb190fa9/Jak-rodzila-sie-koncepcja-parku-narodowego-na-Miedzyodrzu.pdf

93. MACIANTOWICZ M. 2018. Fragmentacja kompleksów leśnych, jako istotne zagrożenie cywilizacyjne. Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej. R. 20. Zeszyt 54/4/2018. Str. 40-48. Rogów.
94. Magurski Park Narodowy. 2018. Propozycja Dyrekcji MPN w kwestii kompensacji budowy Zbiornika Katy-Myscowa. Mapa.
95. MARCHOWSKI D., ŁAWICKI Ł. 2023. Unprecedented mass mortality of aquatic organisms in the River Oder. Oryx 57: 9. Dostęp: 07.03.2023. https://www.cambridge.org/core/journals/oryx/article/unprecedented-mass-mortality-of-aquatic-organisms-in-the-river-oder/968EE7F7DD9A2CE6343E309945D0876B
96. MARCZAK D., KRÓLIK R., KWIATKOWSKI A., LASOŃ A. 2020. Agrilus pseudocyaneus KIESENWETTER, 1857 (Coleoptera: Buprestidae) w Puszczy Knyszyńskiej. Wiadomości Entomologiczne, 39 (3): 1-2.
97. MARCZAK D., KWIATKOWSKI A., SZAWARYN K. 2021. Potwierdzenie występowania Oxyporus mannerheimii Gyll., 1827 (Coleoptera: Staphylinidae) w Puszczy Knyszyńskiej. Acta Scientiarum Polonorum Silvarum Colendarum Ratio et Industria Lignaria 20 (3): 179-183.
98. MARKOWSKA M. 2023. Blisko 300 żubrów żyje w Puszczy Knyszyńskiej. Polskie Radio Białystok. 22.02.2023. Dostęp: 15.03.2023. https://www.radio.bialystok.pl/wiadomosci/index/id/223654
99. MASSALSKI E. 1947. Projekt Świętokrzyskiego Parku Narodowego [w:] WIECZOREK D. 1995. Studia nad propozycją rozszerzenia granic Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Praca Magisterska pod kierunkiem doc. dr. Jana Mitryka w Zakładzie Geografii Regionalnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach. Kiece 1995. Str. 154. Publikacja w posiadaniu bibioteki Świętokrzyskiego Parku Narodowego.
100. MATUSZKIEWICZ W. 2001. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. Warszawa. PWN.
101. Mazurski Park Krajobrazowy. Dostęp: 24.11.2020. [http://parkikrajobrazowewarmiimazur.pl/mazurski/dolne_menu-o_parku-historia_utworzenia.html].
102. MICHALIK S. (red.) 1993. Turnicki Park Narodowy w polskich Karpatach Wschodnich – Dokumentacja projektowa. Polska Fundacja Ochrony Przyrody PRO NATURA, Kraków.
103. MICHALIK S. (red.) 2000. Plan Ochrony Magurskiego Parku Narodowego na okres 1.01.2000 – 31.12.2019. Synteza. Str. 80, 119, 129, 130. Fundacja Botaniki Polskiej im. Prof. Władysława Szafera. Kraków. Dokument archiwalny, nieobowiązujący.
104. Minister Środowiska. 2014. Plan Ochrony dla Pienińskiego Parku Narodowego. Załącznik do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 1 lipca 2014 r. poz. 1010. Str. 24-25.
105. Minister Klimatu i Środowiska. 2021. Plan Ochrony dla Karkonoskiego Parku Narodowego, obszaru mającego znaczenie dla wspólnoty Karkonosze (PC020001) oraz obszaru mającego znaczenie dla wspólnoty Stawy Sobieszowskie (PLH20044), w częściach pokrywających się z obszarem Karkonoskiego Parku Narodowego. Załącznik do rozporządzenia Ministra Klimatu i Środowiska z dnia 25 marca 2021 r. (poz. 882). Rozporządzenia Ministra Klimatu i Środowiska 2021.

106. Minister Klimatu i Środowiska. 2022. Uzasadnienie do Projektu Ustawy o parkach narodowych z dn. 26 stycznia 2022 r. str. 1. Dostęp: 08.02.2022. Centrum Legislacji, https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12356100/katalog/12852108#12852108
107. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego. 2011. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. Warszawa. Str. 48-49, 124.
108. Ministerstwo Środowiska. 2008. Polityka Ekologiczna Państwa w latach 2009-2012, z perspektywą do roku 2016. Warszawa. Str. 26.
109. Ministerstwo Środowiska. 2019. Polityka Ekologiczna Państwa 2030. Warszawa. Str. 99, 314.
110. MIODUSZEWSKI W., KAJAK A., GOTKIEWICZ J. (red.). 2001. Plan Ochrony Biebrzańskiego Parku Narodowego. Operat Generalny. Warszawa.
111. MOKRZYCKI T., BOHDAN A., KOWAL B., LASOŃ A, SZTABKOWSKA A. 2022. Rzadkie i nowe gatunki chrząszczy (Coleoptera) dla Puszczy Knyszyńskiej. Rare and new species of beetles (Coleoptera) for the Knyszyńska Forest. WIADOMOŚCI ENTOMOLOGICZNE. Vol. 41 (3);
112. Na Tropie. Dostęp: 11.01.2021. https://www.youtube.com/watch?v=4r6_YgQgN2A.
113. Nasz Raciborz.pl. 2022a. Papież polskiej ornitologii na Łężczoku. Rezerwat z dużą szansą na status parku narodowego. 7 sierpnia 2022. Dostęp: 28.11.2022. https://www.naszraciborz.pl/site/art/1/0/98107.
114. Nasz Raciborz.pl. 2022b. Postawiono pierwszy krok na drodze do parku narodowego na ziemi raciborskiej. 21 kwietnia 2022. Dostęp: 28.11.2022. https://www.naszraciborz.pl/site/art/1/0/95903.
115. Nationalpark Unteres Odertal a. Dostęp: 25.11.2020. [https://www.nationalpark-unteres-odertal.eu/obszar/fakty-a-z/].
116. Nationalpark Unteres Odertal b. Dostęp: 25.11.2020. [https://www.nationalpark-unteres-odertal.de/pl/naturschutz/podmioty-chroni%C4%85ce-przyrod%C4%99/stowarzyszenie-przyjaci%C3%B3%C5%82-niemiecko-polskiego-europejskiego].
117. NIEZABITOWSKI-LUBICZ E. 1922. Wysokie torfowiska Podhala i konieczność ich ochrony. Ochr. Przyr. 3: 26-64.
118. OKOŁÓW C., *Park parkowi nierówny czyli o Międzynarodowej Klasyfikacji Obszarów Chronionych*, „Parki Narodowe" R. 1996, nr 2, s. 2–5.
119. Onet Kraków. 2016. Trwa spór o przyszłość Ojcowskiego Parku Narodowego. Dostęp: 02.03.2022. https://wiadomosci.onet.pl/krakow/trwa-spor-o-przyszlosc-ojcowskiego-parku-narodowego/p9qjgn7
120. PABIAN R. 2012. Łężczok. Perła przyrody Górnego Śląska. Nadleśnictwo Rudy Raciborskie. Rudy 2012.
121. PACYNIAK C. 1991. Potrzeba stworzenia nowego parku narodowego. Przegląd Leśniczy – grudzień 1991. Str. 9.
122. Park Krajobrazowy Chełmy. 2022. Dostęp: 22.03.2022. https://www.pnbt.com.pl/troche_historii_o_ochronie_przyrody_w_borach_tucholskich-349,964,545
122. Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej a. Dostęp: 08.12.2020. https://pkpk.wrotapodlasia.pl/pl/o_parku/historia_puszczy_2.html.
123. Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej b. Dostęp: 08.12.2020. https://pkpk.wrotapodlasia.pl/pl/o_parku/powolanie.html.

124. Park Krajobrazowy Puszczy Solskiej. Dostęp: 5.01.2021. https://parki.lubelskie.pl/parki-krajobrazowe/park-krajobrazowy-puszczy-solskiej
125. Park Krajobrazowy Wysoczyzny Elbląskiej. Dostęp: 23.03.2022. http://parkikrajobrazowewarmiimazur.pl/wysoczyznyelblaskiej/
126. Park Narodowy Borów Tucholskich. Trochę historii o ochronie przyrody w Borach Tucholskich. Dostęp: 10.02.2022.
https://www.pnbt.com.pl/troche_historii_o_ochronie_przyrody_w_borach_tucholskich-349,964,545
127. PARTYKA J. 2010. Ruch turystyczny w polskich parkach narodowych. Folia Turistica, nr 22. Str. 9-23. Kraków
128. PARUSEL J. 1981. Wniosek o poszerzenie Babiogórskiego Parku Narodowego i utworzenie jego strefy ochronnej. Zawoja. Maszynopis.
129. PAWLACZYK P. 2016. Czy potrzebne są rezerwaty wewnątrz innych, wielkoobszarowych form ochrony przyrody? Przegląd Przyrodniczy XXVII, 4 (2016): 18-26. Świebodzin.
130. PAWLACZYK P. 2020. Aktualne problemy ochrony przyrody obszaru proponowanego powiększenia Bieszczadzkiego Parku Narodowego [w:] KRAMARZ P., POCIASK M., MICHALSKI R. (red.). 2020. Charakterystyka przyrodnicza obszaru otuliny Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze. Str. 65- 88.
131. PAWLACZYK P. 2022. Cel „objęcia ochroną ścisłą 10% obszaru lądowego UE" a polskie prawo ochrony przyrody. Klub Przyrodników.
132. PAWLACZYK P. 2023. Geometria obszaru powiększenia Drawieńskiego Parku Narodowego w formacie Shapefile, łącząca koncepcję Krzemińskiego (1982) z koncepcją Pawlaczyka i Kujawy-Pawlaczyk (1998) z uwzględnieniem zaktualizowanej wiedzy o przyrodzie Puszczy Drawskiej: włączającą tereny cenne, ale odrzucającą większe obszary sztucznych drzewostanów sosnowych.
133. PAWLACZYK P., KUJAWA-PAWLACZYK J. 1998. Otulina Drawieńskiego Parku Narodowego - inwentaryzacja przyrodnicza i projekt ochrony przyrody. Mscr dla Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego w Szczecinie.
134. PERKOWSKI T. 1993. Raport. Zielone Brygady. Pismo Ekologów nr 3 (45)/93, marzec 93. Dostęp: 29.01.2021. http://www.zb.eco.pl/zb/45/perkows.htm.
135. PIETRZAK A. 2020. Włochatka występuje także w Puszczy Bydgoskiej. Nadleśnictwo Solec Kujawski – strona internetowa. Dostęp: 23.03.2022. https://solec-kujawski.torun.lasy.gov.pl/witamy/-/journal_content/56/427086/38283510
136. Piszanin. Piski Portal Internetowy. 2009. Jedni go chcą – inni nie. Dostęp: 24.11.2020. https://www.piszanin.pl/1,1436,jedni-go-chca-inni-nie.html.
137. Polski Komitet d.s. UNESCO. Dostęp: 24.11.2020. https://www.unesco.pl/nauka/czlowiek-i-biosfera-mab/polskie-rezerwaty-mab/.
138. Południowoworoztoczański Park Krajobrazowy. Dostęp: 05.01.2021. https://parki.lubelskie.pl/parki-krajobrazowe/poludnioworoztoczanski-park-krajobrazowy.
139. Pracownie na rzecz Wszystkich Istot. Cała Puszcza Białowieska Parkiem Narodowym. Dostęp: 17.02.2022. https://puszcza.pracownia.org.pl/cala-puszcza-pod-ochrona
140. Pracownia na rzecz Wszystkich Istot. Bohdan A. Pachnica w Puszczy Boreckiej – pierwsze stanowisko, niestety zniszczone. Dostęp: 11.01.2021. https://pracownia.org.pl/pracownia-aktualnosci/343-pachnica-w-puszczy-boreckiej-pierwsze-stanowisko-niestety-zniszczone.

141. Prawo.pl. Spór o Łysiec, czyli niebezpieczna zmiana granic parku narodowego. Dostęp 26.01.2022. https://www.prawo.pl/biznes/zmiana-granic-parku-narodowego-spor-o-lysa-gore,511642.html.
142. Projekt Planu Ochrony Wigierskiego Parku Naropdowego. 2016. Załącznik do rozporządzenia Ministra Środowiska. Str. 83.
143. PROP. 2007. Najważniejsze problemy ochrony przyrody w Polsce. Warszawa. Str. 11.
144. PROP i RN KPN. 2014. Protokół wspólnego posiedzenia Państwowej Rady Ochrony Przyrody oraz Rady Naukowej Karkonoskiego Parku Narodowego w dniach 11-12.09.2012 r.
145. Protected Planet. Dostęp 02.11.2021. https://www.protectedplanet.net/en
146. PRZEWOŹNIAK M., BURZYŃSKA A., DYSARZ R., LIPIŃSKA B., SAWON E., WINIARSKI A. 2002. Plan ochrony Parku Narodowego „Bory Tucholskie". Operat Zagospodarowania Przestrzennego o Turystycznego. Biuro projektów i wdrożeń proekologicznych proeko. Gdańsk 2000-2002.
147. PRZEWOŹNIAK M. (red.). 2003. Materiały do monografii przyrodniczej regionu gdańskiego. Zaborski Park Krajobrazowy. Problemy trójochrony i współistnienia z Parkiem Narodowym „Bory Tucholskie", Tom 9, Wydawnictwo „Marpress", Gdańsk.
148. PRZEWOŹNIAK M. 2017. Ochrona przyrody i krajobrazu Kaszub. Studium krytyczne z autopsji. Bogucki Wydawnictwo Naukowe. Gdańsk-Poznań.
149. Ramsar Sites Information Service. Dostęp 13.01.2021. https://rsis.ramsar.org/ris-search?page=1&f%5B0%5D=regionCountry_en_ss%3AEurope&f%5B1%5D=regionCountry_en_ss%3APoland&pagetab=1.
150. Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Białymstoku. 2013. Program gospodarczo-ochronny leśnego kompleksu promocyjnego „Puszcza Knyszyńska". Białystok. Dostęp: 08.03.2023. https://www.bialystok.lasy.gov.pl/documents/62605/22327234/Program+gospodarczo-ochronny+LKP+Puszcza+Knyszy%C5%84ska.pdf/ea372005--b59f-4ce9-bd8b-349db39e3534
151. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 4 sierpnia 1932 r. o utworzeniu z Nadleśnictwa Rezerwat w okręgu Dyrekcji Lasów Państwowych w Białowieży jednostki organizacyjnej szczególnej pod nazwą „Park Narodowy w Białowieży". Monitor Polski. M.P. z 1932 r. Nr 183, poz. 219.
152. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z dnia 23 maja 1932 r. o utworzeniu z rezerwatu w Pieninach jednostki organizacyjnej szczególnej pod nazwą „Park Narodowy w Pieninach". Monitor Polski, M.P. z 1932 r. Nr 123, poz. 156.
153. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 listopada 1947 r. o utworzeniu Białowieskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1947 r. Nr 74, poz.469
154. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1950 r. w sprawie utworzenia Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1950 r. Nr 14, poz. 133.
155. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 października 1954 r. w sprawie utworzenia Tatrzańskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1955 r. Nr 4, poz. 23.
156. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 października 1954 r. w sprawie utworzenia Pienińskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1955 r. Nr 4, poz. 24
157. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 marca 1960 r. w sprawie utworzenia Wolińskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1960 r. Nr 14, poz. 79.
158. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 lipca 1975 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Kampinoskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1975 r. Nr 28, poz. 144.

159. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1996 r. w sprawie Białowieskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1996 r. Nr 93, poz. 424.
160. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 września 1997 r. w sprawie Kampinoskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1997 r. nr 132, poz. 876.
161. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 1999 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Parku Narodowego „Bory Tucholskie". Dz.U. z 1999 r. Nr 53, poz. 555.
162. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2021 r. w sprawie Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Dz.U. 2022 poz.113.
163. Roztoczański Park Narodowy. Dostęp 5.01.2021. http://roztoczanskipn.pl/pl/45-aktualnosci/501-transgraniczny-rezerwat-biosfery-roztocze.
164. SEWASTIANIK B., SEWASTIANIK M. 2016. Supraśl – uzdrowisko za mało znane. Acta Balneol, TOM LVIII, Nr 4(146);2016:284-290.
165. SIKORA A., NEUBAUER G., SULEJ A. 2016. Cenne gatunki ptaków i znaczenie OSO Natura 2000 Puszcza Borecka. Ornis Polonica 57, 2016: 12-28.
166. SMOGORZEWSKI J. 1984. Roztoczański Park Narodowy. Szczegółowa informacja o planie. Wydawnictwa Geologiczne. Warszawa.
167. Słowiński Park Narodowy - Historia, stan prawny. Strona internetowa. Dostęp: 26.01.2022. https://slowinskipn.pl/pl/historia-stan-prawny.html
168. SOKOŁOWSKI A.W. 1988b. Fitosocjologiczna charakterystyka lasów Puszczy Knyszyńskiej. Pace IBL. 682: 3-117.
169. SOKOŁOWSKI A.W. 1995a. Flora roślin naczyniowych Puszczy Knyszyńskiej. [w:] A. Czerwiński (red.), Puszcza Knyszyńska. Monografia przyrodnicza. Supraśl. 99–154.
170. SOKOŁOWSKI A.W. 1995b. Rośliny naczyniowe Puszczy Knyszyńskiej. Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody 14(1): 3–84.
171. Solec Kujawski 2022. Puszcza Bydgoska. Solec Kujawski, z myślą o przyszłości – strona internetowa. Dostęp: 23.03.2022. https://soleckujawski.pl/page/puszcza-bydgoska
172. Spółka Stawy Milickie. Dostęp: 13.01.2021. http://www.krainaniezwyklosci.pl/pl,gospodarka,stawowa,w,dolinie,baryczy,359.html.
173. Stwórzmy Park Narodowy Doliny Dolnej Odry. Strona internetowa. Dostęp: 21.02.2023. https://pnddo.pl/
174. SUSZCZYŃSKA M. 2015. Dzienniki Urzędowe - rok 2015 poz. 577. Uchwała nr V/27/2015 Rady Miejskiej w Supraślu z dnia 29 stycznia 2015r. w sprawie uchwalenia Statutu Uzdrowiska Supraśl. Dostęp: 08.03.2023. https://www.infor.pl/akt-prawny/U77.2015.039.0000577,uchwala-nr-v272015-rady-miejskiej-w-supraslu-w-sprawie-uchwalenia-statutu-uzdrowiska-suprasl.html.
175. System wymiany informacji o różnorodności biologicznej w Polsce Dostęp: 18.01.2021. http://biodiv.gdos.gov.pl/biodiversity-poland/sustainable-use-and-conservation-biodiversity/system-protected-areas/ogolne-informacje-o-systemie-obszarow-chronionych-w-polsce/obszary-chronione-wedlug-iucn.
176. SZOSTAK J. 2018. Wyznaczanie granic obszarów morskich. Internetowa prezentacja. Dostęp: 01.12.2022. https://www.gdansk.uw.gov.pl/attachments/article/2367/Wyznaczanie%20granic%20obszar%C3%B3w%20morskich.pdf
177. SZWAGRZYK J. 2007. Przestrzenne aspekty ochrony przyrody w lasach. Studia i Materiały Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej. R.9. Zeszyt 2/3 (16)/2007, str. 11-19. Rogów.

178. ŚREDZIŃSKI P. 2018. Przedsionek Puszczy u bram dużego miasta. Dzikie Życie. 10/292 2018.
179. ŚREDZIŃSKI P. 2022. Puszcza Knyszyńska. Opowieści o lesunach, zwierzętach i królewskim lesie, a także o tajemnicach w głębi lasu skrywanych. Wyd. Paśny Buriat.
180. TWOREK S., CIERLIK G., MAKOMSKA-JUCHIEWICZ M., MRÓZ W., PERZANOWSKA-SUCHARSKA J., ZAJĄC K., NOWICKI W., SZULCZEWSKA B., KICZYŃSKA A., WEIGLE A., BARANOWSKI M., ANDRZEJEWSKA M., SŁAWIK Ł., SZMIDT M. 2002. Raport Końcowy. Docelowa sieć krajowego systemu obszarów chronionych (KSOCh) z uwzględnieniem łączących je korytarzy ekologicznych. Instytut Ochrony PAN, Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska. Kraków-Warszawa. Załącznik 10 i Załącznik 5* (w tekście publikacji jest błąd polegający na dwukrotnym nazwaniu różnych załączników, jako „Załącznik 5"; wg kolejności numeracji ten załącznik powinien mieć numer 12).
181. TUMIEL T., BIAŁOMYZY P., GRYGORUK G., KORNILUK M., ŚWIĘTOCHOWSKI P., WERESZCZUK M., SKIERCZYŃSKI M. 2013. Cenne i nieliczne ptaki lęgowe na Obszarze Specjalnej Ochrony Puszcza Knyszyńska. Ornis Pol. 54: 170–186.
182. TUMIEL T., KORNILUK M., BOHDAN A. 2016. Raport końcowy z inwentaryzacji i monitoringu włochatki w OSO Puszcza Knyszyńska. Stowarzyszenie „Pracownia na Rzecz Wszystkich Istot" Odział Podlaski, Towarzystwo Przyrodnicze Dubelt. DOI: 10.13140/RG.2.2.20524.87684. Report number: ISBN: 978-83-947814-1-5A.
183. TUMIEL T., BIAŁOMYZY P., GRYGORUK G., KORNILUK M., ŚWIĘTOCHOWSKI P., WERESZCZUK M. 2020. Inwentaryzacja sóweczki (Glaucidium passerinum) na wybranych powierzchniach obszaru Natura 2000 Puszcza Knyszyńska PLB200003, raport Fundacji WWF Polska, Warszawa, Polska.
184. TVP 3 Wrocław. Dostęp: 26.01.2022. https://wroclaw.tvp.pl/57059917/powiekszenie-karkonoskiego-parku-narodowego-o-co-kloca-sie-mieszkancy
185. Uchwała nr 213 Rady Ministrów. 2015. Program ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z planem działań na lata 2015-2020. Warszawa. Str. 14, 28.
186. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. z 2020 r. poz. 2176).
187. Ustawa z dnia 10 marca 1934 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 1934 r. poz. 273 i 274) Art.1. (Dz. U. z 1934 r. poz. 273 i 274) Art.1.
188. Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 1991 nr 114 poz. 492).
189. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55). Art.7.1 oraz Art.8.1-2.
190. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1990, z 2021 r. poz. 11, 234). Art.6.
191. WALENTA J. 2004. Jurajski Park Narodowy – szansa dla regionu. Dzikie Życie. 5/119 2004.
192. WEGNER R. (red.) 1992. „Już pora" [w:] Towarzystwo Miłośników Borów Tucholskich 1992. Echo Borów Tucholskich. Str. 14.
193. WESOŁOWSKI T., GUTOWSKI J.M., JAROSZEWICZ B., KOWALCZYK R., NIEDZIAŁKOWSKI K., ROK. J., WÓJCIK J.M. 2018. Park Narodowy Puszczy Białowieskiej – ochrona przyrody i rozwój lokalnych społeczności. www.forestbiology.org.
194. WICHA I. 2019. Perła Kotliny Orawsko-nowotarskiej. https://przyrodapolska.pl/perla-kotliny-orawsko-nowotarskiej/, Dostęp: 10.12.2020.

195. WIECZOREK D. 1995. Studia nad rozszerzeniem granic Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Praca magisterska wykonana w Zakładzie Geografii Regionalnej pod kierunkiem naukowym doc. dr. Jana Mityka. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, wydział Matematyczno-Przyrodniczy, Instytut Geografii. Kielce.
196. WIELICHOWSKA M. 2010. Interpelacja nr 14037 do ministra środowiska. 18.01.2010. Nowa Ruda. Dostęp: 02.03.2022. http://orka2.sejm.gov.pl/IZ6.nsf/main/124F357E
197. Wikipedia. 2020. National Park Neusiedler See-Seewinkel. Dostęp: 10.12.2020. https://en.wikipedia.org/wiki/National_Park_Neusiedler_See-Seewinkel.
198. Wikipedia. 2023. Zapovednik. Dostęp: 15.03.2023. https://en.wikipedia.org/wiki/Zapovednik
199. WILK T., JUJKA M., KROGULEC J., CHYLARECKI P. (red.) 2010. Ostoje ptaków o znaczeniu międzynarodowym w Polsce. OTOP, Marki.
200. WINNICKI T., MICHALIK S. 2014. Bieszczadzki Park Narodowy – historia utworzenia i powiększenia obszaru chronionego. Roczniki Bieszczadzkie 22 (2014) str. 19-50.
201. Wirtualna Polska. Dostęp: 23.11.2020. [https://wiadomosci.wp.pl/powstanie-jurajski-park-narodowy-6037218543542913a]
202. WIŚNIEWSKI J. 1977. Osadnictwo wschodniej Białostocczyzny, „Acta Baltico-Slavica", t. XI, 1977, s. 13-14, 29-30, 39-40, 42-44, 47, 53.
203. WOJCIECHOWSKI K. 2006. Lasy Janowskie. Dzikie Życie. 5/143 2006.
204. WOŁOSZYN B. W., BARANOWSKA-JASNOTA M., HOLEKSA J., ŁAJCZAK A., MUSIAŁOWICZ W., SZCZĘSNY B., SZWAGRZYK J., CELARY W., POSTAWA T., WOŁOSZYN D. 2001. Plan ochrony Babiogórskiego Parku Narodowego. Synteza Planu Ochrony Babiogórskiego P.N. Tom II: Koncepcja ochrony. Ustalenia. Kraków.
205. WOŁOWYCKI D., KOŁOS A., MATOWICKA B., PAWLIKOWSKI P., WOŁOWYCKI M. 2021. Stan i ochrona widnych lasów w Puszczy Knyszyńskiej. Białystok – Supraśl.
206. WOROBIEC K. 2009. Mazurskie Park Narodowy – szansą dla Mazur. Stowarzyszenie na rzecz ochrony krajobrazu kulturowego Mazur Sadyba. Dostęp: 24.11.2020. [https://sadybamazury.wordpress.com/2009/07/01/mazurski-park-narodowy-%E2%80%93-szansa-dla-mazur].
207. Wyborcza.pl Wrocław. 2023. Radni przeciwko powiększeniu Karkonoskiego Parku Narodowego. Zieloni: „za dziesięć lat góry będą wyglądały jak blokowisko". Dostęp: 27.02.2023. https://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/7,35771,28070477,radni-przeciwko-powiekszeniu-karkonoskiego-parku-narodowego.html
208. WYDRA Z. (red.) 2021. Polskie Parki Narodowe. Dlaczego w Polsce od 20 lat nie powstał park narodowy i jak to zmienić? Polityka Insight, ClientEarth Prawnicy dla Ziemi.
209. ZALESKI J. 2010. Odpowiedź podsekretarza stanu w Ministerstwie Środowiska - z upoważnienia ministra – na interpelacje nr 14037. 22.02.2010. Warszawa. Dostęp: 02.03.2022. https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=22494751
210. ZAWADZKA D., ŻUREK Z., ARMATYS P., STACHYRA P., SZEWCZYK P., KORGA M., MERTA D., KOBIELSKI J., KMIEĆ M., PREGLER B., KRZAN P., RZOŃCA Z., ZAWADZKI G., ZAWADZKI J., SOŁTYS B., BIELAŃSKI J., CZAJA J., FLIS-MARTYNIUK E., WEDIUK A., RUTKOWSKI R., KRZYWIŃSKI A. 2019. Liczebność i rozmieszczenie głuszca w Polsce w XXI wieku. Sylwan 163 (9): 773-783.
211. ZEMBRZUSKI J. 1999. Torfowiska Orawsko-Podhalańskie czekają na ochronę. Dzikie Życie 4/58 1999.

212. Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych a. Dostęp: 09.12.2020. https://parki.lubelskie.pl/parki-krajobrazowe/sobiborski-park-krajobrazowy/o-parku.
213. Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych b. Dostęp: 09.12.2020. https://parki.lubelskie.pl/parki-krajobrazowe/chelmski-park-krajobrazowy.
214. Zespół Lubelskich Parków Krajobrazowych c. Dostęp: 09.12.2020. https://parki.lubelskie.pl/parki-krajobrazowe/park-krajobrazowy-lasy-janowskie.
215. ZIELONY R., KLICZOWSKA A. 2012. Regionalizacja przyrodniczo-leśna Polski 2010. CILP. Warszawa.
216. ZIEMACKI P. 2010. Spalony czy odrodzony? Raport specjalny: Śnieżnicki Park Narodowy – pomysł odłożony do szuflady. Gazeta Kłodzka. Nr 34. 21-27 maja 2010. Str. 8.
217. ZIEMACKI P. 2019. Śnieżnik? wyjątkowy szczyt ziemi kłodzkiej. 24klodzko.pl. Dostęp: 17.11.2022. http://24klodzko.pl/snieznik-wyjatkowy-szczyt-ziemi-klodzkiej.
218. ŻABSKA J. 2019. Wieża na Śnieżniku. Internauci nazywają ją mianem „blender". 24klodzko.pl. Dostęp: 17.11.2022. http://24klodzko.pl/wieza-na-sniezniku-internauci-okreslili-ja-mianem-blender.

PODZIĘKOWANIA:

Dziękuję wszystkim tym, którzy przyczynili się do powstania tej pracy – którzy wskazali i przesyłali mi niezbędne materiały, zdjęcia, służyli pomocą, radą, oraz dawali mi cenne uwagi. Dziękuje również Fundacji Dziedzictwo Przyrodnicze, że pozwala mi zajmować się tym, co mnie interesuje.

Za pomoc pragnę podziękować następującym osobom:

Robert Gatzka, Piotr Kowalewski – WANOGA, Andrzej Sulej – Stowarzyszenie Partnerstwo Dzikie Mazury, Ewa Gacka-Grzesikiewicz, Iwona Bara – Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze, Przemysław Nawrocki – WWF Polska, Mariusz Grzempa – Zaborski Park Krajobrazowy, Czesław Hołdyński – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Pracownicy Kaszubskiego Parku Krajobrazowego, Grzegorz Voncina – Pieniński Park Narodowy, Lucyna Droździel – Roztoczański Park Narodowy, Jan Marcin Węsławski – IO PAN, Marek Dylawerski – Woliński Park Narodowy, Jan Sobieraj – Świętokrzyski Park Narodowy, Ireneusz Hebda – Zespół Opolskich Parków Krajobrazowych, Przemysław Ziemacki – dziennikarz i fotograf, Marek Józefiak – Greenpeace Polska, dr Jerzy Prusel, Łukasz Ławicki – Inicjatywa Stwórzmy Park Narodowy Doliny Dolnej Odry, Adam Bohdan – Fota4Climate, Aneta Kułak – SupraśLas, Elżbieta Sawicka – SupraśLas, Jędrzej Winiecki – SupraśLas, Robert Zubel – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Mateusz Konczal – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Eliza Ziemska – Fundacja Dziedzictwo Przyrodnicze, Tomasz Wilk – OTOP, Piotr Sugier – Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Marek Kusiak, Michał Korga, Grzegorz Bobrowicz, Piotr Rosiński, Piotr Piznal, Michał Sierakowski, Tomasz Olbrycht – Uniwersytet Rzeszowski, Przemysław Pietrzak, Sławomir Kasjaniuk – OTOP, Mateusz Klimek, Kamil Zimnicki – Park Krajobrazowy Wysoczyzny Elbląskiej, Zygmunt Gawron – Park Krajobrazowy Wysoczyzny Elbląskiej, Tomasz Nabiałkowski. Pracownicy Dolnośląskiego Zespołu Parków Krajobrazowych – Oddział Legnica – Myślibórz, Nadia Fulara.

Szczególne podziękowania kieruję dla Pawła Pawlaczyka z Klub Przyrodników, który podzielił się ze mną całą masą materiałów i uwag oraz pomagał na bieżąco swoją wiedzą, radą i doświadczeniem. Bez Pawła ta praca byłaby dużo uboższa.

Piotr Klub

Zał. 1. Źródła danych na podstawie których sporządzono zestawienie wzrostu powierzchni i liczby parków narodowych w Polsce znajduje się w tabeli nr 1.

App. 1. The sources of data on the basis of which the summary of the increase in the area and the number of national parks in Poland was compiled are presented in Table 1.

L.p.	Nazwa parku	Źródła danych
1	Białowieski Park Narodowy	Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 4 sierpnia 1932 r. o utworzeniu z Nadleśnictwa Rezerwat w okręgu Dyrekcji Lasów Państwowych w Białowieży jednostki organizacyjnej szczególnej pod nazwą „Park Narodowy w Białowieży". Monitor Polski. M.P. z 1932 r. Nr 183, poz. 219.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 listopada 1947 r. o utworzeniu Białowieskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1947 r. Nr 74, poz.469
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 lipca 1996 r. w sprawie Białowieskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1996 r. Nr 93, poz. 424.
		https://puszcza.pracownia.org.pl/historia-ochrony-puszczy. Dostęp: 31.03.2021
		https://bpn.com.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=104&Itemid=178, Dostęp: 31.03.2021
2	Pieniński Park Narodowy	Rozporządzenie Ministra Rolnictwa z dnia 23 maja 1932 r. o utworzeniu z rezerwatu w Pieninach jednostki organizacyjnej szczególnej pod nazwą "Park Narodowy w Pieninach". Monitor Polski, M.P. z 1932 r. Nr 123, poz. 156.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 października 1954 r. w sprawie utworzenia Pienińskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1955 r. Nr 4, poz. 24
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 maja 1996 r. w sprawie Pienińskiego Parku Narodowego. Dz. U. z 1996 r. Nr 64, poz. 307
		http://www.sromowce-nizne.pl/pieninski-park-narodowy. Dostęp: 01.04.2021
		Dąbrowski P. 2008. Zarys historii ochrony przyrody w Pieninach. Pieniny - Przyroda i Człowiek 10: 147-169 (2008).
3	Świętokrzyski Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1950 r. w sprawie utworzenia Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1950 r. Nr 14, poz. 133.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1996 r. w sprawie Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1996 r. Nr 4, poz. 29.
4	Tatrzański Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 października 1954 r. w sprawie utworzenia Tatrzańskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1955 r. Nr 4, poz. 23.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia z dnia 1 kwietnia 2003 r. w sprawie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Dz.U. 2003 nr 65 poz. 599.
		BARANOWSKA-JASNOTA M., ZWIJACZ-KOZICA T. 2007. Strategia kształtowania przebiegu granicy wokół TPN. Kraków-Zakopane.
5	Babiogórski Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 października 1954 r. w sprawie utworzenia Babiogórskiego Parku Narodowego. Dz.U z 1955 r. Nr 4, poz. 25.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 sierpnia 1997 r. w sprawie Babiogórskiego Parku Narodowego. Dz.U z 1997 r. Nr 99, poz. 608.
		http://www.bgpn.pl/informacje-o-babiogorskim-parku-narodowym. Dostęp: 01.04.2021
6	Ojcowski Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1956 r. w sprawie utworzenia Ojcowskiego Parku Narodowego. Dz. U. z 1956 r. Nr 4, poz. 22.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 sierpnia 1997 r. w sprawie Ojcowskiego Parku Narodowego. Dz. U. 1997 r. nr 99, poz. 607.
7	Wielkopolski Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 kwietnia 1957 r. w sprawie utworzenia Wielkopolskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1957 r. Nr 24, poz. 114.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 października 1996 r. w sprawie Wielkopolskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1996 r. Nr 130, poz. 613.

8	Kampinoski Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 stycznia 1959 r. w sprawie utworzenia Kampinoskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1959 r. Nr 17, poz. 91.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 lipca 1975 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Kampinoskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1975 r. Nr 28, poz. 144.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 września 1997 r. w sprawie Kampinoskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1997 r. Nr 132, poz. 876.
		https://zpppn.pl/kampinoski-park-narodowy-pl/park. Dostęp: 01.04.2021
9	Karkonoski Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 stycznia 1959 r. w sprawie utworzenia Karkonoskiego Parku Narodowego. Dz.U. 1959 r. Nr 17, poz 90.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 maja 1996 r. w sprawie Karkonoskiego Parku Narodowego. Dz. U. z 1996 r. Nr 64, poz. 306.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2015 r. w sprawie Karkonoskiego Parku Narodowego. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej poz. 2002.
		https://zpppn.pl/karkonoski-park-narodowy-pl/park. Dostęp: 01.04.2021
10	Woliński Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 marca 1960 r. w sprawie utworzenia Wolińskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1960 r. Nr 14, poz. 79.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1996 r. w sprawie Wolińskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1996 r. Nr 4, poz. 30.
11	Słowiński Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 września 1966 r. w sprawie utworzenia Słowińskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1966 r. Nr 42, poz. 254.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 marca 2004 r. w sprawie Słowińskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 2004 r. Nr 43, poz. 390.
12	Bieszczadzki Park Narodowy	WINNICKI T., MICHALIK S. 2014. Bieszczadzki park narodowy - historia utworzenia i powiększenia obszaru chronionego. Roczniki Bieszczadzkie 22(2014) str. 19-50.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 sierpnia 1973 r. w sprawie utworzenia Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1973 r. Nr 31, poz. 179.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 sierpnia 1989 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1989 r. Nr 50, poz. 288.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 25 stycznia 1991 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1991 r. Nr 11, poz. 39.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 listopada 1996 r. w sprawie Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Dz.U.z 1996 r. Nr 144, poz. 664.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 listopada 1999 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Dz.U. 1999 nr 93 poz. 1068.
13	Roztoczański Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 maja 1974 r. w sprawie utworzenia Roztoczańskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1974 r. Nr 21, poz. 120.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 listopada 1979 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Roztoczańskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1979 r. Nr 27, poz. 159.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 grudnia 1990 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Roztoczańskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1990 r. Nr 88, poz. 510.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 lutego 1995 r. w sprawie Roztoczańskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1995 r. Nr 23, poz. 124.
14	Gorczański Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 sierpnia 1980 r. w sprawie utworzenia Gorczańskiego Parku Narodowego. Dz. U. 1980, Nr 18, poz. 66.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 stycznia 1997 r. w sprawie Gorczańskiego Parku Narodowego. Dz. U. 1980, Nr 5, poz. 26.

15	Wigierski Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1988 r. w sprawie utworzenia Wigierskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1988 r. Nr 25, poz. 173.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie Wigierskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1997 r. Nr 24, poz. 124.
16	Drawieński Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 kwietnia 1990 r. w sprawie utworzenia Drawieńskiego Parku Narodowego. Dz. U. z 1990 r. Nr 26, poz. 151.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1996 r. w sprawie Drawieńskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1996 r. Nr 4, poz. 28.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 1998 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie Drawieńskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1998 r. Nr 156, poz. 1021.
17	Poleski Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 kwietnia 1990 r. w sprawie utworzenia Poleskiego Parku Narodowego. Dz.U.z 1990 r. Nr 27, poz. 155.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 stycznia 1994 r. w sprawie Poleskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1994 r. Nr 9, poz. 31.
		Rozporządzenie Rady Ministrów ROZPORZĄDZENIE rady m ini strów z dnia 23 listopada 2017 r. w sprawie Poleskiego Parku Narodowego. Dz.U.z 2017 r. poz. 2373.
18	Biebrzański Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 września 1993 r.w sprawie utworzenia Biebrzańskiego Parku Narodowego. Dz.U. z 1993 r. Nr 86, poz. 399.
19	Park Narodowy Gór Stołowych	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 września 1993 r. w sprawie utworzenia Parku Narodowego Gór Stołowych. Dz.U. z 1993 r. Nr 88, poz. 407.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 stycznia 1997 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Parku Narodowego Gór Stołowych. Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 25.
20	Magurski Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 listopada 1994 r. w sprawie utworzenia Magurskiego Parku Narodowego. Dz. U. Nr 126, poz. 618
21	Park Narodowy „Bory Tucholskie”	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 maja 1996 r. w sprawie utworzenia Parku Narodowego „Bory Tucholskie”. Dz.U. z 1996 r. Nr 64, poz. 305.
		Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 czerwca 1999 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie utworzenia Parku Narodowego „Bory Tucholskie”. Dz.U. z 1999 r. Nr 53, poz. 555.
22	Narwiański Park Narodowy	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 lipca 1996 r. w sprawie utworzenia Narwiańskiego Parku Narodowego. Dz. U. z 1996 r. Nr 77, poz. 368.
23	Park Narodowy „Ujście Warty”	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 czerwca 2001 r. w sprawie utworzenia Parku Narodowego „Ujście Warty”. Dz.U. z 2001 r. Nr 67, poz. 681.

Zał. 2. Strony internetowe będące źródłami danych dotyczących liczby i powierzchni parków narodowych w poszczególnych krajach, które posłużyły do wykonania tabeli nr 3.

App. 2. Websites that are sources of data on the number and area of national parks in individual countries, which were used to prepare Table 3.

L.p.	Nazwa państwa	Źródło
1	Albania	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks_in_Albania
2	Austria	https://de.wikipedia.org/wiki/Nationalparks_in_%C3%96sterreich
3	Belgia	https://de.wikipedia.org/wiki/Nationalpark_Hoge_Kempen
		https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_von_Gebieten_zum_Natur-_oder_Landschaftsschutz_in_Belgien
4	Białoruś	https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D1%96%D1%81_%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%8B%D1%8F%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D1%85_%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B0%D1%9E_%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D1%96

5	Bośnia i Hercegowina	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_protected_areas_of_Bosnia_and_Herzegovina
6	Bułgaria	https://de.wikipedia.org/wiki/Natur-_oder_Landschaftsschutzgebiete_in_Bulgarien
		https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_protected_areas_of_Bulgaria
7	Chorwacja	https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Nationalparks_und_Naturparks_in_Kroatien
8	Czarnogóra	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks_of_Montenegro
9	Czechy	https://cs.wikipedia.org/wiki/N%C3%A1rodn%C3%AD_parky_v_%C4%8Cesku
10	Dania	https://pl.wikipedia.org/wiki/Parki_narodowe_w_Danii
11	Estonia	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_protected_areas_of_Estonia
12	Finlandia	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks_of_Finland
13	Francja	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks_of_France
		https://pl.wikipedia.org/wiki/Parki_narodowe_we_Francji
14	Grecja	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks
15	Hiszpania	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks_of_Spain
16	Niderlandy	https://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Nationalparks_im_K%C3%B6nigreich_der_Niederlande
17	Irlandia	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks_of_the_Republic_of_Ireland
18	Islandia	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks_of_Iceland
		https://pl.wikipedia.org/wiki/Parki_narodowe_w_Islandii
19	Litwa	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks_in_the_Baltics#Lithuania
20	Łotwa	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks_in_the_Baltics#Latvia
21	Macedonia Północna	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks_in_North_Macedonia
22	Malta	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks#Europe
		https://en.wikipedia.org/wiki/Majjistral_Park
		https://www.protectedplanet.net/555588631
23	Mołdawia	https://en.wikipedia.org/wiki/Protected_areas_of_Moldova
24	Niemcy	https://de.wikipedia.org/wiki/Nationalparks_in_Deutschland
		https://www.bfn.de/nationale-meeresschutzgebiete
25	Norwegia	https://no.wikipedia.org/wiki/Liste_over_nasjonalparker_i_Norge
26	Polska	
27	Portugalia	https://en.wikipedia.org/wiki/Protected_areas_of_Portugal
		https://en.wikipedia.org/wiki/Peneda-Ger%C3%AAs_National_Park
28	Rosja	https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BE-%D0%BA_%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B-B%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D1%85_%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE-%D0%B2_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8
29	Rumunia	https://en.wikipedia.org/wiki/Protected_areas_of_Romania
		https://pl.wikipedia.org/wiki/Parki_narodowe_w_Rumunii
30	Serbia	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_protected_natural_resources_in_Serbia
31	Słowacja	https://pl.wikipedia.org/wiki/Parki_narodowe_na_S%C5%82owacji
32	Słowenia	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_protected_areas_of_Slovenia
33	Szwajcaria	https://en.wikipedia.org/wiki/Swiss_National_Park
34	Szwecja	https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks_of_Sweden

35	Ukraina	https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D0%BF-%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B8_%D0%A3%D0%BA-%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8
		https://pl.wikipedia.org/wiki/Parki_narodowe_na_Ukrainie
36	Węgry	https://de.wikipedia.org/wiki/Nationalparks_in_Ungarn
		https://pl.wikipedia.org/wiki/Parki_narodowe_na_W%C4%99grzech
37	Wielka Brytania	https://en.wikipedia.org/wiki/National_parks_of_the_United_Kingdom
38	Włochy	http://www.parks.it/indice/PN/Eindex.php

ISBN: 978-83-950568-6-4

